

No
M. V. Kober

STRUČNÁ

SLOVESNOST,

již za

čítanku a učebnici výším třídám škol středních

upravil

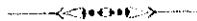
Lp 135

Václav Petrů,

ředitel c. k. vyš. gymnasia v Pelhřimově.

Cena váz. 1 zl. 90 kr. = 3 k. 80 hal.

V PRAZE.

Nakladatel I. L. KOBER knihkupectví,
1898.

Předmluva.

Netušený rozkvět, jehož české písemnictví se dodělalo za posledních deset let, jakož i nové proudy, jež zejména v umění básnickém zavládají, způsobily, že kniha tato byla za čítanku vyšším třídám škol středních sestavena. Látka k ní byla čerpána z doby nejnovější, a ke starším spisovatelům přihlédáno, pokud se toho jevila potřeba nevyhnutelná. Zejména v básničtví vybrány byly vzory z plodů předních básnických souvěkých, poněvadž vynikají nejen lepou a rozmanitou formou, nýbrž i bohatým a hlubokým obsahem a zjevnou samostatností tvorby poetické. K překladům saháno jen mimořádně, kde totiž literatura naše nemá případných plodů, kde však se jimi honosí, brána látna domácí, česká.

Pokud rozdělení četiva se týče, uchýlil jsem se poněkud od cesty obvyklé, sestaviv látku postupem, jak se mi zdálo, přirozenějším, a to tak, aby žáci snadno vystihovali, jak jednotliví způsobové básničtí a stilističtí od sebe se odlišují.

Nejvíce práce a uvažování mne stála část lyrická, která v novějších plodech básnických našich vyniká takovým vzletem a tolika tvary různými, že jich naprosto nelze v obvyklé rozšíření vtěsnati. Učinil jsem na základě novějších náhledův aestheticckých rozdělení jiné, jehož podstatou v hlavních částech postřehnouti nebude žákům obtížno, obzvláště bude-li učiněn náležitý výběr učiva. Ovšem pak se rozumí, že všecko četivo lyriky reflexivné nesmí se probírat již ve třídě šesté, nýbrž teprve na stupni nejvyšším, při rozboru plodů básničtvia nejnovějšího a při opakování teorie těchto plodů.

Část theoretickou, jež jest připojena ke knize jako přídavek, založil jsem, pokud se týče poetiky, na důkladných odborných spisech prof. Dra Josefa Durdíka, v stylistice pak jsem se řídil hlavně potřebami

škol středních. Rovněž jsem pokládal za prospěšno, aby theorie tato se zakládala na všeobecných pojmech o umění vůbec a aby byla sestavena jako celek, což nemálo prospívá přehledu učiva a nabádá žáky k samoučinnosti a přemýšlení.

Nemám upřímnějšího přání, než aby Stručná Slovesnost se stala bohatým zdrojem aesthetického vzdělání milé mládeže české, a žádám pánův odborníkův, aby mi všeliká nedopatření a poklesky přátelsky oznámili a k zdokonalení učebnice této radou svou laskavě přispěti sobě neobtěžovali.

Pánům kollegům, kteří knihu v rukopise přehlédlí a při korrektuře mi pomocni byli, vzdávám upřímné díky.

V Pelhřimově dne 20. března 1893.

V. P.

I. Část poetická.

1. Stolistá růže.

Člověk měl půtku s Kurentem o zemi. Když se spolu nemohli o jméno smluviti, popadli se a potýkali spolu na zemi plných sedm let, a nemohl ani Kurent člověka ani člověk Kurenta přemoci. Tehdáž rozkopali a rozryli zemi, že takovou se stala, jaká je posud; kde prve bývaly prostranné roviny, vydupali patou propasti a nahrnuli hor a vrchů.
Když pak půtkou byli unaveni, oba dva padli jako mrtvi na zem a leželi takto sta let. Tu přišel na zemi silný Dobříš a svázal člověka i Kurenta a začal panovati nad světem. Tu ti dva se probudili a vidouce se svázaný konopnými provazy, podivili se, kdo na ně ty pavučiny vložil. I vstali a roztrhli provazy jako pravé pavučiny, popadli Dobřína a svázali zlatými okovy a dali jej ohnívému drakovi, aby dražici zaplatal vlasy a umýval jí bílé ruce. Tehdy Kurent řekl člověku:

„Hele, unavili jsme se půtkou a usnuli jsme, i přišel na nás ničema a začal panovati nad světem. Dali jsme jej sice ohnívému draku, ale budeme-li se i dále ještě hašteriti, přijde na nás jiný, silnější nad Dobřína, a přemůže mne i tebe, i budeme trpěti jako nyní pošetilý Dobříš. Nuže, vyznejme si pravdu: tys hrdina, a tuším, já také, hory a propasti nám toho dosvědčují, neboť se nám rozpukaly pod patami. Tedy slyš a věz: mám zahradu a v té zahradě osudnou bylinu, stolistou růži. Kořeny svými prodrala se až do zemského dna, kdežto jimi váže strašlivé zvíře, živý oheň. Darmo se zvíře spíná a těch kořenův, okovů svých, hledí zbavit; ale běda nám, kdybys tu růži stolistou vytrhl ze země: zvíře, živý oheň, prodralo by se z vězení a spálilo by zemi a všecko, co je na ní, ano i moře by se vysušilo, a nezůstalo by nic po něm než ohromná propast. Takový máš u té růže kořen. Ale ani na vrch její nesáhaje, mohl bys jej sice utrhnouti snadno, není ani pevný ani vysoký, ale má v sobě divné síly: blesk a hromy, a ty by rozbily tebe i zemi i všecko,

co je pod ní a nad ní, a jen ta stolistá růže by zůstala; a prošlo by na sta Božích let, než by okolo ní zase nová země narostla a zase živočichové se rozplodili. Takový máš u té růže vreh. Ale je na ní také listí nevidané. Mnohý den sedal jsem pod ní a poslouchal jeho milé řeči a písně tak lšezaře; že jich ani zpěvná věta nikdy nevypustila z úst. Toto listí však není nebezpečné, můžeš ho matrhati a druhého dne vyroste jiné, lepší. Ale posud jsem se ho nedotekl, nýbrž pozoroval v noci, jak padalo a zase vznikalo, a snadno jsem tomu porozuměl, jak chodí na nebi hvězdy a měsíce: všecko to vzniká i zapadá jako listí na růži stolisté. Nuže, pojď, ať osudná ta bylina rozhodne, a smířme se. První list bude tvůj, druhý můj a třetí nič a tak dál, až je všecky otrháme; kdo utrhne list poslední, budíž panovníkem na zemi. Nemá však panovati na věky, nebo hrdinovi bylo by to nečestné, nýbrž jen na jednu Boží hodinu, totiž na sto zemských let; a když ta hodina mině, ať potom panuje zase, komu poprvé toho štěstí se nedostalo, nechť to jsem já nebo ty, a budeme se takto střídati přátelsky bez soudu a bez nebezpečného sporu. Ovšem jo počátek těžký, a proto aby druh do druhá neměl žádnoho podezření, a všecko aby se dálo z dobré vůle a bez obmyšlnosti, ať rozhodne stolistá růže, při které není klamu.⁴

I svolil k tomu člověk, hrdina hrdinovi důvěroval. Po té šli do zahrady, aby růže stolistá mezi nimi rozhodla. Člověk utrhli list, Kurent utrhli list, a třetí list nemáležel nikomu. „Já tvůj, ty můj, každý svůj; já tvůj, ty můj, každý svůj,“ tak oba hrdinové říkali trhajíce osudné listy. Ale růži stolisté nebylo po vůli, aby na zemi panoval jen jeden; i zbyly konečně tři listy, jeden člověkovi, druhý Kurentovi a třetí nič, a ten jeden na růži ostal. Tu viděl Kurent i člověk, že nikomu ještě ueni souzeno, ani aby vládl, ani aby se pokročil; i rozešli se spolu v žalosti a bloudili po širém světě, boje se druh druhá, aho i v noci usítouti se báli. A když minula Boží hodina, sto zemských let, tu se ti dva hrdinové sešli opět. I šli zase k růži stolisté, aby rozhodla, a ta ustavnila, aby Kurent se pokročil, a aby panoval člověk, jenž utrhli poslední list. Tehdy se mu Kurent poklonil. Ale člověk neuměl panovati, nýbrž lehl si na rovinu, chtěje sobě odpočinouti, a usnul. I ležel takto celou Boží hodinu, sto zemských let, a zvěřata přicházela i posuňovala se mu, a v uchu jeho ihly se lišky a v hustých vlasech hnizdili se loupežníci jestřábové. Byl ten člověk velmi zpozdilý, ale při tom velmi silný; dlouhý byl jako pole, jehož konec není viděti, a hmotný jako lesnatá hora. Když pak minula Boží hodina, přišel k ospalei Kurent a nemile ho ze sna vytrhl. Člověk vyděl, že panování své prospal a že musí, jak umluveno, jednu Boží hodinu, sto zemských let, sloužiti. Začal tedy panovati Kurent, ale neusnul, nýbrž užival vlády své, až pak i vlády

dokonce se zmocnil. Pozval totiž člověka na oběd i přisluhoval a lichotil mu, až i v krátko host na své poddanství zapomněl. I zpozoroval to Kurent a natočil mu číši vína, právě ze své vlastní vinice. I dal se zpozdilec ošidit a vypil, ale bylo mu kyselé, a nadával: „Špatný nápoj u špatného hospodáře!“ Kurent se proto nic nerozmléval, nýbrž natočil mu jinou číši, starého červeného vína: „Pij a nehaň, co je Božího!“ Tu se člověk ošidil podruhé a vypil, i nebylo mu kyselé, nýbrž řekl: „Výborný nápoj u výborného hospodáře!“ I natočil mu Kurent ještě číši třetí vína výborného, co ho dal první vinný keř, nejprve sazený, v prvním podzimku prvního stvořeného roku. Člověk vypiv víno, ohjal Kurenta a zvolal: „Aj, jaký to dobrý nápoj u dobrého hospodáře! Tohoto vína mi naločej, a budu ti poddán s tělem i s duší, netolikojednu Boží hodinu, nýbrž na věky věkův.“

I zaradoval se Kurent a pobízel člověka na sladké víno, a člověk pil a neustále říkal, že mu nelzeba svobody, dokud je vína u Kurenta. A Kurent se mu smál vida, že již nikdo s ním o vládu zemskou nebude so potýkat.

Krajinská, 85

2. Červánek a dennice.

1. Sešla se hvězda s červánkem,
co budí k ránu zo sna zem.
2. „Kamž?“ Ta červánek odpoví:
„Vede kontky Sluncevi.
3. Musím je spřáhlout ke koči,
co za den nebe obtočí.
4. U večer — musíš rovněž být —
k motí jdu kont vyplavit.
5. Přijdi jen, hvězdo, večer sem,
až my po nebi pojedem.
6. Kamo můj biček zavládá,
statisíce perel napadá.
7. Po skalách, pláňatech, po lese
květ je v nádru ponese.
8. Ptáčkové přijdou z končin všech,
pozobou z květi perel těch.
9. Ty se jim ale k pokonu
v hrdleci změní do tonu.
10. Z hrdel jo v lese, v poli kdeš
vypejí ptáci do nebes.
11. Slunko však všecky v okrsku
zachytí sítíkou paprsků.
12. Ozdobí bič můj — biček dej . . .
a tak to chodí kolem kol!
13. „Tak to?“ dí hvězda dennice,
hledí červánku do lebo.
14. „Aj, to chei večer také von!“ —
Teď chodí spolu den co den.

Adolf Heyduk

3. Píseň Walkyr na bojiště ujiždějících.

1. Jedeme, jedem
ve mračnu šedém,
na hřebci hnědém
sedí z nás každá.
Vedle ní sedí
Odboj a Vražda,
z oka Smrť hledí.

Co dál, se neptáme, s listím jen šeptáme a všecko deptáme
v divoký eval,
blesk tmou-li prokmitá, našeho kopyta jiskra to vlnitá,
jak hřmíme dál.

2. Jedeme, jedem
v městci bledém,
rubáše předem
pro mrtvé muže,
pro mrtvé panny,
poupatá, růže
z Walhaly brány.

Kdo že nás zastaví? Kolem kraj mlhavý, západ jen krvavý,
tam zuří řež!

Na poli, na stráni krákají havrani, o štít meč vyzvání . . .
S vichřicí spěš!

3. Jedeme, jedem,
vlnami, ledem
za sebou vedem
hladové supy,
vlky a kance
na mrtvol kupy
v divoké tance.

Otec tvůj? — Zbodni jej! — Matka tvá? — V divý rej na chvoště za ní spěš! —
My přijdem v čas!

Bratr tvůj? — Sraz mu leb! — Sestra tvá? — Koně tep, zdvihni leb jako střep, —
žízeň svou has!

4. Jedeme, jedem,
močály bředem.
Krví jak medem
sládnou nám ústa.

Houkáme v dálku,
mlha zde hustá,
čicháme válku.

Před námi: Strach a chvat! Vedle nás: Děs a chlad! Za námi: Mor a blad!
Divoký let!

Mrtvol zde tmí se stoh, zvedáme s krví roh, padl muž, padl hoch,
nám patří svět!

5. Ve mračnu šedém
na břehu hnědém
přes močál, podél skal v divý eval
jedem . . .

Jaroslav Prechlický.

4. Tři zlaté vlasy Děda Vševeda.

Bыло — не было: byl jednou jeden král, který se rád honil po lesích za zvěří. Jednou taky se pustil daleko za jelenem a zabloudil. Byl sám a sám, přišla noe, a král byl rád, že našel na mýtině chatupu. Zůstával tam ublíž. Král povídá, chtěl-li by ho z lesa na cestu vyděstí, že mu dobré zaplatí. — „Ale kam bysto v noci za takové tany?“ řekl ublíž, „lehnuće si na půdu na seno, a ráno vás doprovodím.“ — Brzy potom se narodil ublížovi synáček. Král ležel na půdě, nemohl usnouti. O půlnoci pozoroval dole ve světnici nějaké světlo. Koulkou skulinou ve stropě a tu viděl: ublíž spal, žena jeho ležela jako ve mlhobách, a podle děfátka stály tři staré babičky, všecky bílé, každá měla v ruce svící rozsvícenou. První povídá: „Já tomu chlapeci dávám, aby přišel do velikých nebezpečenství.“ — Druhá povídá: „A já mu dávám, aby ze všech šťastně vyvázl a dlouho byl živ.“ — A třetí povídá: „A já mu dávám za ženu tu deerušku, co se dnes narodila tomu králi, který tu nahoře na seně leží.“ Potom babičky svíce shasily, a bylo zas ticho. Byly to Sudičky. 15

Král zůstal, jakoby mu meče do prsou vrazil. Nospal do rána; přemýšlel co a jak, aby se nestalo, co tu slyšel. Když se rozdenilo, začalo dítě plakati. Ubliž vstal a viděl, že mu žena zatím usnula na věčnosť. „Ach, můj ubliž sirotečku!“ naříkal, „co si nyní s tebou počnu?“ — „Daj mi to děfátko,“ praví král, „já se o ně postarám, že mu dobré bude; a tobě dámu peněz tolík, že do smrti nebudeš muset ubliž pálit.“ — Ubliž byl tomu rád, a král slibil, že si pro to děfátko pošle. Když přišel do svého zámku, vypravovali mu s radostí velikou, že se mu tu a ta noe narodila krásná deeruška. Byla to právě ta noe, kdy viděl ty tři Sudičky. Král se zamračil, zavolal svého služebníka a povídá: „Přijdeš tam a tam do lesa, v chatupě tam ubliž zůstává; dás mu tyto peníze,

on ti dá malé dítě. To dítě vezmeš a na cestě potom utopíš; neutopíš-li, budeš sám vodu piti!“ — Služebník šel, vzal děťátko do košíku, a když přišel na lávku, kde hluboká a široká řeka tekla, hodil je i s košíkem do vody. — „Dobrou noc, nezvaný zeti!“ řekl potom král, když mu to služebník povíděl.

Král myslil, že se děťátko utopilo, a neutopilo se; plulo v košíku po vodě, jakoby je kolibal, a spalo, jakoby mu zpíval, až připlulo k chalupě jednoho rybáře. Rybář seděl na břehu, spravoval sítě. Tu viděl po fece něco plynouti, skočí do lodičky a za tím, a vytáhl z vody v košíku děťátko. I donesl je své ženě a povídá: „Vždycky's chtěla mítí nějakého synáčka, a tu ho máš: přinesla nám ho voda.“ Žena rybářova byla mu ráda a vychovala to dítě za své vlastní. Říkali mu Plaváček, protože jím po vodě připlaval.

40 Řeka teče, a léta minou, a z hocha stal se krásný mládencec, že mu daleko široko nebylo rovného. Jednou v léti přihodilo se, že tudy jel na koni král sám a sám. Bylo parno, chtělo se mu piti, i zahnul k rybáři, aby mu dal trochu čerstvé vody. Když mu jí Plaváček podával, zarazil se král, hledě na něj. „Švarného hocha máš, rybáři!“ povídá, „je-li to tvůj syn?“ — „Je a není,“ odpověděl rybář; „právě tomu dvacet let, připlavalo po řece v košíku malíčké děťátko, a vychovali jsme si je.“ — Králi se udělaly mžíčky před očima, zbleidl jako stěna; viděl, že je to ten, co ho dal utopiti. Ale hned se vzpamatoval, skočil s koně a povídá: „Potřebuji posla do svého královského zámku a nikoho s sebou nemám; může-li mi ten mládencec tam dojít?“ — „Vaše královská milosť poroučí, a hoch půjde,“ řekl rybář. Král si sedl a napsal své paní králové list: „Toho mladilka, kterého ti tuto posylám, dej nemeškajíc mečem probodnouti, můj to zlý nepřítel. Až se vrátím, at je vykonáno. Tak má vůle.“ Potom to psaní složil, zapečetil a přitlačil svůj prsten.

Plaváček vydal se hned se psaním na cestu. Musil velikým lesem, a než se nadál, minul se cesty a zabloudil. Chodil houští od houští, až se už stmívalo. Tu potká starou babičku: „Kam pak, Plaváčku, kam pak?“ — „Jdu se psaním do královského zámku a zabloudil jsem. Ne-60 mohla-li byste mi, matičko, pověděti, kudy na cestu?“ — „Dnes už bez toho nedojdeš, je tma,“ řekla babička, „zůstaň u mne na noc; však nebudeš u cizí, jsem ti kmotrou.“ — Mládencec si dal říci, a sotva byly několik kroků, měli před sebou hezký domek, jakoby byl najednou ze země vyrostl. V noći, když hoch usnul, babička vytáhla mu psaní z kapsy a dala mu tam jiné, ve kterém tak bylo napsáno: „Toho mladilka, kte-65 rého ti tuto posylám, dej nemeškajíc s naší deerou oddati; můj to souzený zef. Až se vrátím, at je vykonáno. Tak má vůle.“

Když paní králová to psaní přečetla, dala hned vystrojiti svatbu, a obě, paní králová i mladá královna, nemohly se na ženicha dosti vynahleděti, jak se jim líbil, a Plaváček byl se svou nevěstou taky spokojen.⁷⁰ Po několika dnech král přijel domů, a když viděl, co se stalo, rozzlobil se náramně na svou paní, co to učinila. — „Vždyť pak jsi mi sám povrčil, abych ho dala s naší deerou oddati, dříve než se vrátíš!“ odpověděla králová a podala mu psaní. Král psaní vzal, prohlíží písmo, pečeť, papír — všecko bylo jeho vlastní. I dal si zavolati zetě a vyptával se,⁷⁵ co a jak, a kde chodil?

Plaváček vypravoval, kterak šel a v lese zablondil a že zůstal na noc u své staré kmotry. — „A kterak vypadala?“ — „Tak a tak.“ — A král poznal z jeho řeči, že to byla táz osoba, která před dvaceti lety deeru jeho přisoudila synu ublížovou. Myslil — myslil — a potom povídá:⁸⁰ „Co se stalo, odestati se nemůže, ale zdarma přece mým zetěm býti nemůžeš; chceš-li mou deeru mítí, musíš jí za věno přinést tři zlaté vlasy Děda Vševeda.“ Myslil si, že takto svého nemilého zetě nejjistěji se sprostí.

Plaváček se rozloučil se svou chotí a šel — kudy a kam, neví; ale že mu Sudíčka byla kmotrou, bylo mu snadno pravou cestu najít. Šel dlouho a daleko, přes hory doly, přes vody brody, až přišel k černému moři. Tu viděl loď a na ní přívozka. — „Pozdrav Pánbůh, starý přívozafée!“ — „Dejž to Pánbůh, mladý poutníče! Kam tudy cestou?“ — „K Dědu Vševedu pro tři zlaté vlasy.“ — „Hoho, na takového posla⁸⁵ dávno čekám. Dvacet let už tu převážím, a nikdo mne nejdé vysvobodit. Slibiš-li mi, že se Děda Vševeda zeptáš, kdy bude mé roboty konec, prevezu té.“ Plaváček slibil, a přívozský ho převezl.

Potom přišel k nejakému velikému městu, ale bylo sešlé a smutné. Před městem potká staroučka, měl v ruce hůl a sotva lezl. — „Pozdrav⁹⁰ Pánbůh, sedivý dědečku!“ — „Dejž to Pánbůh, pékný mládenecku! Kam tudy cestou?“ — „K Dědu Vševedu pro tři zlaté vlasy.“ — „Aj, aj, na takového posla tu dávno čekáme; to tě hned musím k našemu panu králi dovezti.“ — Když tam přišli, řekl král: „Slyším, že jdeš poselstvím k Dědu Vševedu. Měli jsme tu jablouň, nesla uladit jablka; když nekdo jedno snedl, třeba byl už nad hrobem, omladil zas a byl jako jinoch. Ale od dvaceti let jablouň nenesе už ovoce žádného. Slibiš-li mi, že se Děda Vševeda zeptáš, je-li nám jaká pomoc, odměněm se ti královsky.“ — Plaváček slibil, a král ho milostivě propustil.

Potom přišel zase k jinému velikému městu, ale bylo z polovice⁹⁵ pohorené. Nedaleko města syn zakopával svého otce zemřelého, a slzy mu padaly po tvářích jako hrášek. — „Pozdrav Pánbůh, smutný hrobuječ!“ řekl Plaváček. — „Dejž to Pánbůh, dobrý poutníče! Kam tudy cestou?“ —

„K Dědu Vševedu pro tři zlaté vlasy.“ — „K Dědu Vševedu? Škoda, že's dříve nepřišel. Ale náš pan král na takového posla už dávno čeká; musím tě k němu dovésti.“ — Když tam přišli, řekl král: „Slyším, že jdeš poselstvím k Dědu Vševedu. Měli jsme tu studnici, prýštila se z ní živá voda; když se jí někdo napil, třeba už umíral, hned se zas uzdravil; a kdyby byl už mrtev, a tou vodou ho pokropili, zase vstal a chodil. Ale teď už od dvaceti let voda přestala téci. Slíbíš-li mi, že se Děda Vševeda zeptáš, je-li nám jaká pomoc, královskou odměnu ti dám.“ — Plaváček slíbil, a král ho milostivě propustil.

Potom šel dlouho a daleko černým lesem, a uprostřed toho lesa vidí velikou zelenou louku, plnou krásného kvítí, a za ní zlatý zámek; byl to zámek Děda Vševeda, třpytil se jako žhavý. Plaváček vešel do zámku, ale nenašel tam nikoho než v jednom koutě starou babičku; seděla a předla. „Vítám tě, Plaváčku,“ povídá, „jsem ráda, že té zas vidím.“ Byla to jeho kmotra, co byl u ní v lese noclehem, když to psaní nesl. „Co pak tě sem přivedlo?“ — „Král nechce, abych byl darmo jeho zetěm, i poslal mě pro tři zlaté vlasy Děda Vševeda.“ — Babička se usmála a povídá: „Děd Vševed je můj syn, jasné Slunce: ráno je pacholátkem, v poledne mužem a večer starým dědem. Já ti ty tři zlaté vlasy s jeho zlaté hlavy opatřím, abych ti také darmo nebyla kmotrou. Ale tak, synáčku, jak tu jsi, zůstat nemůžeš. Můj syn je sice dobrá duše, ale když přijde večer hladov domů, mohlo by se snadno stát, že by tě upekl a snědl k večeři. Je tu prázdná kád, příklopím ji na tebe.“ — Plaváček prosil, aby se také Děda Vševeda zeptala na ty tři věci, co slíbil na cestě, že přinese odpověď. — „Zeptám,“ řekla babička, „a měj pozor, co řekne.“

Najednou strhl se venku vítr, a západním oknem do světnice přiletělo slunce, starý dědeček se zlatou hlavou. „Čuchy, čuchy člověcinu!“ povídá, „někoho tu, matko, máš!“ — „Hvězdu lenuí, koho pak bych tu mohla míti, abys ty ho neviděl? Ale tak je: celý den litáš po tom Božím světě a tam se té člověčiny načicháš, i není divu, když večer domů přijdeš, že ti ještě voní!“ — Stařeček neřekl na to nic a sedl k večeři.

Po večeři položil svou zlatou hlavu babičce na klín a dřímal. Když babička viděla, že už usnul, vytrhla mu zlatý vlas a hodila na zemi — zazvonil jako struna. „Co mi chceš, matko?“ řekl stařeček. — „Nic, synáčku, nic; dřímal jsem a měla jsem divný sen.“ — „A co se ti zdálo?“ — „Zdálo se mi o jednom městě, měli tam pramen živé vody: když někdo stonal a napil se jí, ozdravěl, a když umřel, a tou vodou ho pokropili, zas ožil. Ale teď od dvaceti let voda přestala téci; je-li jaká pomoc, aby zase tekla?“ — „Snadná pomoc; v té studnici na

prameni žába sedí, nedá vodě téci; až žábu zabijí a studnici vyčistí, ¹⁵⁰ voda poteče zas jako prve.“ — Když stařeček potom zas usnul, vytrhla mu babička druhý zlatý vlas a hodila na zemi. „Co zase máš, matko?“ — „Nic, synáčku, nic; dřímal jsem, a zdálo se mi zase něco divného. Zdálo mi se o jednom městě, měli tam jabloň; nesla mladice jablk; když někdo sestárnul a jedno snědl, omládl zas. Ale teď od dvaceti let ¹⁵⁵ jabloň nenesese ovoce žádného, je-li jaká pomoc?“ — „Snadná pomoc, pod jabloní leží had, užírá jí sily; až hada zabijí a jabloň přesadí, ponese zas ovoce jako prve.“ — Potom stařeček brzy zas usnul, a babička mu vytrhla třetí zlatý vlas: „Což mi, matko, spáti nedáš?“ řekl stařeček mrzutě a vstával. — „Lež, synáčku, lež, nehněvej se, nerada jsem tě ¹⁶⁰ zbudila. Ale přišla na mě dřímota, a měla jsem zase podivný sen. Zdálo mi se o přívozníkovi na černém moři, dvacet let už tam převáží, a nikdo ho nejde vysvobodit. Kdy bude roboty jeho konec?“ — „Hloupé matky to hloupý syn, až dá jinému veslo do ruky a sám vyskočí na břeh, bude ten zase přívozníkem. Ale teď už mi dej pokoj; musím ¹⁶⁵ časně ráno vstáti a jít si sušit slz, co králova dcera každou noc vypláče pro svého muže, syna uhlířova, kterého král poslal pro mě tři zlaté vlasy.“

K ránu strhl se venku zase vítr, a na klíně své staré matičky probudilo se slunce, místo stařečka krásné zlatovlasé dítě, Boží Sluněčko, ¹⁷⁰ dalo matece s Bohem a východním oknem vyletělo ven. Babička zas od-klopila káď a řekla Plaváčkovi: „Tuhle máš ty tři zlaté vlasy, a co Děd Vševed na ty tři věci odpověděl, už také vš. Jdi s Pánem Bohem, už mne neuhlídáš, není toho třeba.“ — Plaváček babičce pékně po-děkoval a šel. ¹⁷⁵

Když přišel do toho prvního města, ptal se ho král, jakou jim nese novinu. — „Dobrou,“ řekl Plaváček, „dejte studnici vyčistit a žábu, co na prameni sedí, zabte, a voda poteče vám jako kly prve.“ — Král to dal hned udělati, a když viděl, že se voda prýští plným pramenem, daroval Plaváčkovi dvacet koní bílých jako labutě a na ně ¹⁸⁰ tolik zlata a střbra a drahého kamene, co unesli.

Když přišel do toho druhého města, ptal se ho zase král, jakou jimi nese novinu. — „Dobrou,“ řekl Plaváček, „dejte jabloň vykopati, najdete pod kořeny hada, toho zabte; potom jabloň zase vsadte a ponese vám ovoce jako kdy prve.“ — Král to dal hned udělati, a jabloň ¹⁸⁵ za noc oděla se květem, jakoby ji růžemi osypal. Král měl velikou radost a daroval Plaváčkovi dvacet koní vraných jako havrani, a na ně tolik bohatství, co unesli.

Plaváček jel potom dál, a když byl u černého moře, ptal se ho přívozník, zdali se doveděl, kdy bude vysvobozen. „Dověděl,“ řekl Pla- ¹⁹⁰

váček, „ale dříve mě převez, potom ti povím.“ — Přivozník se sice zpouzel, ale když viděl, že není jiné pomoci, převezl ho přece i s jeho čtyřmi a dvaceti koňmi. „Až zase budeš někoho převážet,“ řekl mu potom Plaváček, „dej mu veslo do ruky, vyskoč na břeh, a bude ten místo 195 tebe přivozníkem.“

Král ani svým očím nevěřil, když mu Plaváček ty tři zlaté vlasy Děda Vševeda přinesl, a dcera jeho plakala ne žalostí, ale radostí, že se zase vrátil. „A kdes těch pěkných koní a toho velikého bohatství nabyl?“ ptal se král. — „Vysloužil jsem si to,“ řekl Plaváček a vyprávoval, kterak tomu králi dopomohl zase k mladicím jablkům, co ze starých lidí dělají mladé, a tomu králi k živé vodě, co z nemocných dělá zdravé a z mrtvých živé.“ — „Mladec jablka, živá voda!“ opakoval si potichu král; „kdybych jedno snědl, omládl bych; a kdybych i zemřel, tou vodou bych zas ožil!“ Nemeškaje vydal se na cestu pro mladici 205 jablka a pro živou vodu — a potud se ještě nevrátil.

A tak uhlířův syn se stal zetěm královým, jak Sudička usoudila, a král — snad ještě pořád tam převáží přes černé moře. K. J. Erben.

5. Centrum.

Byl velice chudobný člověk, který měl moc dětí, ale málo chleba pro ně. Ať dělal, co dělal, stávalo se přece, že neměl ani na sůl; musil tedy velmi často s dítkaři i se ženou nemaštěně a neslaně pokrmy jídat, nechtěl-li sousedům do komor se podkopávat, což jest hříchem velikým. To on nechtěl, poněvadž byl dobrý křesťan a myslil si, že lépe žebrati nežli krásti. K žebrání však nemohl se dlouho odhodlati, až ho přece veliká nouze donutila, aby u sousedů hledal pomocí. Ale tu se mu stávalo, jak až posavat se stává: ten se vymlouval, že má se svými dost co dělati; onen, že je draho, a že třeba pamatovat na zadní koléčka, a jiní ho bez výmluvy odpravili. V největší bídě vzpomněl si na svého kmocháčka. Byl to v celé dědině sedlák nejbohatší, ale také nejskoupější; proto až naposledy k němu zamířil. Když vkloučil do jizby, kmocháček právě seděl u oběda; přivítal sice chudáša, ale ani ho nepozval, aby si s ním sedl. Po obědě se ho ptal: „Kmocháčku, co mi 15 nového přinášíte?“ Chudáš odpověděl nesmíle: „Kmotříkemu, víte, že jsem ve veliké nouzi postaven; nemám ani kouska chleba v domě, a hlad je zlá věc; děti neustále křičí, že by jedly, a já jim nemám co dát; smilujte se nade mnou a půjčte mi aspoň čtvrt brambor, svědomitě vám jich oddělám.“

„Tak mluví každý lenoch,“ obořil se sedlák, „napřed zahálí a pak přichází k pilným po žebrotě. Či myslíte, že vás s dětmi budu živit, 20

když jsem jim byl za kmotra? Kliďte se mi hněd ze stavení, sice vás náš Dunaj vyprovodí, zavolám-li jej.“ Takové řeči se ubožák nenadál; proto mu vyskočily slzy a sotva mohl dát s Pánem Bohem, když odcházel. Selka však byla trochu štědřejší a mezi dveřmi od ulice mu podstrčila hrneček brambor. Chudas se rozmyšlel, má-li je vzít; když si však vzpomněl na hladné děti, zašeptal: „Pán Bůh zaplatí“, a z domu se ubíral. Doma neměli ani kouska dříví; musil tedy teprve jít do lesa; aby však donesli více, vzal nejstaršího chlapce s sebou.

Přišli do lesa a sbírali roždí, až přišli k jednomu kopci. Tam uviděli najednou dvanáct zbůjnicků, kteří zrovna k nim kráčeli. Chudas se honem schoval i se synem do houští. Když přišli zbůjníci až k samému kopci, jeden z nich řekl: „Centrum, otevři se!“ a kopec se hněd otevřel. Vešli tam, a pak zavolal zase druhý: „Centrum, zavři se!“ a kopec se hněd zavřel. Než však se kopec zavřel, pozoroval chudas, že je tam velice mnoho peněz zlatých a stříbrných. Když zbůjníci zmizeli, ptal se syna: „Nepamatoval-lis sobě, co ti lidé povídali?“ Chlapec měl dobrou hlavu i povídal: „Centrum, otevři se!“ Chudas si napsal hněd ta slova na stínstko u čepice svrchu a čekal, až zbůjníci vyjdou, aby zkousil, zdali by k penězům se nemohl dostati. Za hodnou chvíli zbůjníci vyšli a brali se po svých.

Když se v lese ztratili, chudas vyšel s chlapcem z houští a pravil: „Centrum, otevři se!“ Kopec se otevřel, a vešli tam. Když tam vešli, povídá chudas: „Centrum, zavři se!“ Potom nabrali si peněz, co jen mohli unést, a na slova, kterých užívali zbůjníci, kopec zas otevřel se, a oni vyšli ven. I pravil zase chudas: „Centrum, zavři se!“ a pak se se hněd zavřel.

S radostí pospíchali domů a peníze vysypali. Matka hněd běžela pro chléb, a všickni se najedli. Po jídle pravil chudas k ženě: „Vezmi jeden renčák, a jdi k sousedovi, aby mi půjčil koně a vůz, že si pojedu do lesa pro dříví.“ Žena šla, soused vida peníze rád půjčil vůz i koně; jenom pravil, když chudas pro ně si přišel, aby jich nepřetáhnul, že jsou ještě mladí.

Chudas s chlapcem sedl na vůz, a jeli do lesa. Když přijeli ke kopci, zvolal: „Centrum, otevři se!“ Kopec se otevřel, vůz vjel a naložil se plný dukátů, dvourenčáků a renčáků; potom vyjel ven a ke slovům: „Centrum, zavři se!“ kopec se zavřel. I naložili na vrch roždí a k večeru přijeli domů. Koně byli, jak by byl zbrodil, a soused se vadił, že může přijít o ně, a že podruhé nebude již tak hloupý, aby je zase půjčil.

Tu bylo po nouzi. Večeře strojila se panská, i na ráno dost zůstalo. Ráno chudas poslal chlapce ke kmocháčkovi, aby mu půjčil čtvrt,

a aby k němu přišel na oběd. Když to chlapec vyřizoval, lakový kmocháček ptal se udílen, nač tatínek potřebuje čtvrti? — „Budou cosi měřit,“ odpověděl chlapec. Lakomec šel ven, vrtalo mu to však pořád mozkem, co by mohl chudáš měřit; proto namazal dno smolou, neboť si pomyslil, že na smole přece cosi zůstane; a pak dal čtvrt chlapcovi. Chlapec běžel domů, a otec změřil peníze: bylo jich šest čtvrtí. Potom zas poslal čtvrt kmocháčkovi. Ten se honem podíval na dno a uviděl tam dukát. „I hlehle, to-li měřil kmocháček? Kde jich nabral? To se musím ještě dnes zdovědět.“ Ještě nebylo ani dvanáct hodin, již stál v jizbě chudásově; všecky slušně pozdravil, a s kmotrem si podali ruce. Když přišly děti létat ruku, dal každému nahnilé jablko, co ještě nikdy neudělal. Sedl si za stůl a počal: „Kmocháčku, snad se na mne nezlobíte, že jsem vás včera tak odbyl? Vidíte, ono jest to tak: žena někdy pozlobí, s čeládkou se musí člověk též někdy poostouzeť a potom je člověk všecek nevrlý. Když jste včera odešli, teprv se mi rozlezlo v kotrbě, že jsem vám ukřivdil; proto přicházím dnes k vám, abych chybu svou napravil, vždyť víte, že jsme všickni chybující. Pošlete si dnes, a dám vám zadarmo dvě měřice brambor, jen se na mne již nehněvete.“ — „Co bych se hněval,“ odpověděl chudáš, „Pán Bůh mně pomohl, když mne lidé opustili, a proto hněv na stranu.“ Sedlák se kousnul do jazyka a chtěl odejít, aspoň se tak dělal. Zůstal však přece, když ho velice nutili. Když oběd byl přichystán, modlili se, ale sedlák „Zdrávas“ vynechal. Potom si sedli a jedli polévkou lukšovou, maso s omáčkou a pečinku, k tomu připiseli si ze džbánu dobrého vína. Po obědě si nacpali a dali se do řeči. Tu sedlák zakroutil hovor na měření. Chudáš napřed nechtěl s barvou ven; když však slyšel o dukátu, který zůstal na smole trčet, vzpomněl si, že se v horlivosti nepodíval na dno, a všecko se přiznal. Uslyšev to lakomec neměl již stání, pravil, že již musí domů, že má ještě všelijakou práci, a odešel.

Doma kázel pacholkovi zapřáhnout čtyři koně do nového silného vozu a zapsal si slova: „Centrum, otevři se! Centrum, zavři se!“ na stínisko u čepice do vnitřku, aby jich žádný nemohl vidět, a pak jel hned do lesa, jenom ještě napřed ženě všecko oznámil.

Přijeli ke kopci, sdělal čepici, a když písmo přečetl, zvolal: „Centrum otevři se!“ Kopec se rozletěl, a on vjel do něho. Když tam byl, zavolal: „Centrum, zavři se!“ a kopec se zavřel. Tu kázel pacholkovi, aby jen hodně spěchal, aby brzo naložili, a sám pracoval, až mu pot s čela tekly. Po dlouhém namáhání byl vůz plný. Tu sdělal čepici, aby se mohl upamatovat na slova. Ale strašně se ulekl vida, že slova smazal, když pot si utíral. V úzkosti se ptal pacholka, jak na ten kopec volal, ten však nemohl o živý svět se upamatovati. Ulekl se ještě více lakomec a křičel,

co měl hrدla: „Otevři se, otevři se!“ Ale kopec se ani nehnul. Tu teprve proklínal své lakomství a sebe samého, bylo však pozdě. O půlnoci ¹⁰⁵ přišli zbýnici, a když uviděli dva lidi a vůz naložený, rozpálili se hněvem a na místě je na čtyři kusy rozsekali.

Selka doma s bolestí čekala, ale nikdo se nevracel. Ráno běžela ke kmocháčkovi chudášovi a řekla mu, kam její muž jel. Chudáš se lekl, neboť si vzpomněl na zbýnky, běžel ke kopci, a když do něho ¹¹⁰ vešel, viděl, že jsou oba na čtyři kusy roztrháni, sedlák i pacholek. Spěchal domů a selce oznámil smutnou novinu.

Po nějakém čase vdova prodala kmotrovi statek, poněvadž sama na něm se nemohla udržeti. Tak stal se chudáš nejbohatším sedlákem, ale není tak skoupý, jako byl nebožtík kmotr. *B. M. Kulta.* ¹¹⁵

6. Zimní pohádka.

Kraj pustý byl a pochmurný a němý,
když hoře vešlo v ruskou svatou zemi.
Kam trpkou číš svou nachýlilo v letu,
hned slunce haslo, vadly trsy květů.
Jen černí ptáci spěli řadou za ním,
a jejich křik zněl svěžím vzduchem ranním. 5

Když den své vlasy rozpletl si zlaté,
zem černa byla, nebe chmurová spiaté.
Zem černa byla — kam jen zříti okem,
se vojska valí trojím valným tokem.
Jak noči mrak, jenž nese smrť a zradu,
cár zlaté Ordy chvátá od západu. 10

Prach temný zved' se ořu pod kopyty,
šíšáky stříbrem lesknou se i štíty.
A od jihu, jak hejno dravých supů,
chán Girej vede divé Plavce k lalu. 15

Poušť zlhlala je, z nich každý vlk je lačný,
na nízkých konfch letí v závod s mračny.
Tež z východu, jak horských bystřin vlny,
roj Tatarů se hrne nesčíslný. 20

Sám hrozný Kublaj cár v jich čele jede,
mrak na skráni, rty sinavé a bledé.
Kam zrakem střelí, plným hněvných blesků,
plác ozývá se zoufalství a steskou;
žár k nebi šlehá, proudí krey jak řeka,
tam havrany vždy hojná kořist čeká. 25

Kde Kyjev k nebi pne sto hrdých věží,
 kol táborem tři moená vojska leží.
 Na zlaté brány bijí těžké meče,
 toul zvoní, mořem rudá krey již teče.
 80
 Jak ze sopky, jež zuří, žhoucí láva,
 se k městu vrhla smečka vrahů dravá,
 vše drtí, co ji zastaví chce v kroku.
 Již prchl týden, za ním druhý v skoku.
 85
 Kol poušť tak mrtvá, zkrvavělá, kletá —
 ve troskách hradby, nad ně sup jen slétá.
 Kněz Vladimír sám stojí na cimbuří,
 zrak orlů v dálku šle a bryv chmuri.
 Žal těžký v duši divý spár mu vtiná,
 květ reků zhynul — kol jen zřícenina.
 90
 Jen zbyli starci, děti jen a ženy —
 ti v Lavře svaté k Bohu lkají steny,
 však zítra — jakž tu zaplesají vrazi!
 Čí ruka v propasť stepní vlky srazí?
 95
 Již z červánků tká západ kvety rudé,
 leč jitro — jitro krvavější bude!
 Na jilec meče sklonil hlavu mladou,
 jen truchlé vzpomínky se v hrudí mu kradou,
 i zdá se mu, že svatá Rus teď celá
 50
 v bolestném pláči vzdychla, zaúpela:
 „Kam step se táhne nekonečná, šírá,
 jen horák žalost prsa moje zdirá!
 Hle, země pije krev mých sokolíků,
 mé dcery hubí pohan v pustém ryku;
 55
 kam zpupný Tatar murzkou klade nohu,
 pláč drobných dětí bije nad oblohu!
 Jak vichrem s polí mizí pšenka zlatá,
 v rum klesá hrad i chatré nebohatá.
 Ó běda,
 60
 kdo z poroby teď matku vysvobodí?“
 Tak šumělo to, lkalo v šepu sterém.
 Noc temná tichla, Dněpr hučel šerem.

Leč od severu, který zapadl v chmuru,
 zář náhle žhavá blýskla do lazuru.
 Jak rudý šíp, jenž vichrem z luku letí,
 šleh' k výši paprsk, za ním druhý, třetí,

čím dál tím víc, až jako výheň vzletla
k obloze jisker záplava a světla.
Ta v zlaté vějíře se dme a splétá,
hned růže z ní se vine stříbrokvětá,
pak třpytných sluncí chorovod se tvoří
s průvodem hvězd a červánkových zoří.
Teď rozpialy se v oblouk siné duby,
z níž pásov ohnivých se řítí stuhy,
tříšť paprsků, tůň lesklých vodopádů,
jež vlní se jak moře v hlučném svádu.
Kam planoucích střel padl úsvit, všady
jak v báji pnou se stříbrné již hrady:
tu cimbuří, tam z perel stkvoucí brány,
věž, bašty, střílny, říms kraj hvězdotkaný.
v severní záři roste zlatostkvělé
teď z blesků, hvězd a růží město celé.

Z bran nejžhavší kde světla proud se roní,
Mráz bohatýr jel na bělostném koni.

Z křišťalů přílba hebký vlas mu skrývá,
žár v oku jarý, líc tak bledá, snivá.

Meč v ruce má a perly na řemení,
od podkov jiskry v roje hvězd se mění.

Oř jako vlnou z lehka plyne k předu,
kam vstoupí, plno sněhu, plno ledu.

Až k nebesům stín roste bohatýra,
plášt jeho z mlhy celý obzor svírá.

Jdou před ním vichry přes omšená lada,
se smrčin, s jilmův uschlé listí padá.

Kde cestou poutníka on potká, v žertu
šat z jiné tká mu, smrti čís dá ke rtu.

V sluch divnou štěstí pohádku mu šeptá,
jen dýchne, dál již chodec mdly se neptá.

Sní o mládí, jež neuhasně věkem,
až sníš jej ukryl v objevit svém měkkém.

Vlk prchá dál a teskně vyje pláni,
kde zří, že kývá blíž rek bloul dlaní.

70

75

80

85

90

95

100

Leč neprchne mu on, ni trojka hbitá,
mhu na ně hází, v náruč svou je chytá.

105

Již drobné vísoky zahalený v peří.
pruh zlatý z oken prokmitá jen v šeři.

110

Vesele v krbu oheň jášá, hýří,
nechť slota hřímí a hučí ve vykýři,
při svitu dračky šumná zvoní zkazka,
však venku dál to burácí a praská.

Vše kol tak pusto, zaváty jsou doly,
jen z návěji ční místem javor holý;
na větvích stříbro v bledý třpyt se leskné,
v koruně vrtr hvezdá dumy teskné.

115

Kde v haluzích se tměla hnězda ptačí,
tedl smutně vichřice lká v divém pláči,
jak kataralky s břez a starých buků
rampouchy visí tiše, beze zvuku.

120

Vran chumáč zřídka na vrchol kdes jedlí
se spustí — tam již těžké mlhy sedly,
s nichž jantar hvozdů — zmrzlá pryskyřice
se leskné tmou jak tygří žlutá kštice.

Zří do dálky — to sněžná propast jedna,
tůň ledných ker, síť hvězdic nepřehledná !

125

Hoj, vfrej divým pádlí řeka stepí,
jen krok — jak ze skla její moc se třepí.

Jak mrtva klesá ztuhlá, zkamenělá,
most démantový vyrůstá jí z těla.

130

Dál přes něj rek již spéje orlím letem,
pout svoji zdobí stvrdlé rosy květem,
a s ním, jak smečka chrtů, v před se žene
bouř, vánice, sníh v sítě neumílené.

135

Svit' okem zlatým měsíc ve kraj ztmělý.
V tábore carském posud ohně bledý,
krok stráži zněl a zuikal v každou stranu,
kdež vlnilo se v dálku moře stanů.
Les bunčuků jak šakal v poutě tuhému
kol sevřel Kyjev těsným polokruhem ;

řeht ořů, zbraní chřest klid noči rušil,
snad o zítřku snil, divý boj zas tušil.
140
Jak tlama vlčí, plná hrůz a zmaru,
čněl v středu nade všecky stan tří cárů.
Teď spali všichni. Tábor stměl se mrakem,
rek severu naň zíral ledným zrakem.
Zved' rámě příšerné; kam mečem mával,
ruch každý, s ruchem život dokonával.
145
Vše ztuhlo náhle — mrtvo padlo k zemi,
a noc vše skryla svými perutěmi.
Pláň všude pustá, nekonečná, bílá,
ta s mlhou v jeden příkrov tmy se slila.
150
Ni dechu již — jen sněhem sup se brodil,
Mráz bohatýr maf Rus tak osvobodil.

František Kvapil.

7. Zlatá kvočna Levohradecká.

Ticho, že člověku až dech se úží; tesklivo, že očima bezděky slzy se kmitají. Staré, zvětralé skály jakoby splývaly v obrovskou postavu, na jejímž čele ryl čas rýhy tisícileté. A přec oku od té vyvýšeniny se nechtfívá, ať jarem, kdy všecko kolem se zelená a bují nejsvějejším životem, ať letem, když okolní pole jako zlatým hávem byla pokryta, ať jesení, kdy nad skalami vlaštovice krouží, uchystány jsouce na dalekou cestu do zámoří, ať v zimě, kdy všecko všude jest bslé, a jen sluje mezi sněhem se černají. A pořád oko utkvívá na ostroze, na němž starověký kostelík stojí jako stařeček výměnkář, a přede zrakem vynořuje se postava za postavou v těch dlouhých řasnatých řízách staroslovanských, 10 s nesmrně vážnými obličeji a s prapodivnými pohádkami na rtech. Všecken kraj kolem se mění, že toho člověk ani nepozoruje, kolem všude bující les, na výšinách tmící se boroviny, po svazích a údolech jasně zelené doubravy, po březích Vltavíných tu a tam rybářská chýže, vesničky ještě řídoučké. A na protějším ostroze starý dřevěný hrad 15 s násypy, jež se zelenají, jakoby byly pokryty nejjemnějším aksamitem: Levý Hrádek.

I ta řeka vinoucí se skalami, jakoby vodou křišťálovou protékala. Ne nadarmo jí říkají „stříbrnopěnná“. A když se večer svítívají temena okolních skal zlativou září, pokaždé se zdá, jakoby vlnami jejími bylo 20 bylo naseto nejjemnějšího pelu.

Uprostřed hradu stojí obrovská lípa, stará jako hrad sám. Žrecové zpytují vůli bohů věkožizných z jejího šumění. Poněkud v pravo od lípy

jest kamenné obětiště s nevelikým dřevěným chrámem věčných spás.
 25 Na obětiště sedala zlatá kvočna s dvanácti kuřátky rovně ze zlata ryzího. Přinesli prý si ji staří předkové ze své pravlasti přes tři řeky do nového domova. A když pražský kníže začal stavěti Levý Hrádek, aby si tam ob čas mohl vyjeti pro zotavenou na lov, neb aby v posvátném tichu tamním nabyl poklidu, zavezli kvočnu i s kuřaty až tam, protože
 30 prý do těch končin nepřítel cesty tak brzo nenalezne. — Kdo kdy na Levý Hrádek zavítal, neopominul se podívat do prastarého chrámu, kde zlatá kvočna kvokala.

Jakmile se její hlas ozval, kuřata zdvihala hlavinky, i zdávalo se, jakoby jim bylo do letu.

35 Žreci rozeznávali dvojí kdákání: smutné a veselé. Smutné bývalo od jakživa znamením zlým, veselé však dobrým a mnohoslibným. Aby hlasu jejího nepropásli, střídali se žreci nočním bděním vždy dvakrát, do půlnoci a po půlnoci.

Kvočna levohradecká kvokala nejradiji v noci. Když začala, za-
 40 leskla se, jakoby se zlato její proměnilo v plamenný žár. Nebylo ani možno oči otevřít, až prý nad Levým Hradem záře se jevívala. A když zaří viděli, věděli všude, co znamená. Lidé v okolí, kteří měli dobrý sluch, říkali, že ji také slyšeli.

Nad skalami tamními plynula léta, že člověk šumotu křídel jejích
 45 ani neslyšel. Na Vyšebradském prestolu knížecím střídal se kníže s knížetem, některý slavný, bohatýrský, jiný méně slavný, méně bohatýrský, jak každému bylo dáno. Rodný kraj dovedl obrániti skorem každý, nej- slavněji Křesomysl a Hostivit.

Pojednou však žreci, již ostříhali zlatou kvočnu s dvanácti kuřátky, chmuřili se a tmeli, jakoby měly přijít časy nejtěžšího navštívení.

Vedle prastarého chrámu pohanského byla studně, o níž říkali, že jest hlubší nežli dno Vltavino. A také uplynulo vždy hezkých několik okamžiků, než kámen nad roubením z ruky vypuštěný do vody dopadl a zažblunknul.

55 Žreci od několika dní prohlíželi studni, jakoby jí nikdy před tím nebyli viděli; a věděli přece na vlas, jak jest hluboka. Obličeje jejich byly každou chvilku zasmušilejší a zasmušilejší. Také mezi čeledí levo- hradeckou bylo pozorovati vojenský ruch.

Všecko na Hrádku se upravovalo k okázalé slavnosti. Stará dřevěná brána ověnčena již chvojím, loubím a nejrozkošnějšími květinami lučními i lesními. Cesty k loveckému hrádku vysypány žlutým pískem tříčinným, nejbedlivěji srovnány, ano i násypy opraveny.

Avšak žreci již ani na otázky lidu neodpovídají, a přece-li tu a tam, vyhrožují pouze děsnými brozbami.

Do Čech přiletěla s onehdejšími větry východními zvěst, že kníže Bořivoj se svou družinou na Velehradě od apoštola Metoděje se dal pokřtiti a že co nevidět zavítá na Levý Hrádek s kněhyní Ludmilou. A neuplynul ani měsíc, když v nedalekých lesích ozvaly se zvuky rohů, jako když někdy Čechové se vraceali z vítězných výprav. Na Levý Hrádek lid se hrnul se všechn stran.⁶⁵

A sotva že se objevil kníže Bořivoj na bělém koni před hradem, po boku maje chot Ludmilu, propukl lid v nekonečný jásot: „Ať žije a dlouhá léta vládne slavný kněz s drahou kněhyní!“

Bořivoj s Ludmilou stanuli již pod starou lipou stavěkou.

„Nejste již hodni, Čechové, aby vám zlatá kvočna věstila příští dny. Zradili jste staré bohy, ji i nás. Zlatá kvočna zakvokala dnešní noci naposled.“ — Žrec se několik okamžiků odmlčel. Všechn lid stichl jako pěna. „Zlatá kvočna Levohradecká zakvokala dnešní noci třikrátne smutně naposled!“⁷⁵

Řízy žreců náhle se rozvinuly, lidem se cosi před očima zasvítilo, jako když se kmitne tmavými oblaky blesk, voda v hluboké studnici zažblunkla prudčeji, a potom se srštilo kamenné roubené za strašlivého rachotu do blubin. I trvalo hezkou chvíliku, než temné dunění ztichlo. Žreci hodili zlatou kvočnu i s dvanácti kuřátky do studnice, již pak zasypali. Lid se chtěl na ně vrhnouti, aby je shodil s Levohradeckých skal do řeky.⁸⁵

Ale Bořivoj rozhněvaným zastoupil cestu: „Nelitujte toho, lidé! Zlatá kvočna již ovšem kvokati nebude, ale za to vám přináším s chotí svou jiný dar, který vás, jen když k němu přilnete s celou duší a celým srdcem, ode všeho zlého na všecky příští doby uchrání nejlépe a vyrve našim neprátelům z ruky zbraň, kterou ostří od dobrých šedesáti let každým dnem. Dosud poduikali výpravy proti nám, že nejsme křesťané, že se neklaníme kříži. Ode dneška tato zámkina přestane naprosto; přináším vám kříž z Velehradu od mocného krále Svatopluka a pozdravení i požehnání od Metoděje, muže svatého, jenž vás miluje nade všecko pouyšleni. Podívejte se!“⁹⁵

Kniže Bořivoj vyňal z drahocenné řízy stkvostný zlatý kříž volice ozdobné práce byzantské, a svitem jeho všemu lidu až oči se rozslzely.

Bezdéký před ním steré hlavy se uklánějí.

Potom Bořivoj obrátil se ke žrecům řekl přísně: „Rychle odtnu!“¹⁰⁰ Poděkujujte jen tomuto kříži, jenž učí odpouštěti všem bez rozdílu, že jste vyzávli životy!“

Obličeje žreců hněvem malomocným zesinaly, a ruce jejich vzdorným vztekem byly v pěsti zafaty; potom odešli.

105 Kněhyně Ludmila postavila na též místě, kde se leskla zlatá kvočna Levohradecká se svými kuřátky, kříž, jejž daroval Svatopluk jí i choti jejímu.

Předkové naši přilnuli k tomu kříži s celou duší i celým srdcem svým, ale pověst o zlaté kvočně uchovala se v paměti lidu až do dneška.

V. Beneš-Třebízský.

8. V Blaníku.

Na veliký pátek při pašijí hlase
vždycky jednou za rok Blaník otvírá se.
Zle je, zle je tomu, čí krok tam se šine,
musí čekat, musí, až rok zase mine;
5 ještě věru šfastný, když rok v sklon se chýlí,
jestli onu hroznou nepropase chvíli,
v které opět žalném při pašijí hlase
na veliký pátek Blaník otvírá se.

Mnohem hůře tomu, komu těžké spaní
na znavená výška zázrakem se sklání;
usne tu a zaspí třeba na sto roků —
oj, což darmo želí pak svých bludných kroků !

Smutná jest to chvíle na veliký pátek !
Vyšel soused Jíra z chaty svojí vrátek,
15 místo do kostela, pašíje kde pěli,
obrátil se k lesu. Den byl šerý, stmělý;
jak se stromy smutně, teskně rozšuměly !

Soused Jíra ve vsi platí za písmáka,
více jej lesní šero než dům Boží láká;
20 kráčí dál a dále, pod Blanskem stojí,
staré zvěsti dědů v lebce se mu rojí;
usměje se trochu. — Aj, tu skalní stěna
pod kořáním sosen kyne otevřena !

Soused Jíra vejde, hlavou při tom kývá,
25 z dálky pašijí hlas v dumy lesa splývá.

Dlouhá chodba před ním; na konci cos kmitá
jak hvězdička bílá, oblakem když svítá.
Jíra za tím leskem kráčí dál a stále,
až se octne náhle ve kamenném sále.
Kolem stěny pěkně stojí řady koní,
30 ob čas řemeny jim o třemeny zvoní;

jak hnou hlavou v dumě, jak přešlápnou časem,
zní to dálou chodbou temným, dutým hlasem.
Vedle koní vskutku, báje pravdu měla,
rytířů se tlupa v šeru tajném tměla,

35

v pláštích zahalení, kolem rozložení
jako v těžké snění byli pohrouženi.

U nohou jim zbraně v hromadách se leskly;
na hlavách jak hvězdy ob čas přílby bleskly,
velkých štítů plochy plály stříbrostkyvělé,
velké, přikryt mohly tělo s koněm celé,
meče obrovité, mlaty okované,
houfnice a praky k střelbě uchystané,
hvězdy na řetězích, oštěpy a dýky,
palcátý a kopí. Seřaděno v šíky.

40

Boží vojsko stálo v pláštích zahalené,
k boji připraveno, v sen však pohrouženo.

45

V středu toho davu praporec se zdvíhal,
na něm svatý Václav s orlicí se mšhal.

Než to Jíra prohlíd', než to mohl chápáti,
balvan skalních dveří s hrozným třeskem zapad';
pašijí pláč dozněl v pustém, šerém lese,
ohlas ještě slabý v skály sem se nese,
jak pták postřelený perutě když vzpíná,
o klenby se třepe, třepe, uhasiná.

50

Náhle Jíra cíti v údech těžkou málobu,
sedue, myslí: malou odpočinu dobu,
sedne a již dřímá ve živém tom hrobu.

55

Bůh ví, jak spal dlouho. Když se vzbudil zase,
ehvíle byla, v které Blansk otvárá se.
Nevěděl to ovšem, kolem zrakem těkal,
mnul si žasem oči, znova se žas lekal.
Kolem stěny pěkně stojí řady koní,
ob čas řemeny jim o třemeny zvoní,
jak hnou hlavou v dumě, jak přešlápnou časem,
zní to jako druhdy chodbou táhlým hlasem.

60

Vedle koní posud řada mužů stojí,
chvějí se jak stíny, jež se lesem rojí,
v pláštích zahalení, kolem rozložení,
jako v těžkém snění zase pohrouženi.

65

70

75

Ale u jich nohou nebylo již zbraní;
 místo velkých štítů jak měsíčné plání
 ruchadla se stkvěla, pluhy místo praků,
 místo mečů, kopí zdivenému zraku
 jevily se kosy, rýče, cepy, brány,
 motyky a srpy čistě ukovány,
 stejně nad tím davem prapor se však zdvihal,
 na němž svatý Václav s orlicí se míhal,
 vesel zachvíval se.

80

Pašijí zvuk z dálí
 zmírajícím zvukem zaled' mezi skály.
 Hola, Jíro, vzchop se, chceš-li v lesním klestu
 najít otevřenou ku domovu cestu!
 Ještě pohled zpátky. — Koně zařehtali,
 bezdech Jíra vychel ze Blanické skály.
 85 Ví Bůh, ký řad roků nad hlavou mu táhnul!
 K potoku se Jíra jako maně nahnul;
 zachvěl se, neb viděl v zřídle obraz kmeta,
 jehož lebka celá šedinami zkvetá,
 jehož skráně bledé vrásky jsou a rýhy,
 90 jako toho, kdo čet' mnoho z divné knihy,
 kterou Bůh nám dává jenom zřídka k čtení,
 a pro jejíž velké, těžké pochopení
 jedni lhostejnji jsou — druzí zaslepeni.

95

Udivený Jíra přišel do vesnice,
 nepoznal jí — jeho rovněž nikdo více.
 V polích plno ruchu, kam jen zrak se díval,
 a nad smavým krajem vesel skřívan zpíval.

Jaroslav Vrchlický.

9. Půlnoční mše na Karlově Týně.

1. Vánoční noc velká tálala nad krajinou,
 Karlův Týn v ni tyčil svoji tváři sinou.
2. Tma v něm černá všude, do snů padly hlavy,
 v okénci jen jednom přísvit třepotavý.
3. Sedý plebán k nebi vroucené pne tam zory,
 Ježíšek by shlédl na ty české hory;
4. aby shlédl dolů k nivám na podhoří,
 kde lid dávno v pláči, nekonečném hoří.

5. Slyš, hlas temný venku : „Čas jest na plnoční,
zbožný zástup čeká, oběť velkou počni!“
6. „Vždyť nezněla posud zvonů píseň měkká!“
„Vroucnuč tebe prosím, v kapli zástup čeká.“
7. Zučel ten hlas tak měkce jako hudba jemná,
jako s nebes výše, jako z hrobu temná.
8. Již knězovy kroky v černé chodbě duní,
ale v kapli září jako na výsluní.
9. V bělostkovencím pláště Karel sám tu klečí,
biskupové v řízách kolem pozdálečí.
10. Rytířové šedí v přepodivné zbroji,
jaká v kobách hradu rezavělá stojí.
11. Do dlaní se kloní holá čela mnichů,
potom zástup lidu v nejsmutnějším tichu.
12. Veleby tu plno. Teď dva mládeci svěží
užaslého kmata v roucha strojí kněží.
13. Černě jemné zvuky ze zvonků se linou :
tak zní první tlukot z jara doubravinou.
14. Na oltáři zlatém sama světla vzplála —
již počíná oběť velká, neskonala.
15. Vypialy se všecky hlavy v bílé plásní,
Karlštejnský chrámek rozechvěl se plásní.
16. Slovanských tu zpěvů hlahol velký, mělký
rozvlnil se klenbou nejčistšími vlněky.
17. Moeně, jakoby se hrad chvěl od základu,
jakoby si národ v těžkém zalkal pádu,
18. jakoby si zástup temných českých horů
oddychl až z hlubin v tajuplném choru,
19. jak by ve Blanickém zčarovaném rovu
pohrozená sláva oživila znova,
20. jakoby si v bolu celá země vzdychla :
tak tu zněla opět píseň věky stichlá.

21. Staré ruce plebán vzhůru k nebi vzpíná,
v duchu vidí úsměv Boha Hospodina.
22. Slzny démant Bohu v řase bílé visí,
světlá ruka žehná — národ velký kříší:
23. „Slyším, hlavy drahé, písne vaši steny,
nezahyne nikdy lid váš vyvolený!“ —
24. Dokonána oběť, písň v dali zmírá,
světla mžikem zhasla, kolem tma zas čirá.
25. Před oltářem plebán do tmy paže vznáší:
„Žehnáš, Bože věčný, drahé zemi naši;
26. duše věrných mrtvých prosily Tě, Pane,
ó, tvůj úsměv dobrý rosou do Čech kane!
27. Pro ty písne velké, pro ty hlavy siné
vyvolený národ nikdy nezahyne!
28. Ty dáš lípě zmladnout v nejvonnější zdobě,
vstane lid můj, vstane! — Bože, sláva Tobě!“
29. Karlstejnských zvonů hudba slavná, tklivá
s plebánovým hlasem v jedné hymně splývá.

K. V. Rais.

10. Děti.

Váhá prchnoucí noc. Den bílý snad by
raději si hověl v nočním klidu.
Což se leká vozové té hradby,
toho muže, v jehož hrozném vidu
zírá, co mu táhne myslí, duší?
Hrozí se den, co se stane, tuší.
Dlouhým hákem v dlouhém háku věze,
těžký řetěz vozů hradbu spíná.
Nehybná ta hradba — na řetěze
jak by přikutá saň — dnes tak líná.
Vida Roháč Prokopa tam kněze
na širokém voze nepohnutě
státi, v dali upíratí hledy,
přistoupil a vece:

„Dneska tedy?“

Vůdce Prokopa hlas zazněl dutě:

„Ty díš! Poprvé a naposledy!“

Opět v dálí zadíval se němě.

Skočil Roháč s vozu; syrá země
zaduněla, zachvěla se v hloubi,
když zvuk rohů, třeskutý hlas trouby
na kůň jezdce volá, pěší v řady.

Hvězda jitřní, hvězda lepě vnady,
vidouc, co se děje, v hrozném žase
na vysokém nebi ztratila se;
a když rohy, trouby ječí zase,
pomalu den bílý opět vzchází
jako jelen nepokojný z mlází.
Voj se k voji, četa k četě řadí.
Jako obrovité tělo hadí
lehce někdy pohně sebou v spánku,
tak se hnula hradba těžkých vozů.
Zařinčely řetězy, když článků
otrásly se rezovité kruhy.
Zas tu tichotiše, bez lomozu.

Slunce usmálo se do červánků,
zveselené hlédlo v smavé luhy,
jas mu planul na zarudlém lící.
Myslí, že ty vozy nássep pouze,
že ti svalovití bojovníci
tamo, kde se hlava klouní k hlavě,
že to staré duby na doubravě,
které jara ždají v teskné touze?
Že ty sudlice a dlouhá kopí
bezlisté jsou, rozsochaté sněti,
ze kterých si vštr posměch tropí?

„Jsou-li pohotově, milý Jene,“
tu se Prokop táže, „moje děti?“
„Vel jen!“ v odpověď mu Roháč vece.
„Nejprudším dnes útokem se žene!“
Jako dravci z vozové té klece
vyřífte se!“ vělí Prokop zjařen.
„Prvním útokem buď Naumburg zmařen!

Nezůstane na kameni kámen.
 Bojovník i ten, kdo prchá zmámen,
 nesmí uniknouti děsné smrti.
 Chci dnes, by mé děti jako chrti
 na lov divý byly rozeštívány,
 by vzduch naplněn byl krve parou.
 Dovedou to; rázem vniknou v brány.
 rozjařeni naší slávou starou."

Přisvědčil mu Roháč; syrá země
 otrásla se, zachvěla se v hloubi,
 když zvuk rohů, třeskutý blas trouby
 v pochod jezdce volal, pěších řady.
 Pohnuly se voje. Chmurně tady
 Prokop stojí; slyší, zeině syrá
 jakže duní, hučí, chmurně zírá,
 jak se těžká hradba rozevírá,
 aby voje mohly k předu spěti.

"Mužně k předu", volá, „moje děti!"

Kudy půjdou, rozhlíží se kolem.
 Což to vidí? Což jej smysly mámí?
 Divný obraz, divný, málo známý
 jeví se mu... V nekonečné řadě
 rozlehlym, prav opuštěným polem
 k táboru se průvod dítěk blíží.
 Váhá nožka, jindy jež tak svízí,
 očko, jindy jež tak patří mladě,
 zarosené upiato jest k zemi.
 Ratolestky nesou — vzduchem raním
 sněhobílé zavlávají šátky
 nad svěžími v rukách haluzemi.
 Tiše jdou neb s utajeným štkaním.
 Prokop užas'. Chvěl se jak dub v bouři,
 čelo jasní, jež se dosud chmouří;
 mocně zvolá, voji velí: „Zpátky!"

Stanou jezdci na divoké pouti,
 dlouhé řady pěších s nimi stanou.
 První dítko s tváří uplakanou,
 které ručky k vůdci vztáhlo němě,

neváhal tu Prokop obejmouti,
na čílko je políbiti jemně.
Odpuštění v jeho duši rozvil květ
v sněhu hněvu. „Velké děti moje, zpět!...“
velí bojovníkům, „a vy malé v stany!...“

95

„Naumburg spasen!“ rozletlo se v svět.
v široširé světa toho strany.

František Chalupa.

11. Z „Ohlasu písni ruských“.

a) Rozmluva noční.

Nepokryla se podzimním listím
dolina, dolinečka,
a posula se ruským vojskem
krajina, krajinečka,
tož krajina ta, celá země švédska
od moře do hor vysokých;
a na vysoké hoře na noční stráži
mladý bojovník stojí,
on ke všem ke čtyřem nebes stranám
pilným okem pohlíží.
I nemluví on udatný mládec
s milými bratry svými,
ani na nebi s jasným měsícem,
tichým svým společníkem,
ale mluví on dobrý mládec
s milou dalekou stranou,
s milou dalekou stranou, rodným krajem,
a takto se vyptává:
„Ty pověz, pověz, rodná matičko,
krajino, dálná strano,
či ještě na živu, na zdraví
roditel, starý otec?
Či po mně touží mladá žena?
a což malíčké dítky?“

10

15

20

25

Ne svistem větrů daleká strana
mládenci odpovídá,
a odpovídá krajina rodná
sladkým ruským jazykem:

30

„Ty spokoj se, upokoj, udatný mládče,
živtě starý otec tvůj,
i mladá žena s malými dětmi
chová tě v lásce věrné.“

35

„Ach ty, matičko, roduá strano,
trojí posluž mi službou!
Což první služba — starému oteci
poklonu a dobrou noc;
což druhá služba — mé mladé ženě
polibení a lásku;
což třetí služba — maličkým dítkám
otcovské požehnání.“

40

Fr. L. Čelakovský.

b) Vězeň.

5

Jakto na výtoku Donu tichého
do toho-li moře do Azovského
stojí v městě Azově vězení temné,
u vězení tom leží dobrý bojovník,
a jistě dobrý bojovník, kozák donský,
druhdy slavný ataman kruhu kozáckého.
Není u mládce druhá společnska,
a jsou u něho zlé společnice,
liché družky — na těle smrtné rány.
Není u mládce druhá pomocníkka,
a jest jediného posměšníka,
tož posměšníka měsice jasného.

10

On to oknem okrouhlým, mřežovaným
do vězení pohlíží s veselou tváří,
jak by se smál z mládence nešťastného,
z jeho těžké nehody a žalosti.
I rozjařil se bojovník, kozák donský,
krev se v něm mládenecká hněvem rozlila,
on k jasnému měsici takto mluví:

15

„Neslavno nešťastnému posmívati se,
nečestno z ubitého radovati se.
Já kdybych byl jak jindy na tichém Donu,
ach na tichém to Donu, na svém korábu,
a ty se mi ukázal na nočním nebi
i na vlnách těch; na hravém toku,
stělami kalenými tebe, měsíci,

20

25

zahnal bych já za mraky, za oblaky;
dlouhým bych tebe kopím z svého korábu
přirazil na samé dno Donu tichého,
bolestí by tvé líce potemnělo,
pomračilo se, jak nyní moje.

Avšak nebude tobě, hrdý měsíci,
z mojich to slzí radovati se,
z mé snad ty můžeš krve utěšiti se,
ranami záhubnými uplývající.“

A on nešťastný mládec, kozák donský,
druhdy slavný ataman kruhu kozáckého,
rozerval, odtrhal všecky povazky,
odhalil to, obnažil hluboké rány;
z ran krev horoucí odplyvala,
odplynulo proudem i žítí jeho,
z bělého hrdla duše vyletěla.

Pohasly hvězdy na nočním nebi,
měsíce do hustých ukryl se mraků,
a mrakové se v déšti rozpustili,
pláčem svým syrou zemi porosili.

Tyz.

c) Ilja Volžanín.

Po zemi mraky rozprostřely se,
na nebi hvězdy pojaly se —
a všecky děti, všickni odrostkové
domů k matičkám navrátili se;
jediné dítě, mladý Iljuška,
syn bohaté vdovy mnohorozumné,
ke své matičce nevracoval se.
Zajala tesknost matčino srdce,
a zlé tušení do mysli padlo,
Marfa Andrejevna, bohatá vdova,
v tesknosti takové a ve žlosti
takto ke sluhám slovo mluvila:
„Ach, vy sluhové, vy moji věrní,
vy sejděte se do jediného,
rozsvěťte pochodně vosku jarého,
a vy po okolí rozejděte se,
synáčka milého hledejte — ptejte;
jej kdo nalezne, přiveďte k matce,

30

35

40

45

5

10

15

20 bude za odměnu sto rublů jemu,
bude za náhradu kožich sobolový.“ —

Všickni sluhové, čeledínstvo věrné,
po městě na ta slova rozběhnuli se,
po širých polích rozskákali se,
a po hustých lesích rozvolali se,
25 mladého Iljušky nedovolali se.

A ona sama bohatá vdova,
Marfa Andrejevna mnichorozumná,
s dvěma sluhami město přechází,
po městě vzduchá po slavičímu;
30 ze brány vyjdouc, pole prochází,
po poli touží po žežhulčímu; —
a pole projdouc, k řece dochází,
na kolmé břehy bystré to Volhy,
na břehu pláče po mateřskému.

35 Ne v bílém květu stojí trnina,
a oděvem se bělí křovina,
ach, mladého to oděv Iljušky! —
„Ty synu milý, ty dítě moje!
zdali já tobě neříkávala,

40 tebe synáčka neostříhala:
Ty nechod', dítě, na Volhu řeku,
ty do jejích se nepouštěj proudů,
bude tobě zahubit bujnou hlavičku;
45 závistivátě matička Volha,
neporodivši žádného syna,
a zrodilší ona přemnohé dcery,
přemnohé dcery — bystré vlny,
lidské syny k nim vábí, přitahuje,
50 a s dcerami svými je zasnubuje,
dobrým matičkám zámutek způsobuje.“

Neslyší více mladý Iljuška
kvílení, pláče drahé matičky,
Marfy Andrejevny, nešťastné vdovy,
a on Iljuška pode řeky proudem
v krásných palácích skáče, pobíhá,
55 v zámku to světlém matičky Volhy.
On divu nemůže nadiviti se,
on lesku nemůže nasytiti se,

jak to stropy, stěny krystalové,
a drahým jachontem vykládané;
jak to podlahy z ryzího zlata,
a zlato stříbrem prokvětované;
to prokvětované, to kostkované.
A vyjde-li on mladý Iljuška
do sadův utěšných Volhy matičky,
ne veská jabloň, ne plané hrušky
ve sadu tom kvetou, ovoce nesou,
a podivné stromy kvetou, ve plody zrají,
podivnější kvítí kolem vyrostá. —
Kdo sám neviděl, těžko pomyslit,
a kdo pomyslí, tíže uvěřiti:

na stromech kvetou drahé to perly,
na křovinách ve plody zrají korály;
dokola kvítí, — jakby do lístků
se rozspala duha nebeská.

A lehne-li on, mladý Iljuška,
večer na lůžko, postel praporovou,
ne húslí hrají, ani hudočky,
a zvuky divnější, lahodnější
po palácích se kolem roznášeji,
jakby stěny a stropy strunami hrály. —

Kdo sám neslyšel, těžko pomyslit,
a kdo pomyslí, tíže uvěřiti:
dcerušky to matičky Volhy — bystré vlny —
okolo jejich paláců se honíce,
šaty svými na stěny udeřují,
libezné zvuky ze stěn vyluzují,
v těle celém život se rozslazuje,
a ve životu duše rozplývá.

Mladému-li se zachce Iljuškovi
jistí, pítí, zábavu míti,
jídla na stole nejdražší ryby,
jakých v monastýru ani nebývá;
pití na stolech z medu sladkého,
jakých car ani sám to nemívá;
a na zábavu všecky divy své,
umělou svou práci tisíciletou,
matička Volha sbírá, shledává,

60

65

70

75

80

85

90

95

100

a co sama nemá, to se vydlužuje,
z moří si vypůjčuje, jemu předkládá.

105

I byl on mládec — po rodu Ilja
a nazván Volžanín po vychování,
po vychování u matky Volhy —
i byl on mládec v jejích palácích
plným plno jedenácte let —
jedenácte let jemu jakby půl roku,
na dvanáctý rok zastesklo mu se,
on v sobě pocitil sílu bohatýrskou,
a takto promluvil k matičce Volze:

110

„Hojo, an jsi ty Volha, nerodná mi matka,
ty pusť mne mládce ze svých paláců
a z toho svého smutného zámku!

115

Zachtělo mi se mládci projítí se
tam pode jasným, teplým slunečkem,
i pod hvězdami, i pod měsícem.
A mne tu netěší dobrého mládce
více tvé světnice zlaté, krystalové,
ni sady tvoje stromů podivných,
ni tvoje dcery — bystré vlny,
ani hraní jejich, zvuky lahodné.

120

Tvoje to jídla, medová pití
nejjsou více po chuti, po žádosti;
tvoje to hříčky, vodní skořípky
jsou mně mládci dobrému k mrzutosti.
A mně k radosti dej, ty Volho řeko,
chceš-li mi matkou býti po předešlému,
to bujného koně, to meč ostrý,
to brnění hrdinské, kalené střely,
a křepký luk — to s tětivou hedbávnou!“

125

Neodpovídá matička Volha,
není po myslí mládce propustiti,
a jest po myslí s ním se utěšiti.

130

Ilja Volžanín rozjařil se,
v hněvu mládeneckém rozpálil se,
k Volze on řece mluvil dále:

135

„Ty pusť mne, pusť mne, řeko Volho,
neradnot mladého vlka v domě vychovati,
ani dobrému mládci vůli odjímati;

a nepustíš-li ty mne po vůli,
i bude tobě po nevoli,
po nevoli tobě i dcerám tvojim:
polámu já v sadě tvém drahé stromy,
rozbořím já v paláci stěny, stropy,
zůstanou ze zámku tvého zříceniny,
v nich to ryby tvé si budou pohrávati,
z tebe to se matky Volhy radovati.“
A on v hněvu svém Ilja Volžanín
udeřil pěstí na stůl krystalový,
pěstí udeřil — stolu nestalo,
rozlítal se stůl na tisíc kousků.
I uleknula se matička Volha,
Ilju Volžanína na břeh vypouští,
na svobodu jej mládce propouští,
a ne po vůli, po své libosti,
leč po veliké, těžké nevoli.

Ó jak pod jasným, pode modrým nebem
duše se mládci rozveselila;
a jak to srdce rozplesalo se,
krev bohatýrská v těle rozehřála se
mládci to Iljovi tož Volžanínu:
na břehu stojí, čeká na bohatýra
dobrý kůň hrušák, do žluta barva,
hřívá na koni havraní do syré země,
a kůň sám osedlán čerkesským sedlem,
pod sedélkem popona na něm bucharská.
Na jablku u sedla brnění visí,
brnění visí hradišské — stříbra, zlata;
a ostrý meč, toul — kalené střely
i křepký luk s tětivou hedbávnou
i šíšák jasný — oceli dobré,
a šíšáku jasnemu počtu ceny není.
Dobrý on mládec Ilja Volžanín
na mohutné prsy brnění odívá,
za dar to drahý Volhu vychvaluje,
na bujnou hlavu jasný šíšák staví,
za dar se veliký Volze pokloňuje;
meč ostrý u beder, toul na plezech,
křepký luk v ruce — Ilja vyskakuje

180

na dobrého koně, na hrušáka,
 kalené střely v toulu zařinčely,
 a s Volhou matkou on dobrý mládec
 i s dcerami jejími se rozloučuje,
 se rozloučuje a rozžehnává.

185

Ne matčiným hlasem, ne temným vzdychem
 a zazněla Volha velikým chechtem,
 tak mladoně dobrého provázejecí.

190

Jede on Ilja po širém poli,
 i zachtělo se mládci stranou se dáti,
 rodnou matičku v domě navštíviti,
 poklonu bohaté vdově učiniti,

Marfě Andrejevně mnohorozumné.

Ach, jaké změny na svaté Rusi,
 jakéž to bídý po rodném kraji!

Kde město stálo, kde dům matičky,
 kámen od kamene, sutiny pusté,
 a sutiny trním, hložím zarostlé;
 kde ulicemi skákal Iljuška,
 hadina se plazí po tmavém býlí;

kde po náměstích hrával Iljuška,
 ostružina se plazí, křoví otáčí.

I zarmoutil se Ilja Volžanín,
 on v zámutku, žalosti k městu promlouvá,
 k městu druhdy slavnému, již pohřbenému:
 „Hoj, ty moje rodné, ty město slavné!

kdož tebe, město, rozbil, oloupil,
 tvé jasné věže, Boží chrámy
 do prachu uvrhnul, jim se porouhal?

Kdo rozrušil dům bohaté vdovy,
 Marfy Andrejevny mnohorozumné?

a kde žitelé, pravoslavný národ,
 kdeže dobrá moje rodná matička?“

Ze sutin mládci hlas odpovídá,
 půl hlas mezi světským, půl mezi hrobovým
 „Rozbili, oloupili mne slavné město
 zlí hosté, Tataré to, Orda divoká,
 se svým to cárem Ugadajem,
 i s jeho zetěm Bajadurem;
 ti jasné věže, Boží chrámy

195

200

205

210

215

do prachu uvrhli, jim se rouhali,
ti dům rozrušili bohaté vdovy,
Marfy Andrejevny mnohorozumné;
všecky žitele, pravoslavný národ
i tvou to dobrou rodnu matičku
na ostrých šavlích roznosili,
a ze mne tvého města rodného
ni živé duše nepropustili.

Aniž bídám konce po svaté Rusi,
zlí hosté Tataré, Orda divoká
ponízová města pálí, hubí,
všecky to vlasti naše chtí popleniti,
a pravoslavný národ vyhubiti.“

Jak to u mládce ťadra rozedmula se,
jak žalostí mu srdce překypělo,
on z překypění dvě slzy vypustil,
jedna slza — slavnému městu,
druhá slza — rodné matičce.

A on Ilja Volžanín koněm zatočiv,
po dolinách se žene, poskakuje,
kůň na dolině, jak by litý zvěř,
a mládec na koni, jak sokol jasný;
i přeletěl Ilja řeky devatery,
přeskákal Volžanín doliny, hory,
a horám, dolinám počtu není,
vše to z poledne do večera,
a z večera zas do raní záře;
na cesty on mládec se nevyptává,
jemu průvodčí, ukazovači
spustlá města, v ohni vesnice
a lidská těla nepohřebená.

Jak dalece, dalece v širém poli,
v širém to poli mezi horami,
ne jezero se leskne po raním slunci,
a zbraň to poleskuje dvojího vojska,
pravoslavného ruského i zlého tatarského.
I srazila se vojska v jednu sílu,
pochmuřila se bitva černým mrakem,
nebourí hromové po jasném nebi,
a jak by bouřili pod syrou zemí,

220

225

230

235

240

245

250

255

260

máť syrá země hory potrásá;
 vojsko tatarské bez počtu — vlny mořské,
 vojsko ruské do počtu — příkré skály.

265

Ne kalená střela přiletěla,
 mezi ruským vojskem proletující,
 do vojska tatarského doletující,
 a přihnal se mládec Ilja Volžanín
 v celé své sile, mocí bohatýrské;
 on skáče promezi ruskými — jedvaže vidu,
 on doskočil Tatarův — a již sluchu.

270

Seče, bije, střely vypouští,
 travou přede vichrem Tataré k zemi,
 listím přede vichrem Tataré v útek;
 pobil on mládec zlého Tatarstva
 ne více ne méně do dvou tisíc.
 I byl boj krutý v polovic boje,
 a byla půtka v polovic půtky, —
 ne hromový mrak proti mraku,
 a měří zeť chánův, vůdce Bajadur,
 střelou, mečem proti Volžanínu;
 střela zasvištěla okolo ucha, —
 meč na meč — bohatýr tu na bohatýra.

275

Či od kovadlin skáčí jiskry,
 ze žhoucího železa prýskajice?

To jiskry srší z brnění, ze šišáků,
 ode ran lítých bor, doubrava šumí,
 pěna prýská z úst mládečům, bitečům,
 pěna prýská od dobrých koní.

280

I byl boj lítý přes poledne,
 Bajadur — Tatařín rozjařil se,
 on rozehnal koně proti koni,
 mečem hrud' proklal koni hrušáku,
 sám ode rány meče Volžanínova
 ode rány na šjí k zemi se valí,
 k zemi se valí, zraky bujně se kalí.

285

Ach, nastala bída na bohatýra,
 veliké hoře padlo na Volžanína,
 ne hrušák, dobrý to kůň k zemi padá,
 a pod mládečem žlutý sypký písek k zemi se hrne,
 dar to nerodné matky řeky Volhy;

290

ne meč ostrý z ruky vypadává,
a slizký úhoř se vymykuje;
ocelový šíšák — kost želvy vodní,
a kalené střely — drobné rybičky,
vše darové podvodní matky řeky Volhy.

300

Přihnali se Tataré, přiskákali,
oni dobrého mládce uchvátili,
moct, silou velikou z boje vyvedli,
a k cárnu Ugadaji jej přivedli,
k cárnu to Ugadaji Ugadajoviči.

305

I kázal cár jej mládce pod stráž vzítí,
do temného vězení uzavřítí,
k sloupu to dubovému přikovati;
i rozkázal jej mládce trýznit, mučit,
chtěl on cár Volžanfna ztatařiti,
na víru tatarskou obrátiti,
pro těch-li zabitych Tatar do dvou tisíc,
pro zabiti zetě svého Bajadura.

310

I byl mučen Volžanfna prvního dne,
a veliké muky jej neznutily;
i byl trýzněn Volžanfna druhého dne,
nepokořila ho mládce velká trýzeň,
a na třetí den sám cár Ugadaj
s novými katy k vězení přijíždí,
žalář otvírá, mládce se táže:

315

„Hoj, an jsi dobrý mládec, Ilja Volžanf!
ty chceš-li s námi Tatary za jedno byti,
ty chceš-li víru tatarskou na se vzítí,
a s námi to na křesťany bojovati?
drahou přízni já tebe podaruji,
velikou tobě láskou — vlastní deerou,
tož přízni láskou — vlastní deerou Ugadajovnou.

320

A ty nechceš-li činit po vůli,
bude hněvu mého tobě zakusiti,
tvé dám po kusich tělo rozřezati,
tvou silu bohatýrskou ohněm popáliti,
a tebe po částkách zbaví života.“

325

Poprvé mládec pocitil bázeň,
on chvěl se na těle po osyčímu;

330

340

a on hroznému cárnu neodpovídá,
k Bohu se modlí se slzami,
Boha na pomoc sobě přizývá:
„Učiň, Bože, milost nadě mnou,
ty sešli posla, z býdy vytrhni,
neb aspoň duši z rukou nevěrných!“

345

A rychlý posel Boží přichází,
rychlý to posel — hrom hněvu Božího;
on prorazil vězení, katy zabil,
samého cára omráčil, k zemi svalil,
na dobrém mládci kruhy sežeh rozbil,
a věrnému mládci neublížil.

350

I poskočil Volžanín na rychlé nohy,
meč Ugadajovi od boku vytrhnuł,
na cárského vyskočil dobrého koně,
seče, bodá Tatary na vše strany,
až on dostihnuł širého pole,
a na širém poli s koně skočil,
s koně skočiv Bohu se modlil,
za milost velikou to díky vzdával,
za divné zachování svého života.

355

Tyz.

12. Nocleh Ilje Muromce.

Zapadalo slunce v slávě
za temena hor a vrchů,
proměnilo v zlato v trávě
rosných kapek hustou sprchu,
5 když tu Ilja přijel právě
pokraj černé lesní houště.
Káně v strachu křídla zvedla,
když on koně uzdu pouště,
z prohybu se vyhoup' sedla,
10 dolů skočil pevnou nohou,
až se chvěla černá země.

Hřívu koně svého hladí,
mluví k němu, mluví jemně:
„Tu se popas, milý brachu,
15 napij vody beze strachu.“

Pobratimsky mu pak radí:
„Vleč na tě přijít mohou,
zle-li bude, příkvap ke mně;
jsme my oba juni mladí,
20 Ilja nedá pobratima,
kopím skolí šelmu mnohou.
Je tu chladno, je tu zima,
zahřáti se musím trochu.“
Zařehtal kůň, sivák plavý,
25 srozuměv, co Ilja praví,
odpovídá: „Dobře, hochu,
podívám se v ten lán tmavý.
Takto neznám za mák strachu;
vždyť bych nesměl Ilje reka
30 široširým nosit světem.“ —
Smál se Ilja, jak se dětem

usmíváme povídavým,
za ním hleděl do daleka,
kam se rozběh.' —

Ještě v nachu
na západě slunce vzplálo
a pak za hor kleslo lemy.
Na sta divných zkazek vlálo
širých stromů haluzemi;
40 podvečerní větrík ústy
vyprávěl je hovornými.
Zbledul západ, hasla zoře,
luhy němy, kraje pusty,
a jen mlhy a par dýmy
45 vznášely se k nebi vzhůru.

Zahleděl se Ilja v chmuru,
patřil v temna černé moře,
povídal si tichým hlasem:
„Nějakému aspoň turu
50 podvečerním tichým časem
kdyby pastvy zachytělo se!
Nyní vhod mi přijít může;
v trávě vlhké, týpytné rose
ustelu mi chladné lžže.
55 Neuškodli kousek masa“
Jak by tušila svůj osud
jarobujná tuři chasa,
nikde po ni ani stopy.
Blankytové svoje stropy
60 hvězdam již krásní nebe.
Ilja marně čeká dosud.
V zmozolenou ruku kopf
tífsáhoře rázem chopí,
buzdoganem mávne kolem.
65 a hlas jeho letí polem:
„Tedy najít musím tebe!“

Půlnoc byla; světlý městečko
s podivením patří v kraje,
jak si s turem Ilja hraje.
70 Blízké smrti již se děsí,
litá šelma vztekle zuří.

Silný Ilja s tváří lednou
ostrým hrotem kopf jednou
polehtává záda tuři,
podruhé jím ohon zčeří.

Tak si hraje s litou zvěří,
aby zima nebyla mu.
Stane šelma, skok si změří.
jako bleskem letí k předu:
uskočil tu Ilja k stromu,
pohladil tu pěkně v týle
buzdoganem neposednu,
že kles' mrtev též chvále.
„Pozdě, kmochu, honit bycha
odbyto máš, co nás čeká,“

lituje ho Ilja z ticha,
Ilja — dobrá duše, měkká.
Zaměřil pak v šero lesa;
navrátil se zase hnedle,
jako slabý proutek nesa
mohutný kmen suché jedle.
Vyhledal si jedli suchou,
neboť říkal: „Škoda kmene,
večná škoda, na mou duchou,
kazit, ničit život stromu,
jehož tělem mřza žene, —
nikdo nemá práva k tomu!“

Mohutný kmen shodil s ramenem
vznutil oheň, rozdul plamen,
sedláčkem si sednul k němu,
jako tehdy sedal doma,
když se děti poblíž kamenem
batolily za pec, rtoma
sladkýma mu vyprávěly,
jak že jaro zemí šatí,
jak jsou smutny jindy kraje
zahalené sněžnou bělou,
nechť je třeba slunko zlatí;
jak vše kvete, jak vše zrajε,
odkud a kam větry táhnou,
Dumal o svém bědném mládí,

75

80

85

90

95

100

105

110

zamysliv se dobu drahnou.
V oheň upřel jasné hledy,
a ten oheň tichým slovem
115 hovořil mu: „Dávno tomu,
co jsi, hochu, naposledy
pod rodné spal chaty krovem,
co jsi vysel mrzut z domu;
ani nevíš, jest-li živa
120 tvoje máti, smutná vdova.
Jistě tebe pamětlivá
lkaje, slunce zapadá-li,
a když vzchází, pláče znova;
stále bloudil jenom v dálce.
125 Nepozná tě rodná niva,
rodný luh ti jako cizí.
Daleké jen měříš dráhy,
zapomínáš na své záhy,
a tvé srdce přece zlato,
130 vým to, hochu, zlato ryzí.“

Vyslech' Ilja slova tato.
Zchmuřilo se čelo mrakem,
srdce divným tesknem spiato,
stud mu prokmit' kalným zrakem,
135 lice half smutku chmura;
byl by zapomenul skorem,
proč byl hledal, zabil tura.
Vstal a prošel temným borem,
vyhledal si rožeň vhodnou,
140 větev s dvěma rozsochami,
na které se kýty vbohdou
a pak točí nadě plamy.

Noční ptáci semo tam
přeletují v děsném jeku,
145 nebezpečí jak by samo
toulalo se v nedaleku.
Ilja má dnes chvíli tesknou,
leká se jak chodci v lese
patřící, kde oči blesknou,
150 odkud dravec v skok se snese.

Ničeho se nemá báti
jako Ilja junák pravý,
smrt mu jako druhá máti,
druhým otcem hrob je tmavý.

Zamyslil se hledě v plamen;
na co myslil, nemoh' říci,
náhle hojných slz mu pramen
po osmahlé kane lici.
Mileného roditela
vzpomněla mu tato chvile.
Junák, jemuž nikdo v dle
bohatýrském, nikdo v sile
nerovnal se, náhle plakal
přetížený těhou žele,
jenž ho přepad' jako šakal.
Iljovi se náhle zdálo,
že naú volá: „Tolik činů
velkých, a přece to vše málo,
málo jest to, milý synu!“

V myslénkách těch na ramena
zafuká mu lehce kdosi;
před ním v šeru stojí žena.
Vyhoblá líc, nohy bosy,
matným leskem oko svítí,
moře žalu v jeho hledu,
v šedém vlase suché kvítí.
„Jdu si k tobě na besedu,
k junákově sirá vlova.“

Hlas to sladký jako z medu,
jako zlatá zrnka slova.
Myšlenek tu divých nával
Iljuškovi hlavou prolet'
této ženy nepoznával.
Podle lice starou sto let
mohla být, dle hlasu pannou.

Iljuškovi žena vece:
„Podivno, že jednou přece
z potulné se vraciš punti.
Vypravují sobě světem

155

160

165

170

175

180

185

190 věci, které jako báje
zníti budou ruským dětem.
Města dobyl's, pánil háje,
s mořským cárem bil se tři sta
dní a nocí, v Jerusalem
195 poctit zajel Jesu Krista,
z Jericha mu nesa růže;
tisíc reků pobil málem
při návratu k Cařihradu.
Tělo klad' jsi v měkké lůžce,
200 jindy zase těžkou hlavu
pouhém třeba na kamenu;
kdo však více konat může,
junáctvím to není pravým."

Hněv se rozlil po útrobě,
205 ruka sáhla k buzzogánu,
oči vzplály v děsné zlobě:
„Za ta slova, za tu hanu
nestydatou, utrbačnou
zaplatíš chci dobré tobě.

210 Kdo jsi, než tě vlcí začnou
pohřbívat v tlamu lačnou
za to, že's tak děla ke mně?"

„Veliká jsem Ruská země!"

Zděšen zůstal Ilja státi,
215 bledosť padla v lící mračnou.

„Veliká jsem Ruská země,
veliká jsem tvoje máti,

jež ti rodným slovem praví:
Kdybys všeho světa mřrem
divy konal silou obří,
nebudeš-li bohatýrem
rodné zemi podle práva,
aby na čin tvůj a na tě
vzpomínali lidé dobrí
v zlaté síni, v bídné chatě:
225 tvoje sláva — polní tráva!"

Jak bouř kdy se rozhlaholí,
zněla slova velké ženy:
„To mne rmoutí, to mne bolí,
že tu nejsi, když tě třeba,
230 když nám zlaté klasy, chleba
sežehuje Tatar s polí,
prolévaje krve moře.
Vidíš tam, jak se dálí
objevuje rudá zoře?
235 Zas tam ničí, vraždí, pálí
krutá ruka Tatarova!"

Nepromluvil Ilja slova,
járy blesk mu šlehnul okem,
na koně se vyhoup' skokem,
na koni mocným hlasem praví:
„K divokému, bratře, kvasu,
240 na Tatary, divou chasu!"

Zařehtal kůň, sivák plavý,
zavejsk' Ilja, junák pravý.

František Chalupa.

13. Kozácká sláva.

Planou ohně; koně, muži kolem,
kozáci to leží v stepi polem.
Těžko ubránit se zimě, chladu
v taký mrázivý den listopadu.
„Pověz ty nám, velký atamane,
jaký vítr od západu vanε,
jaké zvěsti nese naší stepi

z dalných krajů těch, kde těžké cepy
vítězily jak my v Cařihradu,
to kdy kozákem byl kozák zplna.“

10

Hetman rukou zajel v sivou bradu,
v oku jak by zalesklý se slze, —
stará řadra zvedla vzdechu vlna,
v lící osmahlé se stáhly svaly;
naslouchal a pátral v šeré mlze,
kterou dujné větry rozvívaly.

15

„Za horami, kde se Krakonoši
zalíbilo, dusot slyším kopyt,
koní řev a — slyšte, bodří hoši —
vidím voj tam udatně se vzchopit!“

20

Na kurhanech vítr divnou zpívá;
jak by s větry v divoké byl hácce,
nepokojně buřan sebou kývá.

25

V tom se kozák s vlhké země vzchopí,
stářím nakloněna jeho šje,
atamana oslovouje vládce:

20

„Pověz ty nám, kde se to kdo bije,
kde to na veselce tančí kopí?“

30

Upial v dálku vůdce staré zory,
bystře zíral jako mladá káně.

35

„Vidím v dálí táhnoucí se pláně,
poznavám již dle sta hrdých věží. —
Při sám Dorošenko — tam to leží,
tamto na úpatí Bílé Hory!
Sivá mlha obzor, výhled kalf,
vidím jen, že v boj se voje valí.“

30

Ted' vlk zavyl — hrůza letí stepí!

40

„Slyšte, děti! Boj to velkolepý!
Děs a hrůza stohlavou jsou saní,
neslyšíte ryk a řinkot zbraní?
Tam ti hoši hladoví a zdraní
jako lvi se bijí. — Ti se ženou
jako šípy s tětiv zkrvácenou
plání. — Kdyby nějakou to mřli
bylo jenom, děti: Sedlať koně!

45

velšm, a tam v letu k tomu cíli!

Slovauská krev protéká ty žfly,
za myšlénku, za svobodu teče...
Teď jak výheň planou již i meče —
teď boj nejlítější za ohradou...

kéž bych podle nich pad' vzhůru bradou!“
Vyskočili, shlukli se jak mraky,
v dálí upírají mládci zraky:

„Atamane, rei nám, atamane,
vítěznou-li píseň vítr vane?“

„Krev se valí, krev se kouří k nebi.
děla hřmí jak hrozná kletba Boží,
rudé pole poseto jest leby,
tíše se mřch a mrtvol množí.

Teď se vřava boje jinam hnula — —
Velký Bože? Což mne přelud mámí?
Na ty hochy statné klosi známý
udeřil teď jako rána hromu!
Čapka kozácká tam! — Děti, komu
známo, s četou kde jest assavula?
Nahajka tam, dýka tam... Ó hrůzo,
teď již s kozáky tu baštu ztekli!“

„Je prý assavula na Sanoku
s četou v službách u Zikmunda krále,“
vzpomínají hejtmanovi druži.

Hetman slova se již neptal dále.

„Na Čechy jej poslal králův psych,“
hetman děl a z hluboka si vzdych'.
Druhy přelet' hrozný anděl hrůzy,
náhlý žal se zalesk' v jejich oku.
Sobě palaš stříbrem okovanou
odpjal hetman, koni uzdu, sedlo,
k četě obrátil se těmi slovy:

„Heslo moje tolíkrát vás vedlo,
nebylo vám k necti ani hanou,
dokud sloužili jste hetmanovi.
Teď jsem dohetmanil, milí braši!
Nade druhy v Čechách bouř se vzdula;
pobijsť je powoh' assavula,
poskvínil tak věčně slávu naši,

50

55

60

65

70

75

80

85

90

pod tou kletou Blou Horou rovy,
 které Čechům ryly naše meče.
 Krev, ach krev z nich ještě rudá teče,
 na nich šeptá žlutá polní tráva:
 „Dneska zbledla kozácká tam sláva,
 hetmanů jí není třeba více!“

95

V žalu zakryl hetman bledé líce,
 na kůň sedl, za Don odjel v dálí.
 Větry prý vzkaz jenom druhém vály,
 že se nevrátí již nikdy více
 ataman a kozácká ta sláva!

Týž.

14. Přemysl Otakar Veliký.

I. Vstup.

1. Mám tě vítat plesem čili v hoři,
 králi králů slavné vlasti mé?
 Letem orla, slávolesklou zoří
 k věčnosti se nese jméno tvé!
 Králi, jemuž z nebeského kruhu
 objevil se v štítu jasný lev,
 nad Čechy jenž's klenul slávy duhu,
 má tě vítat žal či chvalozpěv?
2. Králi, jenž jsi říše dálných zemí
 ku koruně české připojil,
 žezlem spoutal moří dvojich lemy,
 nad Baltem kříž všry zakotvil.
 Běda, že jsi srdce svého lidu
 sobě k srdeci poutat obmeškal;
 tím se zbořil základ tvého klidu,
 nad tebou tvůj anděl zaplakal!
3. Zaplakal tu anděl české slávy,
 srdce krev když vylil Čechů pán;
 tenkrát, běda, toky živné šťavy
 proudily se z vlasti strašných ran;
 ztroskotáno, král co velký spojil,
 ušlapáno zlaté osení,
 udušeno, duch co jasný splodil,
 nezbylo než — krve znamení!

4. Krve znamení a jméno reká,
jejž Evropy letopisy etí!
Dokud šumí českých hvozdů řeka,
dokud Sněžka k nebes mrakům ční:
dotud svítí budou jarým leskem
Otakara slávy pletence,
najde zvuk ten ohlas v srdeci českém,
najde slzu v oku vlastence.

II. Kterak král Otakar pole sbíral.

- 5. Na hradě Poděbradském poháry kolují,
v ozdobném večeřadle tam páni stolují;
neroznítily hody však panskou veselost,
neb v tichém zatrudnění tam sedí každý host.
- 6. Tu Beneš Choustník, starý na Poděbradech pán,
vyvolá: „Bratři milí! nechť smutku výhost dán,
nechť přátelé tu blaze dnes ještě hodují,
já za město se teprv z Poděbrad stěhuji.“
- 7. Z Oseku Boreš přestí teď na stůl udeřil,
až z číši rozhoupaných po stole mok se lil,
a zvolal: „Ejhle, tobě milostnou lhůtu dal
mě z hradu mého nakvap náš milý králsk hnál!“
- 8. Pan Bůvoj volá: „Mně též chce statky odnimať,
budu se tedy Bůvoj z Žebráka jmenovat!“
Pan Černin hlásá: „Již jen jedinou víska mám,
pročež se z Chudenice Černinem nazývám.“
- 9. Pan Hynek též naříká: „Žalostná poruba,
teď rodiny mé jméno jest: Waldstein Chudoba!“
I Žerotín a Seberk a každý kolem host
vylévá prudkým slovenem svou netajenou zlost.
- 10. „Žel mu!“ tak z Vítkovic Budivoj hněvně děl,
„by v blesku samovlády sám jediný se stkvěl,
nás kotí v prach, — nad námi trůn jeho hrdě ční,
však vlasti širou věštba záhuby blízké zní!“
- 11. Avšak ta slova slyše se mnohý zarazil,
neb Otakar trůn český vítězstvím oslavil.
Slyš! s věže trouba hučí, ruch náhlý v hradě vznik', —
již do komnaty vkročil královský komorník.

12. Tof posel Otakarův; ten vůkol pánů sněm
pozdraviv oznamuje, co jej přivádí sem;
kterak, by kříž nebeský byl šíře veleben,
král český věrným pánum položil k sjezdu den;
13. kterak s sebraným polem, s českými hrdiny
přejasny pán chce táhnouť v pohanské krajiny:
pročež kdo slávu vzývá, kdo vlast a víru ctí,
ten s družinou aš dobrou ku králi přirazí.
14. Odstoupí posel. — „Ejble, již pomstou hrozí čas!“
tak vášnivě zabouří teď Budivojův hlas;
„necht táhne hrdý králsk k pohanským dědinám,
my zde si vydobudem — snad víc, než odňal nám!“
15. Pán z Chudoby však zvolá: „Kde česká hřměla seč,
tam svítival přejasně i rodu mého meč!“
A Waldstein meč vytáhnuv jak anděl slávy stál:
„My táhnem, kam nás volá vlast, čest a slavný král!“

III. Čechové u moře Baltického.

16. Již kvetou růže z mráčků libých zoře,
jež východ klade jitru na oltář,
a z hladiny vln Baltického moře
teď oko světa zdvihá svatou zář:
zrcadlo vln přijalo již v pokore
do lůna svého slunce blahou tvář,
v modrosti jasné zlatý blesk se koupá,
větérek tiše jen vlnami houpá.
17. V tichosti světi moře i pokrají
plamenné koule v nebe stoupení,
jež zvěstujíce vlny pospíchají
k pobřeží, kde jak sníh se rozpění.
Již blesky jitra na pahorku hrají,
jenž tu povolně nad pomořím ční;
a ticho nad vlnou a břehem pluje,
skřívánka zpěv jen slunce pozdravuje.
18. Tu náhle zavzní ryk a rohů hluky,
tu zarachotí bubnů zvučný třesk:
na chlumec cválají oděnců pluky,
slunečný prchá ode štitů blesk,

a třikrát rozbouřivše slavozvuky,
uvítají plamenný moře lesk.

A ticho opět panuje nad stráni,
jen raní ptáče píseň svou vyzvání.

19. V podivu kvapnému statní rytířové
na vrchu zastavili oří skok,
tam cizích krajů váleční synové
obzírají nesmírný moře tok.
Hle, vyjevili se jim slávy snové,
jim v lících rdí se hrdé slzy mok —
v korouhve české mořské větry dují,
Lva slavošumné vlny pozdravují.

20. A ten, jenž vedl voj v severní seče,
teď vroucně k zemi na kolena kles',
a vůkol hávy, pavézy a meče
se kořicích zařinčí v luh i les;
tu pluk železných synů války kleče
k jasnemu nebi vřelé díky vznes',
a píseň, která v drahé vlasti znívá,
nad vlnou Baltu nyní zbožně zpívá:

21. „Svatý Václave, vévodo České země!“
tak v dálky mořské zpěv ten zazvučel,
budící pod železem city jemné,
vlast milenou všem srdečím připomněl;
a hle, když žehnal zpěv předrahé plémě,
o blaženosť potomků příštích pěl,
tu níže hlavy k zemi se klonily,
a z očí mužů slzy se ronily.

22. Dokonán zpěv, a vůkol Čechů krále
se rozestoupí reků valný řad;
tu Otakar vyzdvihnut k nebi hrále,
je v horu bod', nadšeným citem jat.
„Hle,“ zvolá, „na pomořské této skále
má město stát a nad ním králův hrad,
ten svědectví ať příštím věkům dává,
kam Čechy nesla mužnost, víra, sláva!“

IV. Koruna císařská.

23. Kolínský arcibiskup řeč vážně dokonal,
v níž jménem Římské říše českého krále zval,

by on, jenž nade všecky mocnáře vyniknul
na stolec německého císařství dosednul.

24. A mlčení v sněmovní teď síni nastalo,
neb každé oko krále českého zpytalo,
jenž v purpuru a zlatě na trůnu tam se stkvěl,
až konečně velebný hlas Otakara zněl :
25. „Slyševše moji věrní tu zprávu důstojnou,
že Němců volitelé nás k trůnu říše zvou,
nuž, kmetové a páni, podejte rady nám,
na věhlas váš a rozum svůj osud zakládám!“
26. Aj, tu velebná hlava pokrytá sněhem let
se zdvihne nad sbor páni: je to slovutný kmet,
pan Jiří z Dražic, jenž teď se králi pokloní,
a takto rada moudrá vážného starce zní :
27. „Náš králi veleslavny, na tvou velebnou tvář
sesýlá samo nebe nejvyšší slávy zář;
ó, přijmi skránc stkvostný jak svatosvatý dar,
by největší král Čechů slul: císař Otakar!“
28. „Nerozmnožiš, ó pane, korunu císařskou,
ni zásluhu svých činů, ni moc a pověst svou:
jen korunou buď římskou potomkům důkaz dán.
že Otakar nejvyšší v Evropě býval pán!“
29. Douluvil Jiří z Dražic, an tu Přemysl král
rozjímaje ta slova. o trůn podepřen stál.
Ach, tenkrát anděl strážný nad vlastí výahu vznes',
by slovem rozhodnul se buď věčný žal neb ples.
30. Hle, tu pan Ondřej z Říčan se hrdě vzhůru pna,
plamenuou výmluvností řeč prudkou pozdvihna
tak hlásá: „Králi slavný, rovného tobě svět
mocnáře nezná — pane, tys králu jasný květ!“
31. „Jak na nebi se slavně jen jedno slunce rdí,
tak Otakar v Evropě přeslavně vévodi;
lesk bledne hvězd, když slunce vítěznou zdvihne tvář.
tak před korunou českou všech korun bledne zář!“
32. „Koří se jménu tvému pokrají mořských vln,
tvých činů živým leskem je svět veškeren pln,
jak jméno Otakara by mohlo výše zrost?
ni nebi lze povýšit tvé slávy velebnost!“

33. „Nad českým lidem panuj otcovském na trůnu,
nech cizincům se stará o vetchou korunu:
tamť slávu bys jen lichou za klam a strastný žel
ke škodě slávy pracně dobyté obdržel!“

34. Tu líce krále Čechů se zardí hrdostí:
on děkuje za žezlo císařské výsosti.
Vyslanec říše smutně sněm pražský opustil,
a anděl české slávy slzicí oko skryl.

V. Záviše a Milota.

35. Krvavým mrakem slunce vychází,
by zvěstovalo krvavý den,
Morava valí s kvílcím šumem
k Dunaji spoustu sinavých pěn.
Hle, po Moravském poli rozlehlém
hemží se lidstva a komoňů roj,
tam k nedozírné táhne se dálce
římského císaře hrozný voj.

36. Naproti Němcům v železném šiku
pne se národa českého kvét;
vlají tu prapory reků slovanských,
již podivením plnili svět.
Ach, vy korouhve vítčoslovanské,
raní větrárky, jež mile vás dmou,
v děsné se náhle změnice vichry
klenoty vaše rozervou.

37. V králově staně množství odleňů,
uprostřed vojvod Otakar král;
před Otakarem v kruhu rytířů
posel páne Závišů stál.
„Králi velebný, pane přeslavný,“
takto vyslancův ozve se hlas,
„Falkenstein z Rüže tobě se koři,
královskou pane, milostí ho spas!“

38. Falkenstein slibuje oddanost věčnou,
přtsahá věrným sluhou ti být:
odpust mu viny, on jenom žádá
dnes v boji státi jak pevný tvůj štit.

S četným houfem v seči rakouské
důkaz chce dáti věrnosti své,
račíž jen, pane, vyřknouti slova:
Otakar Záviše dnes k sobě zve!“

39. Domluvil posel. Otakar zdvihna
vzhůru utrápenou, velebnou tvář
promluví k poslu, ana mu v oku
plaje hněvu prudkého zář:
„Na věky zrádcem cti svého krále
Záviše bude v dějinách slouf;
oko se hrozí bídníka zhlédnouf —
nebí odkazují budoucí soud.
40. Prapor nechť vlaje svatováclavský.
Bůh vlasti klenotu žehnej i nám!
V šiky se řadte s družinou věrnou,
já houfy české povedu sám.
Miloto věrný, Miloto statný,
tobě svěřuji moravský voj;
vediž bleskem vítězného meče
houfy udatné v osudný boj!“
41. Odešel posel. — Milota zbledna
šepce: „Již nemůž’ jinak se stát;
za krev bratra prolitou katem
Lev hrdý musí život svůj dát.“
„Praha nám heslem!“ Otakar zvolá,
„Praha nás slavná provodiž v seč!“
Praha! zahlučí hlasy vojínů,
v heslo zařinčí štíty a meče.
42. Slunce vystoupí na báni nebeské;
bouří již divoké bitvy lom,
kopí a meče již krví se kalf,
od země k mrakům valí se hrom.
Miloto věrný, Miloto, kde jsi?
Ach, tebe volá na pomoc král, —
o pomoc volá klesající národ — —
v šiku nepřátel Milota stál!

15. Z „Vyšehradu.“

Lumír.

Noc oděla se v roucho krvavé
a vyla vichrem v žhavé ssutiny,
jež někdy hrdým byly Děvínem,
a vysoko nad rmutnou Vltavou
na stolci vytesaném z kamene
v hluboké dumě seděl Přemysl
a truchlil vítěz nad svým vítězstvím.

Zrak jeho zřel, jak požár ohromný
ke hvězdám bouřil, příboj ohnivý,
jak hustý dým se valil nad krajinou
jak černý prapor, smutek věštíc,
zrak jeho zřel, jak s pláčem Vltava
na ozářených vlnách mrtvoly
do dálky nesla, do tmy příšerné,
kde draví ptáci ze sna zbuzení
se na ně deštěm jisker vrhali,
vzduch divým krákoráním plníc, 10
a v prsuž žalem srdece pukalo,
když v jeho sluch se draly výkřiky
teď děvic bránsic se zoufale,
teď mužů způsob krutým vítězstvím,
již s krvavými meči vraceli
se v svatý Vyšehrad, by slavili
pád Děvína a jeho bojovnic. 15
Do hromu říticích se s výše stěn
zpěv nadšený se můsil vítězů, 20
a oči jejich divě planoucí
v tvář Přemyslovu zřely s výčitkou,
že nejevila téhož nadšení,
a jeden z nich tak hlasně zareptal:

„Proč chmura obestírá čelo tvé?
Což není dost, co jsme dnes konali?
Noc rdi se krví, bledá Morana
tak nasytila divou vraždou se,
že s ošklivosti odvracuje tvář
od připravené další kořisti, 25
30
35
40
45
50
55
60
65
70
75
80
85
90
95
100
105
110
115
120
125
130
135
140
145
150
155
160
165
170
175
180
185
190
195
200
205
210
215
220
225
230
235
240
245
250
255
260
265
270
275
280
285
290
295
300
305
310
315
320
325
330
335
340
345
350
355
360
365
370
375
380
385
390
395
400
405
410
415
420
425
430
435
440
445
450
455
460
465
470
475
480
485
490
495
500
505
510
515
520
525
530
535
540
545
550
555
560
565
570
575
580
585
590
595
600
605
610
615
620
625
630
635
640
645
650
655
660
665
670
675
680
685
690
695
700
705
710
715
720
725
730
735
740
745
750
755
760
765
770
775
780
785
790
795
800
805
810
815
820
825
830
835
840
845
850
855
860
865
870
875
880
885
890
895
900
905
910
915
920
925
930
935
940
945
950
955
960
965
970
975
980
985
990
995
1000
1005
1010
1015
1020
1025
1030
1035
1040
1045
1050
1055
1060
1065
1070
1075
1080
1085
1090
1095
1100
1105
1110
1115
1120
1125
1130
1135
1140
1145
1150
1155
1160
1165
1170
1175
1180
1185
1190
1195
1200
1205
1210
1215
1220
1225
1230
1235
1240
1245
1250
1255
1260
1265
1270
1275
1280
1285
1290
1295
1300
1305
1310
1315
1320
1325
1330
1335
1340
1345
1350
1355
1360
1365
1370
1375
1380
1385
1390
1395
1400
1405
1410
1415
1420
1425
1430
1435
1440
1445
1450
1455
1460
1465
1470
1475
1480
1485
1490
1495
1500
1505
1510
1515
1520
1525
1530
1535
1540
1545
1550
1555
1560
1565
1570
1575
1580
1585
1590
1595
1600
1605
1610
1615
1620
1625
1630
1635
1640
1645
1650
1655
1660
1665
1670
1675
1680
1685
1690
1695
1700
1705
1710
1715
1720
1725
1730
1735
1740
1745
1750
1755
1760
1765
1770
1775
1780
1785
1790
1795
1800
1805
1810
1815
1820
1825
1830
1835
1840
1845
1850
1855
1860
1865
1870
1875
1880
1885
1890
1895
1900
1905
1910
1915
1920
1925
1930
1935
1940
1945
1950
1955
1960
1965
1970
1975
1980
1985
1990
1995
2000
2005
2010
2015
2020
2025
2030
2035
2040
2045
2050
2055
2060
2065
2070
2075
2080
2085
2090
2095
2100
2105
2110
2115
2120
2125
2130
2135
2140
2145
2150
2155
2160
2165
2170
2175
2180
2185
2190
2195
2200
2205
2210
2215
2220
2225
2230
2235
2240
2245
2250
2255
2260
2265
2270
2275
2280
2285
2290
2295
2300
2305
2310
2315
2320
2325
2330
2335
2340
2345
2350
2355
2360
2365
2370
2375
2380
2385
2390
2395
2400
2405
2410
2415
2420
2425
2430
2435
2440
2445
2450
2455
2460
2465
2470
2475
2480
2485
2490
2495
2500
2505
2510
2515
2520
2525
2530
2535
2540
2545
2550
2555
2560
2565
2570
2575
2580
2585
2590
2595
2600
2605
2610
2615
2620
2625
2630
2635
2640
2645
2650
2655
2660
2665
2670
2675
2680
2685
2690
2695
2700
2705
2710
2715
2720
2725
2730
2735
2740
2745
2750
2755
2760
2765
2770
2775
2780
2785
2790
2795
2800
2805
2810
2815
2820
2825
2830
2835
2840
2845
2850
2855
2860
2865
2870
2875
2880
2885
2890
2895
2900
2905
2910
2915
2920
2925
2930
2935
2940
2945
2950
2955
2960
2965
2970
2975
2980
2985
2990
2995
3000
3005
3010
3015
3020
3025
3030
3035
3040
3045
3050
3055
3060
3065
3070
3075
3080
3085
3090
3095
3100
3105
3110
3115
3120
3125
3130
3135
3140
3145
3150
3155
3160
3165
3170
3175
3180
3185
3190
3195
3200
3205
3210
3215
3220
3225
3230
3235
3240
3245
3250
3255
3260
3265
3270
3275
3280
3285
3290
3295
3300
3305
3310
3315
3320
3325
3330
3335
3340
3345
3350
3355
3360
3365
3370
3375
3380
3385
3390
3395
3400
3405
3410
3415
3420
3425
3430
3435
3440
3445
3450
3455
3460
3465
3470
3475
3480
3485
3490
3495
3500
3505
3510
3515
3520
3525
3530
3535
3540
3545
3550
3555
3560
3565
3570
3575
3580
3585
3590
3595
3600
3605
3610
3615
3620
3625
3630
3635
3640
3645
3650
3655
3660
3665
3670
3675
3680
3685
3690
3695
3700
3705
3710
3715
3720
3725
3730
3735
3740
3745
3750
3755
3760
3765
3770
3775
3780
3785
3790
3795
3800
3805
3810
3815
3820
3825
3830
3835
3840
3845
3850
3855
3860
3865
3870
3875
3880
3885
3890
3895
3900
3905
3910
3915
3920
3925
3930
3935
3940
3945
3950
3955
3960
3965
3970
3975
3980
3985
3990
3995
4000
4005
4010
4015
4020
4025
4030
4035
4040
4045
4050
4055
4060
4065
4070
4075
4080
4085
4090
4095
4100
4105
4110
4115
4120
4125
4130
4135
4140
4145
4150
4155
4160
4165
4170
4175
4180
4185
4190
4195
4200
4205
4210
4215
4220
4225
4230
4235
4240
4245
4250
4255
4260
4265
4270
4275
4280
4285
4290
4295
4300
4305
4310
4315
4320
4325
4330
4335
4340
4345
4350
4355
4360
4365
4370
4375
4380
4385
4390
4395
4400
4405
4410
4415
4420
4425
4430
4435
4440
4445
4450
4455
4460
4465
4470
4475
4480
4485
4490
4495
4500
4505
4510
4515
4520
4525
4530
4535
4540
4545
4550
4555
4560
4565
4570
4575
4580
4585
4590
4595
4600
4605
4610
4615
4620
4625
4630
4635
4640
4645
4650
4655
4660
4665
4670
4675
4680
4685
4690
4695
4700
4705
4710
4715
4720
4725
4730
4735
4740
4745
4750
4755
4760
4765
4770
4775
4780
4785
4790
4795
4800
4805
4810
4815
4820
4825
4830
4835
4840
4845
4850
4855
4860
4865
4870
4875
4880
4885
4890
4895
4900
4905
4910
4915
4920
4925
4930
4935
4940
4945
4950
4955
4960
4965
4970
4975
4980
4985
4990
4995
5000
5005
5010
5015
5020
5025
5030
5035
5040
5045
5050
5055
5060
5065
5070
5075
5080
5085
5090
5095
5100
5105
5110
5115
5120
5125
5130
5135
5140
5145
5150
5155
5160
5165
5170
5175
5180
5185
5190
5195
5200
5205
5210
5215
5220
5225
5230
5235
5240
5245
5250
5255
5260
5265
5270
5275
5280
5285
5290
5295
5300
5305
5310
5315
5320
5325
5330
5335
5340
5345
5350
5355
5360
5365
5370
5375
5380
5385
5390
5395
5400
5405
5410
5415
5420
5425
5430
5435
5440
5445
5450
5455
5460
5465
5470
5475
5480
5485
5490
5495
5500
5505
5510
5515
5520
5525
5530
5535
5540
5545
5550
5555
5560
5565
5570
5575
5580
5585
5590
5595
5600
5605
5610
5615
5620
5625
5630
5635
5640
5645
5650
5655
5660
5665
5670
5675
5680
5685
5690
5695
5700
5705
5710
5715
5720
5725
5730
5735
5740
5745
5750
5755
5760
5765
5770
5775
5780
5785
5790
5795
5800
5805
5810
5815
5820
5825
5830
5835
5840
5845
5850
5855
5860
5865
5870
5875
5880
5885
5890
5895
5900
5905
5910
5915
5920
5925
5930
5935
5940
5945
5950
5955
5960
5965
5970
5975
5980
5985
5990
5995
6000
6005
6010
6015
6020
6025
6030
6035
6040
6045
6050
6055
6060
6065
6070
6075
6080
6085
6090
6095
6100
6105
6110
6115
6120
6125
6130
6135
6140
6145
6150
6155
6160
6165
6170
6175
6180
6185
6190
6195
6200
6205
6210
6215
6220
6225
6230
6235
6240
6245
6250
6255
6260
6265
6270
6275
6280
6285
6290
6295
6300
6305
6310
6315
6320
6325
6330
6335
6340
6345
6350
6355
6360
6365
6370
6375
6380
6385
6390
6395
6400
6405
6410
6415
6420
6425
6430
6435
6440
6445
6450
6455
6460
6465
6470
6475
6480
6485
6490
6495
6500
6505
6510
6515
6520
6525
6530
6535
6540
6545
6550
6555
6560
6565
6570
6575
6580
6585
6590
6595
6600
6605
6610
6615
6620
6625
6630
6635
6640
6645
6650
6655
6660
6665
6670
6675
6680
6685
6690
6695
6700
6705
6710
6715
6720
6725
6730
6735
6740
6745
6750
6755
6760
6765
6770
6775
6780
6785
6790
6795
6800
6805
6810
6815
6820
6825
6830
6835
6840
6845
6850
6855
6860
6865
6870
6875
6880
6885
6890
6895
6900
6905
6910
6915
6920
6925
6930
6935
6940
6945
6950
6955
6960
6965
6970
6975
6980
6985
6990
6995
7000
7005
7010
7015
7020
7025
7030
7035
7040
7045
7050
7055
7060
7065
7070
7075
7080
7085
7090
7095
7100
7105
7110
7115
7120
7125
7130
7135
7140
7145
7150
7155
7160
7165
7170
7175
7180
7185
7190
7195
7200
7205
7210
7215
7220
7225
7230
7235
7240
7245
7250
7255
7260
7265
7270
7275
7280
7285
7290
7295
7300
7305
7310
7315
7320
7325
7330
7335
7340
7345
7350
7355
7360
7365
7370
7375
7380
7385
7390
7395
7400
7405
7410
7415
7420
7425
7430
7435
7440
7445
7450
7455
7460
7465
7470
7475
7480
7485
7490
7495
7500
7505
7510
7515
7520
7525
7530
7535
7540
7545
7550
7555
7560
7565
7570
7575
7580
7585
7590
7595
7600
7605
7610
7615
7620
7625
7630
7635
7640
7645
7650
7655
7660
7665
7670
7675
7680
7685
7690
7695
7700
7705
7710
7715
7720
7725
7730
7735
7740
7745
7750
7755
7760
7765
7770
7775
7780
7785
7790
7795
7800
7805
7810
7815
7820
7825
7830
7835
7840
7845
7850
7855
7860
7865
7870
7875
7880
7885
7890
7895
7900
7905
7910
7915
7920
7925
7930
7935
7940
7945
7950
7955
7960
7965
7970
7975
7980
7985
7990
7995
8000
8005
8010
8015
8020
8025
8030
8035
8040
8045
8050
8055
8060
8065
8070
8075
8080
8085
8090
8095
8100
8105
8110
8115
8120
8125
8130
8135
8140
8145
8150
8155
8160
8165
8170
8175
8180
8185
8190
8195
8200
8205
8210
8215
8220
8225
8230
8235
8240
8245
8250
8255
8260
8265
8270
8275
8280
8285
8290
8295
8300
8305
8310
8315
8320
8325
8330
8335
8340
8345
8350
8355
8360
8365
8370
8375
8380
8385
8390
8395
8400
8405
8410
8415
8420
8425
8430
8435
8440
8445
8450
8455
8460
8465
8470
8475
8480
8485
8490
8495
8500
8505
8510
8515
8520
8525
8530
8535
8540
8545
8550
8555
8560
8565
8570
8575
8580
8585
8590
8595
8600
8605
8610
8615
8620
8625
8630
8635
8640
8645
8650
8655
8660
8665
8670
8675
8680
8685
8690
8695
8700
8705
8710
8715
8720
8725
8730
8735
8740
8745
8750
8755
8760
8765
8770
8775
8780
8785
8790
8795
8800
8805
8810
8815
8820
8825
8830
8835
8840
8845
8850
8855
8860
8865
8870
8875
8880
8885
8890
8895
8900
8905
8910
8915
8920
8925
8930
8935
8940
8945
8950
8955
8960
8965
8970
8975
8980
8985
8990
8995
9000
9005
9010
9015
9020
9025
9030
9035
9040
9045
9050
9055
9060
9065
9070
9075
9080
9085
9090
9095
9100
9105
9110
9115
9120
9125
9130
9135
9140
9145
9150
9155
9160
9165
9170
9175
9180
9185
9190
9195
9200
9205
9210
9215
9220
9225
9230
9235
9240
9245
9250
9255
9260
9265
9270
9275
9280
9285
9290
9295
9300
9305
9310
9315
9320
9325
9330
9335
9340
9345
9350
9355
9360
9365
9370
9375
9380
9385
9390
9395
9400
9405
9410
9415
9420
9425
9430
9435
9440
9445
9450
9455
9460
9465
9470
9475
9480
9485
9490
9495
9500
9505
9510
9515
9520
9525
9530
9535
9540
9545
9550
9555
9560
9565
9570
9575
9580
9585
9590
9595
9600
9605
9610
9615
9620
9625
9630
9635
9640
9645
9650
9655
9660
9665
9670
9675
9680
9685
9690
9695
9700
9705
9710
9715
9720
9725
9730
9735
9740
9745
9750
9755
9760
9765
9770
9775
9780
9785
9790
9795
9800
9805
9810
9815
9820
9825
983

40

a hrdé té mě, které Děvín pnul
tak hrozič až k blým oblakům,
již líbá v pokročení žhavý prach!
Co více žádáš můžeš, Přemysle?"

45

50

55

60

65

70

75

Tak reptal hrdina a netušil,
že Přemysl nad krví prolitou
i nepřátel svých truchlil v bolesti;
a druhý hlas se ozval u stolce,
blas Ludislava, reka chrabrého:
„Ač leží Děvín čelem ve prachu,
a vítr popel jeho roznáší,
přec není plné naše vítězství,
a oprávněn jest smutek Přemyslův,
neb který z hrdin smí se vychloubať,
že Vlastu skolil v boji mečem svým?
V kraj širý zmije z hradu unikla,
a nový Děvín zvedne té mě zas
ke hvězdám, které blednou úžasem
nad pádem pyšných hradeb Vlastiných.

Já marně hledal v síních hořících
té, která sluncem byla bojovnic,
já marně vnikal v kobky planoucí,
které mne pohltiti hrozily

jak ještěra ohnivé útroby.

Ó kéž by raděj Děvín celý stál,
jen její hlava kdyby ležela
zde v prachu před tím stolcem kamenným,
by Přemysl svou nohou zavadiř
moh' o to čelo, jež se neskloní!"

Tak končí Ludislav, a těžký vzdech
se z prsou jeho vyvrve mohutných,
a kolem zasmuší se mnohá líc,
a mnohá ruka k meči zasáhne,
a mnohé oko vzplane chtivosti
boj nový podstoupit, a hlasové
se ozývají z náhlé tišiny:

„Na bystré oře, vzhůru, rekové!
Za Vlastou pustíme se v temnou noc,
ať nové jitro celé vítězství
na svatém Vyšehradě přivítá,

ať raní zora v krvi Vlastině
se zatřpytí, až vyjde na hory!

Tak voláno; tu náhle objeví
se v zlatém plášti Lumír s varitem,
u stolce zastaví se Přemysla
a smutným hlasem takto zavolá:

„Ó muži, kteří ještě žízníte
po krvi v této noci děsivé,
v níž hustej' tekla nežli letní déšť,
ó zastavte svých kroků rychlý běh!
Vy marně Vlasty zrakem vražedným,
jak hončí psi kořisti hledáte!

Byť v jasný den i zaplanula noc.
a zraky vaše slunce bystřejší
tmu pronikly, přec nemajdete jí.
To čelo, jež se nikdy neskloní,
stín bohů kryje, žádný smrtelník
ho vše neuzítí, a jedině
má ústa hlásat mohou tajemství
o konci ženy, jež jak bohatýr
a velký vítěz v paměti vryla se
všech pokolení, dívem žasnoucích!“
Tak Lumír díl, a reká pohledy
se noří v bledou, slavnou jeho tvář,
v niž požár vrhá rudé pablesky,
a Přemysl se vztyčí tázavě,
a tato zvěst z úst pévce plyne v noc:

„Ty znáš, o Přemysle, hluboký dol,
kde Ctirad Šárkon přelstěn zahynul;
tam truchlil jsem v bludišti černých skal
při starých stromů hudbě hučivé,
do které vřava boje ze vzdálf
se tichou nocí nesla příšerně.
Já u skal hledal onu útrpnost,
jež z hader lidí byla zmizela,
já žaloval necitným kamenáčem
na srdeč lidské, necitnéjší jich,
a zrak můj oslepený slzami
vždy nový úžas z toho nebe ssál,
jež krvavě se rdělo nadě mnou.

80

85

90

95

100

105

110

115

120

V tom zazní v sluch můj kopyt zvonění
o rozrušené, černé balvany,
jež vyčnívají z pěniších se vln
potoka letíčho kotlinou.

Já zbystřil zrak a viděl pod skalou,
jak bílý oř tam klesal unaven
na vlhkou zem, a hrdá postava
jak seskočila hbitě na balvan
a pevným krokem vzhůru kráčela
po strmé stráni k místu, kde jsem stál.
Teď stála přede mnou; ó strnulí,
to Vlasta byla v plné pýše své!

130

Při výkřiku mému mečem zamávla.
a temné její oči vzplanuly;
blesk jejích zřítelnic byl děsnější
než záblesk meče, jehož ostrý hrot
mi smrtí hrozil, bledá její tvář
pod černým mrakem vlasů vlajících
tak hrozná byla a tak vznešena
jak svatá líc velebné Morany,

135

jež hrdiny uspává v černou noc.
Já místo štítu pozved' varito
a zasáh' v struny jeho hluboko;
vzdech stříbrný let' temným údolím
až k rudým nebesům, kde vynořil
se bílý měsíc z mraků pošmurných.
Meč Vlastin klesl k zemi, vysoká

140

a mlčelivá stála přede mnou
jak sosny kolem nás, a tichý vzdech
se z prsou jejích dral jak odpověď
na sladký ševel mého varita,

145

a hlava její klonila se níž
na pyšnou hrud. Tak kloní témě své
na modré hoře osamělý dub,
když mocný vichr přemoh' jeho vzdor.

150

Mé srdce zachvělo se soustrasti,
a tato slova promluvil jsem k ní:

155

„Ó Vlasto, kéž bys byla vyslechla
vzkaz Libušin! Proč zaslepila té,
ó děvo, pýcha tvoje neskrotná!

Ty chtěla's větší býti Libuše.
Což může záští větší lásky být?"

Po těchto slovech Vlasta vztyčí se
a hledí klidně kolem, vznesená
jak slunce po blankytě kračicí
a hlasem mohutným jak kovu zvuk
tak odpovídá na mou výčítku:

„Ó hory v širém kruhu strmicí,
jež každý den z úsvitu šerého
velebné hlavy nachem věnčené
jak skamenělou, mochnou modlitbu
do nebe povznašte vysoko;
a vy, ó lesy věčné hučící,
vy plny šera, plny tajemství,
jichž velká písceň nikdy neusne;
vy prameny a modré studánky,
z nichž jaro zlatým okem dívá se
skrz husté vlasy jasnozelené
břez šelestivých, jilem dumavých,
jež kloní se nad vaši hladinou;
vy řeky, které v dálí spějete
jak oři, jejichž kroků žádná moc
pod širým nebem skrotit nemůže;
a vy, ó vichry, které dajete
z neznámých končin v strany neznámué;
a ty, ó nebes řízo blankytuá,
ty hvězdotkaná kterou z plamenů
a světla kolem sebe jakýs bůh
pro podiv světa utkal k slávě své;
vy všichni budte svědky v chvíli té,
že k činům uchvátil mne velký duch,
ne malá pýcha, jak ten muž zde děl!

Má duše uslyšela žasnoucí
šum v stromu, jehož svatá koruna
se nekonečně nebem rozkládá,
a jehož květy zlaté hvězdy jsou;
tam ve vrcholku jeho myšlenky,
obrovské holubice, hnězdlí se,
a vzmachy jejich křídel ohromných

160

165

170

175

180

185

190

195

200

hřmí znětem velký ohlas budice
 v těch srdečích, jež se vznášej dovedou
 nad davem hluše v prachu dřepicím.
 Však běda těm, již ovlažili ret
 ve hvězdkomítne říši nadšení!
 Vždyť nápoj změní v žár se v útrobách,
 a opojený pozná, že to blesk,
 jejž hrdým retem z číše bohů ssál!
 I moje duše pila z číše té,
 a velká hudba křídel tajemných
 pod samé hrdlo jako divý proud
 mi stoupala, a bílých křídel van
 mne pudil tam, kam viděls spěchat!
 mne s mečem v ruce, s čelem vztyčeným.
 Meč vypad' z ruky, osud zlomil jej,
 však čelo sklonil nedovedu přec!
 Já vím, že veliké mé myšlenky
 pád Děvina na věky nepohřbil;
 jak jiskra bude doutnat v popelu,
 a jiná ruka k hvězdám vznese ji.
 Ó nemysli, že z boje prchám sem,
 bych vyhnula se přísné Moraně!
 Já bohatýry kosila jak žnec,
 a zbraň má otupěla vražděním,
 však srdce moje nezachvělo se
 ni jednou strachem! Viděla jsem hrad
 svůj s výše padať, krev mých bojovnic
 se lila potokem, křík vítězů
 mi vnikal v sluch, a přání jediné
 mou duši maně v hloubi plnilo:
 bych mrtva ležela v těch plamenech,
 jež vichrem vzdmuty k hvězdám šlehaly,
 by ssutiny mne kryly Děvina
 jak mohyla, jež nikdy z paměti
 se lidí vytratiti nemůže!

210

215

220

225

230

235

Však jinak kázala mi důstojnost.
 Muž žádný nemá vychloubati se,
 že pád můj viděl, oči surové
 se pásť nesmějí na mé mrtvole!
 Jsem myšlenkou tak čistou jako blesk,

jež jasně v duchu božstva zakmitla,
 tak čistá, jak jsem vyšla, vrátilm se
 v mrak, v kterém bytosť moje zanikne.
 Hled' kolem sebe, pěvče; místo to,
 kde stojíme, zasvětil velký žal,
 hle, zkamenělá stojí Šárka zde.
 Že cestu sem jsi našel, znamením
 mi jest, že bozi přivedli tě sem,
 neb ukryli před okem lidí všech
 bludiště úzkých stezk sem vedoucích.
 Věz, velká sluj se šíří daleko
 do nitra matky země pod námi,
 a nikdo nezná slovo tajemné,
 jež skalnou její bránu otvírá
 než Šárka v mrtvý balvan změněná,
 a v tu sluj chci pohřbit život zmařený." 245

Tak Vlasta končila a spěchala
 ted' k balvanu, jenž bíle v měsíci
 se třpytil, tvarem ženě podobeu,
 jež popelnici tiskne ke srdci.
 Jí kolem šíje rámě vložila
 a líbala kamenné její rty
 a hleděla jí zrakem příšerným
 v tvář příšernou, a slova plamenná
 do kamenného sluchu volala.
 Pojednou plnila se bělavá
 ta socha světlem jako bludiček,
 a rty, v nichž přece krve nebylo,
 se pohnuly a tajephný zvuk
 z nich vyletěl jak jiskra zářivá
 a plnil náhlou hudbou celý dol,
 a nad lesem se luna zachvěla,
 a hvozdy zašuměly kolkolem,
 a skála otevřela s rachotem
 svůj temný klín, jenž nyní zazářil
 jak svitem hvězd, a krokem vznešeným
 se Vlasta brala v černou jeskyni,
 jež naplněna světlem zeleným
 se táhla v lůno země daleko,
 a za ní zavřela se skála zas,

240

245

250

255

260

265

270

275

- 280
- a oko moje jato podivem
ted' zřelo stěnu světle průhlednou,
jak Vlasta jako hvězda záříci
do bezdne stoupala, jež závratně
svou temnou noc do země hloubilo,
a černým prázdnem letěl hučivě
jak řeka tekutého zlata proud;
a viděl jsem, jak Vlasta usedla
na pustém břehu v děsné samotě,
jak naklonila bledou svoji líc
nad zlatým tokem, který rudou zář
do temných vlasů vrhal, v bělost rouch,
jak zamýšleně v dlaně nořila
líc vznešenou, Moranu čekajc...
- 290
- A více nezřelo již oko mé,
neb kalila se stěny průhlednost'
čím dál tím víc, a posléz' černě zas
jak dříve čněla ku měsici stráň.
Noc byla tichá zas a rděla se
tak jako dříve rudým požárem,
a vřava boje dále vnikala
v truchlící hvozd na větrně perutech.
Jen jednou ještě zalétl můj zrak
na skálu, která Vlastu vpustila
v klín matky země. k bledé soše pak,
jež na stráni jak zkamenělý žal
při svitu stála kmitajících hvězd,
pak obrátil jsem kroky v Vyšehrad,
bych zvěst svou tobě hlásil, Přemysle!“
- 300
- Tak Lumír děl a sklonil na prsa
pod tíží smutku hlavu velebnou,
s níž stříbrošedé kštice vlnily
se dlouze na plášt v proudech bohatých;
a Ludislav se převi přiblížil
a pojav ruku jeho promluvil:
„Buď tobě dík, ó kmene, za tvou zvěst,
ted' teprv slušno slavit vítězství!
Ó, otevři svá ústa vznešená,
do zlatých strun zasáhni hluboce
- 310

a zapěj onu píseň velikou,
na kterou dávno čeká všechn lid.
Tys slíbil tak po smrti Libuše,
splň nyní slib! Tam kouří pod námi
se Děvín požárem, a Vltava
se zrádnou krví děvic rdí, nuž pěj
o Vyšehradu velkém vítězství!
A s Ludislavem volá reků sbor:
„Pěj o vítězství velkém, Lumíre!“

315

320

A Lumír sed' na skálu čnějící
a zapěl píseň velkou, vznešenou,
však nikoli o boji divokém,
pěl o Libuši, jak se zjevila
jak juné slunce ze tmy odvěké,
jak zářila nad lidem vysoko
jak svatá hvězda štěstí věštící;
a pěl o její lásce bezměrné,
jak vykouzlila jaro ve srdci
a v duši všeho lidu; o tom pěl,
jak prohrála co zlatý paprsek
brud' širé vlasti, která vydala
pak z lůna svého slavné hrdiny,
by každé slovo obrátili v čin,
jež vycházelo z božských jejích rtů.
O zlatém věku pěl, jenž zapadl,
když ona, slunce, zašla za hory;
a píseň jeho zněla mohutně
jak z jara snivý klokoč slaviska,
a reci zapomněli vítězství
a naslouchali, slzy roníce.
a Přemysl na stolci zahalil
v plášt bledou líc a zaštíkal hlasitě,
a stromy šelestily nadšením,
a samy skály hřmíce chvěly se,
ston sladký vydávaly zahrady
a pevné stěny hradu zlatého,
a síně jeho vydávaly zvuk,
jenž podoben byl tklivým povzdechům.

325

330

335

340

345

350

Tak Lumír pěl na skále čnějící,
až bledý úsvit hvězdy zaplašil;

- 355 a když se zora stkvěla na horách,
tu píseň jeho zlatě proudící
se přetrhla, a vzmachem rukou svých
v dví pěvec zlomil svaté varito.
- 360 Tu výkřik zděšený se vydal všem
z úst oněmělých před tím podivem;
však Lumír povstal, velký, vznešený,
stál zlatě ozářený mladým dnem
a klidným hlasem takto promluvil:
- 365 „Já zpíval vám o dobách minulých,
o velké lásky mocném tvoření,
a píseň ta mou byla poslední.
Já nebudu vám pěti o boji,
o vítězství, o velkém omyleu,
- 370 do jehož bezdna osud Vlastu hnäl.
Nechť jiný pěje činy krvavé.
Jdu do pouště. Můj úkol dokonán,
já patřím v dobu, která minula.
Byl mému lidu jarem Vyšehrad,
- 375 to jaro zašlo smrtí Libuše,
a město založené věštkyní,
jež dole z rané páry témě své
tak hrde pozvedá, jest budoucnost,
již první den vychází úsvitem.
- 380 Ó lide můj, buď jara pamětliv
a nezapomeň jeho slavísko!
Ó Vyšehrade, zachvátí tě čas,
tvé zlaté síně v rum se obrátí,
krok cizincův se vryje s posměchem
- 385 v ten svaty prach, jenž zbude z rekù tvých,
tvá sláva však, ta neshasne,
stín Libuše se vznáší nad tebou,
a dokud hvězdy nocí budou plát,
zvuk toho jména nepomine v dým!“
- 390 Tak končí Lumír, kyne rukou všem.
a volným krokem z hradu běže se.
A Přemysl se vzpřímí na stolci
a hledí němě okem slzicím
za Lumírem, jenž kráčí lesům vstříc
v plášt zlatý zahalen... Teď pohltil

hvozd modravý vysokou postavu,
a zdálo se, že hvězda zapadla.
Mrak přelét' slunce, tmavý jeho stín
pad' pošmourně na svatý Vyšehrad,
a síně jeho zaúpěly tak,
jak háj zakvíl, když jej slavíci
a zlaté jejich písne opustí.

Julius Zeyer.

16. Z „Labyrintu Slávy.“

I.

Na ohromných Krkonoší bánu
černý mrak své čelo položil;
mrtvé ticho — vysokánů skráně,
ejhle, blesk teď křížem pokropil.
Za to žhoucích blesků požehnání
hlásá příroda svůj dík,
vysýlajíc hor a lesů ryk
do oblohy v rázném zahřímání.

Ejhle, tamto hroznou nad propastí
v hávu zkrváceném mladík stojí;
jeho obličeji — toť obraz strasti,
oko jiskří děsně, jak by k boji
vyzývalo blesky.

„Žalujte to nebi, hromu třesky,“
zvolá, „ve tmách leží národ český,
sláva věků též i s národem!

V Lipanské té seči vykrvácel
síla bujnou hrdý, český lev,
již se Oreb sesul, v rumy skácel,
vráhl rozkropil věrných bratří krev.

Já jen vojmí bídný, zkrvácený
prchám do ciziny. Jakéž ceny
budoucího žití mého chvíle
do sebe již mají? Kde, kde cíle
naleznu — kde vlast, kde domov svůj?

Hroby otcův, víru věrných synů,
památku těch velebených činů,
vlasti má, kde milý hovor tvůj?

30

Běda, že jsem nezahynul v boji!
 V spánku věčném leží bratři moji —
 já jen samoten svůj život vleku,
 samoten přes meze vlasti teku — —
 Ne, ne — nazpět — tam kde řinčí meče,
 do husitské slavné sače!
 35 S hory dolů! nazpět tam —
 Kam chceš spěchat? — Blbý sen,
 přelud býdný, mrzký klam!
 Po bitvách již Páně! — V této době
 vše tam ticho, ticho jako v hrobě,
 40 já pak z vlasti vyvržen,
 vypuzen, do cizích krajů hnán,
 štván jak dravá zvěř, bych hledal rov,
 hrob svůj v cizině — toť hrozný lov!
 Nikoli! — Jsem já svých činů pán,
 45 nevyštou mne do cizinců země;
 zde na půdě České, noho, stůj! —
 Aj, jak mocně duch tě volá ke mně:
 Kolem sebe hled, kde hrobů dosti,
 v klínu matky pochovej své kosti!“

50

Hrom tu opět přírodou otrásá,
 za ním jinoch v šílenosti hlásá:
 „Trouba nebes provází mne k hrobu,
 blesk, hle, žehná poslední mou dobu,
 s životem to slavné loučení.
 55 Ke dnu, tam, kam oko již nesáhá,
 tam se kloním tmavé do propasti,
 do útroby drahé matky vlasti —
 přijmiž syna, matko, matko drahá!“
 Takto zvolav do propasti skočí.
 Hle, však kroví ze skály se pnoucí
 zachytí jej, kolem něho točí
 větve své, a ve mdlobách hynoucí
 zoufalec se nad hlubinou chvěje.
 Slyš — tu ze skal strašně se to směje,
 60 svihne blesk, a zarachotí hrom, —
 zmizel, hle, ochranný strom,
 větve jeho jsou teď paže,

60

65

jimiž blíže k tělu svému
rouchem krve oděnému
zoufalce muž hrozný váže.

70

*

Jak by v letu anděl smilování
sypal na zem probuzenou kvítí:
temena tak krkonošských bání
v lesku raních červánků se svítí.
Páry husté z rozsedlin a z doupí
dmou se vzhůru jako kouře sloupy,
ježto oltář svatý otáčeji.
Kolem ticho, lupének nedýše,
jenom z dálí do prostoru říše
vodopády věčné žalmy lejí.

75

80

Na skále tam vojín skrvácený
ponořen jsa v spánku odpočívá,
muž pak rudým rouchem přioděný,
v jehož oku zdroj se záští skrývá,
nad ním stoeje mluví temným slovem :
„Pevná věle, srdce zdravé,
hrdá mysl, vásně žhavé, —
byl to bujný skok;
k nám však volný krok
pudem vlastním, vělí pouhou
konat musí cestu dlouhou!“
A teď jinoch otevřel jest oči,
zrak se potká s první slunce září,
svítící po bledé jeho tváři.
Vzchopí se a na nohy teď skočí,
k předu kroče propast děsnou zhlédne,
myšlenka se kmitne v duši jeho,
spatře teď i muže přehrozného
couvá — chvěje se a bledne.

85

90

95

„Proč se děstíš, Jene“, mluví jme se
strašný muž, „ble, jáf jsem tobě
povržený život zachoval;
v propasti, tam v přehlubokém plese
mrtvola tvá v lůně vod a skal
ležela by jistě v této době,

100

105

kdybych uchopiv tě v letu
nevrátil tvé tělo světu;
nebo věz to, *duše tvoje*
byla by — a jest již moje."

Jinoch.

110 Kdež pak jsem — co se tu se mnou děje?
Krev mi stydne, srdce se mi chvěje,
slova, která slyším hlaholiti,
nemohu a nechci pochopiti.

Duch.

115 Pochopíš, můj Jene, vždyť tě znám.
Kdo tě splodil, nevíš ani sám:
Hora Kutná však tě vychovala,
Pražská kolej biret bakaláře
na učenou hlavu pozděj' dala;
pak tě rozjařila nová záře,
120 že jsi hodiv knihou sáhnul k meči,
bys jím máchal v bratrské té seči.

Jan.

Ty mne znáš — tvůj pohled srdce láme.

Duch.

125 V jisté knize, předobře ti známé,
o nížto však nerad povídám,
psáno stojí: kdo se sám
svévolně ze světa bere,
ke světlu se více neprodere.

Jan.

Tvore hrůzy, tak to není psáno
v písmě —

Duch.

130 Ticho, ticho, nechme hádky,
dosti o té věci povídáno.
Nuže tedy, uvrhnu tě zpátky
do propasti, tam pak na věčnosti
vediž při svou s vládcem budoucností!"

135 Duch ted kynul; jako drak ohromný
mlha ze dna propasti se pnula,
zastínivší slunce, oblohu i zemi,

jako pozdrav sinavými lemy
postavy již obě zavinula.

Velikán teď, v tváři úsměv pekla,
vztahuje své levé ruky huáty:
„Nuže, chceš-li veselou hru hráti,
podej ruku; na let deset tobě
zem se změní v krásy, lásky nebe!“
Jinoch mlče hlavu k zemi kloní.

„Nádherně tvůj život ozdobím —“
Jinoch mlče tváře dlaní kryje.
„Jene“, svůdce hlasem děsným vyje,
„pomstím tebe nad nepřítelem,
tebe a tvůj národ oslavím!“

„Pomstiš — oslavíš — tvůj, tvůj teď jsem!“
zvolá jinoch, ruku škůdeci dává.

„Stalo se“ duch hrůzy provolává,
„smlouva uzavřena mezi námi,
ačkoli jen pouhou formou byla;
nebo krev náš spolek pokropila,
když jsi letěl do smrtící jámy.
Uchopiv tě v letu, na tvém čele
znamenal jsem dvě krůpěje vřelé,
jedna stkví se na prstenu mém.
Tato krev nás pevně k sobě vsíže,
jsem tvým sluhou, tys můj pán a kníže!
Nuže k pomstě, — vyjasni jen tvář!
Skutkem pomsty stoupíš směle
též i na práh slávy stkvělé,
nebo já, jak dobrý hospodář,
spolu oslavě i psotě hovív,
rád dvě zvěře jednou střelonou lovím!“

(Zlý duch, Duchamor, zjeví Janovi, že pochází z rodičů katolických, počemž tento se odřská strany husitské a v zoufalství svém a z popudu Duchamorova vrhá se v proud rozkoší; z těch ho vybaví Ludmila, dcera sluhy rodičů Janových, za panoše přestrojená. Duchamor odhaluje pak Janovi oponu z minulosti národů slovanských, ukazuje mu slavné jeho skutky a provází ho až do pravlasti Slovanstva, do Indie. Konečně Jan se vymkne z moci zlého ducha a jako hledal dříve slávy, hledá pak chýže, kde by klidně hlavu položil, i odchází do Německa, do města Mohuče, kde se stává největším dobrodincem lidstva a jeho osvěty.)

XV.

S věže dómu mohučského
temným zvukem půlnoc bije,
hlahol hlasu truchlivého
po tichém se městě lije,
umíraje v němě dáli;
posledním svým dechem tiše
zaletává do vzdálené chýže,
jež se zdvihá u porýnské skály.
Po světnici chýže chudobné
bloudí lampy svít jak bledý duch,
zhasiná teď, teď se vzhůru pne,
jasně blesknut do té čiré noci,
tmu zahání kouzelnou mocí
za ten jasně ozářený kruh,
v kterém stůl se skrovný zjevuje,
na něm knihy, péra, pergameny;
na listech pak stkvělých barev čteny
oko zpytující spatřuje.
Zraky však, jež po těch listech vedly
rukou, spánek tichý zavírá;
písář usnul, maje skloněnou
hlavu bledou, žalem strápenou.
Blahý sen mu ráje odkrývá,
neboť pousmání rtouma hrá, —
usmání, ach, eizinec úst bledých
jako na severních věčných ledích
květná větev májová.
Ve snách spatří milenky ruměnce,
oči modré, svatou září vzňaté,
v prstencích pak kadeře ty zlaté,
na kadeři z bílých růží vence.
Cherub krásný vstoupil na nebesa,
křišťálový kalich v rukou nesa:
„Jene, láskou věčnou jest mi přáno,“
zvolá anděl, „bych ti objevila,
že se k tobě, k národu i tvému
milost Páně naklonila.
Ejhle hvězdy, zvěstující ráno!“
A tu andělovi nebeskému

z kalicha se hvězdy jasné lily,
ježto ve věnec se splétajíce,
v stkvělém písmeně se proměnily,
slova takto skládajíce:

„Řekl Bůh: Bud světlo — bylo světlo!“

A teď čteny zas se rozletěly;
jiné jako jiskry padajíce
k nim se linou, a již jasné kvetlo
nové písmo v sněhobílé bláně:
„Světlo nad národem — vůle Páně!“
Litery pak z rozohnělé lávy
tajná moc již takto rozstavila:

„Světlo vede z Labyrintu slávy!“

Opět jinak znějí čteny rudé:

„Světlo, ne meč slávy vydobude!“
Jasněj' slova svítí, vzhůru planou,
hlasy andělské pak libě vanou
kolem spícího teď s nebes báně:

„Řekl Bůh: Bud světlo — bylo světlo.
světlo nad národem vůle Páně!“

A teď sbor andělský jemně zpívá:

„Světlo vede z Labyrintu slávy,
světlo, ne meč slávy vydobývá!“

Věty byvše takto proneseny,
na nesčíslných se listech stkvěly
po obloze, jsouce osvíceny
hvězdou svatou; teď se rozletěly,
provázeny zvukem svatých křírů:

„Lette k dolinám a lette vzhůru,
lette tam, kde srdece lidské býje:
s vánmi světlo, s vánmi sláva žije!“

Jan tu ze sna svého procitnul,
lámpa zhasla — do tmy čiré pnul
oko rozšílené září jasnou;
avšak zdá se jemu, jak by v tmavé
přídě posud tkvěly čteny žhavé:
tu se v svitu libém vyskytují,
sem teď zalétají a tam hasnou,
tady pak se stkvěle opětují;
slyší blahých zvuků zavítání:

80

*„Konej, co jsi viděl, Jene můj,
ducha svého světlou obětuj,
abyš došel světla smilování!“*

85

Zhasly čteny — utichl již hlas,
kolem Jana noc se klade zas;
aj, tu vstane v mysli roznařízený,
k stolci nebeskému zdvihne tváři,
tam kde hvězdic nesčíslné čteny
v svaté velebnosti září.

90

*„Konej, co jsi viděl — ducha svého
světlou obětuj!“* Tak mluví tiše,
hledě pevným okem v hvězdné říše;
hledí dlouho v duchu rozjímaje,
hloub a hlouběj' v myšlenku se topí.
A již zoře po nebi se lije,
hvězdy hasnou, — odleskem svým kropí
červánky již nízké jizby stěny,
stůl a na něm pergamen a čteny.
A tu zvolá Jan: „Hle, jitro svítá
také v mysli mé, a blahé světlo
i vém duchu jasně povykvetlo,
duše vroucně jiskru svatou vtá.“
Pozdvívnuv teď stkvělé pergameny.
čítá jasným hlasem tyto čteny:

95

„Et dixit Deus: Fiat lux, et erat lux!“

100

Tehdy k nebi zvolal:

„Ty jsi důkaz svaté moci dal,
věčný na výsostech Pane,
zvoliv za nádobu světla svého
ducha mého, nocí skličeného;
nechť se vůle všemohoucí stane!

110

Ano, vykonám, co kázal sen:
litera buď pevná, však ničméně
život sterý dán buď každé čteně;
a jak ve snách písmeny ty jasné
v novém vždy a v novém skupení
skládaly to svaté vyrčení,
volajíce k dráze světospasné:
tak chci z liter desky sestaviti,
sestavené barvou tmavou krýti,

115

na nesčislné pak bílé blanky
 vtisknouf moené ducha známky,
 by se v hojném počtu slova, sady,
 knihy, rozumu a vtipu sklady,
 by se myšlenky tak rozletely
 po světě — jak ve snách hlasy pěly
 v andělů nebeských kříru:

120

Lete k dolinám a lete vzhůru,
 lette tam, kde srdece lidské bije,
 s vámi světlo, s vámi sláva žije!

125

Ano, ano, rozumím teď tobě,
 lásky cherube můj stkvělý!

130

Hlasům rozumím, jež v této době
 kolem Jana tvého sladce pěly!

135

Ejhle, ve vzdálené vlasti drahé
 rozjiskří se též to světlo blahé!

Nastanou ti, česká vlasti moje,
 duchů jasných se tmou starou boje,
 tiché boje o národní bláhu;
 světa blesky, meče tyto smělé,
 proklestí pak tobě k hvězdě stkvělé,
 k hvězdě slávské velebnosti dráhu!

140

Jan Erasmus Vocel.

17. Z „Dagmary.“

Danebrog.

Královna se běre bojovníků davu,
 které v chodbách, síních nadšeně ji zdraví,
 nře na pavlán. Den jasný málem tvoří
 velké, plápolavé ohně po nádvoří,
 kolem nichž se vlní pestrá spousta lidu.
 A když v pocholňovém svitu na pavláně
 zjevila se sličná postava jejich vidu,
 zableskly se vzhůru nesčislné zbraně,
 a bouř zahučela, duní, neustává;
 „Zdráva Dagmar! Hvězda spanilá, buď zdráva!“

5

10

Však již opět Globe velitelce sdílí,
 že pan Lykke přines' blahou zvěst. S ním pílí
 v bohatýrskou sín. Ve smolnic plachém svitu
 viděti tam spoustu rohů, zbraní, štítů.

15 Lykke čekaje tu, hrdě k síně krovu
postavu pne mocnou, šupinami kovu
od hlavy až k patě obrněnou, prachem
hojně pokrytou a děsným krve nachem.
20 Koleno před kněžnou shýbnuv na podlahu,
hlásal vítězství:

„Jak v bouři plaché bravý
v útěk obrátil se nával jižních vrahů,
když jsme zavichřili vztekle v jejích dav. 25
I na moři jistě sláva pyšně zkvetla
králi našemu, jenž cizí loďstvo stíhá;
vždyť tam nad koráby dánskými se zdvihá
svatá korouhev, jež s výšin hvězdných sletla
a vítězství navždy k dánským zbraním váže.“

„Prapor s nebe sletlý?“ královna se táže.

30 „Ano, prapor prsty andělskými tkaný,
seslaný nám Bohem v pomoc na pohany.
Nech, ó královno, ať líčí slovo chudé
děj ten velebný, jenž navždy zapsán bude
v desky dějin dánských nesmrtelnou runou,
35 věčně oslavován pěvců zlatou strunou!
Vojsko naše táhlo divou lesní pouští.
Duby obrovské tu spletly mocných sukň
předly hustý soumrak, v němž na kmenech buků
zpola mechem krytých, nevidané tloušti,
míhaly se skvrny bělavé. Jak plémě
40 hadů broznotvárných plísni vlhké země
tlusté kořeny se v uzly zaplítaly,
tiplic oblak visel nad močalem tmavým,
z šera hnijícího býlí prosvitaly
jenom jedovaté houby nachem žhavým.
45 Pošmurno vše bylo v tomto letním hluchu,
bez ptačího zpěvu, bez žití a ruchu,
stesk se v duši plížil, jak by klín těch lesů
plnilo zlé kouzlo, hejno tajných běsů.
50 Dostihli jsme posléz' kraje houšti divé.
Před námi tu pustá planina se střela,
za níž opět lesů valná hluš se tměla.
Na pláni nesčetné davы bojechtivé

postav divokých, ve škárách lesních šelem,
s oštěpy a kyji, surovými luky,
vstře nám zaduněly zuřivými hluky.

55

Uprostřed té pláně na prestolu stkvělému
ohněm velikým, jenž hořel u noh její,
socha obrovité modly rudě plála,
hroziče k nám s hůry hleděti se zdála
s děsným úšklebkem na zlatém obličeji.
Před ní otáčí se divným tancem v kole
postava, kol níž se při poskoku zmítá
valná třáseň žfní, ceta rozmanitá,
mávajíc nad hlavou stříbrem tenké hole.

60

Byl to podvodný kněz pohanského bludu,
kouzelník, jenž slova pronášeje tejná,
přivolával v pomoc lichá božstva Čudů.
Vzýval Jumalu a volal Vejnuemejna,
Runu příšernou, jež brom a blesky rodí,
Ilmarajna, který smečku větrů vodi,
volal nesčíslné roje vzdušných běsů.

65

70

„Pohlédl jsem bezděk jeho hůlky směrem.
A hle! kraj tam za ním hustším, hustším šorem
halil se, a z vlny počernalých lesů
nad obzor se pialy různovárné chmury —
mnism, že nebyly to pouhé mračen stvůry:
zřel jsem obrys hlavy nesmrně a výše
kladivo, po šířem nebi protažené,
v ruce obrovské nad hlavou napřažené;
rychle vznášela se do větrné říše,
titanská to postať — vedle druhá — třetí
a již vichřic po nebi spousta letí
podob gigantických — roucha z černých mraků
vlají příšernými trásněmi a cípy —
míhají se tvary vzdušných palic, praků,
stínů oštěpů a touly mračné s šípy —
vše to schumeleno temnou, výrnou směsi
valí se jak příšer honba pod nebesy.
A z té mrakavy se rodí na sta zvuků:
jako světlení střel z nesčíslných luků,
jako šumot valných korouhví, jak hrkot
koles ohromných a koní dusot, frkot,

75

80

85

90

95

nadzemský jek, ropot, smích a vřava vzteklá,
 jako zlobný sykot nesčíslých hadů,
 jak fen sterých štěkot, jak řev šelem pekla.
 Kladivo teď duchů třesklo při dopadu
 na štit země strašnou, ohlušivou ranou,
 že vše zatřáslo se nivou polekanou,
 100 a již rána hřímá za ranou, již třaská
 všechno vůkol, duní, skřípá, šumí praská.

Vše to událo se v mihorychlém sledu,
 a tma čirá zastřela vše hledu.

105

Jak by nezdolný Třas letěl celým šikem,
 vojsko naše couvlo v neladu a děsu ;
 za ním Čudů nával se zuřivým rykem
 silou vítěznou se řtil ve klín lesů.

110

Však ne pouze jejich palice a hroty
 v našich rádily. Když sršíc do temnoty
 klikatě se vzňalo blesků světlo sirné,
 zřel jsem, kterak dubů korunami shřely
 sklánely se temné ruce, přenesmírné,
 kterak chápaly do křivých prstů chmury
 Dánů poletavý vlas a třeskem hromů
 rozrážely těla jejich o pně stromů —
 ba že divochů nás zloba nedrtila,
 115 to moc nadlidská, msta běsů temných byla.

Mnoho shltila nás tehdy smrti tlama.

120

Již pod mlatem čudským ocitla se sama
 Berengarie. To, kněžno, jihu růže
 luzně spanilá, než s hrđou myslí muže,
 vzácná perla z dalních Portugal, kde háje
 citrýnů a mandlí září vonným květem.

125

Královská ta dcera jako kněžic báje
 na pouť dobrodružnou vydala se světem
 ve družině skrovné. K severu až vzletla
 smělou perutí, kde s výpravou se střetla
 krále našeho. Hned přidala se k němu,
 podl majíc na všech svízelích a trudech;
 jako bohatýr na koni jela v temu
 s drsným brněním na vděkuplných údech,
 a dláň bílá mnohdy do nejprudší seče
 zasršela smrtnou blýskavici meče.

Ale tehdáž v lese rozbouřeném dasy
ovála ji smrť. Již čudská ruka krutá
chopila ji kleslou za hedbávné vlasy,
palice se vzesla k ráně napřáhnutá;
leč sám kníže přispěl ku pomoci pauně,
útočnška skolil jedním rázem zbraně,
kněžnu zdvih' a vyval z nebezpečí hbité —
zočil jsem ten výjev v siném blesků svítě.

135

Zdálo se mi, kněžno, v osudné té chvíli,
že v tom lese strašném potrou běsné síly
voj náš rozplašený, chabý, rozdrobený.

140

Už jen Vičlav, Ranský kníže podrobený,
vzdoroval; ta četa Vendů jako skála
ve přsboji vzteklem sama ještě stála,
však již bortila se i ta slední dyna. —

145

Tu kles' arcibiskup Ondřej s vojskem jdoucí
na kolena vetchá ku modlitbě vroucí,
úpěnlivým hlasem vzýval Hospodina:

150

„Popatři, ó shledni na své vojsko věrné,
Pane zástupů! Ach, vyslyš kyvné hlasy!
Vytrhni nás, Bože, z drápů mocí černé,
nevýdej nás rabům pekla na pospasy!
Zázrak, Hospodine, učiň! Sešli shůry
bojovnísků světlých okřídlené kůry,
rozplaš vojsko temna, zlobohy a dasy
mečů cherubínských nebeskými jasy!“

155

Hle! tu růžově se cosi zavnilo
ve pletivu suků černých, kostrbatých
a jak z rajských září lífově vznátných
utkáno, všech očí náhle osnilo
kříže znamení, jež — velké — větví shlukem
zázračně tu plálo v temném, bouřném vzdachu;
zjev ten do srdce nám linul blahou tuchu,
sluch se naplnil jak rajských zvonků zvukem,
květu houšť se zdála v pustém lesním luhu
vábné prokvetat a dýchat libé vůně.

160

A kříž mfr a září kolem sebe štířil:
zřetelně již bylo zříš, že do praporu
stkvostného jest vetskán, jenž se nachem pýřil;
a dál jeho světlo ve vítězném sporu

165

170

175

plašilo tmu kolem s buků, dubů, dřínů,
směsice chmur divých, hroznovárných stinnů
choulila se v útěk plachý mezi kmeny,
zloduchův a běsů boj to poražený.

180

Hvozd se jasnul; ustal hrom a vichr znáhla;
s reptem neškodným za lesy bouře táhla,
mraky zmizely a nebe, blankyt samý,
tu a tam prosvitlo dubů korunami.

„A nám do srdcí se s toho kříže vlila
jarost zázračná i odvaha i syla.

185

S jásozem se hrnul na Čudy voj celý
za korouhví svatou, kterou povznášely
ruce králový, v nichž bez vědomí jeho
žerď se ocitnula daru nebeského.

190

Pohané teď Boží ohromení ranou
klesali jak žito srpem požínáno;
na poli, kde slavné vítězství nám dáno,
kříž jsme vztýčili nad modlou rozkotanou.

„Prapor zázračný vlál s námi v rodné stranu
a v čas přiletěl, by zmařil rajským jasem
i zde přásto temné, upředlené dássem;
a ten prapor prsty Seraffinů tkaný,
svatý Danebrog, vždy Dánsko bude vésti
za svým křížem blým ku slávě a štěstí.“

195

Svat. Čech.

18. Z „Božské komedie.“

Peklo:

Zpěv první.

1. V psil naší zemské pouti když se vkročí,
já ochutál jsem se v tmavém, pustém lese,
neb cesta pravá zmizela mi s očí.
2. Ten popsatí les ruka má se třese;
tak divoký byl, drsný, v šeru stálém,
že vzpomínka naň nový strach mi nese.
3. A hořký tak, že smrť je trpčí málem;
leč chci-li dobro líčit z jeho středu,
o jiných věcech promluvím, ač s žalem.

4. Jak tam jsem přišel, říci nedovedu,
 tak plný spánku byl jsem v oné chvíli,
 když minul jsem se pravé cesty sledu.
5. Leč k patě vršku jak má noha plní,
 tam, tmavý tento údol kde se trati,
 jímž v srdce mé se tolik bázně chýlí:
6. zřím do výše, jak vršku bedra šatí
 té hvězdy paprsk, ještě záře milá
 vždy každou cestou jiné k celi vrátí.
7. Tu bázeň má se trochu utišila,
 na srdce mého těsní trvající
 tu celou noc, jež tak mne zastrašila.
8. A jako ten, kdo z mořské bouře hřmíci
 se zachránil, břeh zachytí a v divý
 vln svár zpět hledí bezdech, vzlykajíc:
9. tak na útěku stálém duch můj snivý
 se obracel v ten průsmyk, který minul.
 a jímž neprošel posud nikdo živý.
10. A umalen chvíli když jsem odpočinul,
 šel těžce jsem tak stráni, pustou oku,
 spád nohy pevně že vždy naf se šinul.
11. Hned na počátku srázu po mému boku
 mně kropenatý panther v cestu vkročil,
 tak štíhlý, lehký a tak pružný v skoku.
12. A nezmizel již, co jej zrak můj zočil;
 tak překážeť mi začal v cestě mojí,
 že krok můj všeckrát zpět se točil.
13. Byl jitro čas, a slunce v těch hvězd rojí
 se vznášelo, jež tenkrát již s ním byly
 v ten první den, kdy Bůh je v lásce svojí
14. hnul k oběhu s krásnými všemi díly;
 tu v dobrou naděj moje bázeň taje,
 když zrak na šelmy pestrou srst se chýlí,
15. tož jitro časem, sladkou dobou máje,
 však ne tak zeola, bych se nechvěl dísem,
 lva náhle zočiv lesa u pokraje.

16. Jak na mne chtěl by skočit s divým plesem,
nes' hlavu vzhůru v hladu zuřivosti,
i řekl bych, že zachvěl se vzduch lesem.
17. A vlčice, jež žravou hltavostí,
ač hubena, se přetížena zdála,
a mnohým bídám nastrojila dosti,
18. mé údy takým ustrnutím jala,
tož strachem, který z očí jejích září,
že dospět vršku mysl má se vzdala.
19. Jak ten, jenž lakotivě hospodaří,
když přijde doba, v které prodělává,
se zasmuší a vzdycháním čas maří:
20. mne zlekala neklidná šelma dravá,
vstříc jdouc mi, zahnala mne skoky všemi
tam nazpět zas, kde slunce umlkává.
21. A svahem půdy jak jsem padal k zemi,
mým očím kdosi objevil se v poušti,
jenž zdál se chraplavě tím, že dlouho němý.
22. Jak jej v té velké uviděl jsem poušti:
„Buď stín, buď člověk, smiluj se v té strasti,
ať pomoc tvá mne v bídě neopouští!“
23. On dí: „Kdys člověk, teď jsem jeho částí.
z Lombardska moji rodičové byli,
a Mantua jich obou byla vlastí.
24. Sub Julio jsa zrozen, v slední chvíli
žil jsem, kdy v květu Augusta moc stála,
kdy klamní, lživí bozi vévodili.
25. Byl básník jsem, a zpěvu mého chvála
o synu Anchisově zněla, z Troje
jenž vytáhl, když hrdá ohněm vzplála.
26. Leč v taký trud nač vraciš kroky svoje?
Proč nevstoupíš na vrch té černé stráně,
zkat všeho plesu jdou a tekou zdroje?“ —
27. „Jak, tys ten Virgil, ručej, požehnaně
zkat proudnou řekou výmluvnost se lila?“
dím v zbožné úctě, v studu sklopiv skráně.

28. „Ó druhých pěvců světlo, zdobo milá,
kéž láska s plíší, která neustává
v tvé knihy čtení, by mně v prospěch byla!
29. Tys mistr můj, můj vzor, má chlouba pravá,
jen tebou vznik' ten zdobný sloh, v němž pěji,
a kterým pouze moje z kvetla sláva.
30. Tu šelmu zříš, zpět nutí mne vztek jejt.
Ó sprost mne jí, ty věštče, ona vinou
jest, tepny mé a žily že se chvějí.“
31. „Ty nyní cestou dát se musíš jinou“,
on vida moje slzy odpovídá,
„když opustíš chceš poušť tu nehostinnou ;
32. neb toto zvíře, jímž tvá vznikla bída,
zde nepropustí žádné duše živé,
tak brání, že i smrtí cestu hledá.
33. „A povahy tak zvrhlé jest a divé,
že zkojit žravost se mu nepodáří,
vždy po žrádle má větší hlad než dřívě.
34. Je mnoho zvřat, s kterými se páří,
a vše jich bude, však chrt smělý vpadne
mu v zápětí, je poraní a zmaří.
35. Žít z peněz nebude ni země žádné,
leč láskou etnosti a moudrostí stkyelý
zřítm, kterak lidu mezi Feltry vládne.
36. Tu bídnu Italii vznese smělý,
tu, pro kterou Kamilla, panna, mřela,
Euryal, Turnus, Nisus krváceli.
37. Z měst vypudí ta šelmu jeho střela
až v pekla jísen zpět ji zase hodí,
zkrad hnána první závistí v svět spěla.
38. Nuž, chceš-li, rada má tě osvobodit ;
pojd' za mnou, sám chci průvodcem tvým býti,
jenž věčným prostorem tě doprovodí.
39. Tam uslyšíš skřek zounfalosti znáti,
tam uzříš v mukách duchy z dávných časů
po druhé smrti volati a výti.

40. Pak uzříš ty, již v ohni bez zápasu
dli, stále doufajíc spokojení,
že, buď kdy bud', v blažených vejdu spásu.
41. A chceš-li tam jít, mně kam vchodu není,
tam duše hodnější mne ruku dá ti,
jí odevzdám tě při svém rozloučení.
42. Neb císař, jehož poslouchají svatí,
mnou nepropustí v tým svůj duše žádné,
neb k jeho řádům nechtěl jsem se znáti.
43. Tam kraluje, ač v celém světě vládne,
tam jeho město, velký trůn a nebe,
ó blah, na něhož volba jeho padne! —
44. Ó básníku, tím Bohem prosím tebe,
jejž nepoznal jsi, prosím usedavě,
bych toho zla i větších střežil sebe,
45. tam veď mne, o čem hovořil jsi právě,
ať bránu Petra uzřím, i ty, lkáním
již hynou, které lícil jsi tak tmavě.
Tu on se napřed hnul, já kráčel za ním.

Přel. Jaroslav Vrchlický.

19. Zpěv třicátý čtvrtý.

1. „Vexilla regis prodeunt inferni
již proti nám, nuž k předu upři oči,
rci, zda jej poznáš,“ děl můj mistr věrný.
2. Jak hustou mlhu padaf když zrak zočí,
ueb zeměkoule když se začne tmítí,
mlýn z dálky zjeví se, jejž vítr točí:
3. dům takový já domníval se zříti,
před větrem za vůdce jsem skryl se záda,
neb v jiný úkryt nelze tu se skrýti.
4. Již byl jsem, s bázni verš můj se tu spřádá,
tam, stíny kde v led skryté prokmitaly
jak tříška, která za křišťal se vkládá.

5. Tu ležely, a ty zas přímo stály,
 ty hlavou vzhůru, ty zas šlépjemi,
 ty tváří k nohám luki byť se zdály.
6. Když ku předu jsme prošli stíny těmi,
 kde zlobillo se vůdci ukázati
 mně tvora, jenž dřív krášlen vděky všemi,
7. mne před se vzal a poručil mi státi
 řka: „Ejhle, Dis i místo, v této chvíli
 hled' srdnatostí sebe opásati!“
8. Jak ztrnul jsem a stál jsem beze sily,
 čtenáři, nepej se, to nenapíši,
 neb všecky řeči by zde matny byly.
9. Já nevěděl, zda mrtev jsem neb dýší;
 nuž pomni sám a sud' dle vtipu svého,
 čím byl jsem, nejsa v té ni v oné říši.
10. Neb císař toho kraje bolestného
 od řader středu trčel v ledu cele,
 a obru já spíš, nežli pažím jeho
11. se obr rovnat mřž', a rozvaž směle,
 by rovnalo se takovému údu,
 jak velké asi bylo tělo celé!
12. Tak sličný byl-li, jak teď hrozný, v bludu
 přec brvy zehnuřiv proti Stvořiteli,
 rád věřím, že jest zdrojem všeho trudu.
13. Jak velký div tam oči moje zíroly!
 Tri obličeje na jeho tu hlavě,
 z nich jeden napřed, ten byl zkrvavělý,
14. dva druhé k němu družily se hravě
 nad středem každě lopatky a spialy
 se k sobě tam, kde pták má hřeben právě.
15. Na pravém žlutá barva s bílou plály,
 a levý barvu lidí měl v tom kraji,
 kde bouřlivě Nil v údolí se valí.
16. Pod každým křídla dvě se pozvedají,
 jak slušno ptáku takému, se šíří;
 na moři také plachty nebývají.

17. Bez peří byla v způsob netopýří,
jak třepal jimi, ihned vítr trojí
z nich po okoli celém bouřně vří.
18. Tím celý Kokyt kolem v ledu stojí:
ze šesti očí krevních slzí nával
přes trojí bradu s hnisem se mu rojí.
19. A zuby každé tlamy rozmačkával
on hřišníka jak trdlicí; v témž čase
on stejnou mukou ty tři obsypával.
20. Přednímu kousání být žertem zdá se,
však spáry svými když jej začal dřítí,
tu jeho hřbet kmit často v holém mase.
21. Ten v trestu největším, jejž viděš mříti,
jest Jidáš, hlavou visí dovnitř dolů,
a nohy jeho venku můžeš zříti.
22. Z těch dvou, jichž hlava venku visí spolu,
to Brutus, jenž ční z tlamy černé čelem;
jak svijí se a němý jest v svém bolu!
23. Ten třetí Cassius jest s tlustým tělem!
Leč blízká noc a odchodu čas kyne,
neb viděli jsme vše již v pekle celém.

Tyž.

20. Stará idylla.

1. Tvář vždycky hladkou měl a vlasy bílé,
vždy okuláry stejné, kostěné.
Když odpolední pokročila chvíle,
a děti — proudy vody spuštěné —
zanikly v kapkách po okoli blízkém,
byl všecek blažen, že zas jednou svým,
a v jízbě prosté při okénku nízkém
psal shrben noty pérem brkovým.
2. Pak černý stín se mihl při okénku,
postava vážná s vlasy jako sníh.
„Což, Karle, půjdeme?“ ozvala se venku.
„Hned, Důstojnosti!“ — Starcům na očích
vzplál úsměv štěstí, vzali po šnupečku.

„Nuž pojďme!“ — Vyšli. A po zvyku svém
je provázela zraky ke kopečku
stařenka v bílém čepci krajkovém.

3. Hned hovor proudem rozvlnil se čilý.
Tu o počasi, zdraví, úrodě,
ty časy dávné jak přec lepší byly,
a teď jak všecko vrakem na vodě.
I polemiky v hovoru se dbalo,
však nevzplanula při ní hněvem líc;
děl jeden: „To se před půl věkem stalo!“
a druhý: „Tomu jistě o rok víc!“
- 4 Pak na návrší na lavičku sedli,
druh ptal se druhá: „Nu jakž — unaven?“ —
a čekali, až starou poštu shlédlí,
jak drkotala tudy den co den.
Ta archa! Někdy pobouřila oba;
byl to jich k světu můstek jediný!
Když zpozdila se — jaká dlouhá doba, —
vzruch — o čtvrt dřív kdy přišla hodiny.
5. Tak bez odchylky ve přátelské shodě
stařeckům v horách plynul po dni den:
řec o počasi, zdraví, o úrodě,
spor, pošta, dotaz, jak kdo unaven.
Jim na rtech stejný sídlil úsměv vždycky,
jich mysl — jak ten hořký květů pel,
jak ten náš dávný život idyllický,
jenž, Bůh ví, kam teď od nás odletěl!

Vojtěch Pakosta.

21. Jesličky mé báby.

1. V pozadí město východních zříš tvarů,
toť baňatých a štíhlých věží směs,
žhnou střechy v zlatém a stříbrném žáru,
pod nimi oblouků a štitů les;
do brány vjíždí zástup dromedarů,
za stádem mezků věrný běží pes,
a jezdci tlum ve fantastickém kroji
pestrými turbany se kolem rojí.

2. Od města příkrý svah se dolů sklání,
toť skály jsou, tak divně hrbaté,
jich tesy v rudém hoří mihotání,
a stezky v nich se vinou klikaté;
po různou palma, svah kde schýlen v pláni,
stře vějíře své, plody bohaté,
zdroj zurčí přes zvětralá skaliska,
o které na perly se roztříská.
3. Tam pastevců se stáda rozkládají,
koz hbitých, ovec tučných v trávě svěží,
nechť s modré výše zlaté hvězdy plají,
pastyři klidně ve skupinách leží;
ti jedí chléb svůj, ti na šalmaj hrají,
kluk bosonohý ku prameni běží,
kam zaběhla mu koza zvědavá —
v tom nocí temnou šlehne záplava!
4. A roste v zář a nebe objímá,
a hvězdy, nebes jiskry, před ní blednou,
jat děsem každý jest, kdo nedřímá,
jak na povel se hlavy všechněch zvednou,
i družný oslík stříhá ušima.
Hle, jasu toho vlnou nepřehlednou
se sklání s nebe křídlatý sem zjev,
ba zástup zjevů; s rtů jim zvoní zpěv:
5. „Již narodil se Ježíš, vzhůru spáči!
Buď na výsostech věčná chvála Bohu!
Má vesel být, kdo v starostech zde kráčí,
a volný ten, kdo v poutech vleče nohu;
má po růžích jít, kdo jde přes bodláč!
Což nevěříte? Hleďte na oblohu!
Jen vizte, svět jak plní štěstím, klidem,
jenž snáší se v hrud dobré vůle lidem.
6. Nuž vzhůru, vzhůru! Přijdou doby zlaté,
ráj ztracený se člověčenstvu vrátí,
vy šťastní, vy jej první uhlídáte,
ó spějte v Betlem, spěch vám cestu zkráti;
tam v chlévě děťátko vy uzřít máte,

spí s usmíváním v klíně šťastné máti,
bdí Josef nad ním, a v sen jemu zticha
vůl s oslem do chudobných jeslí dýchá.“

7. A dole pastýři se chutě ženou,
ten beránka, ten s ovocem koš nese,
ten tučný sýrem torbu naplněnou,
hle, starci jak se bslá brada třese
tím pospěchem; tam hoch a muž tam s ženou,
kdo zdráv, kdo sotva o berličce hue se,
vše s dary chvátá chutě ku Betlemu,
kde starý chlév se tmí ve skalin lemu.
8. Tot jesličky jsou v hlavních obrysech,
jak rokem každým v jizbě báby mojí
se podél čtyř zdí tálly, svěží mech
kol vroubil je, výš čerstvý věnec chvojí,
a pryskyřice a jehličí dech
táh' s vání kadidla kol po pokoji,
a v předvečer když rozžehly se svíce,
kdo na světě moh' šťastnější být více?
9. Již měsíc napřed jaké těšení
a práce! Tu se domy lepívaly,
pak u stropů se sbilo lešení,
naň připialy se blyskotavé skály,
a každým rokem rostlo nadšení;
vždy nové divy před dítětem stály:
tu mlýn, jenž pískem běžel, došky krytou
tam chatrč viděli jste s eremitou.
10. Pak řemesníci přišli, a též divní
vojíni národů všech ze bran jeli.
Ach, upomínko, prstem svým jen kývni,
ať vidím zas ten luzný obraz celý!
Ty pestré postavy, tak primitivní,
tu do práce, tu do boje zas spěli,
jak zatáhlo se tenkou nití,
tu kovář bušil, tam švec začal štíti.
11. A o štědrý den teprv nastal ples,
kdy čekali jsme na půlnocní spolu,

pod sněhu loktuškou co spala ves,
a chrámu okna žehla ve plápolu;
kdy venku ozvala se písni směs
a padla s plesem zvonů do hlaholu,
jenž zasněženou dálkou letěl k polím
přes pusté zahrady a k lesům holým.

12. Ó tichá víska, spíci v hustém sněhu,
ty's jak ta pochovaná báje mládí;
ó dětství, dýchej celou svoji něhu
mi do strun duše, jež se k písni ladí;
při vánočního stromku slavném žehu,
ať necítím čas, divě kol jenž pádí,
ať štěstí mládí zřím zas v dětech svých
a slyším saní cinkot, zpěv a smích.

Jaroslav Vrchlický.

22. Sen tkalee Tadyáše.

1. Už před chvíli strýček Ondřej slunce zlatou runu
pod svým pláštěm v dálku odnes', sňav ji s nebes trůnu.
2. Strýček Ondřej — o němž v horách bájí chaty všecky,
a jejž v lesklý šat pohádek oblek' rozum dětský —
3. strýček Ondřej, však on z rána zpět se zase vráti
a sluníčko pustí z pláště, dál by mohlo pláti.
4. Před chýzí, jež nahrbena jako hršbek sivý,
zdřím' Tadyáš tkadlec. Ve snu vidí Boží divy:
5. V ráj ho nese anděl, křídla clonou šedé lebi,
v blankytnou s ním letí průzrač, mžik — a je s ním v nebi.
6. Tam na trůně dlí Bůh z pola zahalený v mraky,
vous má bflý jako sněhy, jak dvě slunce zraky.
7. Podle něho na pravici žena čiré krásy:
čelo květy ověnčeno, ovocem i klasy,
8. a u ženy dva veliké modré hrozny visí,
ze kterých jak ručej sladká štáva stéká v mísy.
9. Tu se staví zbožné davy, v rukou velké džbány,
a ta štáva z modrých hroznů, ta jde na vše strany.

10. Po levici — Tadyáši smíchem vlnou oči,
veský šumař ošumělý v před i v zad se točí.
11. Na nose má velké brýle, a pod malou bradou,
kde se houpá laloch, prsty houslím v týl se kladou.
12. Kolem něho kolo tančí všickni svatí skorem :
cupy, dupy, pata, špička, skokem, dolem, horem.
13. Tadyáš se diví, čapku přitlačil si k uchu:
„To je něco! Hledme na to!“ povídá si v duchu.
14. „Víno lepší tokajštiny, již jsem v Uhrách píval,
kde jsem v mládí šumaříval, housle hrál a zpíval ;
15. a ten šumař, ten hrá věru jak náš kantor Jíra,
věru, ten ty nebeštany jak se patří sbírá.“
16. Tu již v bok se rázem shýbá, džbánek chutě prázdní,
pak jde v kolo: cupy, dupy, on to kol vše zblázní!
17. A co tančí, náhle Pánbůh: „Budiž vítán, muži,
z kterých krajů?“ Tadyáši v prsou dech se úží.
18. Sotva mluví, jako když se během velmi znaví.
„Dík uctivý za optání, od Vysoké!“ praví.
19. „Od Vysoké?“ na to Pánbůh, „no, tohle mne těší,
to je myslím v Krkonoších, lidé jsou tam Češi.“
20. „Zrovna odtud!“ Tadyáš zas a zbožně se kloní.
Na to Pánbůh: „Tam byl od nás svatý Krištof loni.
21. Za Boskovem podle Háje Holatově Růze
koza někam zaběhla se, naříkala tuze:
22. Nebohou, ach, kterak asi přivítá mne máma,
až podvečer domů přijdu bez kozičky sama.
23. My tu v nebi kozu zřeli. Pobíhala v šerí
kol pramene v březoví a jalovcovém keři.
24. I řekl jsem Krištofovi světci, a on rázem
na svém hvězlném pláště slítl k hezké Růze na zem.
25. A kde koza, ukázal jí. Za to Růza v háji
světci obraz zasvětila na lipové máji.
26. „Ale“ — nyní jinam Pánbůh řeč obrátil veče:
„Jak pak se ti u nás Isbí, Tadyáši, přece?

27. Či bys přál si na vždy zůstať s blaženými v nebi?"
Tadyáš je na rozpacích, sem tam kývá lebí.
28. „Svatý Bože“, odpovídá, „v nebi se mi líbí,
krásné nebe, tuze krásné, hory mu však chybí.
29. Ó bys poznal naše hory, naše veská hnízda,
přes jichž čela vráskovitá bouř a vítr hvízdá!
30. Život v nich sic prostý jenom, ale černý vezdy,
jehož nedám ni za slunce, ni za měsíc, hvězdy;
31. ó jistě bys, svatý Bože, srdece k horám schýlil
a roh svého požehnání na hlavy jim vylil.
32. Ó jistě bys oblsbil si veské prahy naše,
kdybys, Bože, třeba u mne, tkalce Tadyáše,
33. jednou jenom zastavil se, když rozkvétá při zdi
mochny květ, a jiřičky když v podkroví se hnítají,
34. když babička kořenářka, v zářadří květ vysln,
v žluté dlani uzlík plný kořínků a bylin,
35. loktuš bílou, uzlem lehce pod lalůškem spiati,
na nocleh se zastaví v mou nahrbenou chatu.
36. Nízka je, rtů úzkých, snědých usmíavavých lící.
černých oček, bezzubá, však v jednom žvatlající.
37. Křížem prošla Krkonoše, ví, kde nejvíce malin,
ryzců, hřibků, jeřabiny, jalovce a kalin,
38. kdy pouť která, kde se nejhůř výměnkáři vede,
kde kdozlámal ruku, nohu, kde se nejhůř přede,
39. v kterém statku která koza nejvíce mléka dojí,
čím se nemoc zahánívá, po čem rány hojí;
40. příseď pak umí za čtyři, ba spřede všecky „kluky“,
aniž při tom unaví své vráskovité ruky,
41. a z herbáře řískává tak jak učitel čistě,
sloven, tuze zkušená je, nad písmáka jistě!"
42. Odmlčel se tkadlec znaven, zrak upírá v sebe.
I dí Pánbůh: „Krásně u vás — nebe je však nebe!
43. Málo platno, kouzla tolik že tvá země chová,
nouze-li tě tře, a starost v těžká pouta ková.

44. Zde však v nebi do sytosti, čeho srdce ráčí,
jen pomyslíš, a již tu jest — třeba mléko ptačí!
45. A ta žena, kol níž davy se džbány se vznáší,
ta ti umí pohádek a bájí, Tadyáši!
46. Když se křídél tmavoperých stíny večer střásá,
a opojnou vání zmámen v růžích slavík jásá,
47. tam pod lipou, jež se chvěje v prostřed nebe v květu,
naslouchají nebeštané jejímu vždy retu.
48. A když počne, každé slovo v tón se sladký mění,
v ráz tu duch jak začarován v tajúplné snění.
49. Tu svět bájí dokořán mu . . . Křišťalné zří síně,
v nich rytířstvo bavící se při medu a víně,
50. princezny, jimž z hvězd plamenná v čele zdoba hoří,
a jak vejce holubí řad velkých perel tvoří
51. na bělostném hrdle šňůru, a jimž v tmavém lese
velká růže nachová v květ právě rozvila se,
52. všude stříbro, perly, zlato, jaro, květy, vůně,
a člověk sám sladce sníci v světa toho láně —
53. nuž, zda-li bys nechtěl s námi přece zůstať v nebi?
Na rozpacičích Tadyáš jen sem tam kývá lebí.
54. Má či nemá? těžká rada, přemístá a bádá,
v šero lebky za myšlenkou myšlenka se vkrádá.
55. Až tu náhle vypiav čelo, zrakem blýsknuv kosým,
„Zůstanu“, dí, „ale jednu žádost splň mi, prosím.
56. Když jsem ještě ve svých prsou mládí oheň míval,
Ambrož, brusič granátů, mi přítelem vždy býval.
57. Zemřel, „suška“ schvátila ho, hlad i tuhá nouze,
z mnoha dětí přežila ho dcerka Pavla pouze;
58. osiřela, osaměla, a mně v téže době
tak nebohé zzelelo se, že jsem ji vzal k sobě.
59. Jak by vezdy mojí byla, zvykla sobě u mne
a snášela vesele i slast i chyše dumné.
60. A tak pevně přirostla mi k srdeci Pavla zlatá,
že i ve snu duše moje k ní jen chce a chvátá.

61. Za to ona vděk mi splácí, podporou mi v stáří,
její srdce v dobách trudu láskou svou mne daří,
62. jejím okem po mém srdeci mří a klid se stele,
a dlaň její, prací zhnětlá, vrásky rovná v čele.
63. Když pak zpívá jak linduška v jarním listí břízy,
tu mé bídý pouto ledné taje v ráz a mizí.
64. A teď bych ji opustit měl na věčné snad časy,
co by jen má zlatá Pavla bez mne počala si?“
65. Tadyáši vlnhou oči, Bůh ozářen jasem
tvář obrací pohnutím a chvějným praví hlasem:
66. „Nuž, vem Pavlu s sebou v nebe, však tam patří taky!“
Spokojením jasně planou slunné jeho zraky.
67. A obrácen k světci vedle dí: „Toť srdce hezké,
při vši bídě měkké tak!“ A světec: „Inu české!“
68. Tadyáš řeč Boha slyší, k nohám se mu skláni.
„Že bys, Bože, vyplní chtěl smělé moje přání?
69. Že bys v nebe též chtěl vzít Pavlu moji zlatou?
A spíš štěstím ruku Boha libá s tváří vznatou.
70. „Ó, až jenom Pavle řeknu, že nebude jídat
zeleno již a hráč a kozy po skalinách hlídat,
71. místo modré tištěnky že hedváb nosit bude,
jako kněžna rozená a ne jak děvče chudé,
72. a že v nebi se svatými víno bude pítí,
ach, ta bude dozajista velkou radost mítí!“
73. A Tadyáš zavýsknul si, zrak povznesl vzhůru . . .
kde však nebe, a kde Pánbůh v nebeštanů kůru?
74. Vpřed i vzad zří udivený: strmé hory všade —
sáhnul k čelu: krápěj deště k čelu se mu krade.
75. Zatím k šíji dvé se ruček tiskne mu a tulí,
a k úsměvu malinový rtík se sladce špulí:
76. „Ach, tatičku, srdce zlaté, pospal jste si věru,
hleďte, skály hluboko již ztrácejí se v šeru.
77. Z Krkonoší bouře hrozí, na Bělině skále
v černých mracích blesk za bleskem křížuje se stále.

78. Zlá noc asi dneska bude, zpod mraků se kouří,
pojdete, rozžem' bromnici, než dostaneme bouři."
79. A Tadyáš mne si oči — to zde nebe není. —
Vstal, jde k chýzce. — Tadyáši, škoda toho snění!

Lad. Arietto.

23. Ve stínu lípy.

(V neveliké dědince venkovské sejdou se v neděli před hostincem pod košatou lipou u prostého stolu: rolník, krejčí, učitel, vysloužilec, pojezdny, mlynář, myslivec a šumař, z nichž každý vypravuje památnou událost ze života svého.)

Řeč první soused, hladě vlasy šedé,
s kužele paměti své volně přede:

Když pohlížím v tu letní krásu kol,
na zlaté snopy v polích narovnané,
jež bohdá zítra svezem' do stodol,
minulý příběh na mysli mi tane.

Z vás nikomu as není zcela novým;
než v lidských řečech vše se divněj' tváří
než lesní stromy při měsíčné záři:
jak věc se sběhla, teď vám věrně povím.

Pět roků tomu. Právě jako dnes,
kraj celý smál se v žatvy zlatém šatě.
Jak našinci se dává srdce v ples,
když těká okem po tom šumném zlatě,
když před ním zevšad usmívá se, klání
plnými klasy Boží požehnání.

Nad palác je mi světnička ta tichá,
ten milý kout, s obrazy svatých v kole,
s žehnaným chlebem na prostíčkém stole,
kde z večera mne pilná žena vítá,
a z očí dcer mi nové jaro svítá.

Ač jsou ty radosti naše snad chudé
jak mezi klasy onde na poli
charp očka modrá, máku líce rudé,
přec duch můj, věru, za ně nevolí
ten panský los, byť rozkoší jen šuměl,
a cizí kraj, byť zlato rostlo uměl.

5

10

15

20

25

30

(Již vězte však, že rek ten zpěvu mého
rád předivo své řeči rozvláčí
a kolem cívky rozumu je svého
rád zavinuje, volně zatačí,
že lecos v šedivé si mate hlavě —
nuž, prosím, páni, suđte shovívavě!)

35

Nuž — ano — tedy — právě jako dnes
úrodou zlatou kraj se pyšnil celý.
Za hájem dovázel jsem před nedělí,
a chasu posed' obžinkový bés.
Co při tom činit? Těš se nebo zlob,
povríslem sváží tě po dávném právě.
40 Již poslední si ověncili snop
koukolem, charpou, mákem v plné slávě
a v jeho stínu, namanuv se v čas,
toulavý šumař k houslím bradu kloní —
již jako větrem kol se páry honí.
45 Kam hledím krajem, všude zlatý klas
vláčejí zuby hrabíc — srpů blýskot —
vrzání vozů, hudba, tanec, výskot.

45

50

55

60

65

V tom stkvostný povoz silnicí se blíží
a staví teď. Na pole mého mez
pán jakýs nohu se stupátka níží
a hledí vážně na mé chasy ples.
Šat jeho nápadný má stříbřitý i tvar,
a v houšti kadeří a vousů tmavých,
předčasným bělem hustě prokvetavých,
tvář zatmělá, již rozrýl času spár,
dalekých končin prudší věstí žár.
Víc k podivu mne její výraz uuti
a cizincovo konání. Jak duch
tam zakletý dlel bez pohnutí
a hleděl mlčky v obžinkový ruch,
dřív jakby upiatě v něm hledal, bádal,
pak jakby myslének sít nad ním spřádal,
pak jakby ssál ten obraz v duši chtivě,
a posléz vážně, smutně, zádumčivě.

Zvědavě kráčím k podivnému hosti.
On vznesl ke mně zraky zadumané.

„To pole Bártovo?“ děl. — „Moje, pane,
já s Bártovou je koupil usedlostí.“

Tvář svěsil s dumou ve sklopeném zraku.

Snad — myslím si — pán s mapou, zákonem,
z té družiny, co železnému draku
s křídłoma páry, vozův ohonem,
přes hory, doly krajem cestu razí
a pánum formanum jen živnost kazí.

„A pravda-li, že pochovali Bártu?“

„Tři léta již ho černá země kryje.“

„A Bártová?“ — zrak jeho lplí mi na rtu —
„Ta u mne, pane, na výminku žije.“

Zrak jeho zasvit, rozjasnil se skorem.

Že pěšky půjde — znám-li stezku borem?
Svůj průvod pánu nabídl jsem pak,
a záhy větví zastínil nás mrak.

Po chvílce stanul. Naslouchá — tak zdá se.
Zrak jeho sklopen, skráně plny dum.

Sluch bystřím též. Však slyším pouze šum,
šept vrcholků, v nichž vánek kolébá se,
bzučení v mechu, listí veselé —
a ticho jinak jako v kostele.

Než on tu stojí, v mech se mlčky dívá,
jak naslouchal by hlasy s vysoka,
neb hudbu jakous divnou — hlavou kývá,
dlaň k srdci vine, vzdychá z hluboka.

Ba hádankou čím dále byl mi víc.

Hle, zbytečným jsem vůdcem v šeru háje,
co stezek tam a skrýší — všechny zná je.

Zná jeho tajemství všech rub i líc:

ví o balvanu pod jasany skrytém,
ví o stoletém dubu rozložitém,
ví o místě, jež krásné chová ryzce,
ví o potůčku, jenž se tají v blízce,
zná samovrahův smutný, pustý hrob,
kde větev jedle pošmourňá se sklání,
a jako krev se kopec jahod chrání,
pomíjen lidmi, ptáčků jenom zob ...

70

75

80

85

90

95

100

- 105 Zná lidí ve vsi živé, dávno tlíci,
jak byl by rodákem. A přece jen
češtinu bídnu mluví, divně zníci,
k mým otázkám vždy mlčí zamýšlen.
Tu na mysl mi přišel Bártů syn.
- 110 Dán do škol, zprvu po vědách se honil,
však pozděj' duši k ničemnostem sklonil,
čím dál horších dopouštěl se vin
a hlouběj' klesal do hřichův a dluhů —
že s hněvem Bártu povolal jej k pluhu.
Leč Václav s hrůzou, pohrdáním hleděl
na život ve vsi hluchý, lopotný
a poslušenství otci vypověděl.
I vzletěl, kam chtíč ho vábil nezkrotný
v široký svět, kde tolik štěstí květů
mu kynulo, by uchvátil je v letu.
- 115 Po čase z Ameriky matce psal —
list putoval vám tehdáž z ruky v rukn —
jak lehce s Evropou se rozžehnal,
o plavbě na korábě, mořském hluku,
o žití za mořem, že líp tam rýti
hrud zlatých lán, než doma orať, sítí.
o mravu tamějším a zákonu,
o stromech, vyšších téměř našich vráži,
jež lidí deset může opnout stěží,
o hruškách zvici našich melonů,
o Číňanu, jenž pere mu a vaří —
nu zkrátka: čtení jako v kalendáři.
- 120 Aj, vida! Není zle v tom světě novém,
jsme říkali. Jen Bártu mlčel zcela —
ont' syna nikdy nedotkl se slovem.
Po letech Bártová sousedkám řadou
list nový k nahlédnutí přinášela,
že Václav bohat jest a žínku pojal mladou,
i podobiznou snachy pyšnila se.
- 125 130 135 Aj, vida! Není zle v tom světě novém,
jsme říkali. Jen Bártu mlčel zcela —
ont' syna nikdy nedotkl se slovem.
Po letech Bártová sousedkám řadou
list nový k nahlédnutí přinášela,
že Václav bohat jest a žínku pojal mladou,
i podobiznou snachy pyšnila se.
- 140 Dva listy ještě došly staré matky
i peníze v nich — více ani rádky.
Nadarmo psala, ždala za odvět,
sám starý Bártu stránku připsal plnou —

list každý nerozbalen letěl zpět —
syn zwizel, zanik', jakby spláchnut vlnou.

145

Ach, Bože! — přemýšlel jsem, zdaž to nyní
s pokleslou šíjí, v prvním vlasu jiní
po letech dvaceti svou vraci dráhu
syn pobloudilý k otcovskému prahu?

V tom rozhrnul pán větví clonu stinnou,
jež z obou stran se spiala nad pěšinou,
a stanul, podepřev se o kmen šedý.
Dol tento rodny s tichou dědinou
objaly z nenadání naše hledy.

I byl v tu chvíli krásou jedinou —
mně nikdy v také nezjevil se vnadě!

Plamenný kotouč slunce na západě
ohnivé šípy svoje po něm metal,
že znímaly se v plápol stromů čela,
a mech na nízkých střechách zlatelem zkvetal.
Zámečku okna plamenem se stkvěla,
a kolem báň kostela roj ptáků
v kruh mhal se jak věnec ohniváčků.

Pod mlýnem rybník v rákosí se blýská,
a nad ním každý lístek topolu
se v třepetavém kmitá plápolu.

V dým večera se tichá halí víska,
a z polí polosžatých, z luk a borů
vše k sobě vábí. Plným za vozem
při hlučných písňích, šumnném rozhovoru
dav ženců chvátá stinným úvozem;
kytice klasů dítěk zástup vláčí
tam po mezi; za stádem pastýř kráčí
v kosmaté houně těžkém příkrovu —
vše navrací se, spěchá k domovu.

160

165

170

175

Na věži kostelní v tom zavzněl zvon.
A rázem ve vsi, na polích se tají
zvuk srpů, výskot, šumnný ruch i shon.
Již proudy slavnými se rozlévají
po snivých stráních, zmlklém údolí
posvátné zvuky v mocném hlaholu.
Tu náhle cizinec obnaživ hlavu
rozpráhl ruce, na kolena kles,

180

185

a zaryl divě prsty v lesní trávu
a vtiskl obličeji u vonný vřes.

I mněl jsem, že se pomátlý mu smysly,
jak počínal si: líbal zemi, štkal,
a volal chtěl, však hlahol nesouvislý
se z prsou jeho pouze dobýval.

190

Když posléz' obličeji od země zdvih',
tu hrály perly v lících zbrázděných,
a tam, kde tváře své byl tiskl na ni,
též tráva leskla se jak rosou raní.

I pravil ke mně pak:

195

„Jsem Bártův syn!

Kdys opustil jsem této víska klín
a za přeludem štěstí jsem se honil.

Čas mnohý v klamných paprscích jsem slonil
skráň bujnou, hrdou — pak ji objal stín.

200

Překrásné oko, jež mi lásku lhalo,
jak dýka stkvoucí hrud' mi probodalo,
ochladli druzi, minul štěstí klam.
a v mrazu cizoty jsem zůstal sám.

205

Tu poznal jsem, že chudá rodná ves,
otcovská střecha vetchá, šindelová,
jasnější blaho, sladší kryje ples,
než celý svět ho v loktech širých chová.
Tu poznal jsem, podušky zlatý lem
a hedbáví že žalost neodnímá;
jen na tom drahém srdci mateřském
i neštěstí a vina sladce dřímá.“

210

Tak vzduchhal, volal; já pak neodhalil
v té chvíli trpké neštěstí mu všecko,
že matčin zrak i duch se stářím zkalił,
že nespatriš a nepozná své děcko.

215

Jdem' ke vsi. Ó, jak zdravil šedou střechu
v úponkách révy, v zelenavém mechu,
ty steré známé milé předměty,
jež dvorcem, chatou byly rozsety!

220

A hle! tam na lavičce podle stěny,
berličkou ruce majíc podepřeny,

uprostřed slunečnic a slezu květů
stařenka sedí, odumřelá světu.
A je tak malá, schoulená a sivá —
více páry stín, než lidská bytosť žívá.
Den hasnoucí jí zlatí tváře vrásky
a zraků navždy uzamčená víčka —
tak sedává tu z lidí cizích lásky
bez duše příbuzné, bez přítelčka.

225

Však nyní před ní klesá drahý syn,
skráň chorou ukládá na její klín,
na její roucho lkavé tiskne rety
a rosí okem bledé jeho květy.

230

Tu třesavé, hle, ruce vina ona
kol kadeří, jež první sníh mu schvátil,
i protrhla se šerá ducha clona:
„Můj Václav!“ šepce, „Václav můj se vrátil.“

235

Co vypravoval dál? Krátce choval
ji v loktech syn, jak klenot opatroval,
pak pohrobil ji v lůnu rodné půdy
a sám k ní zemljené pak složil údy.

240

Hrob jediný, jak vté, oba jímá,
a lehká dojista mu černá zem:
vždyť na tom drahém srdeci mateřském
i neštěstí a vina sladce dřímá.

245

Svatopluk Čech.

24. Z „Běly.“

V bílý dvorec vozík jede,	Mně tu přece teskno bylo
Vojtěch kravky staví:	při vši pestré práci,
„Zaplát Pánbůh, po žních máme!“	srdce moje ustavičně
dí a snímá s hlavy,	bez vás něco ztrácí.“
5 pozdravuje starou matku,	Vzala dítě, zulíbala,
matka k vozu měří,	na loktech je hýčká,
spící dítko v lokty běže	na novó se zaklopují
na úlevu dcéri:	dłouhořasá víčka;
„Kolébka jest uchystána,	hlavičku to tiží, tiží,
10 dej mi dítko chvíli,	v podušky se kloní,
však jste se s ním při mandelích	zlaté vlasy na čeličko
dosti potěšili.	

15

20

v pramenech se roní,
25 ručka volně po peřince
padá k jedné straně,
a kytička chudobková
z baculaté dlaně;
babička však zpívá, zpívá:
„Spi, hlavičko zlatá,
už snů zástup kropenatý
po louce k nám chvátá,
pospíchá ti ku potěše . . .“
A za krátkou chvíli
35 v skráně drobné křepeličky
snů se popelily.

Vojtěch zatím vypřahuje,
kravky k žlabu vede,
Rázi jemně hrdlo hladí,
40 Hvězdě čelo hnědé,
jetelinou obsypává,
směskem malých polí,
hrstku zrní přiměšuje,
vlažnou vodu solí
45 správil, zvolna v jízbu kráčí,
a již kolem stolu,
co se po den na vsi dělo,
hovořili spolu.

„Vše je dobře opatřeno,
50 moje milé děti,“
mluví matka, — „od jalůvky
dolů ke kuřeti,
ve světnici, na záprsní
čist je každý koutek,
55 obě příze vybíleny,
osnova i outek;
vyprány jsou košíčky,
vymnuty jsou pleny,
pekelec a podezdívka
60 pěkně vybíleny,
vše je; zítra do chalupy
mohou přijít hosti,

schází-li co, udělá se,
buďte bez starosti!“
Domluvila, trhla sebou,
65 ku polici běží:
„Ještě něco, milé děti,
tady pro vás leží;
za poledne starostova
dcerka to sem dala —
kam pak jsem to, milý Bože,
asi uschovala?
Už bych byla zapomněla;

a co v tom, snad kvapí,
snad chtí páni vory plaví,
nežli vyschnou slapy;
či hodlají, pokud mělkoo,
spravovati vrata,
tedž je k tomu ovšem doba
právě vrchovata;
to neb ono na obsýlce —
nevím, co tam stojí,
staré oko nechává již
písmo na pokoji;
kam jen jsem to položila?“
A stařenka hledá,
až konečně z Nebeklíče
bílou blanku zvedá.

Rychle Běla lampu zžehla,
na stůl v koutě staví;
Vojtěch četl. „Pro tebe je,
milá ženo,“ praví.
„Musíš z rána do městečka,
tak zde píší páni,
k doktorovi dole v zámku
s Tomkem k očkování.
Půjdeš tedy; ještě dobře,
že jest sklizeň v perně;
již jsem myslil, že jsou opět
jakés nové berně,
neb že na ten domek nízký
s prohnílými trámy

po závazku tři dni týdně
plaviti mi prámy;
 105 činím, jako otec s dědem
činil první doby,
co je v knihách, to již nikdo
jinak neurobi;
bez výkupu nejde zhola —
 110 peněz také schází,
ba ti páni vystavěli
kol nás plno hrází.
Domek náš je a zas není —
chci-li dítka dáti,
 115 jest mu rovněž jako otci
pánům pracovati.
O jiné však dnes tu běží,
cedulka ta dána
od hejtmanství, to jest jako
 120 z výle zeměpána.
Půjdeš tedy, milá ženo,

já zatím v zad domku
okopu a vysázím si
pár ovocných stromků.
Vyjdeš záhy; vše, co třeba,
 125 vezmi pro mé kvíti,
o polednách mohu ti již
naproti snad jít.“
Ale Běla hlavu kloní,
proč že asi smutí?
 „Nač přemýšliš?“ Vojtěch zase
k hovoru ji nutí.
 „Nač přemýšlím? Ale Bože,
 na to malé tělo,
 na své dítě — strachuji se,
 aby netrpělo.“
 „No, no“, Vojtěch usmívá se,
 „buď jen bez starosti;
malá bolest velkou plaší,
Bůh nás žalu sprostí!“
 130 135 140

Adolf Heyduk.

25. Veliký trh ptačí.

Lítala sýkorka, malá modřinka
po zemích po dalekých cara ruského,
od Volhy ona matičky do Bucharska,
do Tibetu, Kytaje, Sibiřska,
Tobolsk a Irkutsk mimoletem vzala;
 5 a devět moří modřinka přeletěla,
Německo i Polsko k tomu přeletěla.
Čemuž ona sýkorka, malá modřinka,
daleké krajiny proletovala?
Proto ona sýkorka, malá modřinka,
 10 daleké krajiny proletovala:
radostnou zprávu ona zvěstovala
všemu ptactvu podnebeskému,
podnebeskému i pozemskému:
všechných ona ptáků přizývala
 15 tož na veliký trh k moři sinému,
se vším tovarem, drahým zbožím,
i se všemi penězi hotovými.

20

A bylo divu na siném moři,
 na jeho teplých na zátokách ;
 hejнем se ptáci sletovali,
 na bohatých korábech přijížděli,
 se vším tovarem, drahým zbožím,
 a byli stavu slavného, kupeckého.
 Datel v dlouhých řadách krámy stavěl,
 boudy sbíjel, stany rozbíjel,
 a vše to za jednu za denežku.

25

I počali ptáci vykládati
 svoje tovary, drahé zboží,
 a kupovači kupovati.

30

Sokol s krahujcem kožišiny,
 liščiny, vlčiny, soboliny,
 ne dýmem propouštěné prodávali,
 a jasné, dobré srsti vydávali.

35

Čáp s jeřábem sukno prodával,
 a sukno všech barev, pevné dobře ;
 on na aršínu neodměřoval,
 odměřoval na svém čapím zobanu,
 a čapí zoban — dobrá mýra.

40

Měl tu též dedek veliké sklady
 vzácných koží, tož safiánu,
 juchtoviny a korduánu ;
 proto on dedek kožemi zapáchá.

45

Vedle něho kupcová mladá
 se svými sestrami konopkami
 plachty a průvazy lodní prodává
 i se vším lodním příslušenstvím.
 Dále na kamky, na šat kysejný
 a na pláténko drahé indické
 labut s husami, se služkami,
 zdaleka kupce přivolává.

50

Potom z Polska klenotníci,
 tož pávi, sojky, žluvy — hosté bohatí,
 drahé kamení různého květu,
 prsteny zlaté a jiné klenoty
 za nevelký peníz prodávali.
 A chtěl-li by kdo na tom trhu hlučném
 všech prodavačův a kupovačů
 zejména a řadem vypovídati,

55

nestačilo by z matičky Moskvy,
z matičky kamenné Moskvy do Smolenska,
a ze Smolenska do Vitebska.

I byl trh velký; v polovic trhu
přijela sova, bohatá vdova,
se svými strýci, všemi kulichy,
se svými kmotry, všemi výry,
statnými bojary, dvořany hladkými.

Ona sovička, pyšná vdovička,
mezi houndami se prochází,
a za ní milé přsbuzenstvo,
výrovské a kuliši urozenstvo.

Ona do všech krámů nakukuje,
vysoké obočí namhuřuje;
tož i výři a kuliši přikukují,
vysoké panské obočí přimhuřují.

A ona sova, bohatá vdova,
se svým tím milým přsbuzenstvem
všecky tovary i drahé zboží,
soboliny i pěkné liščiny,

dobrého sukna všelikých barev,
i juchtoviny i safiánu,
bílých plachot i provazů lodních,
i drahé kamky, šat kysejný,

dráhých kamienů různého květu
i prstenů zlatých nakoupila;

bylo všeho všudy pět tisíc rublů,
na hotově pět tisíc rublů vyplatila.

Z toho všeho kupcům radost se stala,
radost se stala, veselí nemalé.

Počali kupci se veseliti,
sovičku vdovičku velebiti,
i počali z trhu se ubíratí
zas do svých zemí, dalekých krajin.

Ach, ty neštěstí, nehodo zlá!
Čáp, slavný kupec suken dobrých,
on jediný na moři pohromu vzal.
Dohnala bouře koráb jeho,
koráb s bohatstvím na přískré skály;
u korábu se boky rozbily,

60

65

70

75

80

85

90

95

100

peníze jeho se v moře zatopily,
jedva že on sám život zachránil.

105

Od těch časů on čáp, slavný kupec,
po břehu smuten sem tam prochází,
chytaje žabky, plazy vodní,
protřesává je a vyklepává,
ku penízku penízek shledává.
Dejžíž mu štěstí peníze najítí
a zpěváku té písne s ním se rozděliti.

Frant. Lad Čelakovský.

26 Z „Hanumana“.

Ve středu města — spousty trosek nyní —
jež prales větevnatým krovem stíní,
zříšť rovzětralou sivou pagodu,
jež nesčíslné bůžků podoby
a zvířat, vížek jeví v obvodu,
mech pokrývá ty spustlé ozdoby —
a shora čtverým sloním nad chobotem
báň malou nese s lupenitým hrotom.

10

Na této baňce jako na prestolu
již sedí Hanuman, a kolem něho
na soškách, vížkách po pagodě dolů
tlum předních opic rodu vzněšeného.
Již také vůkol odevšad se rojí
sbor sněmovníků ze ssutin a stromů.
15 Les větve stromů nad pagodou pojí
jak šerou klenhu ohromného dómu;
než kopule ta zdá se žíti celá
úžasným rejem drobných satanů:
ve mračna opic bouřně rozechvělá
zdá měnit se listí bananů,
20 a všechny větve do kola se chvějí
pitvorným hemžením těl chlupatých
a sterými se šklebí obličeji.
I po lianách svislých, rozpiatých
se kupí hustě, od lesního stropu
v dol houpají se těžké hrozny opů.

20

25

Jak slovy pojmosti tu zvuků směs,
ten vřesk a šum a skřek, jímž opū sněm
les rozvířil, svůj projevuje ples
nad krále ztraceného návratem !

30

A král tam klidně seděl na pagodě.

Skrz otevřenou nad ním lesní báň
proud světla mihotavý padal naň,
kol těla stkvoucí gloria mu plodě,
v níž zřetelně se jevil vzácný zjev :
Frak šarlatový s hojnou třásní zlatou
a spodky fialové za oděv
sloužily králi ; hlavu hrdě vzpiatou
kryl divotvorný klobouk veliký,
podobný onomu ve tvaru, slohu,
jejž nosil slavený syn Korsiky ;
leč zlatý střapec v každém visel rohu,
a nad ním chochol mohutný se stkvěl
ze zlatých drátků, pestrých per a skel.
Ten oblek věru důstojným byl bohů !

40

45

Sněm opū na vše s úžasem se díval
a mnohý vydával křik podivu,
ač také leckterý op hloupý skrýval
smích nad fračiskem v lian pletivu —
až posléz zahřímalo se všech stran :
„Buď zdráv nám kníže, velký Hanuman !“
Tu vládce opū klobouk stkvostý sinal
a řečí plamennou sněm započal :

50

„Buď Višnu veleben, měj vroucí dík
i svatý praděd můj ! Přesmluvným slovem
on jistě, kdysi Ramy pomocník,
jej pochnul tam ve stanu oblakovém,
by uměsti mne dal přes valné moře
tam, poznáu kde zasvitla mi zora.
Teď odsloněný zrak můj pravdu střhá,
a rozevřena leží přede mnou
osudův opěť a lidských kniha,
čtu každou její známku tajemnou.

55

60

Op, všeho tvorstva vrch a diadem,
z ruk božích vyšel, nadán v plné mře
vlož duševních a hmotných pokladem.

65

70

I množil se, svá sídla zemí šíře.
 Leč jedna část té velké rodiny
 v původním stavu strnula, byt majíc
 na větvích stromů, jejich plodiny —
 — dar přírody — bez práce pojídajíc,
 své vlohy vzácné zůstavujíc ladem,
 že mnohé zakrněly, zašly zcela,
 a víc a více s tupých zvítat stádem
 se sbližujíc, jež za soudruhy měla.

75

Část druhá naopak vždy výš a výš
 své dary rozvíjela čilou snahou,
 zem poddávala sobě, tvorů říš,
 vždy pokroku se ubírajíc drahou;
 po valné, nespočetné řadě věků
 tak povzaesla svůj um, tak vyspěla
 ve brusu zevnějším a žití vděku,
 od lesních bratrů svých tak docela
 se odlišila, že jen s těží bys
 80 teď uvěřil ve stejný původ obou,
 by nevěstil ho tváři, těla rys.

85

Což ach, řeč opici se zdráhá mdlobou
 vznět líčit můj, když pomním na Evropu,
 vlast nejkrásnější vzdělaných těch opů!
 Ta líčíť města, plná třpytných skladů,
 ty karrossy, ten vyfintěný dav,
 tu žití rozkoš, pohodlí a vnadu,
 ten vybroušený společenský mrav —
 ach, vyznávám, stud hanby na tváři:
 my proti nim jsme méně než barbaři!
 Jak němá tvář, jež s námi v lesích žije,
 jen jídlo známe, šplh a přemety,
 nám nesvitl ni paprsk osvěty,
 nás hudba nešlechtí ni poesie.

90

95

100

105

Ký div, že opic pokročilých, lidí,
 neb již i za to jméno „op“ se stydí,
 rod osvícený pohlíží tak s patra
 na pralesního surového bratra.
 Ba, bratrství to dávno zapřel zcela.
 Nedávno teprv slavný člověk jeden
 to bratrství doznal, velkým srdcem veden —
 a jaká bouře proti němu hřměla!

Však líp než on já chci jim dokázat
náš stejný rod, že pouhou vůlí snadně
ten zapřený a povržený brat
k nim povznéstí se může, ne-li nad ně.

110

Když tamo prvně, v duši stud a lítost,
jsem s lidským porovnal náš bídny los,
tu nálež čelem zajiskřilo cos
a mžikem prohřálo mou celou bytosť:
to jiskra byla velké ideje,
jež rostla dechem blahé naděje
a přede mnou teď vzdí hvězdou plane,
k níž pohled nadšený se obrací,
bych z potupy své plémě zanedbané
vznes' osvětou a civilisací,
bych prst, jež předků mnichověkou nedbou
nechána ladem, zplodnil ducha setbou
a učinil svůj národ činem slavným
kulturních plemen druhem rovnoprávným.
Dnes ještě ruka má se dla choplí.
Než přistoupím k duševní sféře vyšší,
tré vyhladím, co zevnější zjev opí
od člověckého nejnápadnější liší.

115

Věc první dotýká se ohonu,
jenž k posměchu jen za námi se vzdýmá;
nuž srubem zbytečnou tu příponu
a nepěknou, ba neslušnou — dám zpříma.
Pak nohu, která zneužitím dlouhým
se stala ruky pomocníkem pouhým
a místo řádné chůze bídňě tápe
neb větví palcem všetečným se chápe,
vrátíme k původnímu určení,
a řádná obuv, spínajíc ji pevně,
tvar její záhy vhodně promění.

120

A teď — ach žel, že promlouvat mi zjevně
o věci té ve valném shromáždění. —
Dost o tom předmětu. Jen povím krátce,
že do sukni a kalhot, do kabátce
po lidsku nadál oblékat se budem.
Tak předem zjednáme si lidský vzhled,
a dál pak chutě hude stoupat nám

125

130

135

140

145

po stupních mravu, umění a věd
ve člověčenství jasný velechrám!“

150

Král odmlčel se; vůkol opic mračna
též visí bez ruchu. Jak meteory
ty velké myšlenky jich slní zory,
ta perspektiva stkvělá, nedozračná.

155

Po chvíli teprve ty mraky těl
ruch udivení bouřně rozechvěl:
sto šermujících ruk tu vzduchem lítá,
a vrtí se a kývá sterá leb,
sto postav sebou hází, škube, zmítá,
na tváři sterý posuněk a škleb.

160

Než co jich tamo vykládá své umy,
jen pustý slyšet šum — hlas všickni tlumí —
a rozpačitě slavný řečník mnohý
se škrábe za ušima palcem nohy.

165

Až starý jeden opičák — zjev chmurný
se střbrem vážných šedin v řídké srsti,
ve tváři tisíc vrásek, pohled zpurný —
plod mangovníku drže v jedné hrsti,
se sivým vousem levicí si hraje,
a třetí rukou lehce objímaje
úponku vzdušnou tropického sylače,
v němž volně seděl jako na houpačce,
teď čtvrtou ruku ke knížeti vztáhl
a takto po řečnickém lauru sáhl:

170

„Dím od plic: Nesouhlasím s tebou, králi!
Ne lidé nad námi, než nad člověkem
my stojíme, jak předci naši stáli.
A přednosť naši uznal člověk sám :
že Indu rod náš polobožským, věstí
od Himalaje k moři mnohý chrám,
kde sbory opic nábožné se pěstí.
Jen žijme dál, jak žili předci naši.
Jen hloupostí jsou věda, osvěta
i vzdělanost a blouznění ta všecka —
více pro mne ceny má ta mangy pecka.
Ba k čemu nám ty lidí napodobit,
spíš oni k nám se mají přizpůsobit!

180

185

My zůstali, jak nejmoudřejší bytosť,
jak duše přírody nás utvářila —
nač o to dbát, čím lidská fraškovitost
původní výtvor boží znešvařila ?

190

Jak libo, králi, ohon ten si haň,
já s plesem nosím jej, jsem hrdý naň.
On k životu na stromech potřebný
a zasvěcen jest nespočetným věkem,
děd, praděd náš se honosil tím vleklém,
jím Hanuman se pyšnil velebný ;
i hvězdy nejkrásnější v zářné prouze
po nebi vlekou jiskrnatý chrost :
a my jím pohrdneme proto pouze,
že člověk vzácné ozdoby té prost ?

195

A nohy, jejichž prsty volné, hbité
jsou schopny hmatu, práce rozmanité
zdaž ochromlé jich palce máme s mukou
vtěsnávat krutě do španělské škorně
a prachem, blátem hápat nemotorně ?

200

Mne nevpravíš do strakatých těch cárů,
já se sedlivěl bez kalhot a k staru
ze sebe neudělám tatřinana —"

Svatopluk Čech.

27. Mák.

1. S blahou pýchou na stepilém stonku
zvedá mák svůj sličný květ,
usmívá se v širý svět,
jak by volal růžný jeho ret:
„Nevíte, že já jsem králem na záhonku ?“
2. V pravdě hle, co krásnějšího v poli ?
Nachu něžné proměny,
červánkové plameny
v něžné číše květů vkonzleny ;
žádný soupeř v nivě s mákem nezápolí !
3. Obilí, svým skromným květem siné,
v obdivu a dumáni
zvlněno se uklání
při těch barev lužném zkvetání.
„Tys všech polí králem !“ svorně máku kyne.

4. Opadala máku květná krása;
na záhoně kol a kol
hrdě vypial na vrchol
makovičku mladou každý stvol.
korunku to, která slávu jeho hlásá.
5. „Nejen květy, nyní plody vizte!
V makovičce na tisíc —
nazbyt zrnek — má kdo více?
Jak jste chudí všickni vy mně vstříce!
Není-liž teď na vždy vítězství mé jisté?“
6. Obilí mu vzdává hold svůj němý;
klásky mají zrna sic,
leč jak málo, skoro nic
proti úrodnosti makovic!
Sklánějí se máku hluboko až k zemi.
7. Avšak po žních — jiné účtování!
Z klasů skromných k potravě
chléb náš kyne zlatavě,
ale z máku po vší oslavě,
po vší kráse přec jen — lektvar pro uspání!

Eliška Krásnohorská.

28. Nevděční synové.

Byla jednou jedna matka,
a ta měla synů mnoho:
jemnostpána udělala z toho
a z jiného půl hrabátka.

5
Dobrá vdova tato
rozdala jim celé jmění, všecko zlato,
myslíc, že co dobrým synům dá,
to že nejlépe schováno má.

Ale slávou zaslepení synové
10 brzo na svou matku zapomněli,
jiným dávali a jí jen dáti chtěli.
Ach, a dobrá matka, aby synům hanby nedělala,
pod večer na pražském mostě žebrávala.
Mnohý cizinec tu krácel okolo,
vida ženu oškubanou na holo,

ale žádný jí nic nedaroval,
než že tolik možných synů má, jí předhazoval.
Matka zemřela hladem:
pohřbena-tě pod Vyšehradem.
A synové, když smrt její uslyšali,
nákladný jí na hrob kámen dali.

20

Joséf Jaroslav Langer.

29. Pan Květ.

1. Pan Květ je starý, čacký druh,
to z rytířského rodu,
jejž pasoval sám dobrý Bůh,
když dělil zem a vodu.
A v první den, kdy slunka hled
se usmál nad pažitem,
naň vyjel Květův prapraděd
s démantem plným štítem.
2. Tak starou, jak jest matka Zem,
rod Květův měl k ní lásku,
a chodil po ní s úsměvem
a celil každou vrásku.
Ať meč ji vyryl v záští čas,
ať brázdou byla pluhu,
jí Květův oštěp, zlatý klas,
vždy záštitou byl v luhu.
3. Pan Květ ve vážné myšlénce
sám v háje chodí jarem,
a kde jen spatří milence,
dá zlatý klíč jim darem.
A od paláctů do chaty,
jak chodí už mu zvykem,
kolébky plní poupaty
a srdce srdečníkem.
4. To nikdo v světě nespočet',
co na skráň uplet' vínků,
kam nemáže pro snfh a led,
dá snivou upomínsku.
A na hrobech, kam žádný krok
už nejde v světě celém,
pan Květ, jenž přijde každý rok,
je věrným truchlitelem.

Jos. V. Sládeček.

30. Z „Máje.“

Již od hor k horám mraku stín,
— ohromna ptáka perut dlouhá —
daleké noči přikryl klín,
a širou dálkou tma jest pouhá.
Slyš! za horami sladký hlas
pronikl noči temnou,
lesní to trouba v noční čas
uvádí hudbu jemnou.
Vše uspal tento sladký zvuk,
i noční dálka dřímá.

5

10

Vězeň zapomněl vlastních muk,
tak hudba ucho jímá.
 „Jak milý život sladký hlas
v krajinu noční vdechne;
 než zejtřejší — ach — mine čas,
tu ucho mé — ach — nikdy zas
těch zvuků nedoslechne!“
 Zpět sklesne vězeň — želez hluk
kobkou se rozestírá. —
 Hluboké ticho. — V hloubi muk
se opět srdce svírá,
a dálne trouby sladký zvuk
jak jemný pláč umírá.
 „Budoucí čas? — Zítřejší den?
 Čí po čem tady toužil jsem,
a co neměla širá zem,
zítřejší den mi zjeví?
 Kdo ví? Ach, žádný neví!“

A opět mlčí. Tichá noc
kol kolem vše přikrývá.
 Shasla měsice světlá moc,
i hvězdný svit, a kol a kol
je pouhé temno, širý dol
jak hrob daleký zívá.
 Umlkl vítr, vody hluk,
usnul i libý trouby zvuk,
a u vězení síni dlouhé
je mrtvé ticho, temno pouhé.
 „Hluboká noc — temná je noc —
temnější mi nastává!“ —
 Pryč myšlenko! — A citu moc
myšlenku překonává.
 Hluboké ticho. — S mokrých stěn
kapka za kapkou splyne,
a jejich pádu dutý hlas
dalekou kobkou rozložen,
jako by noční měřil čas,
zní — hyne — zní a hyne —
zní — hyne — zní a hyne zas.

„Jak dlouhá noc — jak dlouhá noc,
však delší mi nastává. —

50

Pryč myšlenko!“ — A hrůzy moc
myšlenku překonává.

Hluboké ticho. — Kapky hlas
svým pádem opět měří čas.

55

„Temnější noc! — Zde v noční klín
ba luny zář, ba hvězdný kmit
se vloudí — tam — žádný svít,
pouhá jen tma přebývá.

Tam všecko jedno, žádný díl —
vše bez konce — tam není chvil,
nemine noc, nevstane den,
tam času neubývá!“

60

Vězeň i hlas omdlívá.

A lehounce si vlnky hrají
jezerní dálkou pode věží,
s nimi si vánky šepotají,
vězně uspávat se zdají,
jenž v hlubokých mrákotách leží.

65

Stražného zbudil strašný břmot,
jejž řetězů ční padání;
se světlem vstoupil. — Lehký chod
nezbudil vězně z strašných zdání.

70

Od sloupu k sloupu lampy svít
dlouhou zalétá síní,
vždy bledší — bledší její kmit,
až vzadu zmizí její moc,
a pustopustá temná noc
ostatní díl zastíní.

75

Leč nepohnutý vězně zrak,
jak by jej ještě halil mrak,
zdá se, že nic nezírá,
ač strážce lampy rudá zář
ubledlou mu polila tvář,
a tma již prchla čirá.

80

On na kamenný složen stůl
hlavu o ruce opírá,
polou sedě a kleče půl,

85

90

znovu v mdlobách umírá;
a jeví hlasu šepot mdly,
že trapný jeho sen i zlý.

„Duch můj — duch můj — a duše má!“
tak slova mu jednotlivá
ze sevřených úst plynou.

95

Než však dostihne ucho hlas,
tu slova strašná ničím zas —
jak byla vyšla — hynou.

Přistoupí strážce, a lampy zář
před samou vězně vstoupí tvář.
Obličeji vězně — strašný zjev —
oko spočívá nehnuté,
jak v neskončenost napnuté,
po tváři slzy — pot a krev,
v ústech spí šepot — tichý zpěv.

105

Tu k ústám vězně ucho své
přiklonil strážce bázkové;
a jak by lehký větrník vál,
vězeň svou pověst šepce dál.

110

A strážný vždy se níž a níž
ku vězni kloní — blíž a blíž,
až ucho s ústy vězně spojí.
Ten šepce tiše — tiš a tiš,
až zmlkne, — jak by pevně spal.
Leč strážný nepohnutě stojí,

po tváři se mu slzy rojí,
ve srdci jeho strašný žal.

Dlouho tak stojí přimražen,
až sebrav sflu kvapně vstal,
a rychlým krokem spěchá ven.

On sice — dokud ještě žil —
co slyšel, nikdy nezjevil,
než na vždy bledá jeho líce
neusmála se nikdy více.

120

Za strážným opět temný stín
zahalil dlouhé síně klín,
hlubokou nocí kapky hlas
svým pádem opět měřil čas.

125

A vézeň na kamenný stál
složený — klečí — sedí půl.
Oblíčej jeho — strašný zjev —
oko spočívá nehnuté
jak v neskončenosť napnuté,
po tváři slzy — pot — a krev.

A ustavičně kapky hlas
svým pádem dále měří čas.

A kapky — vod i větrů zpěv
vězňovi blízký hlásá skon,
jenž myslénkami omdlívá.

Z dálky se sova ozývá,
a nad ním pánoc bije zvon.

180

185

140

Karel Hynek Mácha.

31. Z cyklu „Snové“.

K nohám noci matky do hvězdného sídla
snů se shromáždila tísň zlatokřídla;
letem unaveni v odpočinku době,
co dnes který činil, vyprávěli sobě.

*

1. Zhlédly jsem jizbu. Měla plíseň
na stropě a v šerém přístěnku,
v krku chlad, v komíně větru píseň,
černý les a hvězdy v okénku.
Žena s okem kalným, lící bledou
bzučela tam nad kolébkou šedou:
Hajej, hajičkej!
2. Přikradnuy se ticho ke kolébce,
křídla nad robátkem svěsil jsem,
a zrak jeho opatrн, hebcе
zaclonil svým pestrým vějířem.
Hvězdy, kvítky, perly, anděléčky
rozsypal mu nad kleslými věčky —
hajej, hajičkej!
3. Na to ženě před slzavé hledy
rozestlá jsem jasně obrazy:

Dítě vzrůstá nedotknuto jedy
hřichů sladkých, lузné nákazy,
hvězdu ctnosti na odvážném čele,
s losem zpurným v boj se dává směle —
hajej, hajičkej!

4. Matka sama. Jednou v sni kroky —
„Synu!“ „Matko!“ — Jásot do nebe.
„Paní ta? Andílek modrooký?“
„Žena, dítko. Jdu si pro tebe.“
Vnouče stařena teď láská, hřeje,
v dunách kolébá a nad ním pěje:
Hajej, hajičkej!
5. V chýži blaho. Zaplašil jsem tiseň
z hrudi její. Ticho v přístěnku,
i v komfně zmlkla větru píseň,
les a hvězdy zdřímly v okénku.
Všecko kleslo míru do náručí,
ze sna jen to nad kolébkou bzučí:
Hajej, hajičkej!

Svatopluk Čech.

32. Z „Žižky.“

5

10

15

Zarděla se v jitru barvách černých
hrdá Praha věží, štítem, krovem,
růžových jak stínů, lepotvárných,
divná výspa v moři červánkovém.
I Týn velkolepý, dvojvěžatý
v purpurový odívá se háv,
až pak náhle, bleskem slunce vznhatý,
zlatem zdobí dvojici svých hlav,
a již celý v záři tone stkyvélé —
či chce krásou zmámit nepřitele?
Nevidí však stanu otvorem
Žižka matku měst, jak vnadou stkyv se;
slyší jen, jak tábor probouzl se
kroků zvukem, šumným hovorem.
Slyší lomoz kol a dusot koní,
o vozů jak boky řetěz zvoní,
kladivo jak temně na hřeb tlucε,
jak se budí buben ze sna bruče,

tětiva jak bzučí na lučišti,
na zkoušku jak palcát vzduchem sviští.
slyší modlitby žen, dětí vzlyk,
bojovníků pomíšený křik,
až tu náhle souzpěv kdesi hřmíceí:
„Kdož jste“, zavzněl, „Boží bojovníci!“
A jak vichr, v rozsáhlém kdy lese
od vrcholku k vrcholku se nese,
někdy zahučí, hlas onde ztlumí,
až pak mocnou hudbou rozešumí
všechny vrcholky po celém boru:
tak ta příseň hlučná, zvoucí k válce,
dál a dál se nesla po táboru,
až kraj celý v široširé dáлce
zaburácel jako moře hřmíceí:
„Kdož jste, kdož jste Boží bojovníci?“

Zaplanuly vůdci tváři bledé
při tom zpěvu — těžký schvátil mlat —
vztáhl ruku, a již před stan vede
k prostému jej kreslu věrný brat.
Seidl Žižka. Na klín palcát klade.
„Nuž, co Praha?“ se rtá se mu krade.

„Oblekla se v jitru zlatý háv
před skonem“ — díl bratr Jaroslav.
„Však co to? Teď brána otvírá se,
padací most na příkop se chýlí,
pestrá tlupa po něm ubfrá se,
povznášejíc v čele prapor bílý.
Jitdní jsou i pěši. Péra kynou
s lechů čapek, zlato stkví se ryzí,
vánek hraje s drahou sobolinou,
konšelů háv cuchá, kněžské řízy.
A hle! před zástupem v bílém šatě
pacholátek dvé jak poslu máje
polštářů dvou nesou na šarlatě,
s jehož třepením dech jitru hraje,
haluz zelenou a visuté
pečeti na bláně svinuté.“

60

Přiblížil se zástup. Krok svůj staví
před Žižkou, jenž v stanu šerém stíně,
v davu podhejtmanů, s mlatem v klině,
sedí zamračen. A mluvčí praví:
„Kníže Korybut i město Praha
k zastavení proudů bratské krve,
k potíráni společného vraha
mír ti nabízí, jak býval prve,
aby nad krvavé svářů brody
sklenula se duha libé shody
a nás pojila věk věků příště —“

65

Žižka (s trpkým úsměvem).

„Dlouho as, jak mír u Konopiště.

Kolda.

70

Vari s pečetí, jež za vás — zrácce —
na Havelské smlouvě rdí se studem!

Pražan.

Však tvůj znak se v poli, krví rudém,
za škůdce rdí země —

Jiní Pražané.

Konec hádce!

Kolda.

Blesky Boží!

Několik Táborů (zdržujícé jej).

75

V pochvu meč!

Bartoš z Valečova.

Ať bráni
teď vás Zikmund, Řím a zrádní páni,
jejichž korouhev po třetí právě
s pranýře jste sňali k nové slávě!

Pražan.

80

Však se bohdá ubráníme sami!

Kněz Ambrož.

Dosti slov! Ať hřmí teď srubnic tlamy!“

Křik a lomoz. Výš a výše vzplává
váda bratří, Pražan, — Žižka vstává —
Než tu náhle pomíchanou vřavou
postava se mihla lepá, směrná,
kol níž vlála vlnou poletavou
mrak jak temný kněžská říza černá.
I vlas tmavý kněžským pod biretem
havraní jak křídla vzpial se letem.
A v té chmuře jako měsíc blý
mladá, bledá zjevila se tvář,
v níž zrak temný, kouzelné pln sily,
plamennou kol kolem vrhl zář,
obojí že maně couvla strana,
a ret mnohý zašept: „Rokycana!“

85

90

95

A jak za štit Praze, s hlavy sklonem
náruč rozepial jak křídla temná
mladý kněz, a slova srdcejemná
zazněla mu se rtů jasným zvonem:
„Slepý hrdino, svou vztáhni dlaň;
hlavy dosáhneš, v níž jarým chvatem
plamenná krev bije v mladou skrář.
Roztříšti to čelo těžkým mlatem,
znič tam všechnu bujnou naděj', snahu,
dřív než první šíp zasviští v Prahu!
Dřív, než vyvres po bratrském boji
srdce z řader matky, vlasti svojí!
Srdce to, jímž od pradávna bije
země tato, v jehož čilý tluk
od staletí kraj náš rodný vije
každý záhvěv plesů svých i muk;
tento střed, jenž všechny snahy, sily,
všechn lidu pojil, živil ruch;
tuto skříň, v níž snesl s umnou píslí
nejkrassí své šperky český duch.
Všechny děje své a slavné kony
v kamenné to moře národ tesal
a těch věží nesčetnými zvony
stokrát k boji bil a vítěz plesal.
Rozpomeň se, Žižko, na lopotu

100

105

110

115

120

125

předků nesčíslných, moře potu,
než těch věží nepřehledný řad
nad pilířů lesy hrdě vzletl
k nebesům, než v modru libě vzkvetl
kamenných těch květů slavný sad!

130

Připomeň si krve moře žalmé,
jímž lid český mnohé věky valné
uhájil ten klenot, pýchy zdroj.

135

Vzpomeň si, jak v tomto právě láně
bojoval jsi první slavný boj
s vojem Němců Prahy ku obraně!
A teď chtěl bys ohnívé své střely
do věží těch rýt, jež věky zřely?
Chtěl bys vykonati děsný čin,
před nímž Zikmund sám se zachvěl, coufal?
Zdrtí-liž své matky hlavu syn?
Kdybys čin ten vykonať si troufal,
raníš vlasti hrud, již nezacelí
věků řada. Kraj by zalkal celý,
vzkřík' by hrůzou, zaúpěl by bolem,
zalkaly by hory modré kolem,
šumavské i staré sosny černé,
a kde jaké české srdce věrné!
Pomni, že tam pravdy Boží svaté
nad Betlémem vzplanul hvězdný zjev,
že dlaň Prahy jařmo svrhla klaté,
za kalich, že první lila krev.

140

145

Vinni jsme, že kráčej ve své mlhobě
bez tebe jsme chtěli cestou jinou;
však teď, vůdce, vracíme se k tobě.
Hle, tam naši na východě hynou,
a vrah cizák rádí na Moravě.
Nuž, tam vede nás! Tvé se bystré hlavě
podřídíme pevným svorným šikem.
Ukroť hněv — i Bůh jest slitovníkem!
V tolikém velkém, slavném boji
vítězství se smálo tvému meči,
ale nad vše, nad vše bude větší,
dnes-li zvítězíš nad zlobou svojí.

150

155

Ó, bys viděl, jak tam k tobě vzpříma
kamenné své lokty, plna krás,
Praha velebná, jak slunce jas
královské jí čelo bleskem spíná,
jak těch věží věkem černých tiseň
kamennou tu slávy české píseň 160
červánek rtem purpurovým lsbá —
Však ty nevidíš. Nuž jejt hlas
ze rtů mojich slyš. Ó slyš mne, reku,
jenž tu k tobě koleno své shýbá,
dotud shýbané jen k nebes vděku:
Jsi-li Žižka, jak jej v srdci máme,
jsi-li Boží hrdina, jenž zbraň 170
nepřátel jen vlasti, víry láme,
jemuž nadšení jen týcí skráň
pro národa čest a svaté snahy —
vstup jak přistel do plesavé Prahy!“

Mlčí kněz. — A v tichu přehlubokém
stojí dav. Všechna tkví
lidu spousta bádající okem
v lící vůdcově. Tou divná chví 180
cití proměna. Tu mračné hry
škubnutí, jak by chtěl knězi říci,
dál že zří duch jeho pátrající,
že by zardousit měl přece v krvi
plémě zvrácené, jež dále tkáti 185
bude přízi svou — jak by těžkon mlžobou
klonil tvář — zas líc mu plane zlobou,
a teď jak by jasnou po něm zář
jarní slunko mihotavě střelo. —
Zachvěl rtem. Však nepromluvil. Tvář
dlani zastřel. Náhle vypial čelo 190
a máv' téžkým palcátem kol hlavy:
„Jméinem Páně, dítky, — do Moravy!“

Svatopluk Čech.

33. Zavedený ovčák.

1. Pase ovčák, pase ovce
v pěkném zeleném klobouce,
pase na kopečku
v zeleném háječku. | 2. Pod dubem tu z nenaštání
dvě panenky stály,
ovčák jim dal dobrý večer,
ony se jen smály. |
|---|--|

a. Jedna byla celá bílá
jako holubička,
druhá k němu švitořila
jako vlaštovička:

4. „Pojď, ovčáku, pojď ty s náma,
vesel se u nás do rána —
a ty tvoje ovce,
ať je pase, kdo chce.“

5. Vzaly jsou ho za rucičku,
do hor s nimi zašel,
svých oveček a chaloupky
nikdy již nenašel.

Národní.

34. Zakletá dcera.

1. Putovali hudeci,
dva pěkní mládenci.	13. Matka mě zaklela,
když jsem vodu brala.
2. Řek' jeden druhému,
bratr bratru svému:	14. Když jsem vodu brala,
s milým si postála:
3. „Slyšíš, milý bratře,
vím, já dřevo krásné,	15. abych zdřevěněla
a javorem byla,
4. dřevo javorové
na housličky dobré.	16. javorem vysokým
s tím listem širokým.
5. Pojdme, je utněme,
houslí nadělejme,	17. Jděte, hudeci, jděte,
mě matce zahrejte.
6. houslí mně a tobě,
ať zahrajem sobě!“	18. Zahrejte u dveří
o té její dcerí!“
7. Když ponejprv tali,
dřevo zavzdychalo.	19. Hudeci počnou hráti,
matička plakati.
8. Když po druhé tali,
krev se vyprýstila.	20. „Nehrejte mi, hudeci,
vy pěkní mládenci!
9. Když po třetí tali,
dřevo promluvilo:	21. Nic vy mi nehrejte,
v srdce nebodejte!
10. „Nesekejte, hudeci,
vy pěkní mládenci!	22. Dosti já hoře mám,
když své dcery nemám.
11. Však já nejsem dřevo,
jsem já krev a tělo.	23. Přenešfastná máti,
co klne své děti!“
12. Jsem pěkná děvečka
tu z toho městečka.	

Moravská.

35. Rubáš.

„Kdo to chodí po hřbitově,
šlape trávu na mém hrobě?
Šlape travíčku zelenou,
sráží rosičku studenou?“ —
„Já jsem to, otec duchovní,
který slouží služby Boží.“ —
„Když jsi ty otec duchovní,
oznam to mé mladé paní,
ať mi šije rubáš nový,
rubáš nový, spravedlivý,
jenž není v sobotu předený,
v neděli do mše válený,
že tu v něm nemohu shnítí,
ani v zemi pokoj míti.“
Paní hnedy klíče vzala,
všechny truhly zotvírala,
plátno brala, rubáš šila.
„Kdo to chodí po hřbitově,
šlape trávu na mém hrobě?
Šlape travíčku zelenou,
sráží rosičku studenou?“
„Já jsem to, tvá mladá paní,
nesu ti ten rubáš nový,

rubáš nový, spravedlivý,
jenž není v sobotu předený.
v neděli do mše válený.“
„Když jsi ty má mladá paní,
vstup sem ke mně do té jámy
a klíče nech na znamení.“ —
Jak jest do jámy vstoupila,
jáma se za ní zasula.
Vyletěli dva holoubci,
vyletěli na zvonici,
tak jsou žalostně houkali,
jakoby hrana zvonili.
Jak to děti uslyšely,
hned tam na hřbitov běžely:
„Máti naše, máti milá,
komu jsi nás poručila?“ —
„Komu, mé děti, jinému,
nežli Pánu Bohu samému!
A vy druhy, co jste hruby,
poslouchejte jedno druhy,
a pacholátko nejmladší
ať mi sám Pán Bůh opatří!“

Česká.

36. Toman a Lesní panna.

Večer před svatým Janem
mluví sestra s Tomanem:
„Kam pojedeš, bratře milý,
v této pozdní na noc chvíli
na koníčku sedlaném,
čistě vyšperkováném?“
Do Podhájí k myslivci
musím ke své děvčici;
z nenadání nemám stání,
zas mne čekej o svitání.
Dej, sestřičko, dej novou
košiličku kmentovou
kamizolku růžovou.“

Jiskra padla pod koníčkem,
sestra volá za bratříčkem:
„Slyš, Tománku, radu mou,
nedávej se doubravou;
objeď dolem k Svaté Hoře,
ať nemám po tobě hoře,
dej se raděj v zápolí,
ať mne srdce neboli.“

Nejel Toman doubravou
dal se cestičkou pravou:
a v Podhájí u myslivce
nový domek jedna svíce,

25

30

35

40

45

15

20

25

hostí mnoho pospolu
jizba plna hovoru.
Smutkem Toman obklopen
patří s koně do oken :
dévče láskou jen rozplývá,
na ženicha se usmívá :
otec jedná námluvy,
matka hledí obsluhy.
Jedli, pili, rozprávěli,
dobrou vůli spolu měli,
žádný na to nic nedbal,
kůň že venku zařehtal,
a mládenec zavzdychal.

Panna jenom snoubená
na jednou se zarděla ;
svědomí ji přece tlačí,
šepťa cosi sestře mladší.
Sestřička od večeře
vyšla rychle za dvěře :
„Na věky se, Tomane,
milá s tebou rozstane,
jinému se dostane.
Najezdil jsi se k nám dosti,
dnes tu máme bližší hosti,
hledej sobě jinde štěstí.“

Toman koněm zatočil,
v širé pole poskočil,
zaťal zuby, smračil čelo,
kolem všecko neveselo.
Půlnoc byla, měsíc zašel,
sotva jezdec cestu našel ;
prudce hněd, pak loundavě
ubíral se k doubravě.
„Všecky krásné hvězdičky
ze tmy jsou se prosypaly,
proč vy, moje mladé dny,
ve tmách jste se zasypaly ?“

Jede, jede doubravou,
les šumí mu nad hlavou,

větrík chladný z noci fouká,
nad ouvalem sova houká ;
koník blýská očima,
koník stříhá ušima.

Cupy, dupy z houštiny
letí jelen z mytiny,
na jelínku podkasána
sedí sobě lesní panna ;
šaty půl má zelené,
půl kadeřmi černěné,
a ze svatojanských broučků
svítí pásek na kloboučku.

Tříkrát kolem jak střela
v běhu koně objela,
pak Tomanovi po boku
vyrovnává v plavném skoku :
„Švarný hochu, nezoufej,
bujným větrům žalost dej ;
jedna-li té opustila,
nahradí to stokrát jiná.
Švarný hochu, nezoufej,
bujným větrům žalost dej !“
To když sladce zpívala,
v oči se mu dívala
Lesní panna na jelenu, —
Toman cíti v srdeci změnu.

Jedou, jedou pospolu
měkkým mechem do dolu,
panna Tomanu po boku
vyrovnává v plavném skoku :
„Švarný hochu, skloň se, skloň,
jenom dále se mnou hoň ;
líbí-li se ti mé líce,
dám radostí na tisíce.
Švarný hochu, skloň se, skloň,
jenom dále se mnou hoň !“
To když panna zpívala,
za ruku ho ujala ;
Tomanovi rozkoš proudem
prolila se každým oudem.

- 105 Jedou, jedou dál a dál
podle řeky, podle skal;
panna Tomanu po boku
vyrovnává v plavném skoku:
„Švarný hochu, můj jsi, můj!
110 k mému bytu se mnou pluj;
světla denního v méém domě
věčně nezachce se tobě.
Švarný hochu, můj jsi, můj —
k mému bytu se mnou pluj!“
115 To když panna zpívala,
v ústa jezdce líbala,
v náruč ho objala.

Tomanovi srdce plesá,
uzdu pouští, s koně klesá
pod skalami prostřed lesa.

120

Slunce vyšlo nad horu,
skáče koník do dvoru,
smutně hrabe podkovou,
řehece zprávu nedobrou.
Sestra k oknu přiskočila
a rukama zalamila:
„Bratře můj, bratříčku můj!
kde skonal jsi život svůj!“

125

Fr. L. Čelakovský.

37. Svatební košile.

I.

Již jedenáctá odhyla,
a lampa ještě svítila,
a lampa ještě hořela,
co nad klekadlem visela.
Na stěně nízké světničky
byl obraz Boží rodičky,
rodičky Boží s děťatkem,
tak jako růže s poupatkem.

5

A před tou mochnou světicí
viděti pannu klečetí:
klečela, líce skloněné,
ruce na prsa složené!
Slzy jí s očí padaly,
žalem se řadra zdvihaly.
A když slzička upadla,
v ta bílá řadra zapadla,

10

„Žel Bohu! kde můj tatíček?
již na ném roste trávníček.
Žel Bohu! kde má matička?
tam leží — podle tatíčka.
Sestra do roka nežila,
bratra mi koule zabila.

15

20

25

Měla jsem smutná milého,
život bych dala pro něho!
do ciziny se obrátil,
potud se ještě nevrátil.
Do ciziny se ubíral,
těšil mě, slzy utíral:
„Zasej, má milá, zasej len,
30 zpomínej na mne každý den;
první rok přádla hledivej,
druhý rok plátno polívej,
třetí košile vyšívej!
Až ty košile ušiješ,
35 věneček z routy poviješ.“

40

„Již jsem košile ušila,
již jsem je v truhle složila,
již moje routa v odkvětě —
a milý ještě ve světě,
ve světě širém, širokém
45 co kámen v moři hlubokém.
Tři léta o něm ani sluch,
živ-li a zdráv, — zná milý Bůh!

50

Maria, panno přemoená,
ach, budiž ty mi pomocná:
vrať mi milého z ciziny,
květ blaha mého jediný;
milého z ciziny mi vrať —
aneb život můj náhle zkrať;
u něho život jarý květ,
bez něho však mě mrzí svět.
Maria, matko milosti,
buď pomocnicí v žalosti!“

II.

55

Pohnul se obraz na stěně,
i zkříkla panna zděšeně;
lámpa, co temně hořela,
prskla a zhasla docela.
Možná, že větrů tažení,
možná i — zlé že znamení!

A slyš! na záspí kroku zvuk,
a na okénko: tuk, tuk, tuk!
„Spíš, má panenko, nebo bdiš?
Hoj, má panenko, tu jsem již!
Hoj, má panenko, co děláš?
a zdali pak mě ještě znáš,
aneb jiného v srdeci máš?“⁶⁵

„Ach, můj milý! ach pro nebe!
tu dobu myslím na tebe;
na tě jsem vždycky myslila,
za tě se právě modlila!“⁷⁰

„Ho, nech modlení — skoč a pojď,
skoč a pojď a mě doprovodí;
měsíček svítí na cestu —
já přišel pro svou nevěstu.“⁷⁵

„Ach pro Boha! ach co pravíš?
Kam bychom šli — tak pozdě již!
Vítr burácel, pustá noc,
počkej jen, do dne — není moc.“

„Ho, den je noc, a noc je den —
ve dne mé oči tlačí sen!
Dřív než se zbudí kohouti,
musím tě za svou pojmoti.
Jen neprodlévej, skoč a pojď,
dnes ještě budeš moje chot!“⁸⁰ —

Byla noc, byla hluboká,
měsíček svítíl s vysoka,
a ticho, pusto v dědině,
vítr burácel jedině.

A on tu napřed — skok a skok,
a ona za ním, co jí krok.
Psi houfem ve vsi zavyli,
když ty pocestně zvěřili;
a vyli, vyli divnou věc,
že-tě na blízku umrlec!

„Pěkná noc, jasná — v tu dobu
vstávají mrtví ze hrobů,
a nežli zvíš, jsou tobě blíž —
má milá, nic se nebojiš?“⁸⁵

100

„Což bych se bála? tys se mnou,
a oko Boží nade mnou.
Pověz, můj milý, řekni přec,
živ-li a zdráv je tvůj otec?
tvůj otec a tvá milá máč,
a ráda-li mě bude znát?“

105

„Moc, má panenko, moc se ptáš!
jen honem pojď — však uhlídáš.
Jen honem pojď — čas nečeká,
a cesta naše daleká. —
Co máš, má milá, v pravici?“

110

„Nesu si knížky modlící.“

„Zahod' je pryč! to modlení
je těžší nežli kamení!
Zahod' je pryč! ať lehce jdeš,
jestli mi postačiti chceš.“

115

Knížky jí vzal a zahodil,
a byli skokem deset mil. —

A byla cesta výšinou,
skalami, lesní pustinou;
a v rokytí a úskalí
divoké feny štěkaly;
a kulich hlásal pověsti,
že-tě na blízku neštěstí. —

120

A on vždy napřed — skok a skok,
a ona za ním, co jí krok.

125

Po štěpkoví a po skalí
ty bílé nohy šlapaly;
a na hloží a křemení
zůstalo krve znamení.

130

„Pěkná noc, jasná — v tento čas
mrtví s živými chodí zas;
a nežli zvíš, jsou tobě blíž —
má milá, nic se nebojíš?“

135

„Což bych se bála? tys se mnou
a ruka Páně nade mnou. —
Pověz, můj milý, řekni jen,
jak je tvůj domek upraven?“

čistá světnička, veselá ?
a zdali blízko kostela ?“

„Moc, má panenko, moc se ptáš !
však ještě dnes to uhlídáš.
Jen honem pojď — čas utiská,
a dálka ještě veliká. —

Co máš, má milá, za pasem ?““

„Růženec s sebou vzala jsem.“

„Ho, ten růženec z klokočí
jako had tebe otočí,
súží tě, stáhne tobě dech,
zahodí jej pryč — neb máme spěch !““

Růženec popad', zahodil,
a byli skokem dvacet mil. —

A byla cesta nížinou,
přes vody, luka, bažinou ;
a po bažině, po sluji
modrá světlíkla laškují :
dvě řady, devět za sebou,
jako když s tělem k hrobu jdou ;
a žabí havěť v potoce
pohřební píseň skřehoce. —

A on vždy napřed — skok a skok,
a jí za ním již slabne krok.
Ostřice dívku ubohou
břitvami řeže do nohou,
a to kapradí zelené
je krví její zbarvené.

„Pěkná noc, jasná — v tu dobu
spěchají živí ke hrobu ;
a nežli zvíš, jsi hrobu blíž —
má milá, nic se nebojiš ?““

„Ach nebojšti, vždyť tys se mnou,
a vůle Páně nade mnou !
Jen ustaň málo v pospěchu,
jen popřej málo oddechu.
Duch slabne, nohy klesají,
a k srdeci nože bodají !“

140

145

150

155

160

165

170

175

„Jen pojď a pospěš, děvče mé,
však brzo již tam budeme!
Hosté čekají, čeká kvas,
a jako střela letí čas. —
Co to máš na té tkaničce,
na krku na té tkaničce?““

180

„To křížek po mé matičce.“

185

„Hoho! to zlato proklaté.
má hrany ostře špičaté!
Bodá tě — a mě nejinak,
zahod' to, budeš jako pták!““
Křížek utrh' a zahodil,
a byli skokem třicet mil. —

III.

190

Tu na planině široké
stavení stojí vysoké;
úzká a dlouhá okna jsou,
a věž se zvonkem nad střechou.

195

„Hoj, má panenko, tu jsme již!
Nic, má panenko, nevidíš?““

„Ach pro Boha! ten kostel snad?“

„To není kostel, to můj hrad!““

„Ten hřbitov — a těch křížů řad?“

„To nejsou kříže, to můj sad!
Hoj, má panenko, na mě hleď,
a skoč vesele přes tu zeď!““

200

„Ó nech mne již! ó nech mne tak!
Divý a hrozný je tvůj zrak;
tvůj dech otravný jako jed,
a tvoje srdce tvrdý led!“

205

„Nic se, má milá, nic neboj!
Veselot u mne, všeho hoj:
masa dost — ale bez krve,
dnes bude jinak poprvé! —
Co máš v uzlíku, má milá?““
„Košíle, co jsem ušila.“

„Netřeba jich víc nežli dvě,
ta jedna tobě, druhá mně.““

210

Uzlík jí vzal a s chechtotem
přehodil na hrob za plotem.

„Nic ty se neboj, na mě hleď,
a skoč za uzlem přes tu zed!““

215

„Však jsi ty vždy byl přede mnou,
a já za tebou cestou zlou;
však jsi byl napřed po ten čas:
skoč a ukaž mi cestu zas!““

Skokem přeskočil ohradu,
nic nepomyslil na zradu;
skočil do výšky sáhů pět —
jí však již venku neviděl:
jenom po bílému obleku
zablesklo se jest v útěku,
a schrána její blízko dost —
nenadál se zlý její host.

220

225

IV.

Stojí tu, stojí komora:
nizoučké dvéře — závora;
zavrzly dvéře za pannou,
a závora jí ochranou.

230

Stavení skrovné bez oken,
měsíc lištami šeřil jen;
stavení pevné jako klec,
a v něm na prkňe — umrlec.

235

Hoj! jak se venku zmahá hluk,
hrobových oblud mocný pluk;
šumí a kolem klapají
a takto píseň skuhrájí:
„„Tělu do hrobu přisluší,
běda, kdo's nedbal o duši!““

240

A tu na dvéře: buch, buch, buch!
burácí z venčí její druh:

„„Vstávej, umrle, nahoru,
odstrč mi tam tu závoru!““

245

A mrtvý oči otvírá,
a mrtvý oči protírá;
sbírá se, hlavu pozvédá
a půlkolem se ohlédá.

250 „Bože svatý, rač pomoci,
nedejž mne dáblu do moci!
Ty mrtvý, lež a nevstávej,
Pán Bůh ti věčný pokoj dej!“

255 A mrtvý hlavu položiv,
zamhouřil oči jako dřív. —

A tu poznovu: buch, buch, buch!
silněji tlucé její druh:
„Vstávej, umrlče, nahoru,
otevři mi svou komoru!“

260 A na ten hřmot a na ten hlas
mrtvý se zdvihá s prkna zas,
a rámě ztuhlé naměří
tam, kde závora u dveří.

265 „Spas duši, Kriste Ježíši,
smiluj se v bídě nejvyšší!
Ty mrtvý, nevstávej a lež,
Pán Bůh tě potěš — a mne též!“

A mrtvý zas se položiv,
natáhnul údy jako dřív. —

270 A znova venku: buch, buch, buch!
až panně mizí zrak i sluch:
„Vstávej, umrlče, hola hou,
a podej mi sem tu živou!“

275 Ach běda, běda děvčeti!
Umrlý vstává po třetí
a velké, kalné své oči
na poloumrtvou otočí.

„Maria Panno, při mně stůj,
u syna svého oroduj!
Nehodně jsem tě prosila,
ach odpusť, co jsem hřešila!
Maria, matko milosti,
z té moci zlé mě vyprosti!“

A slyš! tu právě na blízce
kokrhá kohout ve vísce;
a za ním, co ta dědina,
všecka kohoutí družina.

285

Tu mrtvý, jak se postavil,
pádem se na zem poválil,
a venku ticho — ani ruch,
zmizel dav, i zlý její druh.

290

Ráno když lidé na mši jdou,
v úžasu státi zůstanou :
hrob jeden dutý nahoře,
panna v umrlčí komoře,
a na každičké mohyle
útržek z nové košile.

295

* * *

Dobrě se's, panno, radila,
na Boha, že jsi myslila,
a druhá zlého odbyla!
Bys byla jinak jednala,
zle bysi byla skonala:
tvé tělo bílé, spanilé,
bylo by co ty košile!

300

Karel Jaromír Erben.

38. Pohádka o Šemíku.

1. V Neumětském dvorec žil zeman Horymír,
muž klidný, spravedlivý, jenž nad vše cenil mír,
ctil zemi, matku žití, a miloval svůj pluh,
a pták byl jemu svatý, skot milý jemu druh.
2. To pravý český sedlák silného ramene,
ze zlata srdece ryzí, však pěst měl z křemene,
lid miloval i právo, ke každé křivdě slep,
a říkal: „Z darů země jest nejsvětější chléb.“
3. Ten vyšel jednou z rána na horu Ousini
a sotva vyšel, dlaní zrak v dálku zastíní
a hledí v levo, v pravo, až v dál, kde vrchů lem,
a poznal ani nemůž' svou rodnou českou zem.

4. Kde jindy v slunci zářil a šustil zlatý klas,
tam místo zpěvu ženců zněl motyk, lopat hlas
a kladiv dopadání a hukot pod zemí,
a místo kvítí v trávě drn tměl se sazemi.
5. A jak by nad horami tam stála věčná bouř,
v mrak srážel se a splýval na stranách všechněch kouř,
kouř z hromad štérku, uhlí a z dolů kovkopů,
jak celou zem by halit chtěl v černou potopu.
6. Bez písni byly lesy a zakalen byl proud,
i skřivan zmizel, zahnal jej ostrý dým a čmoud,
a smutek táhl pouští, kdys rájem českých Brd;
kůň vychrtlý, Hlad za ním, a na něm jezdec — Smrt!
7. To Horymír vše viděl, pěšť zatafal divoce.
a slza tryskla v zrak mu, a zavzdych' hluboce;
pak sešel v dvorec domů, vzal do kabely sýr,
v pěšť hůl, a k Vyšehradu již kráčel bohatýr.
8. Tam seděl Křezomysl na stolci ze zlata,
kol stála rada kinetů a sluzí, pážata,
dvůr celý pohromadě, sbor žreců v pozadí,
a lidu, vojska plno až k řece v podhradí.
9. Vše v slunci plálo, hrálo, plál na všem tvrdý kov,
i ve úsměvu paní i v zvuku moudrých slov;
na přezkách pláště hořel, na jilcích mečů hrál,
ba z očních důlků skřítků se kusy zlata smál.
10. Všechn v středu náhle stanul jak olbřím Horymír,
jak v pávů věnec vletěl by samotářský výr;
i změřil zrakem hněvným ten chladný pych a lesk,
a z hloubi řader vyrval se toužebný mu stesk:
11. „Jak dávno tomu, nad vše kdy stkvostem zářice
knížatům šperkem byly jen z lýcí střevíce,
kdy otka Přemyslova za žezlo byla jim,
a prostý stolec znakem jich moci jediným?
12. Ó běda třikrát zemi, slyš, Morano, můj hlas,
kde vládě chladných kovů ustoupit musí klas,
kde na škvár rolník sedá na místo na otep,
kde stříbrnou má rudu, však neví, co je chléb!
13. Tvé stříbro z lidu slzi jen ztavil zhoubný běs,
lán klasný zdupán leží, a sedrán stojí les,

- co chata, tam to buší od rána do šera,
co údol, výheň rudá a kouře jezera.
11. Lid ožebračen táhne ze vsí jak vyhnaneč,
jen kladivo má v ruce, za pasem kahanec.
Jen stříbro, stříbro! kříčí, to jeho modla, bůh,
a v koutě plný rezu spí dobrodinec — pluh.
12. Jen šperky za svou bídou má žena zde i muž,
i koní tvojich hřív, tvůj mlat a štít a nůž,
však s nimi rázem prchla i veselost i klid,
slyš, knuše, nezpívá již, jen proklíná tvůj lid!
13. A nad bídou a nad hlad to kletba největší:
ty v pokladu svých středu tu sedíš v bezpečí,
co ve okovech zlatých lid hladem umírá,
dnes, kníže, po tvém boku já nezřím Lumíra.
14. Kam děl se pěvec bohů, snad za skřivany prch?
v dál, v čistém ještě vzdachu kde hlavu koupá vrch,
kde jasné zurčí zdroje, a zvučí ptáků zpěv!
Zde není ho, a tebe stih velký bohu hněv!
15. Neb slyš to, píseň pravá tam nejlsp vykvétá,
z úst pěvce v ústa lidu kde spět může do světa,
při klasu kolébavce, při šepetu blýlých bříz,
při klepání kos blučném — a její vrahem ty's!
16. Však píseň povržená se pomstí, kníže můj,
plamenným křídlem šlehne v tvůj hrad i skalní sluj,
kde nakupena leží tvých stkvostů valná změť.
kde z pecnů chleba staly se pecny stříbra ted'.
17. Já varuji tě, pane!“ — Však nedomluvil víc:
jen rukou kynul kníže a zachmuřil svou líc.
„On zbláznil se!“ dav hučel jak moře se všech stran,
a kníže kynul zase a vyvedli jej z bran.
18. A z Vyšehradu vyšel, jak přišel Horymír,
u brány sed' a tiše svý jedl chléb a sýr,
a čekal — zatím z hradu zněl hlahol rohů, trub,
až skála echem zněla a rozšuměl se dub.
19. A Horymír tam seděl a čekal dál a dál,
až kolem něho kníže se s průvodem svým bral;
tu povstal, jak by náhle byl vyrost' ze země,
a Křezomyslu ve tvář zas hřímal dojemně:

23. „Ó kníže, k bídě lidu již nebuď hluch a slep,
a vrať mu, pane, dvojí, jímž může žít, chléb,
chléb zářné matky země, jež dusí chladný kov,
chléb svatý písne vrat mu, ó poslechni mých slov!“
24. „Pryč s bláznem!“ křiknul kníže, „vrať v stěny se svých Brd,“
neb jinak vyštve tebe z bran Vyšehradu chrt.““
A již se mlaty zvedly na pokyn knížete,
jak sršánů roj letí ze svého doupěte.
25. „Já varoval tě, knížel!“ děl Horymír a šel.
Noc táhla nad Vltavou, a kraj se zvolna tměl;
dál Horymír bez cíle šel směrem k Motolu,
až znavený krok stavil ve stínu topolů.
26. Před ním se v dálku táhnul a stmíval úzký dol,
po mírném svahu stáda bříz rozběhla se kol,
a středem luh se vinul jak smaragd zelený,
ve husté trávě pěly, jichž nezřel, prameny.
27. A šíkmé stráně hřbetem kde údol uzavřen,
houšť lísková se chvěla i habr, olše, klen,
a jako přísné stráže u vchodu údolí
se tměly zádumčivé a šumné topoly.
28. Se svahu potok zurčel, a dřív než splynul v mech,
ve stříbrných hrál perlách a zlatých prstenech;
v něm shlížely se hvězdy, jak by je rozhodil,
s divzen pelem v stráni pel jejich závodil,
29. A potok sladce splýval, a šuměl strom a keř,
a slavík kdesi zpíval ve tiché noci šeř,
a bludný chodec stanul, — u zdroje se mu mih'
kmet bílý, jenž pás' koně; kmet i kůň — padlý snih..
30. Kmet postavy byl velké, byl v bílý halen šat.
vous bílý s vážné tváři mu tek' jak vodopád,
ve vážných tazích smutek psán s těžkou dumou jest.
jak noc, jež smutna táhne a přece plna hvězd.
31. Kůň tiše v husté trávě se u potoka pás',
a Horymír v tmách viděl, jak v šíji se mu třás'
pár průsvitavých křídel, či utkán noční mhou
a hvězdným svitem oba, kůň s kmetem, přelud jsou?
32. Však nikoli, kmet zvedá již zamýšlenou skráň,
na koně mlaskne z ticha, ten krotký jako laň

- se blíží k němu, oba jdou Horymíru vstříc,
jenž udiven zří na to a trne více a více.
- 33. A stařec zahovoří, a zní to slavně v luh:
„Jsem Lumír, české písni jsem zosobněný duch;
já prchnul v tento úkryt, kde můj je bajný kůň,
kterého zřídlem hrouží se zpěv můj v hvězdnou tůň!
- 34. Ne pouze písni oř to, on též je mstitelem,
z nozder mu blesky planou, a hříva nad čelem
je rovněž z blesků stkána, hřmí s mraky o závod
a křídly předstihuje i větrů chorovod.
- 35. Chci svěřiti ho tobě, je krotký jako laň
a děsný jako vichr, jak usedneš si naň;
co zašeptáš mu v ucho, to ihned vykoná,
jen v souzvuk splývá-li to věčného zákona.
- 36. Jak mstitel zhrzeného ty zpěvu na něm sedí,
jak vichr od Plešivce ty na něm krajem leť,
vraz ve kovkopů doly, tam všecko bij a nič,
tvůj mlat budíž tvým hromem, a vichr buď tvůj bič!
- 37. Ty zasypej vše doly, vše zkruš a zboř a zmlať,
při svitu hvězd sem zase na palouk ten se vrať,
já budu čekat tady při záři věčných hvězd,
spěj, mstitel chleba, písni; věz, oř ten Šemík jest!“
- 38. A již mu seděl v sedle, ač zdiven, Horymír,
a již se dali skokem, jak pampelišky pýr
polétá hnany větrem, když blízko podzimek;
zem pod nimi se třásla, táh' s nimi živlů jek.
- 39. Hoj, jaké baby sedí tu v šedých plachetkách?
Ne, to jsou nízké chlumy Berounky po stranách!
Skok divý, přelétli je, mlh strhali jim háv,
až jisker rudých příval šleh' z křemitých ich hlav.
- 40. A dál to jelo, hřmělo, a dvakrát taký skok,
cos před nimi se tmělo jak v tmách svinutý zmok:
to kovkopů jsou chaty, nad jícnem šachet v tmách,
tam vpadli blyskavici a sili děs a strach.
- 41. A nastal divý nářek, a nastal pláč a kvil,
kdo mohl, prehal v dálku a zbit byl, kdo tu zbyl;
blesk před nimi jen letěl, ten krov y chatek zžeh',
a vítr celou silou kol do stěn šachet leh'.

42. A ty začaly praskať a bortily se v ráz,
a bylo štěrků moře, co dříve pevná hráz;
tříšť jedna níž se ssula, skal nejpevnější zed',
jak Šemík do ní vrazil, ó děsná spousta, změť!
43. A do zásoby stříbra, do rudy spousty pad'
žeh z hřív Šemíkovy, a žhavý vodopád
se rozlil v směsi divé, vše hořelo tu kol,
jak sirné jedno moře se vlnilo vše v dol.
44. A nad tou spoustou létal jak přelud mlhavý
stín Horymířův, kmital se blesk mu u hlavy,
co Šemíkovi z nozder a z hřív sršely
kol jisker snopy, jak by v noc hvězdy pršely.
45. A nežli jitro kalné se vzneslo z šedých mlh,
než blatuchám na louce od rosý pohled zvlh',
vše bylo zřícenina a trosky, poušt a rum,
jen černé mraky kouře se nesly k nebesám.
46. A znaven hromnou jízdou oř bílý v trávu kles',
a znaven jezdec jeho pot utřel, dolů slez',
pak pášť se nechal koně, jej zvolna nechal jít,
kam chtěl, až všecky hvězdy zas vyšly na blankyť..
47. Na louce u Motola zas v promyku hvězd stál
a starci koně vrátil, jenž naň se čekat zdál,
a nežli jednfm slovem moh' zašeptnouti dík,
kští bílý i kmet bílý jak mlhy pruh mu znik'.
48. A sotva slunce vzešlo u Vyšehradských bran,
stál Horymír jak žebrák, byl schvácený a zdrán,
a nebránil se ani, když, dílo prorady,
jej obvinili, chytli a vedli do rady.
49. Jej usvědčili brzy, že on byl škůdcem hor,
soud kmeti vyslovili, jim žreců svědčil sbor,
a takto výrok soudu, a neodvratně zněl:
„Má zahynouti chlebem, když o chléb starost měl!“
50. Až zalkne se, má chleba do chrtánu se mu cpát,
a na varyto k tomu má kněží sbor mu hrát;
chtěl chléb a přseň, nuže, ať obé zakusí
a obojím se zalkne a v mukách zadusí!“
51. To Horymír vše slyšel a na kolena kles',
tvář svoji sklonil k zemi a ruce k nebi vznes',

- pak zašeptal cos v trávu, nikdo se nenadál,
a v tom oř sněhobílý stál před ním, sotva vstal.
52. A než se nadál kníže a vládyka a kmet,
již bleskem oři v sedlo on vyšinul se hned,
cos pošeptal mu v ucho, poklepal jemu plec,
v tom všickni zřeli divnou a neslýchanou věc.
53. Kůň rozpijal náhle křídla, jichž nikdo nezřel dřív,
a nežli kníže vojsku a sluhům v povel kýv,
v skok nádherný se rozpijal, všem lidem přes hlavy
slít' s Vyšehradské skály přes šířku Vltavy.
54. A jak se opřel v skálu, vryl znak tam divných run,
a pod kopyty znělo to jako záhvěv strun,
a sotva udiveni se podívali v dál,
kůň s jezdcem, hvězda bílá, na druhé straně plál.
55. A jeli zas, až přišli, kde palouk v středu skal,
tam Horymr zas kmetu Šemíka odevzdal;
dřív pohlabil mu hřívnu a polobil ho v šíj
a šeptal: „Duchu písni, ó žij nám pro vždy, žij!
56. Neb naše píseň pravá ta nejlíp rozkvétá
z úst pěvce v ústa lidu, kde spět' můž' do světa,
při klasů kolébavce, při šepetu bílých bříz,
při klepání kos hlučném, a jejím duchem ty's!
57. Zas rolník zvedne pluh svůj, rez jeho očistí,
zas ptačí zpěvná hužza se snesou do listí,
zas bude čistý potok, zas vznese v modrý vzduch
jak zpívající hvězda se skřívan, dobrodruh.
58. Zas krajem bude hlučet jen v písni smíchu hlas,
a zlatem bude plný se sklánějící klas.
Ó Lumíre, již vrat se, zas na svůj sední trůn,
ať zavzní Vyšehradem i vlastí zlato strun!“
59. Kmet zmizel, Šemík za ním. On v sled jim pozdrav kýv'
a v dvorec svůj se vrátil a žil tam jako dřív;
u knížete a lidu žil v svaté úctě dál,
neb lid ten jej miloval, a kníže se ho bál.

39. Česká romance.

1. Ve zříceninách národ český spal
jak zakletý princ na zapadlém hradě,
kde teskně vstr kolem brány hrál
a přes traviny v opuštěném sadě.
2. Princ vzdálen světa v pustém hradě snil,
a nad ním krov se zvolna rozpadával;
mech s travinami stezky v parku kryl,
a těžkých bouří mnohdy přišel nával.
3. Za pozdní chvíle, když se večer tměl,
a stezky parku halily se v stínu,
šat v nádvoří se lehce zabělel,
jak děvče šlo by a květ neslo v klínku.
4. A každý večer děvče přišlo sem
a zpívajíc si pobíhalo sadem,
a píseň jeho přes stydnoucí zem
jak dumný zvonek zaznívala hradem.
5. A jedenkrát když měsíc v nebi plál,
šlo děvče hradem vracejíc se domů,
zpěv jeho šelestiti hluboce se zdál
v korunách velkých, zamýšlených stromů.
6. Jak zvonec zněl, jenž kdysi budíval
družinu hradní při zplanulé zoři,
neb jako zvonek prochvělý se zdál,
jenž na poplach se ozval na nádvoří.
7. A písni tou princ povstal ze snů svých
a prohrát žitím do noci se díval
a pocítil, z těch retů růžových
že v pustý zámek nový život splýval.
8. Ó děvče, písni otců bývalých,
básníků, buditelů dítě plodné,
tvůj tichý stesk, tvůj jáсот a tvůj smích
ruch starý zbudil po krajině rodné!

Frant. Xav. Svoboda.

40. Zlatá ruka.

1. Z moravské vrátil se výpravy
Želislav Bělina,
šat jeho celý byl krvavý
a zbraň tříšť jediná.
2. Co horší, nechal tam pravici.
Tu zvěř jak slyšel král,
v odměnu zlatem zářící
mu ruku dělat dal.
3. A v třesku kotlů, vřesku trub
přivítal vítěze,
ten přišel mračný jak z lovу sup,
plál celý v železe.
4. A ruky pahýl pyšně nes'
a hlavy nesklonil,
když davu jásot zněl a ples,
když číší zazvonil.
5. A když mu ruku podali
na stkvostném polštáři,
skráň nesklonil, leč ku králi
děl, úsměv na tváři:
6. „Já vyhrál bitev čtyřicet,
Psí pole o tom ví,
jak před bouří jde blesku let,
přede mnou vítězství!
7. „Dík za dar tvůj i oslavu,
v tom vskutku král se zveš;
což kdybych byl přišel o hlavu,
dal bys mi zlatou též?“

Jaroslav Vrchlický.

41. Svatý Václav.

1. Slyš, jak strašně duté štíty znějí!
Nepřátelské prapory se chvějí,
již z daleka hrotů blesk
vyzrazuje četné, branné sbory;
smrtonosných zbraní třesk
rozléhá se přes hory a doly.
Hrdý Radislav v nich čele jede,
proti Václavovi pluky vede.
2. Vstane rovněž Václav míru žádný,
vlast by hájil a čin trestal zrádný;
v nutný, spravedlivý boj
velebystrou myslí chrabrych Čechů
valný jej provází roj,
vérných jemu do posledních vzdechů;
avšak z očí jeho mír se směje,
v ruce bílý praporec se chvěje.

3. Utkají se vojska — obě strojí
k hroznému se krvavému boji.
Aj, tu na běloni svém
vyjede kněz Václav z vojska středu,
kyne klidně tam i sem,
vážně stane jako vůdce v předu;
mečem kyne knězi Kouřimskému,
sám by boj podstoupil proti němu.
4. „Nám jen sluší měřiti se v boji,
v pokoji nechť aspoň manstvo stojí!“
Ha, tu Radslav jako mrak
hrdě vyjede na černém oři;
povznesa však výše zrak —
padne k zemi a v prachu se koří.
Ten, jenž prv počinal tak si směle,
nyní po celém se třese těle.
5. Netroufá si vzhůru zraků vznéstí,
zářného nemoha blesku snéstí;
neb hle, v rouchu nebeském
stkví se slavně kníže Václav svatý:
na čele mu vzněšeném
v zářním svitu kříž se leskne zlatý;
vedle něho andělé se stkvějí,
s hrozící jej zbraní provázejí.
6. A v nebeské této záři, slávě
laskavě a jak cheruba právě
takto Václavův hlas zněl:
„Bratře, na vlastním měj dosti jmění,
horšího bys nedošel
trestu za podobné provinění!“
A Radislav, vlídna slyše slova,
pokleknul — o milosř prose znova.

Jan z Hvězdy..

42. Svatá Dorothea.

Meč kat už trámal. — Urychlila chůzí,
jak ženichu by spěla do náručí.
Přes plánu sněžné mrazný vítr skučí,
lid vzdychá, pláče — tuše smrti hrůzy.

S úsměvem hledíc v zasmušilá lada:

„Ó patřte,“ — vece mučednice mladá,
„jak naše země nevlidná a pustá!

Ó jak se těším, že má noha spěje
v ty kraje věčné, kde se jaro směje,
van libodechý věčně v skráně vane,
lilije sněžná s vonnou růží plane,
a hložím žití cesta nezarůstá!“

„Panenko učasná, prosím o kytičku
z těch zářných růží!“ pasa zraky v líčku
Theofil rhetor posměšně jí vece.

„Košíček jablek z věčně luzných stromů
mně z elysia ráčiž přidať k tomu,
tak skromné prosby neoslyšíš přece . . .“
A Dorothea hlasem přelahodným
dí k jinochovi: „Dar ten pošlu tobě,
ó jen se přičin státi se ho hodným!“

A od modlitby po kratinké době
když vstala, vidíhocha spanilého,
an v ruce svitek drže sněhobílý,
k ní šepotaje pokorně se chýlí:
„Zde dárek nesu od ženicha tvého.“

Pohlédla k nebi. Ó kdo zbádá, poví,
ký pocit blahý slova v ústa vkládal:
„Ó k Theofilu pospěš rhetorovi,
že dárek sýlám, o který mne žádal.“
Meč zářný blýsknul — něžná hlava klesla,
však zářnejší se k nebi duše vzesla. — —

Ve společnosti rozmařilých druhů
Theofil vtipů rolničkami zvoní:
„Co chvíli čekám, jak mi půjdou k duhu
jablíčka rajská, i jak růže voní
z niv elysejských, jež mně roztomilá
ústečka dívčí poslat přislíbila.
Ó nesmějte se! Snad se kdesi v mraku
můj dárek zpozdil, aneb bouří vina,
že viseti mi zůstal na oblaku.“ —
V tom chlapec vešel. — Theofilu kyna

podává stranou svitek sněhobílý:
tři jablíčka v něm a tři růže byly.

-45-

Na plodech lузných, libodechém kvítí
nemůže pohan smyslů nasytiti.

Jak divotvornou by jej tálly mocí,
k nim zírá, kleká, při nich blažen dlí;
je líbá, o nich za dne přemýšlí
a v snění lузném k nim se vine v noci.

-50-

„K té vlasti prahnu, kde ty plody zraj!“
užaslých druhů bujně hlasy tiší. —

„Theofil křestan!“ — Caesarea slyší.

-55-

Meč kat zas třímá. Sněžné přes závěje
do vlasti, kde tak černé plody pučí,
jak Dorothea jinoch v davu spěje,
by dárkyni své padl do náruče.

Vojtěch Pakosta.

43. Domine, quo vadis?

1. Silnicí starou, po níž legionů
šik bojovný kdys pochodem se brával,
do Říma kráčel v matném slunce sklonu
z večera chodec zadumaný, bledý.
Západu paprsk růžný obehrával
mu líce teskné, kadeř kučeravou,
jež splývala mu k nachýlené šíji
vlnitou řasou jako cypřiš tmavou
a zasláněla zasmušilé hledy
touž rouškou měkkou, kterou v Kalvarii
ve zbožném hnuti sestra Veronika
stírala bědné líce mučedníka.

2. Byl Spasitel to — v neunavném spěchu
dál kráčel — těžkým křížem přepásaný,
jejž ode věku mlčky, bez oddechu
na bedrách nese sudbou Otce Boha.
Větřek mořský od pobřežní strany
mu sušil slzu v oka vlnké řase;
v prach bořila se pobodaná noha

a v krvavého slunka růžojase
trnitých ostnů břitké ostří plálo,
jak čarováný snítek granátový,
vzpučevší v zahrad tmavostinném křoví,
jež silnice práh pustý lemovalo.

3. Tu jako přelud v Capuanské bráně
se protichůdce rysy objevily.

Soumrakem šerým z Říma do Campaně
pospíchal Petr, poutník pobloudilý,
omráčen bleskem kletby Neronovy,
jež nad křesťanů vznášela se krový,
jak anděl smrti, kterým v hněvném hnuti
Adonai Bůh mstil sfině Israele,
souzené nářku, hoří, zahynutí
ve Faraonů zemi zatvrzelé...
Poděšen bouří, jež se z dálí hnala,
kolísal Petr — církve Boží skála.

4. A prchal z Říma divou bázni jatý,
opouštěl obec věřícího lidu,
to stádce bludné, jež mu pastýř svatý
v ochranu svěřil v nebeském kdys klidu,
vlídnymi k němu slovy promlouvaje:

„Pas ovečky mé; byť mé bědné tělo
upiala na kříž zaslepená láje,
ty od nich bdělé neodvracuj čelo!
Věz, já že povždy, v radosti i trudu,
nad církví svojí do skonání světa
svou mocnou ruku pevně držet budu,
by nezmohla jí brána pekel kletá.“

5. Tu setkali se... Petr zraky klopil,
do tmava bledá líc se uzarděla,
mistrovo roucho žhavou slzou skropil
a s kajicných rtů otázka se chvěla:

„Kam, Pane, kráčíš v pozdní tuto chvíli?“ —
A Kristus na to k smrti zasmušilý
s výčítky jemně bolným pozachvěním,
jež sotva bylo v dobré tváři znáti,
obrátil k Petru oko skaboněné
a odpověděl: „S jitřním kuropěním

za spásu církve v strasti opuštěné
jdu poznovu se ukřižovat dát!

c. Zaplakal Petr hořce, usedavě,
a hrud' mu rvalo nekonečné hoře,
jak tehda, když ve pustém vráhu davě
poprvé zhřešil v biskupově dvoře,
bojácným retem Krista zapřaje.
Spasitel zmizel — ve růžovém mraku
se jako anděl vznese do oblaku.
Zkroušeně Petr z poklesku se kaje,
v Řím navrátil se. — Druhý den již pnělo
v pahorku pustém, v městských valů stínu
na dřevě kříže bědně jeho tělo. —
Tak smířil Petr těžkou svou vinu.

Otakar Mokrý.

44. V železničním voze.

Vlak chvíli již byl zase v plném spěchu,
a drkot kol a šramot vozňích svorů,
chrast kolejí i jiné zvuky tupé
se slívaly zas do táhlého vzdachu;
my v novém byli spolu rozhovoru,
v tom klika cvakla, u našeho kupé
se dvírka otevřela, v beranici
muž stál tu silný, tváře větrem smahlé.
„Nuž — právě tedy jedem přes hranici!“
a zavřel zas — a bylo ticho náhlé.
Muž, hlava rodiny zde cestující,
chvějící rukou k cloně okna sáhnul
a rychle — rychle do koutku ji stáhnul,
by dychtivému nevadila oku;
chot jeho jako laň se svižně zvedla
a spustivší se k manželovu boku,
na jeho rámě přitiskla se líci;
a dcerka jejich — deseti tak roků —
ku protějšímu oknu hbitě sedla,
v klín dala ručky, zbožně ven vyhlédla.
Též já byl tich, měj jazyk pod olovem,
vždyť hřich by byl, teď vyrušit je slovem!

Tou náhodou, jež cestovníky svádí
a cizí lid si mžikem skamarádí,
jsme sešli se a zasedli si spolu,
a za řeči jsem brzy důvěrníkem
se stal všech radostí jich i všech bolů.
Před osmi roky touž se cestou hráli,
když utíkali z vlasti před zánikem —
zlet drápy osudu zde do nich praly ;
dál, dále krok jich pevnou půdu hledal,
jak pták by sedal a se zase zvedal,
až zakotvili kdysi pod Kavkazem :
tam spokojenosť sedla zas k jich stolu.

Ted, přivolání staré matky vzkazem,
se na návštěvu domů ubráli.
Jakž byli nepokojní, rozechvělí,
jakž se jim ruce trásky, oči stkvěly,
jak zvláštní tón ted šlehal rozhovorem,
když přiblížili jsme se ku hranici !
A proto byl jsem slední na stanici
sám tajně promluvil si s konduktorem,
by v pravý čas nám sdělil, vlak že veze
nás tedy již přes české vlasti meze.

Vlast, domov — slova kouzelného zvuku !
Tak ticho je, ba jako ve kostele,
když bez kněze a varhan osaměle
se duše choulí a při srdce tluk
bol s blahem jako ve čisti se mísí.

Jen kradmo někdy oči svoje zvednu
a krátkým mžikem po ostatních vzhlednu :
ret jejich jako v modlitbě se vlní,
zrak jejich jako ku pláci se plní,
ba na řasách již věru rosa visí !

Vlast, domov — velká, v skutku Božská slova —
jak rázem při nich každá žilka hraje,
jak člověk údivně se při nich chová !
Přec tentýž ráz zde horského je kraje,
jak dříve byl už na moravské straně —
kraj přepůvabný, pravda, tvary různé :
semknuté skály, průzory zas luzné,
kde malá ves se pne po skalní hraně,

23

30

35

40

45

50

55

60

jak by tu stály věru jesle svaté;
 sní po údolu bílým stříbrem svítí,
 led po smrčinách rudým zlatem třptytí,
 a nad tím nebe modré rozepiaté:
 je krásné to, však bylo dřív již krásné,
 a přec těm lidem celá duše žasne!
 A já? ač sdílný bývá pocit taký,
 70 já klidný jsem, jsem jenom divák němý.
 Vy plačte si, já zatím sedím v suchu!
 Já — já — co to? co náhle kypí v duchu? —
 Pojednou srdce k hrdu poskočilo
 i zamhalo se před mými zraky,
 75 jak by tam venku světlo bleskné dštilo,
 déšť brilliantový tam padal k zemi. —

Děvčátko vstalo. Čile k matce milé
 se přitulilo, ručky otočilo
 a něco šeptá. „Nech mě na pokoji!“
 „Co chce?“ — „Chce...“ však mi nedošlo již k sluchu.
 „Nu dej jí tedy je teď k tomu chvíle —
 proč vychovala jsi tak dcerku svoji!“
 A matka, ráda novému as ruchu,
 po brašně sahajíc s úsměvem vstala
 a něco vyňala a dcerce dala.
 Maličká skřínka, ve obálce bílé,
 a dcerka vtiskla na ni polštář.
 Já přihlížím. „To pamlek as není?“
 „No, pověz pánu, co máš pod rukama!“
 Však děvče upřeně jen k zemi hledí,
 at matka nutí, dítě slova nedí.
 „Já tedy budu vypravovať sama!
 Když stěhovali jsme se do ciziny,
 šly s námi steré, věru divné věci,
 95 a mezi nimi — šel i ptáček v kleci.
 Byl chocholouš. Ach, pane, jak ten zpíval!
 ,Kde domov můj' i jiné písničky uměl.
 A v dali tam, kde kraj tak cize jiný,
 za skrovné zrno, malou za obsluhu,
 nám útěchou, ba často blahem býval;
 když zpěv tak vřířivě mu z hrudla šuměl,
 100 nám zdálo se: jsme na domácím luhu.

Až jednou — podzimní to bylo ráno —
v své kleci ležel a měl dozpíváno.
My kropili jej, hladili a hřáli,
ba prosili — již údy neokřály. 105
Nuž rakvičku jsme tedy urobili,
a když v ní ležel nehybně a němě,
tu jeho kostičkám jsme přislíbili,
že zavezem je zpět do České země.“ 110

Jan Neruda.

45. Vlaštovky.

1. Měl hájovnu svou na samotě,
žil v dolu, dál byl vrchů týn,
kmén pohmoždil ho v bouřné zlotě,
teď kmetovi byl otcem syn;
však teskno bylo hlavě staré,
vždy o něco se bál — až leh',
a svět když kráčel v stopy jaré,
tu nejvíce se mu tajil dech.

- Z niv jaro dýše-li a lad,
svět celý mladne zas,
a tomu, jež má Pánbůh rád,
vždy pošle něco v čas!

2. Vždy radosť zjevila se v lici,
svít jara sří kdy pokropil,
i dal se nésti před hajnici,
sám k chůzi neměl tolík sil:
„Ven, ven chci zase k svému buku,
již dávno po něm touží hled!“
A syn a snacha tuží ruku,
děd s vnoučkem na lávku si sed'.

3. „Tu posedíme sobě trošku“,
tak dědoušek, „vzduch vlah a čist,
leč sláb můj zrak, nuž pověz, hošku,
již na buku-li pučí list?“
„Buk vyhání!“ — „A což pak jíva?“ —
„Jest plna rozkypělých šťav.“ —
„Však osyka?“ — „Ta stále zpívá,
že kočiček má velký dav.“

4. „To slyším rád, můj zlatovlasý ;
 však jak pak dub ?“ — „Ten ještě hol.“
 „No, takové-li budou časy,
 hned zpupenatí každý stvol.
 A jak pak na Boubína skráni,
 mluv, roztaven-li drahý kov,
 a zpět-li přišly za svítání
 zas vlaštovičky pod náš krov ?“ —
5. „No, dědoušku, hor skráň se nítí —
 však prostonal jste roku pál —
 kam dohlédnu, je všude kvítí,
 vrch vřesem bují, travou důl,
 sbor pěnkav s buku na buk letí,
 jest smavý, modrooký den,
 včel plno bzučí v kyprém snětí,
 a klen je pyšně rozložen.
6. Však vlaštovičky, divno věru,
 ty nejsou tady doposud,
 snad přilétnou až v raném šeru !“ —
 „Snad, hochu, snad ! Mne jiná trud.
 Viš, loni nepřišly nám taky
 v to prázdné hnizdo, tam v ten kout,
 Báb babičce tvé zavřel zraky
 a mně rozkázel ulehknout.
7. To vždycky znamením mi platí,
 jsem zkušen toho drahně let,
 že vlaštovky, když v dům se vrátí,
 i štěstí přivádějí zpět ;
 tak zase nel !“ — Děd hlavu kloní
 a vzpírá třesoucí se páž,
 slz příval z očí se mu roní,
 ret šepce : „Bože, otče náš !“
8. V tom slyš ! cos šumně vzduchem pílí —
 a přímo, hájovny kde lem,
 dvé vlaštoviček touže chvíli
 níž s jemným klesá štěhotem ;
 aj hle, teď kolem domku krouží,
 a do vnitř, záprsně kde roh ;

tu jako zděšen — hrud' se ouží —
„Jsou tu! jsou tu!“ si výská hoch.

9. „Kdo, co je tu?“ děd chvatem ptá se,
a stará pozvedá se hrud'...
„Aj, naše vlaštovičky zase!“
„Že jsou? Bůh velebený buď!
Vždyť štěstí přišlo zpět mým dětem,
Pán slyšel mne, jsem žalu prost,
tak milo s tím se loučit světem — —“
a vzdech' a usnul na věčnost.
Z niv jaro dýše-li a lad,
svět mládne zas,
a tomu, jejž má Pánbůh rád,
vždy pošle něco v čas!

Adolf Heyduk.

46. Tři pěvci.

Tři pěvci přišli ke kalifa dvoru,
i pěli tam, a vzešlo mnoho sporu,
kdo mistrem větším, neb umění jejich
tak unášelo a tak jímalo,
hned zvuků laškovalo na peřejích,
hned divě jako bouře hřímalo,
a v rozkoš duši každou potápělo,
že těžko bylo věru rozhodnouti,
kdo první z nich. Sám kalif sklání čelo
ve rozpacích, jej nejistota rmoutí,
neb rád by nejlepšího přehobhatě
zvlášť odměnil na laurech, špercích, zlaté,
Lid rovněž na dvě rozdělen je strany
tak, sotva že mu stačí hradu brány,
a pěvci před kalifem denně hrají.

Tu slyšel kalif, ve dalekém kraji
na poušti že prý velký mudřec žije,
kdys pěvcem též byl, jemuž poesie
zdroj pěníval se mocně vrchovatý.
I zavolán byl rychle ten muž svatý,
ať kalifa všech pochyb vylečí
a rozsoudí, kdo z pěvců největší.

10*

I přišel vskutku; jásající dav
jej vedl v dešti květů do paláce,
25 a kynul kalif zástupu sta hlav,
by ztichnul; pak spor kmetu přednes' krátce
a kynul pěvcům, aby pěli znova.

Vstal mudřec: „Ticho! Netřeba mi slova!
Ty kalife, díš, tito pěvci tři
30 že stejně krásně pějí bez rozdílu?
Dle toho, jakou cenu svému dílu
z nich každý přikládá, tvou řeším při.
Rci, kalife, co kdo chtěl za odměnu,
a posoudím hned jejich písňě cenu!“

Děl kalif: „První vyžádal si meč,
je spolu rek a rád se pouští v seč,
chtěl damascenku s drahokamů svitem,
by jako v písni vyhrál v boji litém.“

„Co druhý chtěl?“

40 „Ten vyžádal si koně,
na kterém s vichry v závod v divém honě
by pouští lit' a slunce do svých dlaní
moh' chytit, když se ku západu sklání.“

„A třetí přál si?“ mudřec ptal se.

45 „Chleba,
jen chleba, chleba nejvíce prý mu třeba,
o sirotky se po svém bratru stará,
pak o dva druhy neschopné již k práci;
těm dětem oslavuje dni jich jara,
50 těm starým blahé, zašlé časy vraci.“

„Dost,“ zvolal mudrc z křesla vstávaje,
„zde největším jest ze všech pěvec třetí,
ať letí sláva jeho do kraje,
buď živa ještě vnukům našich dětí!
On jistě *srdce* vložil v zpěv svůj vždycky,
55 neb kdykoli pěl, myslil potají,
co jeho děti doma dělají,
co staří druzi — jeho zpěv byl lidský!

Ti dva snad rovně velcí mistři byli,
však sobě hráli jen a sebe ctili;
ten třetí jiným srdce v oběť dal,
a proto největší jest zpěvu král.⁶⁰

Ztich' mudrc. Kalif v souhlas hlavou svědčil,
lid jásal kol a pěvci blahořečil.

Jaroslav Vrchlický.

47. Divadelní vlak.

Učinil jsem odpolední výlet do Klecan, a krásný večer svedl mne k volné potulce okolím, na které jsem se omeškal až pozdě do noci. Bylo již nedaleko dvanácté, když jsem se vrátil do Roztok.

Žádné okno nebylo již osvětleno, zamířil jsem tedy k budově nádražní. Nevěděl jsem sice, jede-li ještě nějaký vlak, a pochyboval jsem, že bude čekárna otevřena. Ve stavení nebylo ni světélka, ni nejmenšího ruchu.

Avšak hle, přístup do budovy byl zcela volný. Vešel jsem do čekárny, která byla měsícem tak jasně osvětlena, že jsem rozeznal i ručičky na velikých hodinách nástenných — ukazovaly právě na dvanáctou.¹⁰

Přede vším si odpočinu, pomyslil jsem si a posadil se na lavici u stěny. Tělo odpocívalo, ale duch zabral se do myšlenek. Vzpomnial jsem na Beneše Třebízského, jehož kaplanku jsem právě navštívil, a k tomu družilo se pásmo jiných vzpomínek, jasných i temných, plnících duši mou pocitem sladkoholným.¹⁵

Po chvíli jsem pozvedl oči a téměř jsem se ulekl. Nebyl jsem v čekárně sám. Štíhlá nějaká postava stála u okna; jak se sem dostala? Když jsem vešel, nebylo v čekárně nikoho; či zajaly mne myšlenky tak pevně, že jsem přeslechl i v tom hrobovém tichu kroky příchozího, či vplížil se jako zloděj? Tomu unesvědčoval jeho zjev: stál tu volně²⁰ s hlavou vztyčenou v nějakém stejnokroji vojenském. Zdálo se mi, že jest to uniforma ruská. Ale kde by se vzal ruský vojín v Roztokách o půlnoci?

Nežli jsem mohl dopříti pásmu myšlenek, obrátil se náhle záhadný vojín tak, že jsem viděl zřetelně do jeho mladistvé tváře. Tato tvář²⁵ byla mi známa, tak známa! Jaká podobnost! Ba řekl bych: on sám! Ale ten leží dávno pod zemí v daleké končině světa. Bláhové myšlenky!

Přece jsem se zdvihl, abych pohleděl vojínovi plně v obličeji; on zvukem mých kroků ani dost málo sebou nepohnul. Přiblíživ se až k samému oknu, kde stál, upial jsem se strany oči na jeho tvář, zpola ke³⁰

mně obrácenou a nepohnutou, jakoby tkvěla napiatým pohledem na jednom místě perronu. Teď vyhrklo mi již bezdéký ze rtů: „Havlaso!“

Vojín obrátil se na mne a zvolal: „Ah, tos ty? a tady? Kde se opět shledáváme po tolika letech!“

35 Při tom ucítil jsem přátelský stisk jeho ruky, oblečené v drsnou rukavičku vojenskou.

Byl jsem jako ztrnulý radostný úžasem. Jediná toliko myšlenka jasně proskočila zmateným duchem: Tedy mne přece tušení neklamalo! Dlouho vzpíral jsem se uvěřiti, že tento přítel můj, který v květu mlá-
40 dosti zamířil kdys na východ, aby tam po boku Rusů bojoval proti sve-řepému Turcina, že tento smělý sokol se zlomeným křídlem zapadl v bezejmenný hrob pod dalekým Kavkazem. I když došly určité zprávy o jeho smrti a jeho pohřbu, zůstala v duši mé nedůvěra, a často jsem si pomyslil: Kdož ví, není-li přece na živé!

45 Teprve po chvíli vypravil jsem ze sebe: „Živ — tedy vskutku živ! Nemohu tomu ani uvěřiti. Rci probůh, kdes vězel takovou řadu let?“

„Kde jsem vězel?“ odpověděl s truchlivým úsměvem. „Pod zemí, příteli! Mýlíš se, — nejsem živ.“

„Že nejsi?“ zvolal jsem hrůzou.

50 „Ne, nejsem živ. Mé tělo proměnilo se dávno v popel, a co tu spatřuješ, jest pouze můj duch, oděný stínem bývalého těla.“

Ucouvl jsem zděsil se a vytřeštěl na zjevení ztrnulé zraky. Ale po chvíli udála se se mnou proměna. Hrůza ustoupila zvláštnímu pocitu sladkobolnému s přídechem posvátné bázně i blahosti. Bylo mi jako 55 člověku, jemuž se ve snu zjevuji obrazy milých zemřelých: hledí na ně bez podivu nebo zděšení, jen leda s lehoučkou tuchou věci nadpřirozené, chodí a mluví s nimi jako se živými a raduje se z toho shledání, ač třeba ve sněcím duchu z daleka se ozývá nejasné vědomí, že je všecko pouhý, prázdný sen.

60 S takovým asi pocitem pohlížel jsem nyní na Havlasu divě se, že mne jeho vzezření hned o pravém stavu věci nepoučilo. Vždyť viděl jsem před sebou týž mladistvý, jen trochu bledší obličej, který mi utkvěl v paměti z dávných let, bez nejmenší proměny, kterou by zajisté dlouhá doba v živé tváři byla způsobila. A pak ten zvláštní nadzemský lesk 65 oka jako týpt vzdlálené hvězdy, ta stínovitosť celé podoby, ty vzdrušné pohyby, jež nepůsobily ni nejmenšího šelestu, ten hlas znící jako z dálky!

„Ale jaká je příčina, že právě v Roztokách a — —?“

„Jen dopověz! Divíš se, že strašíš v prosaickém nádraží?“ A Havlasa se zasmál dávným srdečným smíchem. „Nádraží nezdá se ti vhodným 70 rejdištěm pro duchy, pravda-li?“ vedl svou dále. „Ó příteli, dnes jich tu

uvidíš celou armádu, a ne duchů ledajakých! Jen počkej okamžik, můžeš se svézti s plným vlakem duchů."

"S vlakem duchů?" zvolal jsem v úžase.

"Ano, s vlakem duchů. Dosud slýchal jsi o karavaně takové, dnes uvidíš vlak mrtvých, a k tomu vlak divadelní. Donikl k nám nadšený ⁷⁵ ruch těch nesčetných poutní ze všech končin vlasti, z blízké i daleké ciziny, ba až i ze světa nového za oceánem, a tu vznikla v nás mladších myšlenka: Vypravme se na konec i my s onoho světa. Dokažme, že ani Lethie nedovedla přervati svazek náš s půdou drahou a milovaným lidem! Pojedme i všickni my, kteří vkládali do mrtvé české země první srmč ⁸⁰ nového života, kteří pěstili první puky domácího umění, ti, před nimiž hrdý chrám českých Muš vznášel se v nedostižné dálí jako zlatý sen, ti, kteří pak lohotně snášeli kámen ke kameni, kteří viděli pozvolna vzrůstat zářici stěny, ale nedočkali se dovršení velikolepého díla — slovem, všickni my nebožtíci, kteří jsme za živa jakkoli pracovali ve ⁸⁵ službě národa, jenž v těchto stkvoucích zdech vtělil jednu ze svých nejkrásnějších myšlenek. Tak zněla část našeho provolání. Staří páni vrteli sice trochu hlavou, ale pak se oddali. Ustanovili jsme k pouti dnešní půlnoc a za místo shromáždění po návrhu klecanského velebníčka Žalov, který se stal Alešovým cyklem jaksi mythickou nekropolí národní. Jsou ⁹⁰ tam již shromáždění a příboudou sem co nevidět. Já jsem si vyjel jako banderista napřed na svém oři kavkazském, který mi vyvedl před Avliarem tak nepěkný kousek. Ayšak hle — již jsou tu!"¹⁴

Studený vítr zavál náhle chodbonu a otevřenými dveřmi do čekárny, ba otevřel do kořán i dvéře vedoucí na perron. A beze všeho zvuku ⁹⁵ hrnuly se silným průvanem do čekárny husté zástupy střnových postav, mezi nimiž jsem rozeznal mnoho známých tváří, známých z obrazů i ze skutečnosti. Nekteré z těchto postav měly třírohé klobouky, spodky po kolena, vysoké punčochy a střevíce s přeskami; valná většina byla arei oděna krojem novějším.

V předu upozornil mne Haylaza na skupinu starosvětských pánů, v níž kráceli Pelcl, Faustin Procházka, bratří Thámové, Kramerius, Puchmajer, Nejedlý, Hněvkovský a jiní. Stranou šel abbé Dobrovský, trochu škrobený a upiatý; jaksi vítězoslavně pohlížel na něj se strany patriarcha Jungmann.¹⁰⁰

V čele valných zástupů bral se Palacký se svou důstojnou, rázovitou hlavou. Kollár nadšeným zrakem hleděl v neurčitou dálku; Šafařík vedle něho skláněl obličej v jakémsi hnoubavém přemítání. Prostosrdečný obličej Václava Hanky, ozdobeného řádem sv. Vladimíra a nesouc ho pod pažím nějaké závitky pergaménové, byl trochu zakaboněn. Svatopluk ¹¹⁰ Presl se skláněl k Purkyňovi, který mu s joviální tváří něco potichu

vykládal. Vocel zase s živým rukou pohybováním promlouval cosi k Erbenovi. Čelakovský vedl se mlčky s Kamarytem. Trochu s vysoka pohlížel na tyto básníky pozdější Milota Zdirad Polák, vyslapuje si zpríma v pyšné uniformě vojenské.

Václav Klicpera shledal se tu se synem Ivanem. Veselí druzi Rubeš a Langer kráceli pospolu; za nimi napadla mi výrazná tvář Jaroslava Kaliny. Opodál samoten v hlubokém zadumání bral se Karel Hynek Mácha.

Skromný Doucha s Vinařickým a Sušilem kráceli v zástupu jiných kněží; byli tu i řeholníci, mezi nimiž vynikal Boleslav Jablonský, ba zahlédl jsem i jeptišku, byla to bezpochyby Marie Antonie.

Zástup žen vedla Božena Němcová, ale nikolizlomená, bídňymi poměry zmořená Němcová pozdějších let, nýbrž statná paní v plné kráse.

Viděl jsem dále Chocholouška, Macháčka, Koubka, Frantu Šumavského — — ne, nebudu sepisovati všechna jména valného průvodu, z něhož péro mé zachycuje pouze zjevy, které se mi namanuly nejbliže.

Ostře vynikal zjev Havlíčkův, onde objevila se Šimáčkova statná postava s pěknou hlavou výraznou, a tam zase Hálek, Pfleger, Šolc, Třebízský, Šmilovský — — Avšak dosti, dosti! Kdož by sčetl všecky ty drahé hlavy, které nám pohltila země?

Bezděky ocitl jsem se s tím rojem stínů i já venku u kolejí, po nichž právě jako baječný hadovitý netvor bleskem přijížděl černý vlak, blyště rudými světly lokomotivy jako párem strašidelných očí a ztrácejše se ohonem nesčíslných vozů v nedohlednou dálku. S parostroje povíval daleko ohromný černý prapor, ověnčený vavřínem.

Průvodčí vlaku běžel podél vozů, a za ním otvíraly se jako prudkým vichrem, ale beze zvuku dvěře jejich; vztažená dlouhá jeho ruka kmitavě bělala se vzduchem, a mne hledícího na ni obešla hrůza; zdálo se mi, že jest to kostlivá ruka smrti.

Nevím, jak jsem se dostal do jednoho z vozů oněch; byla v něm tma jako ve všech ostatních. V záři měsíčné rozumnal jsem proti sobě známý, produševnělý obličej Josefa Manesa, jenž prstem kreslil na okno nějakou ozdobu původní, a sympatickou tvář Petra Maixnera — patrně jsem zabloudil do vozu výtvarných umělců.

Vlak rozjel se rychlostí blesku, bez rachotu a hvizdu jako letící mrak, a sotva že jsem se ve voze rozhlédl, stanul již v Praze. Nádraží bylo osvětleno zase jen stříbrnou září měsíce. Nemohl jsem v ní rozumnati členy deputací, které nás v hojném počtu, ale mlčky, zdvihající jen k pozdravu ruce a mávajíce klobouky, s nadšením uvítaly; rozumnal jsem jen purkmistra Pštrosa.

Nekonečný, velikolepý průvod hostí, s ohromným černým praporem v čele, ubíral se zvolna městem, v němž nehořela ani jediná svítílna.

Hrobové ticho vládlo vůkol, ač tísnily se po obou stranách ulice nesčíslné, mlhavě splývající davы lidstva, mávajíce klobouky a čapkami. I z oken tmavých domů vyhýbaly se četné hlavy, a bílé ruce mávaly šátky nebo házely na průvod kytičky z immortel.

Dole zachovávali pořádek členové Svornosti ve svém kroji malebném společně se Sokoly, mezi nimiž jsem spatřil bystrou tvář Tyršovu.

Konečně průvod dostihl divadla. U vchodu mlčky uvítal hosty Karel Sladkovský. Ve vestibulu spěchal vstupujícím radostně vstříc Tyl jako zástupce zemřelých divadelních ředitelů pražských i venkovských.

Pokladniči i biletáři neznámých obličejů rozdávali a přijímalí vstupenky. A mžikem naplnily se všecky prostory hlediště. Ani jediné světlo nebylo v něm rozžato, a přece osvětlovala je do nejzazších koutů zvláštní jasnosť nadprirozená, v níž vynikaly zřetelně nesčíslné, blahem zářící obličeje stínovitých postav, tisících se v přízemku, v ložích, na balkonech až vzhůru do nejvyšší galerie.

Z orkestru vynořila se známá hlava Smetanova, taktovka zakmitla vzduchem, a úchvatné zvuky velebného nápěvu rozlehly se divadle. Opona se vznesla, a na jevišti objevili se veškerí čeští herci a zpěváci, herečky a zpěvačky kolem ověnčené sochy Čechie.

V tom jakoby se zvolna rozplývaly tím velebným nápěvem, začaly pojednou mizeti mrtvé tváře na jevišti i ve hledišti, světlý oblak nesčíslných podob vznášel se ke stropu a zanikal do výše jako vzdušný přelud. Já pak seděl mezi živým obecnstvem v jasně osvětleném dívaladle, kde slavnostní ruch vstál vzácné hosty z daleka, a kde na chvíli duch můj úplně se ponořil do divné fantasie.

Svatopluk Čech.

48. Z „Griseldy.“

Griseldino dědictví.

(Adam Jesenský vypravuje na smrtelné posteli paní Aleně o smrti Salomény z Častoláru, matky Griseldiny.)

„Když zemřela,
já okno otevřel, a nad městem
jak nad Betlémem hvězda hořela.
Ó symbol svaté její naděje!
Mrak celé nebe kryl, jen hvězda ta
tam plála jako osamělý květ.

Já vyjel z města ještě onu noc,
já potajmu naložil mrtvolu
a prechal jak z Egypta Israel.

10 Ten starý kněz, jenž v temném lese žil
a čekal tam na úsvit radostný
vše smířující smrti, vykonal
nad paní Salomenou modlitbu.

15 Já ale vez' ji dál až v černý hvozd,
jenž zádumčivě činí hranici
Čech neblahých s nevlídným Německem.

Tam v půdu svatou otců šťastnějších
já uložil svou paní předrahou,
a pěšky nesa dítě na plecech
já putoval kol hradů sřícených
20 a opuštěných vesnic do Čech hloub.

Já přišel k tobě, snadno uholneš,
ač tenkrát neřekl jsem slova ti,
že dítě, které se mnou žilo zde,
jest dcerou Častolářských velmožů,
25 ta malá Griselda, již znala jsi
v dnech krásnějších, na štěstí výsluní.
Tak končil Adam. Paní Alena
po drahné chváli zádumčivě dí:

30 „Nuž vezmu na sebe to břemeno,
jež patrně na bedra klášť mi chečeš.
Ví z Častolarů Griselda, čím je?“

„Zná jméno své, zajisté tuší též,
že křivda její matce děla se,
však celý význam svého neštěstí
35 to děcko chápá nedovede přec.

Ó Aleno, ty sama matkou jsi,
a tvému děčku dala jméno své
a mnoho lásky ta, jež zrazena
pak byla mužem tvým. Jest nemožno,
40 bys zapomněla její laskavost!

Já dlouho hledal v Čechách přátely,
než k tobě přišel jsem; žel Bohu však,
já nenalezl jich... Tu kmitla mi
tmou zoufalství tvář tvoje, Aleno!
45 Mně zdálo se, že ty mě vyslyšíš,
ty byla's dobrá, ty's prý strádala,

když zradu páchali. Ó já to vím
i přes to, že těch zrádců hájíš chceš!
Ó Aleno, při hlavě dcery tvé
tě zaklínám, Griseldy ujmi se!
Bud' prokleta, a věčně duše tvá
ať bloudí bez pokroje, jestliže
můj z hloubi volající nyní hlas
v tvé srdce nevnikne! Ať dítě tvé" —

„Ó stoj, pro Boha stoj a nedomluv!"
bez dechu volá paní Alena
a klesá vedle lože zsinala
na kolena, a slzy hrnou se
po chvějící se tváři. „Dítě mé,
má Salomena," šeptá, „neklň jí!
Chci činit vše dle sil a prostředků."

Chmur temnota na čele Adama
se rozptýlila, vzal ji za ruku
a pravil tak: „Nuž, já chci žehnat jí
i tobě, Aleno! Teď přísahej
při drahé hlavě Salomény své,
že nevyzradíš velké tajemství,
jež tobě svěřit chci."

A Alena

rtem chvějícím se, bledá jako smrť
mu přísahala. Adam chvilku pak
na lůžku ležel tiše, beze slov,
jak síly své by sbíral poslední,
a posléz jal se takto mluviti:

„Věz, Aleno, že tuny s penězi,
jež zavezli jsme tajně do Němec,
a které zabavil král Ferdinand,
že nebyly jediným bohatstvím,
jež z Častolářů pánům zůstalo
po pádu jejich s výše bývalé.
Ty znáš tu velkou siř, již zvali jsme
na hradě „zlatou" vždy pro bleskot zdí
a neobvyklou její nádheru.
Ty vši, že podobizna visí tam
na pravo od vchodu, v leposti své
to paní Salomena, v rouše tom

90

tak bělém jako sníh a posetém
jak noční nebe drahým kamením,
v němž stkyela se při hodech slavnostních,
když falcký Bedřich, host, k ní zavítal.

95

Měj dobrý pozor, co ti pravím teď:
Má podobizna rámcem uměle
a přebohatě vyřezávaný.
Květ vedle květu jak by pučel tam,
a jeden z nich je růže purpurná,
střed tvoří dolní části, zlatý had
se dotýká té růže jazykem.

100

Vši silou jestli růži zatlačíš,
tak že ti povolí a vnoří se
jak do zdi hluboce, div zdá se ti,
že před tvým zrakem, věru, děje se:
na ose své se obraz obrátí
a uzříš malé dvéře; tento klíč
je otvírá, jej dobře zachovej ...
Do skryše za obrazem odnes' jsem
já s panem z Častolářů stkvosti vše,
jež po staletí rod ten nastřádal,
též malá tuna zlata stojí tam.

105

Já jediný o tajemství tom vím.
Na štěstí neměli jsme času již
z té skryše zlato poslat do Němec,
tak bylo by to navždy ztraceno.
To Griseldino jesti dědictví,
v tvé ruce skládám je. Ty pomoz jí,
by dosáhla, co jejím majetkem.
Na tobě jest teď nalézť prostředky.
Já marně snažil se v hrad vetřít se.
Snad brzy ale třeba nebude
lstí domáhat se práva svatého.
Snad záhy vyplní se naděje,
jichž nikdy vzdáti jsme se nechtěli;
snad vyhnanci již brzy vítězně
se vrátí zpět, a vše se napraví.

110

120

Pak udej nové vládě tajemství,
a odměna tě jistě nemine,

až Griseldě se vrátí dědictví.

Však kdyby dál nás ještě zkoušel Bůh,
a Čechy nadál v rukou cizinců
a dobrodruhů v plenu zůstaly,
pak lesť jen zbude ti a úskoky.

Nuž, to je vše, co jsem ti říci chtěl.
Ty chápeš vše? Své pomni přísahy.“

Po těchto slovech Adam unaven
na lůžko kles', a paní Alena
jak přízrak děsný, bledá s očima
jak plameny, jak uhlí řeřavé
nad starcem klonila se; lakota
jak žízeň, kterou nelze ukojit,
jí v duši vřela, oheň zžírávý
a hrůza porušiti přísahu
v led měnila jí krev; klíč rezavý
jak relikvii k srdci tlačila,
a tělo chvělo se jak osika.

Tak stála dlouho, posléz pravila:
„Vy nezemřete ještě, Adame.
Já zítra s Griseldou se vrátím sem
a léky přinesu.“

On usmál se,
a odpověděl: „Přived' Griseldu.“

Pak zavřel oči. Ještě meškala,
když ale viděla, že usíná,
bez hluku vyšla ven, a vrátila
se klusem lesy v Truskovický dvůr.
Již svítalo se, když jí Estera
plášť s ramen brala; netázala se,
zda paní její Adam Jesenšký
eos svěřil. Mluvila dost zřejmě tvář
ta ubledlá, ten chvějící se ret.
Až do východu slunce Alena
u lůžka stála, kde jak poupatá
tak tiše obě děti ležely,
a ruce její svírajice se
klíč starý zrezavělý točily.

130

135

140

145

150

155

160

Dva ještě dny žil Adam Jesenský,
již málo mluvil, dechem posledním
pak žehnal Griseldu, již pláčící
po jeho smrti vedli do dvora.

Julius Zeyer.

49. Ze světa lesních samot.

Na svahu Špicberka nastal čilý život, který trval od rané tmy do večerní. Dřevaři vyhrabali nakupené zásoby polen zpod hlubokých závějí sněhových, smetli vrstvy sněhu s nahromaděných klad, upravili ke všemu cestu, dotáhli sami těžké sáně s vykřivenými, zobákovitě končícími sanicemi, žezezem okovanými; zvířata s těží by obstála při této strašné, úmorné práci, kterou tu konali synové lidství. Mráz ráno i večer žíhal krutý, že sněh pod nohami hvízdal a sypěl zvukem kovovým, že vous horkým dechem ovanutý v tlusté rampouchy mrzl i řeči bránil, svrchní šat bílým jiním se pokrýval, a krupěje potu po tváři se řinoucí a na oblek dopadající ve stříbrné perly se měnily; nebylo stání ni ustání, zima nedala, ku práci a pohybu nutíc. Když pak slunce k poledni silněji zasvítilo, překročivši téměř Luzuňho, jehožto lesklou běl fialové, modré i nachové páry a stíny nevidanou krásou polijí, již popsat nelze; když paprsky přímo dopadly na sněh, tál bílý povrch, v drobné kapky se slévaje; ale studený dech spodních vrstev okamžitě miliardami tuhých sponek kapky spoutal, a hladká kůra ledová se utvořila. Ušlapaná cesta proměnila se v lesklou klouzačku, o niž noha bez podpatku obrněného zubatou podkovou marně by se byla opráhla.

„Sanice je hotova,“ hlásil hajný revírníkovi.

Počali nakládati dříví na sáně, dva i půl třetího sáhu na jedny, ženy při té práci pomáhaly. Polena často ledem byla obliita, spečena, násilně bylo je od sebe trhati.

Naloženy první sáně; odtáhli je ke svahu. Na předu se usadil silný muž, podepřel nohy na příčku mezi obě sanice vpravenou, objal závěj zahnuté konce sanic oběma rameny, vzal do pravice těžké, žezezem okované bidlo, jímž běh i směr saní brzdil a řídil. Opřelo se jich několik do saní, ty pohnuly se na svislém svahu, šoupaly se níže, pomalu, rychleji, vždy rychleji, až s větrem o závod uhánely, puzeny jsouce vlastní tíží. Sycely, hvízdaly táhlým, vysokým tónem, až doběhly dolů, kde vůdce jejich je zastavil; za dvě minuty vykonaly cestu přes dvě stě metrů zdálí. Dole je očekávali lidé, kteří ihned stranou je zatáhli a dříví skládati se jali. Za pět minut přiběhly druhé sáně, pak třetí, pak čtvrté. Když tyto doběhly, celý zástup, který nahoře nakládal,

hnul se dolů, aby pomocen byl při skládání a pak sáně zase nahoru vytáhl.

Svážení dříví po saních jest práce nad míru obtížná a nebezpečná, která vymáhá neobyčejné sily, velikého cviku a nemalé obratnosti a chladno-krevnosti; kdyby člověk běh jejich řídící dost málo se opozdil při brzdění, sáně by se v letu překotily, z dráhy vyšinuly, střemhlav Bůh ví kam zaletěly. Není roku, aby doprava dříví tou cestou obětí nevyžadovala. Kdo je seče, ty oběti neznámé, které rodí se a mrrou v zapomenutém světě? Vdovy a sirotky pláčí, a to je všechno; pláčí v chudých chatách, v jizbách očazených dýmem, na malých hřbitovcích, kde sotva tu a tam stojí černý kříž s nápisem záhy vybledlým, ale přes hradby hor pláč a kvílení nezavzní, ohlasu nebudí. Železná nutnost vládne tvrdou pěstí, a nemilosrdná pata její zdrcujícím krokem přechází přes všecko, co by zprotiviti se zamýšlelo.

Když dřevorubci sváželi po tři dni dříví polenové, a dráha v sněhu hodně ssesdla a jako zrcadlo hladkou se stala, došlo na klády. Nakládají se tím způsobem, že připoutají se k saním v polovici délky své; je-li kláda velmi silná jako tehdy sta a sta jich bývalo, naloží se jen jedna; jsou-li slabší, připoutají se dvě, tři a čtyři. Muž, který směr saní i běh jejich řídí, usedne před kladou, natáhne nohy a bidlem řídí i brzdí. Jest zajisté jízda s kladami mnohem nebezpečnější a vymáhá ještě větší sily a dovednosti, ježto hřmotná, dlouhá hmota se tetelí jak obrovská struna, a běda nešťastníkovi, který by se neudržel: vymrštilo by ho do vzdachu letem divým prchající drvo, jako tetiva mrskne šípem.

„Skoro týden už trvá ta pohoda“, radoval se revírník vida, že už přes sto klad jest dole nakupeno, mezi nimiž četní velikáni, skoro sáh v průměru mající, mrtvoly pralesa, které snad již paděsát let ležely ve vlhkém mechu větrem a vlastní tlhou, nikoli rukou lidskou sklány byvše; pouze setlelý povrch odstranila sekera dřevorubců, vnitřek byl zdrav a huten, kyselinou rašelinaté půdy uchován, nejlepší material na resonanční prkénka.

„Kdyby se vydařily ještě tři takové dny, všecko je dole — ale zítra je štědrý večer, v poledne přestane se dělati.“ Ze slov vyznávala jakási výčitka, reptání proti svatému obyčeji. Mluvčí sám ihned to zpovzoroval, zarazil se a chtěje tvrdá slova opraviti dodal: „Ale dobrě je, ať si chudáci odpočinou; snad i po svátcích bude pěkně!“

Druhého dne časně ráno již všecko též obyvatelstvo Pürstlinské se ocitlo na Špicberku, spouštěly se sáně s kladami. Krásný zimní den jako všecky předchozí; slunce minulo Luzný a plným světlelem ozařovalo pláň podle potoka. Revírník stál nahore, právě kde svah se klonil, příručí dole blíž potoka, kde nakupeny byly svezené klády. Právě zas vy-

taženy byly nahoru čtvrté sáně. „Jedenáct hodin“, vece revírník, „ještě jednou dolů s nákladem, potom domů; ani minuty již se nezdržíme, svatý jest čas“... a po chvíli usmívá se: „Švestková omáčka čeká.“

„Ba čeká“, odvece obstárlý dřevař, „a děti se na ni těší.“

„Dole se musejí složit ještě klády“, vmlísil se hajný do řeči; „saní tu nechati nelze, kdo ručí za to, že pohoda potrvá.“

Naložili kládu na první sáně, kládu jedinou, tři sáhy dlouhou, dva muži by jí nebyli objali; strašná tíha, hrozná práce; deset lidí nasadilo páky — bylo děsno na ně patřit, každý sval napijal, že přetrhnuti se hrozil. „Ha, hou! Ha, hou!“ křičeli všickni odměřeně v taktu, aby rázem zasadili, stejně povolili; konečně ji měli, kde patřilo, a připoutali ji. Jeden z mladších sedl, sáně se hnuly, šťastně se dostaly dolů.

Na druhé sáně přišly tři menší kmeny, čtyři sáhy dlouhé. Na nich se usadil dřevorubec a vzal bidlo do ruky. V tom zpozoroval revírník, že krev se mu prýšti skrze silné vlněné rukavice. „Matýsku vám krvácí ruka, ať jede jiný, slezte!“

„To nic není, milostpane“, odvece oslovený, „malá odřenina, s tou již jedu popáté!“

„Nevidáno“, pravil hajný, který v té chvíli přistoupil, „ten si z toho dělá málo, pane revírníku; ti chlapi mají ruce jako z kamene. Jen ať jede, umí to lépe než druži.“

Revírník pokrčil rameny, a Matýsek se spustil. Zzzzz... zněly sáně. V tom, asi na čtvrtině cesty vylítlo drvaři bidlo z ruky, sáně udělaly skok jako raněný bůvol a pádily, pádily, zadkem z počátku stranou, pak do výše. Bylo viděti, jak muž se zoufale drží, i rukama objal trámy. „Ježíši, Maria!“ vzkřiklo vše nahoře, a lidé pádili svahem dolů za letícími saněmi... „Ježíši, Maria!“ odpovídalo pronikavě ohlas z dola, kde ponejvýce stály ženy, mezi nimi i žena tohoto chudáka.

Sáně právě dojízdely k místu, kde smyk trochu v levo bočil, aby vyhnul se kolmé zdi, ve kterou v pravo, as dvacet kroků od něho, svah přecházel; dole propast porostlá lesem, jehož stromy temeny sněhem pokrytými téměř stejně byly výše s onou stěnou.

Jakmile sáně dojely zatáčky, vyšinuly se v divém úprku a smyku, převrhly se na stranu a několikrát se překotily. Přetrhané řetězy zarínčely, a muž v předu klad se držel, vysokým obloukem byv vyhozen do povětrí, letěl ku příkré stráni. Všichni viděli v němém úžase, jak dopadl na sněhovou příkryvku černých větví smrkových; ta pod ním se probořila, prasklo to ve větvích, z dola k nim zavzněl hřmotný temný pád.

Dole ticho, nahoře pláč a zoufalé volání. Několik mužů, kteří měli s sebou obruče, spustili se oklikami do propasti; revírník byl mezi nimi.

Uběho půl hodiny, nežli se dostali dolů. Našli ubohého Matýska, byl živ, ani smyslů zbaven nebyl, avšak, milý Bože, ve strašném stavu! Hluboce byl zaryt v kyprém sněhu, vůkol krví jeho zbarveném; na čele zela hrozná rána, koučetiny byly polámány, z úst šla krev o vnitřním pohmoždění svědčící.

„Se mnou je konec“, šeptaly zsinalé rty, — „ach, pošlete pro kněze.“

Pro kněze! Do Rehberka jest plných šest hodin cesty, i když snih krokům nebrání. Hrůza je obešla... Revírnškovi, který přiklekl k raněnému, vytryskly slzy. „Štědrý večer!“ zvolal bolestně — „tohle ¹²⁰ je štědrý večer toho ubožáka, nadělení jeho ženě a ubohým dětem!“

Upravili nosítka, naložili na ně k smrti raněného, jenž trpěl bez slov, bez náruku, pečlivě pod něj podložili měkkou chvoj, každý sylekl kus oděvu, aby ho teple přikryli, a donesli ho k dolejšímu konci smyku. Srdecelomný pláč jeho ženy a dvanáctiletého synka jej uvítal.

Potom ho naložili na jediné sáně, které byly dole, a všeho zanechavše všichni se ubírali domů.

Pomalu, bez lichého slova ubíral se chmurný průvod k domovu; polední slunce jarým světlem ozařovalo sehnuté, udřené postavy mužů, s tvářemi nehybnými, s tvrdými rysy jako z kamene vytěsanými. „Zase ¹²⁵ jeden! kdy dojde na nás?“ — němá ta otázka četla se v každém pochledě. Ženy a děti plakaly tiše.

Karel Klostermann.

50. Z „F. L. Věka“.

Cordatus Bohemus.

Dnes byl F. Věk myslí nějak zasmušilé, která se nevyjasnila ani pak, když vyšel ven do ruchu oživených ulic za krásného jitra říjnového. Podzim toho roku byl nad obyčej pěkný, nebe se málo kdy zahmuřilo. Dnes bylo zvláště vybráno, jako vysmýčeno, a vzduch plný jasu a svitu jen zářil.

I staré, věkovité budovy v ulicích Starého Města pražského jakoby v něm vyjasnily zasmušilá průčelí. Také kolej Svatoklementská, rozlehlá sice, ale nezhledná a málo válivá pošmurným zevnějškem, všidněji vypadala toho krásného jitra.

Proud lidí, valcí se Jezovitskou ulici jednak od Karlova mostu, ¹⁰ jednak od Staroměstského náměstí, před Klementinem měl značnou ujmu. Mizelaf veliká část chodců ve klenuté jeho bráně, kdež bylo jako v úle. Studenti v pláštích nebo bez nich, ve třírohých klouboucích, o holech se brali tudy do koleje. Nádvoriště záhy se plnilo, záhy však také řídlo, nebo

15 studenti se rozcházel do různých síní podle toho, kterého professora šli poslouchat.

Věk ničeho po ulici si nevšímaje, zamýšlen vstoupil do nádvoří, kde se nezdržel. Splativ roztržitě pozdravy známých vešel do síně, kam se hrnulo mnoho studentů. Přišel záhy, a proto bylo ještě dosti místa 20 ve škamnách. Jindy si místo vybíral hodně vzadu, aby nebyl professorovi tak na očích. Dnes neuvažuje usedl, kde se mu namanulo; bylo to hezky vpředu, nedaleko katedry.

Venku nebe jen zářilo, tu v síni však nebylo nazbyt světla, za to pak velmi živo. Hluk a šum jako hlásný bzukot plnil dosti velikou 25 prostoru; páni filosofové velmi živě se vespolek bavili, chystajíce si sešity a psací náčiní, aby byli připraveni, až professor začne. Věk v této síni byl loňského roku sotva několikráté. Zanedbay z počátku přednášek mathematických, měl pak mnohé potíže, jež mu studium vědy Archimedovy a Euklidovy sladší neučinily. Tohoto však roku, druhého co 30 na filosofii meškal, nebo vlastně prvního, poněvadž první byl zmařen, hleděl vše vynahraditi. Nepodařilo se mu dosud úplně, tak že pomyslení na budoucí zkoušky z matematiky nebylo mu nejmilejší, nicméně neměl již tak zlé svědomí, a pokojněji, ačkoli ne zcela jistě, mohl po- hlednouti na vážného a přísného professora Vydra.

35 Také na něj teď jinak pohlížel než loni, a to jmenovitě od oné chvíle, co o něm mladý doktor filosofie Václav Thám tak pochvalně se vyjádřil, a co Věk sám za pilnějších návštěv koleje o tom se přesvědčil. Na korrepetice u professora Vydry se však Věk dosud neodvážil; nehořel ani teď zvláštní láskou ku počtařství a raději tu opakovací hodinu, ač 40 Vydra za ni žádného platu nežádal a nebral, obětoval své nejmilejší hudbě.

Sám mladý filosof někdy si vytýkal, že nehledí seznámiti se s učitelem, jenž jest tak upřímným rádcem a přítelom svých žáků, jenž je dle sil svých podporuje, za ně se přimlouvá a jim hodiny opatruje. Než Věk 45 jednak si dosti nedůvěroval, cítě své nedostatky mathematické, jednak se obával o volné chvíle, hudbě posvěcené; raději trpěl nedostatek, než aby se jich vzdal úplně.

Prudký lomoz, vzniklý náhlým povstáním všech posluchačů přerušil proud myšlenek Věkových. Mladý filosof vstal také jako všickni a upřel 50 jako všickni zrak sváj na professora, jenž se bral ode dveří ku podiu a odtud ke katedře. Byl to exjezovita pater Stanislav Vydra, slavný mathematik. Přišel v černé sutaně kněžské, do níž se vždycky oblekl, kdykoli šel do kolejí přednášet.

Byl muž ani ne padesáti let, nevysoké postavy, suchý, vysokého, 55 lysého čela, tváře význačné. Na ní sobě každý hned zpozdálí všiml nosu

dosti velikého, ale táhlého a pěkně zahnutého. Kdo však blíže na učeného exjezovitu pohleděl, toho upoutaly jeho veliké, tmavé, zapadlé oči, v nichž zářily bystrý duch, nelíčená vlivnost a přímost.

Ukloniv se posluchačům nezasedl ke katedře, nevytáhl z kapsy psaných přednášek, aby z nich jednotvárně četl nebo diktoval, jako to se profesoři většinou činívali, nýbrž ozbrojiv pravici křídou postavil se u katedry. Zrakem svým přeletěl četné shromáždění jako pěna ztichlé, usmál se vlivně a pronesl mírně a srdečně po latinskú: „Carissimi!“

Pak spustil německy. Mluvil zvolna, a bylo zřejmo, že mluvě uvažuje, že není onomu jazyku navykly, aniž jím bezvadně a plynnevládne. Latině, jak do nedávna přednášel*), bylo by mu šlo lépe, než po česku. Ale nesměl nyní latinsky, nerci-li česky. Vykládal o mathematice zvolna, určitě, jasně, srozumitelně. Dlouho však u katedry neprodlel; již stanul u stojanu s černou tabulí, již pravice jeho jala se malovati cifry, nejprve volně a pravidelně, čím dále tím rychleji. A již měnil také tempo řeči; mluvil zvučněji, rychleji, tvář všechna oživila, oči zářily.

Posluchači dole naslouchali jako v kostele, hleděli na něj pozorně a zase zapisovali, čím dále tím rychleji, nebo professor se dostával do ohně. Pravice se mu jen kmitala po tabuli, cifry a litery se tam množily, tabule zvučela od úhozů, kousky křídy drobice se stříkaly kolem a uletovaly, professor však toho nic nedbal, až se ozvalo: „Quod erat demonstrandum.“

Ruka sklesla, tabule utichla, a professor všecken zardělý a zpocený vytáhl si šátek a počal si utřírat čelo, jsa spokojen, usmívaje se a přebližuje posluchače, výklady chvatně po něm dopisující, až brková péra hlasně skřípala.

Věk probuzený prve příchodem professorovým ze svých snů, snažil se pak zcela z nich se vytrhnouti a pracovati s ostatními. Také to drahnu chvíli šlo, ale pak se zamyslil, a když se zase vzpamatoval, kdežto již byl professor Vydra, jakou spoustu cifer a liter zase ten oka- mžik namaloval! Byl to pravý labyrint, do něhož Věk-ztratil nit.

Psati dále a nerozuměti byla by marná práce. Proto ustal ve psaní a jen pozoroval, snaže se mistra sledovati a jemu porozuměti. To když Vydra dokončiv posluchače si přehlízel, Věk se velmi zarazil. Věděl, co přicházívá, že po výkladu professor rád aplikuje, že si vyvolává některého z posluchačův, aby užil vyloženého pravidla prakticky na nějakém případě podobném a osvědčil, že výkladu porozuměl. Kam si to sedl! Zrovna na ránu, Vydrovi na oči! Proč nezůstal vzadu, kde jest možno se přikrčiti!

*) Do r. 1784.

95 A již se Věk začervenal; utkvěl Vydrův pohled zrovna na něm, již si ho vyhlíží. Ano, laskavě se usmívaje kyne mu professor, aby přistoupil k tabuli. Vstal, šel připadaje sobě jak oběť. Ještě nikdy nebyl u tabule. Jak dopadne!

Dopadl, jak ani jinak býti nemohlo; šlo to bídně. Z počátku jakž takž, neboť professor chtěl studenta na věc uvésti, ale čím dál tím hůře, při čemž objevily se také některé mathematické slabiny Věkovy, a to dosti povážlivé. S Vydrovy tváře zmizel úsměv, a stín se na vysokém jeho čele uložil, stín nemilého překvapení, nespokojenosti, až i rozmrzelosti.

105 Věkovi bylo bídně. Styděl se a přál si jen, aby mohl zmizet neb uprchnouti.

„Milý pane, *ars mathematica* vymáhá píle a práce,“ ozvalo se pojednou, a Věk již se neodvážil na professora ani vzhlednouti. „Jděte a cvičte se, takhle by to s vámi dobře nedopadlo.“

110 Slova zněla přísně, ale vážně a dopadala mocně, mocněji, než kdyby zlostně byla pronesena. Věk nevěděl ani, jak se dostal do lavice. Hleděl před sebe do zápisů a pozvedl teprve až pak oči, když tabule zase zvučela úhozy, křída se tříštila a kolem lítalá; někdo počítal, ale ne professor, nýbrž jeden z posluchačův, a to tak číperně, bystře a mrštně, že professoru nebylo třeba ani slovem do toho promluvit.

115 Vydra stál vedle, maje levici v kapse kleriky zastrčenu, v pravici drže křídu a stopoval jako rys práci studentovu. Jen hlavou spokojeně pokyvoval, „*bene, bene*“ přes tu chvíli opakoval, až pak luskly prsty a zvolal „*optime*“ přistoupil chvatně ke studentovi, jejž v nelšené své radosti objal.

„Gandum meum, dimidium animae, to jste pěkně počítal. Radost, opravdu radost!“ to po německu a po česku dodal: „Odkud jste, miláčku?“

„Ze Žebráka —“

120 „Tak? Škoda, že ne z Hradce, víte-li, z Hradce Králové, slavného města. Excellenter! Potěšil jsem se!“ děl na novo studentovi, jenž jsa všechnen blažen do lavice pokloniv se odcházel.

Vydra pak obrátil se k posluchačům řekl po česku: „Právě si vzpomínám; víte-li, kolikátého dnes jest?“

„Jedenáctého!“ ozvalo se mnoho hlasů.

125 „Ano, jedenáctého dne měsíce října. A co bylo před třemi sty šedesáti a třemi roky, víte-li? Co se stalo dne jedenáctého měsíce října l. P. 1424?“

Všude ticho. Filosofové hleděli na sebe, hleděli na professora, někteří se usmívali, ale žádný se nehlásil. Až tu, hle, vstává jeden, mladý, štíhlý panáček, ah, zrovna ten, jenž prve tak bídně počítal.

Vydrovy oči se rozšířily údivem. Ale hned také se nějak nedůvěřivě usmál.

„Nuže“, pravil, „povězte nám, pane!“ Neřekl mu však „meum gaudium, dimidium animae, miláčku jediný“ — tón otázky byl jako pohled — nedůvěřivý. „Dne jedenáctého měsíce října l. P. 1424 umřel na ¹⁴⁰ morní bolest Jan Žižka z Trocnova, jinak z Kalicha, když obléhal město Přibislav“, odpovídal Věk. Zraky všech byly obráceny na něj. Překvapení, ano úžas způsobily sálem hluboké ticho, až je přerušil hlas profesorův.

„Excellenter!“ zvolal. „Ano, ano, Jan Žižka z Trocnova, jinak ¹⁴⁵ z Kalicha, hejtman český nepremožený, u Přibislavě od hlízy přemožený. Tak tomu jest, a dnes zrovna rok tří stý šedesátý třetí. Ano, to byl opravdu nepremožený hejtman, a nevím, milí pánoné, našli-li byste v historii jemu rovna. Hannibal byl také veliký vojevůdce, ale věru větší než Hannibal byl Žižka, jenž jsa na obě oči slep, nebyl ani jednou pře- ¹⁵⁰ možen, kdežto Hannibal, také slepý, ale jen na jedno oko, sice mnohých vítězství dobyl, ale také byl na hlavu poražen.“

Na okamžik se odmlčel, pak vedl svou dále:

„Arci byl Jan Žižka kacíř a brozný husita, ale to bylo před třemi sty lety. A co se děje dnes, pravým dnes, kde jest samá filosofie, osvěta! ¹⁵⁵ Dnes boří filosofové na trůně kláštery a chrámy Páně jako chasa Žižkova. Ano, ano, tak je dnes jako před třemi sty lety. Ale dnes jest o to hůř, že nám berou ke všemu náš jazyk svatováclavský, že jej vyhnali z úřadův a ze škol, kdežto tenkráte ho hájili. Ano, pánoné, Žižka byl dobrý Čech, pravý cordatus Bohemus, jenž se nepřítel nebál.“ ¹⁶⁰

A jakoby si náhle vzpomněl, obrátil se Vydra k Věkovi a pravil zase způsobem mfrným:

„Nu, a vše-li, miláčku“ (Věk byl již miláčkem), „kde byl Jan Žižka pohřben?“

„Nejprve v Hradci Králové“, odpovídal filosof povstav. ¹⁶⁵

„Excellenter, ano, ano, v mém rodišti, v Hradci Králové, a pak?“

„Pak byl přenesen do Čáslavě“, odpověděl Věk.

„Ano, tak jest, jste dobrý kronikář, věru až se divím. Nebo za našich časův, a jest to tuze smutné, tak jsme poklesli, že málo nebo nic nevím o svých předcích. Avšak budeme zase. Ano, budeme, protože bezpráví, které se děje jazyku našemu, musí jednou přestati a přestane, protože jest to proti Pánu Bohu, a protože to nejde jen tak zničiti jazyk, jímž králové a mocné panstvo rokovali a sněmovali, jenž jest tak ohebný, jadrný a bohatý jako každý jiný. Ano, milí přátelé, cokoli latině nebo řecky lze pověděti, o němčině nemluvím, to také po česku a tak ¹⁷⁵ krásně i ozdobně a snadně! Ukáži vám to na svém umění mathematickém.

Hodlám sepsati s pomocí Boží matematiku po česku, aby každý při-rozený Čech se z ní snáze mohl učiti, a aby všechn svět viděl a se přesvědčil, že náš jazyk svatováclavský hodí se i k věcem vzněšeným!
 180 Bude lépe, ano bude, ale budeme-li pracovati. Protož pracujte, rozmilé přátelé! Učte se nejprve sami v soukromí mateřskému jazyku, když vám jej ze škol vypudili, čtěte dobré spisy staročeské, a budíz z vás každý cordatus Bohemus, jenž se nebojí, jenž pravdu poví přímo a zastane se svého jazyka všude, kdykoliv a před každým. A věřte, práce vaše nebude 185 nadarmo! Lepších časů se dočkáte, neboť ke své práci budeme mít a máme mocné orodovnky v nebesích, dědice této České země, sv. Václava a všechny svaté patrony, a ti, jak náš dilectissimus Hradečan Balbinus se modlival, nedají zahynouti ani nám ani budoucím!"

Professor Vydra uchvácen byv nadšením a láskou ke své řeči matričké se odmlčel. Tvář jeho byla vyjasněna, jako ozářena.

Uvolnil citám svým a viděl, že nášel příznivý slech. Mladí filosofové byli jako pěna, pozorně a pobožně naslouchajíce. Na nejedné tváři bylo znáti tícinék slov professorových a odlesk jeho vroucího citu.

„Pozdržel jsem vás“, ozval se zas Vydra mírně a laskavě, „ale vy 195 jste moji milí přátelé, i mám za svou svatou povinnost, abych vám nejen o mathematice vykládal, nýbrž také na tyto důležitě a, abych řekl, posvátné věci ukázal, neboť nejste jen gaudium et corona vitae, nýbrž také spes patriae!“

Ukloniv se zlehka sestupoval s podia.

200 Veliký dojem jeho slov zračil se v uctivém tichu, způsobeném po-hnutými city, jež neměly hned ve slovech práchodu.

Vydra jda kolem Věka kynul mu. Ten, jsa nemálo překvapen, šel za ním. Jakmile se ocitli venku, před síní, professor žákovi, jenž tak bídňě počítal, podal ruku. „Měl jsem radost“, řekl zkrátka a ptal se 20 na jméno a odkud jest. Když uslyšel, že z D**y, zaklepal Věkovi na rameno a zvolal vesele:

„Ah, tedy krajan. No, to mne těší. Z D**y, vida — z Hradeckého kraje, z našeho kraje! To jste asi v Hradci Králové studoval?“ Věk pověděl, jak se dostal do Prahy na gymnasium. Z toho patrně nejraději 210 Vydra slyšel, že je mladý filosof zpěvákem a hudebníkem.

„To je dobře, to je dobře!“ opakoval, „to jest věc ušlechtilá a krásná. Také jsem umění toho velikým milovníkem. Ale vida, nač bych byl málem zapomněl; chtěl jsem se vás vlastně tázati, kde jste nabyl vědomostí historických?“

215 Věk pověděl, že četl v klášteře Hájkovu kroniku tříkráte, poněvadž se mu nad obyčej libila a nyní že čte Historický kalendář Veleslavínův, který mu zapůjčil pan doktor Thám.

Vydra, jenž dosud pozorně naslouchal a jen sem tam otázkou výpravování filosofovo přerušil, živěji nyní zvolal: „Ah, pan Thám! To jest dobrý vlastenec a dobré nyní pracuje a vlasti slouží. Také můj žák,²²⁰ mám z něho radost. Ale ještě něco, můj milý“, zvolal pojednou profesor, zastaviv se před domem, v němž bydlil, a usmíval se. „Do dneška jsem vás neznal“, pravil, „ani ne podle tváře —“

Věk rozuměl. Této otázky se hned prve nadál a lekal se jí. Nyní, když byla pronesena, zapýřil se, na okamžik mlčel, ale pak rozhodnou²²⁵ se pověděl pravdu, proč první rok se zanedbal a proč nyní vždy v zadních lavicích se ukrýval.

Professor poslouchal s účastenstvím a nic se nemračil. Potom zaklepal studentovi na rameno a dobrovitě řekl, že se dá všecko spravit a dohoniti i dodal:

„Ale korrepetičky, korrepetičky! Tam to spravíme. A půjčím vám také české knihy. Jen přijďte kdykoliv a vždycky upřímně a bez ostychu. A kdybyste i jinak něčeho potřeboval, přijďte také, s radostí vám posloužím, budu-li s to. Jen přijďte, můj milý!“

Věk se vracel jinak domů, nežli jak do koleje vycházel. Byl²³⁵ nadšen řečí Vydrovou i jeho jednáním. Častěji sice zaslechl za jeho přednášek nejedno slovo vlastenecké neb ostrý šleh na tehdejší poměry, ale jako dnes, tak ho neslyšel nikdy! A přítalem se mu stal ten znamenitý muž! Vraceje se domů myslil celou cestu na něj i na jeho řeč.

Alois Jirásek.

51. Bůh jest veliký.

1. Pána Boha vrouceně vzývám,
přeš chvály Jemu zpívám,
velký jest náš Hospodin.

On se světlem přiodívá,
pod nohama hvězdy mísívá,
svět je mocí Jeho stín.
2. On na křídlech větrů chodí,
život a ples všudy plodí,
řídí hvězd a světů kruh;
tisíc nových slunce hoří,
tisíc světů hned se boří,
jak svým prstem kyne Bůh.
3. Před Ním není žádné skrýše,
hlubiny a nebes výše
proniká vždy jeho zrak;

- před Ním jest jen krůpěj všeho
hloubka moře velikého,
celý svět jen drobný mák.
4. Tisíc věků utečení
před Ním jest jen okamžení,
a nesmírná věčnost — den;
sil Mu nikdy neubývá,
světy tvoře neumrlivá,
působí vše vůli jen.
5. Jako na teninké strunce
zavěsiv On v mraku slunce
zahnal tmy, den rozsvítil;
světům vzdělal kruhy čisté,
prstem změřil běhy jisté,
tisíce hvězd roznítil.

6. V uzdu pojal oheň, blesky,
v ocel je a v mrak nebeský
přísným prstem uložil;
zvážil vody, led a sněhy,
vše je zahnal v pevné břehy
a zem suchou oddělil.
7. Suchá země k Jeho hlasu
vzala na se roucho z klasů,
z květin, z mechu, z lesních hub;
dotknul se hor, skály pusté
oděly se v krví husté,
z něhož vyšel silný dub.
8. K vodám shlídllo Jeho oko,
z mořské tůně přehluboko
životy se prýštějí;
velrybové brázdí vody,
hemží se tu červů rody
v každé vody krůpějí.

10. Opět kynul — ptactva plesy
naplňují hory, lesy,
orel měří výšiny;
a na zemi tvory živé,
myš a slon a šelmy divé
vyslídají doliny.
11. Kdož moc Páně změří v mysli!
Dechnuv řekl prachu: „Mysli!“ —
a tu člověk z země vstal;
shlídl tato díla mnohá,
a nad námi poznal Boha,
kleknuv zpíval píseň chval.
12. Tvůrce, světa panovníku,
můž-li vzdáti tobě díku
slabý země syna duch?
Ach, jak sečte vše to zboží,
které tvoří ruka Boží?
Velký, nesmírný jest Bůh!

Z kancionálu *Braddáčova*.

52. Svatý kříž.

1. Pozdraven buď, svatý kříži,
na němž krásné ovoce,
na němž Pán Ježíš umírá,
syn nebeského otce.
2. Pozdraven buď, svatý kříži,
tvá ratolest se nemění;
Ježíš na tobě umírá
volaje velkou žízní.
3. Pozdraven buď, svatý kříži,
s tebe slyším smutný hlas;
volá Ježíš: Dokonán jest
na tom světě tento čas!

4. Pozdraven buď, svatý kříži,
ty naše potěšení;
praví Ježíš: Vezmi kříž svůj,
následuj mne na zemi!
5. Pozdraven buď, svatý kříži,
ty jsi veliká síla;
pod tebou se země třásla,
vále Boží v tom byla.
6. Pozdraven buď, svatý kříži,
ty jsi velmi vyzdvížen;
ukážeš se na obloze,
spatříme tě v soudný den!

Ze sbírky J. V. Kamaryta.

53. Modlitba Páně.

1. Otče náš,
k Tobě důvěrně voláme,
neb my lásku dobře známe,
nás kteroužto objímáš,
otče náš!

2. Bože náš,
v nejsvětější velebnosti
ty přebýváš na výsosti,
svět okem svým přehlédáš,
Bože náš!

3. Pane náš,
dej, by Tvé velebné jméno
nás ode všech bylo ctěno,
jež za dítky uznáváš,
pane náš!

4. Králi náš,
rozmnož síly svých milostí,
roznět v nás oheň těch ctností,
za které nám nebe dáš
králi náš!

5. Tvůrce náš,
Tvou af vůli tak plníme,
jak o andělích to víme,
svou milost když nám Ty dáš,
tvůrce náš!

6. Dárce náš,
své uděl nám požehnání,
Tvá dobrota všecko chrání,
vše živíš a ostříháš,
dárce náš!

7. Soudce náš
odpust nám, hle, my slzíme
a bratřím též odpouštíme,
jak Ty nám to ukládáš,
soudce náš!

8. Spásó náš,
nám slabým nedej klesnouti,
v hříšném víru zahynouti,
neb Ty naši křehkost znáš,
spásó náš!

9. Štíte náš,

ach, odvrát od lidu svého
největší zlé všeho zlého, —
hřich, jejž v nenávisti máš,
štíte náš!

Jan J. Marek.

54. Modlitba královny Esthery.

1. Hospodine, Hospodine!
Všemočný králi, spásó Israele,
z tvé ruky vyšly, v ní jsou světy celé,
před Tvojím dechem naši padnou nepřátelé.
My tu s bolem — lkáme s želem:
Smiluj se nad Israelem!

2. Hospodine, Hospodine!
Tys mocným slovem stvořil nebe, zemi —

Ty vše ovládáš svými perutěmi,
zlost neodolá Tobě nástrahami všemi:
Abrahamův Bože, králi,
proti nám, ach, vrah Tvůj válí!

3. Hospodine, Hospodine!
Ach, shlédni, kterak nepřátelé Tvoji
nám na záhubu na krvavou brojí,
a dědictví Tvé na prach potříti se strojí:
v boji, hoří, v bídě, v želi,
přispěj, pomoz Israeli!

4. Hospodine, Hospodine!
Nezavrhuj nás — Israel Tvé robě!
Tys býval s námi tuhé na porobě,
z egyptských vazeb Tys nás vysvobodil sobě.
V nové bídě, v trudu, želi
přispěj, pomoz Israeli!

5. Hospodine, Hospodine!
Slyš, jak tu lkáme, k Tobě jak voláme:
vrah nelítostný šíje naše láme,
na širé zemi nikde obrany nemáme!
Z hrůzy morné, z trudu, žele
vysvobodiž Israele!

6. Hospodine, Hospodine!
Ach, milost, milost! V radosť obrať hoře,
nechť oživnouce těžké po úkoře,
Tvé jméno chválit můžem s plesem a v pokoře.
Bože dej, by nezavřeli
na smrť ústa Israeli!

V. Štulec.

55. Modlitba za vlast.

Ó mocný, svrchovaný Bože,
chraň matku Vlast a v bědách ráď,
a neklaď v temné zkázy lože,
leč na trůn Slávy své ji vsad;
dej věčnou něhu v její oči
a silu v hruď: vše v moci máš,
a kdy k ní lesf a zrada kročí,
buď ochráncem jí, Pane náš!
Dej za strážce jí bohatýry,

stkvost řeči vznes, lid sváru zbab, 10
a pošli hlasatele víry
a věčnost našich svatých práv;
svých zrakův září pramen spásy,
čin nadšený v té vlasti vzbud,
jž v nadnou růži s keře krásy 15
dal's na junáckou světa hruď.
Vzbud nadšení, kde mysl svadá,
kde chladnost byla, vroucnost dej,

zdroj činů v sprahlychň nader lada
20 a sflu v paže chabých lej;
chraň pole, sady, řeky ladné

i horstva převelebnou stráž,
a slepé, zbloudilé a chladné
ved nazpět zas, ó Pane náš!

Adolf Heyduk.

56. Píseň.

1. Po svých otců staré notě
zapějme si, přátelé!
Bude rázem po trampotě,
oči blýsknou vesele —
zavdejme si, zapějme si
švarnou, zdravou,
usměvavou,
pravou českou píseň!

2. Naše píseň vzácná není,
charpou kvete na poli,
vlnou skáče po kamení,
ptáčkem v lese šveholí;
v našem kraji všude znají
naši starou,
věčně jarou,
pravou českou píseň.

3. Nad kolébkou andělščku
zvoní ze rtů matčiných
a v komůrce při měsíčku
touží z ústek dívčiných,
tu si stýskne, tu zas výskne
svižná, čilá,
roztomilá,
pravá česká píseň.

4. Bujným tancem v kole šumí,
až se chvěje podlaha,
než i dupnout soubě umí
hrdě, vzdorně na vraha:
hnala k dasu cizí chasu
silná, slavná,
starodávná,
pravá česká píseň.

5. Nuže, po svých otců notě
zapějme si, přátelé:
Bude rázem po trampotě,
oči blýsknou vesele —
zavdejme si, zapějme si
naši starou,
věčně jarou,
silnou, smavou,
švarnou, zdravou,
pravou českou píseň!

Svatopluk Čech.

57. Zmizelá radost.

1. Proč jsi, doubravo, za jitru
mhloú šerou se oděla?
Bývalá ty má radosti,
kam jsi ty se poděla?

2. Zdali k zemi padší dáváš
krásu jarním poupatům?
aneb k nebi vystoupiši
barvu letním oblakům?

3. Není, není mezi květím
ani mezi hvězdami:
větrové ji odvanuli,
odplynula s řekami.

Fr. Lad. Čelakovský.

58. Ptáče.

1. Má zlatá matičko,
ach, povězte mně,
co to bez přestání
pohrává ve mně?
2. Hraje to, zpívá to,
chvílkami skáče,
oč, že mám v srdcečku
zavřené ptáče.
3. Klec máme na půdě,
dojděte pro ni;
však my to ptačátko
chytíme do ní.
4. Dáme je za okno,
musí nám zpívat,
když budem večeřet,
když budem snídat.

Týž.

59. Rozsévač.

1. Dobře můj milý mléčivá,
máček-li sladký zasívá;
dobře můj milý mléčí —
sic by mu narost' vláči.
2. Vzejde mu každé zrnko snad,
pole se zbarví v růží sad,
máčky mu plné vzkvetou,
hrstku mu vrátí vsetou.
3. Kdyby však pustil v zrníčko
jedno své sladké slovíčko,
vzejde tam hořké bejlí,
upřímné oči zmejlí.

Eliška Krásnohorská.

60. Ze „Starosvětských písniček“.

Dá-li Bůh.

1. Však se ještě dobrý Bůh
o nás také stará,
celý širý český luh
zelená se z jára.
2. Požehnání dá mu též,
bude hřát a rosit,
3. zlatou pšenku, těžkou rež
budeme si kosit.
3. Zlý-li člověk přijde, až
dni se budou krátiť —
inu — dáš-li, Bože nás —
budem také mlátit!

Sen.

1. Mně o kouzelné zahrádce
se zdál tak divný sen,
to bylo jako v pohádce,
když v soumrak přejde den.
2. V měsíčném svitu s jabloně
květ po květu se chvěl,
a v poroseném záhoně
se černý motýl tměl.
3. A kol jak stromy šelestí,
pták zlatý zpíval tam.
„To zpívá písň o štěstí“,
já pravil k sobě sám.
4. Tu v ráz, jak na vše pad' by
strach,
pták zachvěl se a ztich',
pochmurný stín mu k srdeci sáh',
a na vše napad' sníh.

Lodka.

1. Kolíbej mne, kolíbej,
moje lodko snivá;
řeka šplouná, povídá,
v dál jak s námi splývá.
2. Na břehu se rákosí
šepotavě sklání,
větřík duje, potichu
v dál nás popohání.
3. Hlava klesá, ruka mdlá
pustila se vesla,
jest, jako by dřímotou
nás ta lodka nesla,
4. daleko, ó daleko
radostí i hoře,
kams v to velké, neznámé,
mlčenlivé moře.

Jos. V. Sládeček.

61. Jarní.

1. Skřivánek vylít' do mraku
a jásá
a s lemu šedých oblaků
na svět, jenž plný zázraků,
déšť zpěvných perel strásá.

2. A každý tón jak ze zlata
jen zvoní,
a zem poslouchá dojata
a tuší v ūdrexch poupatá
a čerstvou hlsnou voní.

Jaroslav Vrchlický.

62. Z „Růže stolisté.“

1. V růžích bdim i sním —
kdy v horce
tvář mi jitro celuje,
zlatotkané den praporce
nad hlavou kdy vztyčeje.
2. V růžích bdim i sním —
kdy strou se
lehké mhlý po jezeru,
hájenu, křovínu kdy ženou se
světla pršky k večeru.

3. Leč ze širého kdy hvězdna
Boží slávy plane bezdna,
říne z odkrytých se desk,
Immortelky, váš mi lesk! (I. 2.)
1. Nepřebrané plynou vůně,
sladkosti a lahody,
vlasti milá, na tvém lůně
z kvítků blahé úrody.

2. Kdož v koruně tvé planoucí
sečte drahé kamení?
A kdo z tvých rukou kanoucí
jasné perly ocení?
3. Ó má vlastil! z neskonale
hojnosti tvé — *tuto* ale
daruj jednu růžičku,
tuto dej mi perličku. (I. 5.)
-
1. Mračné doby, smutné chvíle,
vás mnoho si nevšímám ;
ba i chmury naše mile
z rukou lásky přijímám,
2. myslí si, že vždy nebývá
samo nebe bez mraků,
krásněji že vycházívá
z černých slunce oblaků.
3. Tak i přívity do věnce
k jasné růži a pomněnce
mnohý kvítek temnější
činí pohled libejší. (I. 37.)
-
1. Zas vás vidím na doběrku,
luk a hájů okrasy !
Zbaven sad již jarých šperků
podzimními nečasy.
2. Po dřevech jen plápolají
barvy žluté, růžové ;
či někdejších květin hrají
ve větvích to duchové ?
3. Dnové krásní slasti čisté,
dnové květní, tak i vy jste
zmizli, a jen v záletí
stkvíte se mé paměti ! (I. 40.)

Fr. Lad. Čelakovský.

63. Z cyklu „V přírodě.“

1. Jde jaro a v mysli probírá,
jakých má barev a zvuků ;
co vidět, to v květ se rozvírá,
vše hovoří v slkvíváním tluku.
2. Jde jaro a v mysli vzpomíná,
jakých má přítel a dětí :
kde pole, tam nová rodina,
a mladátek na každé sněti.
3. Jde jaro a v mysli vzpomíná,
jakých má domovů, bytů :
co srdce, tam domov počíná
a pne se až do nebes krytu. (20.)
-
1. Starý javor, básník starý,
v písničkách dřímá na mechu,
přišlo dítě osířelé :
„Dej, javore, útěchu !“
2. „Bloudím unaveno lidmi,
duše hladem umírá,
každý má jen pro mne kámen,
srdce své mi zavírá.“
3. Starý javor zamyslil se,
vlastní řadra rozevře :
„Půjdem, hochu, uvidíme,
zda-li které otevře.“
4. Spolu chodí — div divoucí !
Co je písni po lese,
na housličky v smíšku je pláči,
a to srdcem otřese.
5. Spolu chodí — div divoucí !
Starý javor — srdce pán,
a kde srdce jenom kousek,
zotíváno dokořán. (28.)
-

1. Tys jak májové to loubí,
když se v teplé šero skládá,
a v šum dychne z nitra, zhloubí —
duše mladá!
2. Každý lístek mluvou jímá,
plna květů tvá je vnada,
v tobě zpěv, kdy všecko dřímá —
duše mladá!
3. Vše ti svaté, velikánské,
a myšlenek skočná řada
jak ty mušky svatojanské —
duše mladá!
4. Tak jsi divomocná vezdy,
že tvým touhám nebe střádá
do klenutí zlaté hvězdy —
duše mladá!
5. Taká jsi, že na tvá slova,
byť i hasly v poušt a lada,

světy roznítí se znova —
duše mladá! (34.)

1. Sotva více píseň velká
pravdy v sobě zavírá,
mnoho-li pták do hrdélka
ze srdce jí nasbírá.
2. Sotva více krásy něžné
do té pravdy ujmě se,
co jí kvítko malé, sněžné
z poupatka si vynese.
3. Sotva více třpytu, jasna
z pravdy té se roznítí,
co ta hvězda drobnokrásná
sobě na noc rozsvítí.
4. A co vy jste, písňe drobné
o té velké přírodě?
Jen tak jako kapky zdobné
na kalíšků láhodě. (41.)

Vítězslav Hálek.

64. Vojenská.

1. My jsme švarní, čeští hoši,
bratří z Čech i Moravy,
někomu-li vhod to není,
ať se nám jen postaví!
2. Hlavy vzhůru, paže k boku,
stojíme stráž u stráže,
chce-li někdo vlast nám bráti,
ať se jenom ukáže!
3. Českou řeč a Českou zemi
děd nám hájil za dědem,
a kde oni vítězili,
také my to dovedem.
4. Dokud v srdci čest a víra,
neosíří otčina,
v každém synu česká matka
zrodí vlasti vojína.
5. V Čechách, Slezsku, na Moravě
my si ruce podáme,
a kdyby pak, kdo chtěl, volal:
„Vzdejte se!“ — my nevzdáme!

Jos. V. Sládek.

65. Zdravice.

1. Buď zdráv, kdo věrný vlasti syn
v zlu, dobru při ní stojí,
a miluje ji ze hlubin
i ve štěstí i v boji;
kdo doufanliv a mužný jest,
když po všem zdá se veta,
a komu český krov a česť
jsou nad poklady světa!
2. Buď zdráv, kdo celým před světem
je hrd na české jméno,
ač muž, se stane dítčtem,
když láskou vysloveno;
však bráni ostřím čepele
ji před každým a všady
a jest mu jízva na čele
pak nad královské řady!
3. Buď zdráv, kdo sněhy na hlavě,
má v prsou oheň juná,
a komu v stáří jásavě
zní mládí zlatá struna. —
A zdráv buď jun, když hlaholí
mu k boji pověst dávná!
A těm, kdo padli na poli,
buď na vždy paměť slavná!

Tyž.

66. Píseň česká.

1. Hučí vítr širou plání,
zvučí lesem, bouří strání,
v chýži, hradu hlaholí,
srdečem každým šveholi.
Co je jímá, po čem touží,
co mu blahem, co je souží,
vše se v tobě ozývá,
písní česká milko má!
2. Ó té písně, kterak hřměla,
že se všecka srdeč chvěla,
zmužlostí táborům,
hrůzou cizím praporům.
Ach, ty zvuky porozváty,
a jen bolest těžké ztráty
v tobě ještě vyznívá,
písní česká, slávo má!
3. Pínsni, ty se orlím letem
slunce výše neseš světem,
z tebe mluví lidstva duch,
jeho snahy, jeho ruch.
Krásného co vymyšleno,
tebou jest to vysloveno,
větci duch tě provívá,
písní česká — duše má!
4. A kdy plesám a kdy strádám,
v tebe, pínsni má, to skládám,
ty mé blaho sděliváš,
ty mne v strasti těšiváš.
Tebe na rtech světem jíti,
za tvých sladkých zvuků mršti
srdeč, duše touživá,
písní česká — duše má!

Ladislav Quis.

67. Bůh jest láska.

1. Bůh jest láska, dennice plesejte,
nebes zástupové slávu pějte,
prudký větře peruti zachvívej,
zvukem libým, louko, horo, zpívej :
Bůh jest láska.
2. Bůh jest láska! Nechť i hrom si hřímá,
plamen v noci tmavé světy znímá ;
nechť se pevný základ země třese,
pěnící se moře v oblak vznese —
Bůh jest láska.
3. Bůh jest láska! Klaňte se hříšníci,
děti jeho jsme my smrtelníci,
nechť nám v strasti, nouzi, hanbě žití,
smrť — svět nemůž' nás s ním rozděliti —
Bůh jest láska.
4. Bůh jest láska! Budiž posvěceno
otcovské zde na zemi tvé jméno ;
přijdiž k nám, ó lásko, s svou milostí,
kéž se srdeč této země sprostí :
Ty jsi láska!

Josef Vlastimil Kamaryt.

68. Tisíckrát.

1. Byť znělo tisíckrát, vždy stejně jest mi draho,
vždy zní mi svátečně až k srdeč taji,
jak svatá přítsaha, jak sladkých slibů blaho,
tvé jméno, otčino, můj kraji!
2. A byť mi tisíckrát se chvělo v každé struně,
má píseň tisíckrát tě vrouceně slaví ;
kéž tisíc andělských mám harf, by při tvém tránně
zpěv zavzněl nejkrasší a pravý !
3. A kdyby tisíckrát hlas můj byl ubožší,
a hana s výsměchem jej provázela,
jak ptáče raněné má píseň s rozkoší
jen v klín tvůj, otčino, by spěla.

4. Ó, vždyť se nehanbím, mněť slávou jedinou:
co znělo ladně kdy v mému chudém pění,
to že byl vlasti dech, jenž zavál v duši mou —
vždyť zpěvu vyššího mi není!

Eliška Krásnohorská.

69. Zapadajícímu slunci.

1. Tak opět klesáš po své denní pouti,
skráň svoji noříš v azur, nach a rubín,
bys mohl zítra se zas pozvednouti
ve nové kráse, svěží, z bedra klubin;
at ohněm pláš, ať mlhy tebe halí,
v svém vzchodu, pádu velký jsi, ó králi!
2. Já k tobě vztahoval své ruce z rána,
když narcisům jsi zlaté srdce lšíbal,
když v trávě, která rosou obetkána,
jsi zlatým šípem těžké klasy shýbal;
hor lehkou nohou tknuv se spěchal k vlně
a vesmír v hudbu zlatil čaruplně.
3. Kam šel jsi, byl jsi dobrdiním všady,
vždy tekla hojnosc z tvorí zlaté dlaně,
tvým žehem větší dychly hvozdem chladny,
a ku obzoru lnoucí dlouhé pláně
se smály, jak jsi přes ně tál' své vlasy,
neb cítily, jak pod nimi vrou klasy.
4. Ty's štětcem namaloval přeumělým
motyla křídlo, v němž duhová oka
se splitají, by pozadím víc ztmělým
pradávných hvozdů kmitlo ze hluboka,
jak tříšeň pestrých květů okřídlena,
jak píseň v bytosť živou proměněna.
5. Zamýkal's v hroznů jantar žár svůj blahý,
na slívu dýchal's, by skrz mlhy nádech
ret lákala, a kokosu mok vlahý
byl tebou slazen v ohně vodopádech;
ty jab'ka maloval's, svou sypal krásu
na hlavy melounův i ananasů.

6. Na ptáků křídlech zkusil's barvy svoje,
od moře purpuru až v zelen hvozdů,
a sladký žár svůj stavil's v perel roje,
jež tekou z hrudla slavíků a drozdů:
ty's zažeh' vlnou lidskou zřitelnici,
by k tobě zřela tichá, žehnající.
7. Až ke dnu moře zapouštěl jsi šípy
a barvil skály, korálové tesy
a škeble rýhoval's, co nachem kypí;
jak Bůh procházel's sítin a řas lesy
a dýchal's blaho, tak že pochování
i v písce moře cítili tvé plání.
8. Ted tigr v krvi divý žár tvůj cíti
i ještěr, jenž své mladé tebou líhne;
pel žlutý pro včelu ty sypal's v kvítky
a šídlo, jež se nad bystřinou mihne,
na krunýři svém nese v černém kmitu
jas tvojich safírů a chrysolitů.
9. Tys nejvýš spravedlivý! Dobrodiním
ty svrchovaný, budiž žehnán všemi!
Kéž tobě roveň jak ty v žití činím,
kéž s otevřenou dlaní k záští němý
vždy s jasným okem projdu život snivý,
jak ty jsi k mračnům, k lidem trpělivý!
10. Ku tvému světlu v plesu nozdry zvedá
oř divý na stepi, jež ku obzoru
jak moře rozvlněná konce hledá,
tlum volavek a čapů v hlučném sboru
tě vítá na své pouti k pyramidám.
Přej, ať s jich plesem tichý zpěv svůj střídám!
11. Vím, nejsem lepší, nejsem o vlas více,
syn vteřiny! — Ty budeš dál, ó králi,
své otvírat světu zřitelnice,
ať člověk na něm velký nebo malý,
a když i zmizí jak smet, zrnko píska,
ty jak dnes v stejném plát vždy budeš trysku.
12. Plát budeš na hrob země, jež nám hrobem,
plát budeš v trosky, z nichž svět vstane nový,

kde všickni bratry, a kde nikdo robem,
 plát budeš jak štít velký, démantový,
 té lásky obraz, jež svět v klínu chová,
 v nás žije, tryská z nás vždy svěží, nová!

Jaroslav Vrchlický.

70. Buď vůle Tvá!

1. Buď vůle Tvá! Ty jenžto přesahuješ
 s nadhvězdných stání světa končiny,
 a lásky okem po nich obživuješ
 i valnou šíř i tajné hlubiny;
 Ty, jenž přebýváš v moci neskonalé,
 opásav svých sluncí se jasnosti,
 Ty, jenž tvorů všech řady dokonalé
 svatou, nestihlou řídíš moudrostí,
 buď věčně vůle Tvá!
2. Buď vůle Tvá! ta vůle, jíž se koří
 nebeské dvorstvo světlem oděná,
 ta vůle, nebe která nebem tvoří
 a blahem plní duchy zvýšené,
 jak anděly a silami tam všemi
 v žádoucí říši Tvé jest slavena,
 tak, otče, zde od dřtěk Tvých na zemi
 jen poznána a vrouceně plněna
 buď věčně vůle Tvá!
3. Buď vůle Tvá! kdy záře Tvých milostí
 a Tvých darů život náš ostkvívá,
 v našem kdy srdeci ples a mír se hostí,
 a blaženostmi duše oplývá;
 však i kdy bouře nad námi se sbíhá,
 bolest a nouze nám dni podkalí,
 kdy zlý nepřítel cesty naše stíhá,
 a v truchlost mysl naši zahalí,
 buď věčně vůle Tvá!
4. Buď vůle Tvá! když nad hrobem stojíce
 útěch se zhoštujeme nejblažších,
 kdy sevřeným žeolem nám blednou líce
 nad ztrátou pokladů těch nejdražších:
 ó dej, v té smutné době by se sneslo,

kdy před Tebou svět pustý spatřujem,
v duch náš, je sůl, ono sladké heslo:
Tvůj, Pane, dar zde Tobě vracujem,
buď věčně vůle Tvá!

1. Buď vůle Tvá! a zákonů Tvých símě
v srdcích našich se stále rozmáhej!
Buď od Tebe nám milé každé břímě,
je nésti Tvá milost nám pomáhej!
Slabí jsme; Ty rač dáti setrvání,
Ty v pádu kroky naše podchycuj,
a tak v životu, tak i ve skonání
děj, slitovníce náš, se rozkaz Tvůj,
buď věčně vůle Tvá!

Fr. L. Čelakovský.

71. Duchu světa.

1. Tajen jsi ty oku smrtelnému,
duchu světa, srdce přírody!
Zjevuješ se však přec tvoru mldému,
zkoumá-li jen tvoje výplody.
2. Tebe vidím, když se na východě
purpurová brána otvírá;
když tvé oko v krystalové vodě
na obraz tvé tváři pozírá.
3. Tebe vidím, když tu v lidském těle
velebná se duše zjevuje;
když sok lsbá svého nepřítele,
i když láska lásku celuje.
4. Tebe slyším, v oblačném když moři
hrůzoplodný hlahol hrochotá;
když se skály, hory, země boří,
i když slavík hajem klokotá.
5. Tebe slyším, když tu moudrost hlásá,
etnosti hlas když se tu ozývá:
slyším tě, když rozkoš lásky jášá,
i když volnosti zpěv zaznívá.

6. Tebe cítím, když se srdce mého
nadpozemský plápol zmocňuje;
když tě vidím, slyším přítomného,
cítím tě — a cit mě zbožňuje!

Boleslav Jablonský.

72. Před vzkříšením Vykupitele.

1. Jak s větví svadlé listí padá valem,
tak stíny sypají se v Jerusalem,
jenž pod nimi jak vdova
tvář halí v závoj šera noci letní.
Ó míre, míre, míre, s nebe slétni,
ať okřeje zem znova.
2. Je ticho v ulicích, je ticho sady,
i na vinicích, ticho všady, všady
u kraje cest, nad cisternami:
i kroky hlídáčů jak ze sna duní,
vzduch prosycený ospalou je ván,.
vše spí, kéž Bůh bdí s námi!
3. Chrám nedostaven jako Babel k nebi
se tyčí, trámní pozlacené hřeby
jak hvězdy temnem hoří;
na věži Antonii oheň strážný
se chví a hasne, nad ním Říman vážný
o kopf opřen v sny se noří.
4. Ted' chvíle, kdy se hroby otvírají,
tož hroby soudců, hroby králů, v taji
kdy mrty v ucho šeptá druhu:
Svět starý hasne a se řítí v trosky;
kdy vstane asi velký prorok Božský
v ten národ tyranů a sluhů?
5. Spi Moria i Gihon, Sion zlatý,
noc táhne přes ně stínů černé šaty,
spí kamenité pláně,
spí dobrý, zlý i satan přivřel oči,
jen Sirius a Orion se točí
v kruh kolem Boží skráně.

6. Ó zněte harfy k Nejvyššího chvále,
dne vřavou zněte, tichem nocí, stále
nad zemí, pod oblohou;
On velký jest a věčný, světů osy
v své dlani třímá, jako krůpěj rosy
zem drží pod svou nohou!

Jaroslav Vrchlický.

73. *Krajina.*

1. Na prázdných polích dlouhé řady stromů
se kloní s bezlistými haluzemi,
vran zástup tmí se nad střechami domů,
a s jejich křídel šero padá k zemi.
2. Kraj obzoru se náhle rudě vznítil,
plá oranžem, jenž pomalu se ztrácí.
Snad zlatý háv to anděla, jenž chytíl
den v náruč svou a k nebi s ním se vráci.

Týž.

74. *Chatrč u řeky.*

1. Malá chatrč blíže řeky
na samotu prehla z lidu,
sní a dřímá po dva věky
stejna v ruchu, stejna v klidu.	3. Sedí tiše jako pěna,
přimknuty jsou kalné oči,
padá střecha, padá stěna,
poval pln je červotoči.
2. Přitulená k boku chlívee,
dvě maličká okna v lici,
sedí na své podezdívce
jako babka na lavici.	4. Je tak vetchá, je tak chará,
plna lat a záplat všade,
a přec myslí, chudák stará,
že je posud děvče mladé.
5. Však již nad ní šumným slovem
klen se modlí v noční dobu,
jak kněz rakve nad příkrovem,
žebráka když kladou k hrobu.	

Adolf Heyduk.

75. *V poledne.*

1. Je vůkol ticho. Stromu list
se nepohně, a blankyt čist
jak moře šírá, dálna pláň; | jen cikád v trávě slyším hlas,
a časem zralý praskne klas,
kdy žhavý paprsk padne naň. |
|--|--|

2. Ochablý vedrem zpěvný pták
se ukryl v hustý větví mrak
a časem sotva pipne jen;
i motýl v rudý máku květ
svá křídla svěsil — těžký let
i jemu, jak je unaven.

3. Na hrázi stinných olší tlum
nevzruší vánek z libých dum,
ni lesklá vlnka na vodě...
Ó černé letní poledne —
dum lузných moře bezedné
v tom tichu, vůni, lahodě!

Vojtěch Pakosta.

76. Před bouří.

1. Na vodách temné, těžké stíny leží;
do svislé trávy rosa v kapkách splývá,
a nad břehem se v lehkém vánici kývá
sněť vrby křivá;
vzduch horký zdá se, že se pohně stěží.
2. Pak náhle blesk se v dálí k zemi snese,
a vrby skloní se a zapraskají;
po vlnách žhavé, siné jiskry hrají,
a v mrazech tají
se temný řev. Zem pod nohou se třese.
3. Zář slunce rudá prosvítá jen chvíli
ze spousty mračen, jež se nebem valí;
pod břehem, jenž ční z vody ovětralý,
se vlny kalf,
a vítr stená, hučí, lká a kvíslí.
4. A potom příval s oblohy se sřtí
na prsa země sprahlá, rozechvělá,
a zář, jež slabě v zápalu se stkvěla,
se zatmí zcela,
jak Bůh by sám, co přijde, nechtěl zříti!

Jan Červenka.

77. Večer ve žnich.

1. Červánků zbytek nad vesnicí visí
a s chvěním svoje růže v řece zhliší,
v ruch těžkých kol se biče praskot mísí,
vůz plný, poslední se ke vsi blíží.
2. Jak zvolna jede nastlán vrchovatě,
až země tknou se splývající klasy!

Jak jede, zdá se, že se koupá v zlatě,
a za ním smích a hovor mladé chasy.

3. Než vyjde měsíc — v úplňku dnes bude —
dluh na chvílku se v moře snění pustí,
svou píseň pod mezí kdes cvrček hude,
v kol ruch, v hlas lidský stále klasy šustí.
4. Ty klasy rty jsou, jimiž země praví:
„Ze svého klínu rozdala jsem všecko,
klas plný muž má, žena plachtu trávy,
a koukol s chrpou do kytice děcko.
5. Již první vítr letí po strništi,
nás k ohni přiláká báj známá;
v mé hrudi bude klíčit jaro příští,
a v nocích zimních v sněhu budu sama.
6. A pluh zas moje věrná prsa zraní,
a zlaté símě klesne v moje rány,
já kletbu vaši změnění v požehnání
a krev svou vtělím v krvavý mák planý.
7. V mých řadrech síla rodná nevymizí,
jsem božstva symbol v práci neunavný,
já neptám se, kdo zasil, ni kdo sklozí,
v mé hrudi hárá stvoření žár dávný.
8. Mám ráda hlas, jímž oráč potah řídí,
a necítím krok skotu odměřený;
vždyť stále vidím pot na čele lidí
a roje much u koní úst a pěny.“
9. Tak zdá se mi, že hovoří ty klasy,
co s vozu visí, jenž už do vsi vstoupá: —
v tom vyšel měsíc plný bledé krásy,
jak cestou vůz, on po vlnách se houpá.
10. Zhas' červánek. Stín za stínem se střídal,
a měsíc blesk' u cesty temnem stromů,
kde stádo volů, jak je Homer vídal,
šlo krokem houpavým a těžkým domů.

Jaroslav Vrchlický.

78. Sestina v srpnu.

1. Pod starými a košatými stromy
na vlnké, husté, nesslápané trávě
sám ležím v dumě, skrze větve v dálí
zřím do kraje, jenž v stříbrné spí mlze
tím unavený nekonečným žárem,
jak dlouhým bděním unavené oko.
2. A slunce, velké Kyklopovo oko,
se zadívalo pevně mezi stromy,
zem, vodu, vzduch opijíc dusným žárem,
a sotva brouk se pohně zvuče v trávě,
a pouze jako stěnu v modré mlze
stál vidění lesy na obzoru v dálí.
3. Mdlý, znaven ležím, netoužím již v dálí,
do srdce vlastní obrácené oko,
svět jiný stopuje tam v slzí mlze;
jak jezero je duše mezi stromy,
jež opuštěné dumá v síti, v trávě,
jen vášně zanícené těžkým žárem.
4. Klas trávy, stromů vrch se nehne žárem,
ni mráček sivý nezjeví se v dálí;
je dusné ticho — v písku, síti, trávě.
Ku spánku rádo by se přimklo oko,
však brání mu v tom velké, staré stromy,
jež korunou se zdají stápeč v mlze.
5. Zda v této tajemné a šeré mlze,
jež zdá se chvět a blýskat mocným žárem,
vám nová míza stoupá k srdeci, stromy?
Zda života ruch rozlívá se v dálí?
Zda v účasti se dívá jakés oko
na vření vln a motýle let v trávě?
6. Ó, chtěl bych zhasnout, jak světlouška v trávě
Ó, chtěl bych zmizet jako holub v mlze!
Chtěl na jediné bych se změnit oko
a stříbrný nezmýlený zimou, žárem
ves život v blízku, hloubi, výši, dálí,
čím žijí skály, květy, býlí, stromy!

7. Ó, staré stromy, jak tu ležím v trávě,
sem neste z dálky bouř, jež dřímá v mlze,
taj pronikne snad oko blesků žárem!

Týž.

79. V lese po dešti.

1. Květ porosen i každá řasa
novou se leskne svěžestí,
dech vánku s větví kapky strásá
a nové šumí pověsti.	3. Pavouk se vrací v svoje síť,
ó jak ho ten déšť vyděsil,
neb místo mušek v bílé nitě
mu samé perly zavěsil.
2. I záře slunce z mraků šlehlala
jak v přeletu a pospěchu,
a zlato své, jak v listí vběhla,
hned rozsypala po mechu.	4. Já cítím stromů klenbou tmavou,
když bleskne světla pramínek,
jak tajná ruka nad mou hlavou
tká závoj snův a vzpomínek.

Týž.

80. Z „Lesního kvíti.“

1. Hle, to onen zázrak jarní,
slunka všechno jící lék,
ze šveholu čilých ptáků,
z růží, z divokého máku,
z jasmínu a fialek.	1. Pod kamenem pramen prýstí,
vrhá perly v šedý mech,
a zob malíčkého ptáka
jednu po druhé je vsáká
v útlý krček na pospěch.
2. Teplých vánků šelestění
mile oblétá mou skráň,
z chvoje, z křovin všech i vřesu
plno písni, plno plesu,
ozývá se v stráni i pláni.	2. Divno-li, že písni jeho
z kvetlý háj se zveselí?
Ze zdroje kdo krásy pije,
může sladké melodie
zapěti i z trpkých chvil.
3. Ba i měsíc tká a svíjí
roušku na stohlavý bor,
a v té divné mocni světla,
váni dýší prsa zkvetlá,
rozkoš září vlhký zor.	3. Žloutne stromů listí v lese,
každý keř a každý peň
dumá, kývá, chví se, vadne,
listí šepce — brzo spadne —
jeseň bude slavit žeň.
4. A co dávno mrtvo bylo,
krísi náhlý citu výr,
růže kvetou zas, jež zvadly,
a hvězdy, jež druhdy spadly,
svítí v sladký duše mř.	2. Ach, ten pohled skládá v srdeč
drobných slzí víc a víc,
každý list, co pádem smutí,
jesti jedno povzdechnutí,
a les má jich na tisíc.

3. Mysterium smrti věčné,
divohrůzná jest tvá moc,
hle, v tom pestrém kvítí davu
všecko sklonilo již hlavu,
lese, lese, dobrou noc!

4. Ticho, jedno šepce ještě:
„Pěvče, v smrti zákon kryt:
přroda co třímá v dlani
u věčném jen umírání
může věčný život mít!“

Adolf Heyduk.

81. Podzimní den.

1. Nad tichou zemí zářné slunce stojí
a zlatým paprskem se dívá v lesy,
jak příroda si pomalu hrob strojí
v pavouků vláknech, v listí pestré směsi.
2. Mně pod oknem keř růží znova vzkvétá,
hle, motýl k němu ještě zalet' bílý;
snad poslední to pozdravení léta,
snad poslední to úsměv u mohyly.
3. Na holých kmenech plné hrozny vína
se v zlaté pyše svojí sluní klidně,
v nich na svou mladost zem se rozpomíná
a vzpomínkou tou usmívá se vlídňě.
4. A lehce slunce šípem poraněno
do svadlé trávy jab'ko s větví padá,
v něm poslední svou oběť a své věno
strom na řadra své věčné matky skládá.
5. Sním u okna a vidím ptactvo tažné,
niv lesk i barvy tknuté umíráním,
třpyt vln i chvat, v azuru slunce vlažné,
a vidím vše a sotva slze bráním.
6. A jest mi, jak bych s myslí rozechvělou
měl toto vše v své nitro uzavřítí,
bych přírodu v své hrudi nosil celou,
až přijde stáří, tato zima žití.
7. Až přijde pro mne chvíle umírání,
bych lehčeji moh' v divém roztoužení
na řadra matky s jasnou klesnouš skrání,
již v sobě splniv nové narození!

Jaroslav Vrchlický.

82. Příchod zimy.

1. Sletují se špačci, stráň je holá,
Jeseň přede hedvábný svůj tret,
sivá Zima s vrchů v kraje volá:
„Přijdu hned!“
2. Přijdu zítra, zjasním svahy chlomků,
blesk je ukryt, upoután je hrom —
kmentem budou střechy vašich domků,
kytkou strom.
3. Roztočím kde které kolovrátky,
vzbudím v síních veselí a ruch,
ne-li květy samy, přijde zpátky
jejich duch.
4. V oknech bslým stkvostem tkvíti budou,
v slunci měniti se zas a zas,
než je v obdobu zas vtělí rudou
jarní čas.
5. V písni změním různé hlasy ptáčí,
cukrování hrdiččino v smích,
jemuž ani síňka nepostačí,
v niž se zlív.
6. Najdou se tu povždy družka s druhem;
nehude-li krásnější to čas —
nežli ten, jenž teskliv roní luhem
slzy v řas?
7. Líci vtělím kyčet planého máku,
vzdech vás zašumí jak v chůzi vřes,
srdeč budou jako hnízda ptáků:
písní směs.
8. Vánek změním v lásky celot plesný,
růži v purpur na děv vašich rtech,
a ty bslé astrey tomu ve sny,
v hrob kdo leh!
9. Každému dámu něco za náhradu,
čím by si jak v létě hrdě ved' —
po špičkách se k vašim nivám kradu,
přijdu hned!“

Adolf Heyduk.

83. Zimní.

1. Kol krystalný se bělá květ
a jehly jinovatky;
můj Bože, jak by celý svět
byl zaklet do pohádky.
2. Mech svěží, pěkně zelený
si mezi okna stelou,
snad spí v něm lesa ozvěny
i s jara bájí celou.
3. Pláň tichá. Časem zlehýnka
pták černý po ní lítne,
tak smrti truchlá vzpomínka
se hlavou starce kmitne.
4. Zem spí. Slyš, z dálky větru sten
jí staré báje zpívá,
a píseň má jak lehký sen
ve mlze nad ní splývá.

Jaroslav Vrchlický.

84. Po ohni.

1. Zdi učazené s okny zejfími,
jak vedle cesty žebrák otrhaný,
ze statku zbyly. Popel v různé strany
roznáší větrík perutěmi svými.
2. Kol v blátě leží trámce ohřelé,
a stará jabloň jako vdova sirá,
jíž děti zemrou, smutně k nebi zírá,
že ratolesti nezbylo jí celé.
3. Čmoud pronikavý dosud do ovzduší
vyráží z trosek. — Zamklí a bledí
jak živá bída pohořelci sedí
na troskách v hloučku, usouženi v duši.
4. Muž v haleně, a vedle žena děcko
na klíně drží, druhé se k ní tulí.
Ty děti a s čím z ohně uniknuli
na vlastním těle — dnes jim jmění všecko!
5. Svět širý, dálný — a přec opustiti
to místo bolí! — Každý kámen volá,
v svou náruč tiskne i ta jabloň holá,
sta vzpomínek tu srdce v pěsti chytí.
6. Tak v zoufalství a bídou rozechvělá
co duše všech tu krutý zápas vedla,
zří vlaštovici muž, jak stéblo zvedla,
by holátkům svým hnizdo vystavěla.

7. Jas z očí vzplál mu jako slunce z mraků.
 Jal robě v náruč mozolitou dlani,
 a k blankytové jak tu hleděl báni,
 muž — v práci titan — zíral z jeho zraku.

Vojtěch Pakosta.

85. Illuse.

Motýlů modrých celý sněm
 v slunci se mshá a splitá,
 druh druhu honí a chytá
 kvetoucím, vonným jetolem.

2. Drahokam slunce plamenem
 v azuru jiskří a kmitá;
 motýlů modrých celý sněm
 v slunci se mshá a splitá.

3. A nevíš spítý sladkým snem,
 tak zmámlí tě hra jejich hbitá,
 zda sám se azur niží sem,
 či v azuru přece to litá
 motýlů modrých celý sněm.

Jaroslav Vrchlický.

86. Nikdy dosti.

1. Jen stále v srdeci, na rtech jméno svaté,
 ó jméno vlasti méjme s horoucností!
 Té naší lásky vroucí, přebohaté
 k ní nikdy nebylo a není dosti.
2. Vždyť více dala nám, než kdo ji vrátil.
 I děti ztracené svou něhou chrání,
 jest věrna, nechť syn ji vřátil,
 když klnul ji, má proň jen požehnání.
3. Odpouští bratřím, již ji zaprodali,
 všem otvárá svou náruč ku smření.
 Ó klekněme, ať zrak nám slza kali,
 v nás nikdy, nikdy dost k ní lásky není!
4. A kdyby za ni krev svou prolil v boji
 a na branici spálil chtěl své kosti,
 ó, kdo smí hrde vznést hlavu svoji,
 kdo říci: Matko, učinil jsem dosti?
5. A kdo by věřil, že již dostál cele
 k ní svoují slastné, horující tužbě,

- že dost již v náručí jí okřál vřelé,
dost blaha poznal v její svaté službě?
6. Kdo dost již cítil, jakou rozkoš sladkou
zdroj nehnoucí lásky její line?
Ó věz, jak vlast tvá umí býti matkou,
když dítě vyvolené k srdci víne!
 7. Ó spějme k ní a nesme duše vzňaté
jí každým dechem v obět oddanosti!
Vždyť v nás té lásky k matce, k vlasti svaté¹
až posledním jen dechem bude dosti!

Eliška Krásnohorská.

87. V Středohoří.

1. „Poustevníčku na temeně lysý,
vrchu sivobradý v dálce lesů,
co to s bílého ti pasu visí
v řasy roucha z brumátného vřesu?
2. „Jsou to cesty ušlapané shůry,
poutníci kde za poutníky minou,
nebo svislé růženečku šňůry,
na nichž v modlitbách se zrnka šinou?
3. „Řekni, starče: modlíš se a prosíš
za každého blízkých dědin syna?
Za ty, které na svých bedrách nosíš,
za všecky-li vzýváš Hospodina?
4. „Pro každou tu pestrou, hybnou tečku
máš-li tolik lásky, slitování,
že se modlíš na tom růženečku
za ně zbožně sám a bez ustání?“
5. „„Věru, za každé se modlím děcko,
za každou i hlavu v sněhu šedin;
za ty chodce, za to množství všecko,
za lid prostý z milých našich dědin.“
6. „„Zaň se modlím, ne však sám jen, k Bohu!
Mněš to, člověče, jsa malé výry;
hleď, jak ruce vzpíná pod oblohu
v modlitbě mých bratrů sbor tam širý!““

7. Hle, — a zřím tam v dálce, v modré mlze,
jak své hory vzpínáš do nebeska,
zřím tvůj obzor, plynoucí v mé slze ...
Ty se modlíš za nás, země Česká!

Eliška Králova.

88. Jdou léta.

1. Jdou léta větrem, který listí smetá
a odvívá je na konec až světa.
2. To naděje jsou života a touhy —
a za chvíli sám kmen tu stojí pouhý.
3. Však přijde jaro, znovu zazelená
se koruna ta stromu omlazená.
4. Pták — štěstí — hnězdo vystaví si v loubí,
kde květy — blaho — koutek jeho vroubkí.
5. Květ uvadne, pták uletí, a listí
je rozmeteno větru nenávistí.
6. Jen modlitba a výra v Boha v žití
jak jasná hvězda nade stromem svítí.

Aug. E. Mužík.

89. Přísaha efebů.

My přísaháme: Nikdy neznectíme
ty svaté zbraně, jež dnes obdržíme!
Buď kdo buď, chceme vždy za tím státi v boji,
kdo vůdce rozkazem před námi stojí!
Mříž každý chceme pro bohy a vlast milou,
byť stál již sám, byť s celou vojska silou.
Vlast menší zanecháte, než jsme ji našli,
buď hanbou nám! Ať alespoň ji skráší
smrť každého, když nemohlo to žítí.
Jen pouze ji chceme zbožňovať a ctiti.
To přísaháme, aby tak se stalo,
jest svědkem Enyalios, Ares, Thalo,
Zev, Hegemone, Auxo, Olymp celý,
zem věčně veselá i Ereb stmělý.

5

10

Jaroslav Vrchlický.

90. Ze „Slávy dcery.“

1. Třebas teplé slzy z očí leji
po těch hájích tu a rovinách,
přece plesám v duše hlubinách
více a více každém při kročeji.

Všudy dobré, doma nejlépeji,
Parom po všech všudy cizinách!
Ach, mně ve slovanských krajinách
sama zem už voní příjemněji.

Pro mne nejsou cesty světoběžné,
příchod, kde nás nikdo nečeká,
odchod, při němž nelká srdce něžné,
lidé, s nimiž řeč nás nespojuje,
budoucnost ni dávnosť daleká:
taková pouť vyhnanstvím mi sluje. (II. 100.)

2. Znám sic mnohou ušlechtilou hlavu,
jakých v cizině snad nemnoho,
chlouby pronárodu onoho,
jenž má slávu jména, řeči, mravů;
než kdo jest jim přednosť dáti v stavu?
aniž haňme chválou někoho,
ačť bych já znal přece jednoho,
jenž jest — ale srdce všechněch Slavů.

Ty všech vděkyň spolu pěstoun, chovan,
buď ti dána, tichý genie,
čest ta, které nám jsi nabyl — Slovan!

Byť i vyschllo lože Vltavino,
tvoje, dokud stane Slavie,
jméno, Mladoň, vděčně bude jmíno. (II. 117.)

3. Pracuj každý s chutí úsilovnou
na národu roli dědičné,
cesty mohou býti rozličné,
jenom vůli všickni mějme rovnou.

Bláznovství jest chtíti nemistrovnou
rukou měřit běhy měsíčné,
jako k plesu nohy necvičné
pokoušeti pro pochvalu skrovnu.

Lépe činí ten, kdo těží s málem,
stoje věrně na své postati,
velký jest, buď sluhou nebo králem.

Často tichá pastuchova chýžka
více pro vlast muže dělati
nežli tábor, z něhož válčil Žižka. (II. 123.)

4. Kdo ctí národ, všeho rád si všíma,
co mu národ v paměť uvádí,
ves, kde muž se velký narodí,
hrob, jenž drahé kosti v sobě třímá.

Proto i mne od Beskydů přímá
cesta ke Dunaji sprovodí,
na jehož se pravém nachodí
břehu mnoho, co cit Sláva jímá.

Krásným Váhem tedy bezé dlení
do Rábských jsme Ďarmot vrazili,
Dobrovského místa narození.

A tu vroucí, já i lásky bůže,
dik jsme osadě té činili,
že nám dala na svět toho muže. (III. 17.)

5. Blaže, kdo si jeden čistý, smělý
účel místo mnohých představí,
v němž by jako v centru měňaví
pableskové všech dnů žiti tleli,
a v něm myslí, cítí, žije celý,
v slasti, v slzách, v přízni, v bezpráví,
až se šťastně k němu doplaví,
byť i přes bouř, plamen, hrom a střely.

Pevné vůli, tužbě ušlechtilé,
nerozdlné srdce žádosti
rádo dává nebe dojít cíle.
Ač pak i mně slova tato lhala,

z vítězství-li není radost,
mužně padnouť není menší chvála. (III. 117.)

6. V středu nebe stojí spodepřená
matka Sláva zlaté o trůny,
bleskem čtverokmenné koruny,
hvězdotkaným rouchem ozdobená.

U noh jejích leží rozprostřena
síla krajin jako čalouny,
pravá berlou, levá peruny,
důstojenstvím tvář jí ozbrojena.

Vysoko pak postavou a čelem
tak se vznáší tato bohyně,
po nebi že obnáší zrak celém,
rozkoš sladkou šťastné cític matky
v té své dcer a synů rodině,
již tam vůkol rozhostila v řádky. (IV. 5.)

7. Nad vratami pekla železnými
průčelí se černé rýsuje,
kde se nápis tento spatřuje,
literami ryty glagolskými:

„Tuto Hanba s nášlapníky svými,
otroky a sluhy panuje,
tu pláč, hrůza, bolest věkuje
s pokutami za hřích pekelnými.

„Sem se klidte, v oheň tento živý,
zrádci vlasti, řeči, národu,
Bůh buď vašim dušem milostivý;

„obývejte místa tato bledá,
citte žalosti i nehodu,
přeběda vám třikrát, běda, běda!“ (V. 25.)

Jan Kollár.

91. Z lilií a růží.

I.

1. Do Řezna se z blízka, ze daleka
sešli volenci na říšský sném;

císař na trůnu již sedí v něm,
nevrlé na české kníže čeká.

2. Ten ve chrámě dle, — pokorně kleká
před milostným Panny obrazem,
modlí vrouceně se a líbá zem,
pak jde k němu, — císař se ho leká.
3. Jako ohromený s trůnu vstává,
jde mu vstříc, jak osika se chví,
nejpředenjší sám mu místo dává.
4. Spatřiltě, an s Václavova čela
zlaté kříže znamení se stkví,
a že provázen jest od anděla.

II.

5. Ve klášteře u svatého Jiří
zbožná abatyše Milada
pokání si přísně ukládá
za hřích otce, až hněv Boží smíří.
6. Tichá nad Prahou když noc se šíří
a svá nad ní křídla rozkládá,
lásku k otci již ji vybádá
jít do chrámu černém ve šlojšti.
7. Dle tu na modlitbách do půlnoci,
před oltářem kleče v slzách prosí:
„Odpusť, pane, odpusť vinu otci!“
8. Vida Pán, jak pláč jí lice rosi,
andělovi jednonu hněd káže,
a ten z rejster těžkou vinu smaže.

III.

9. Po horlivém v církvi působení
zbožný Ditmar oči zavírá,
lidu žehnaje — již umírá
vroucí na kříž tiskna polsbení.
10. K nástupnška jeho vyvolení
na Levý se Hrádek ubírá
četné kněžstvo; tam zrak upírá
na jednoho celé shromáždění.

11. Oko vlídné, líce milolandné,
velebná jest jeho postava,
na ní pokora a svatost vládne.

12. Tu sbor kněžstva dí, an povstává:
„Za biskupa chceme míti Čecha!“
a los všechněc padá na Vojtěcha.

Fr. J. Vacek-Kamenický.

92. Z Pomněnek na cestách života.

Hudlice.

1. Jak vás vítať, ó vy drahé,
vy milostné Hudlice!
Již vás vidím — slzy blahé
zalévají zřenice.

2. „Tvá kolékba, náš to Betlem,
otče drahý, Jungmanne!
Ty a život tvůj vždy světlem
věrným Čechům zůstane.“

3. Tak vás vstám; — zrak můj kropí,
duch můj lísbá drahé stopy,
kudy noha krácela
mého mistra-anděla.

Karlův Týn.

1. V houští spí již pěvců hejna,
dřímá sad i les i luh,
než kol věží Karlotejna
otcovský bdí Karlův duch.

2. Otče vlasti, otče drahý,
otče věrný, Karle náš,
nové práce, nové snahy
svých-li Čechů požehnáš?

3. Jak tu vděčně tvoje jméno
po věk věků velebeno:
žehnej nám, a Čechů vděk
oslaví tě v každý věk.

Václav Štulc.

93.

a) Poslání.

1. Potem, krví svatá země,
matko mužů velikých,
div hle, ještě žije plémě
tvé po bouřích tolíkých!

2. Měst tvých účel býval slávy
domknouti se výšiny,
a co ves — to bystré hlavy,
a co hrad — to hrady.

3. Nuž, té pozasuté sopky
svou pochodní tajné kobky
nám, Palacký, osvěcuj,
dávní lásku rozněcuj!

Fr. Lad. Čelakovský.

b) Pěvcům.

1. Zanechte básní s tváří uplakanou,
jet poesie rajských luhů květ!
Nech srdce hárá, zraky jasně planou.
zanechte básní s tváří uplakanou —
nadšení pěvce má být srdeci manou;
prut, kterým z pouště luzný budí svět.
Zanechte básní s tváří uplakanou,
jet poesie rajských luhů květ!
2. Nač hořem mříti, kdy se jaro budí,
a v srdeci poupat blaha na tisíc?
Ráj nebo peklo dříme v lidské hrudi —
nač hořem mříti, kdy se jaro budí?
Jen zloba mívá zasmušilou líc,
a kdy vše jásá, tu se nejvíce nudí.
Nač hořem mříti, kdy se jaro budí,
a v srdeci poupat blaha na tisíc?

Vojtěch Pakosta.

94. Matko má!

1. Matko má, já viděl moc a slávu tvoji,
slávu ruků tvých a věvodův i králů,
umějících statně ve krvavém boji
bránit svobodu a množiti tvou chválu.
2. Matko má, já viděl tvoji moc a slávu,
slávu synů tvých, již dřavtipem a umění
nistiili kol světlo, věnčili tvou hlavu,
a jak hvězdy září lidstva nade chlumem.
3. Matko má, já viděl tvoji moc a slávu,
k nebesům se nesla z dvorů tvých a chýží,
a já viděl, jak z těch květů v blahém davu
andělové na čest Pánu věnce vříží.
4. Matko má, já viděl tvoji moc a slávu,
slávu synů tvých, jež blahoslaví nebe,
umějících vzděně po nebeském právu
pro blaho svých bratří obětovat sebe.
5. Matko má, já viděl tvoji moc a slávu,
slávu synů tvojich, ozdobených věnci

v apoštolů díle, v mučenickém hávu,
stkvělých mezi Kristovými oslavenci.

6. Matko má, ó vlasti, drahá máti Čechů,
já tvou slávu viděl — já tvé viděl hoře:
ale Pán též viděl dal mi pro potěchu,
kterak tobě plane nové slávy zořel

V. Štulc.

95. V podzimním kraji.

1. V podzimním kraji sám jsem dlel
a vzpomínal i přemýšlel,
co krásy vůkol podzim svál;
poslední lístek na stromech
když mrazný jeho ničil dech,
já hořem byl bych zaplakal.
2. V podzimním kraji sám jsem dlel
a vzpomínal i přemýšlel,
co ze vši krásy na konec; —
a počítal, jak dlouhý čas,
než jaro se k nám vrátí zas —
ó dlouhý čas! však přijde přec!
3. V podzimním kraji sám jsem dlel
a vzpomínal i přemýšlel,
co květu osud strhá s nás! —
Kam srdce by se podělo,
v mého hoří kdyby nemělo
naděje v jaro — v lepší čas!

Vojtěch Pokorný.

96. Ubitý.

- Oj tři lítí, tři lupiči
ubili kozáka v Síci.

Pod javorem zelenoučkým
nad kozákiem kůň mladoučkým —
5 tělo jeho osiřelé,
větrem, mrazem zledovělé.
Nad ním koník rozželil se,
po kolena v zem zaryl se.

„Nestříj, koni, k hlavě mojí,
10 vidím dosti věrnost tvoji,
spěchej raděj, drahý koni,
do rodné dědiny svojí.“

Vyjde bratr, utiší se,
vyjde máti, zarmoutí se:
„Oj, kdes, koni, nechal pána,
zda mu prsa v boji sklána?“
15 „Za mnou Turci pospíšali,
pána mého se mne šnali;
oj, slyš, máti, nerozkvíl se,
oj, syn tvůj už oženil se!
Vzal si žínku, vzal milenou,
krví travičku zrosenou.
Zkus to, máti, písek zlatý
do kamení zasévati.
Jak ten písek, máti, vzkličí,
20 přijde syn tvůj zpátky v Síci!“
Přel. *Rudolf Pokorný.*

97. Kniha.

1. Před mými zraky jako hvězda stkvělá
kdys v noci tmavé zářný stanul zjev;
v sluch hudba vábna, tajemná mi zněla
a tklivý, srdeč jímající zpěv,
tak tichý, jak kdy vánek šelestí,
a sladký, jak báj dávných pověstí.
2. „Kdo jsi?“ — já ptal se chvějícím se retem;
„mluv, kdo tě posylá můj rušit klid?“
Snad zblouznil jsi na dlouhé pouti světem,
mám tebou zatracen či spasen být?
Kdo jsi, ó mluv a netýrej mne déle,
jsem na vše připraven, ó mluv již směle!“
3. „Ni jedno, ani druhé. Od přívodu
té země věčna, nesmrtelna jsem,
ač prosta rouchem, velkého jsem rodu,“
děl zjev ten rajské hudby ohlasem.
„Mé lokty celý objímají svět,
ty neznáš mne?“ — „Ne!“ zašeptal můj ret.
4. „Mnou s Mojžíšem Bůh mluvil na Sinaji,
mne v úděl nešťastným i šťastným dal,
mnou pláč i vzdechy od stvoření lkají,
mnou stejně úsměv pochopen i žal.
Dnes hlas můj bouří jest a trůny boří,
a zítra zpěvem vil, jež z vln se noří.
5. „Jsem čhléb, jinž všickni národové žijí,
jsem pramen živý ústám žíznivým,
dnes hymnou, zítra hrobní melodii,
vše miluješ, zhrdající vším.
Od věku táz, vždy jiná podobou,
ať zářím světlem, ať se brodím tmou.
6. „Jsem nenávistí, láskou, odpusťením,
jsem vásní, mřrem, hrůzy výkřikem,
lží, pravdy štítem, zoufalstvím i sněním,
a věčné hledáním prstem Boha jsem,
ať k pomstě nebo k odplatě se zdvihá...
Ty neznáš mne?“ — „Ne; kdo jsi, promluvl“ — „Kniha!“
Jan Červenka.

98. Keplerův hřich.

Noc odstřela všecky zemské roušky
s hvězd nebeských; jest jasno v nedozírnu,
a mihot věčných světel praví němě:
„Pusť zraky své jak orly po nesmírnou,
teď z jeho tajin plnými pij doušky,
teď myslí, měř a zpytuj, synu země!“

Vzduch čistý jako chladný křištál mrazí,
jest zimní noc, a všecky mátohy,
jež v letním vedru mlhavě se plazí,
mráz krutým ostřím srazil s oblohy;
jest průzračno až po nejjazší světy,
jež konečnosti lidských výzvědů
tam v závratných svých dálkách staví mety,
cíl krajný ozbrojených pohledů.

V tu noc Jan Kepler u svých nástrojů
bdí sám a v zamýšlení přehlubokém.
Dnes v prostor nebes nezalétá okem
jak jindy chtivým smělých výbojů;
v dlaň opřel skráň, v níž rýsuji se vrásky,
a myslitelskou hlavu zádumčivě
vstříc hvězdám vzpial, tak nečinně a snivě
jak mládeč v okouzlených dumách lásky.
Dnes neproniká hvězdných světů tlumem
ten přísbuzný, jak ony světlý duch,
dnes nesčítá jich ladný hyb a ruch
a neslídí jak neodvratný strážce,
v jich věčný zákon bystře pevným umem;
zrak vnitřní v pozemské dnes tmy se hrouží,
po lidských losů pátrá slepé srážce
a v duši trpící, v té chvělé vážce,
tž lidských strastí, lehkost útěch váží. —
On sčítá útrapy, jež nad člověkem
jak černé hvězdy vírem žití krouží
a zmstaným jej provázejí věkem;
ne věčný zákon — věčný zmatek střhá
a zkoumá dnes. A hvězdy září v dol
jak tvrdé démanty, jak hrotý zlaté,

s jichž ostří cos jak pohrdání mihá
k tvé nicotě, jak výsměch pro tvůj bol.

Jan Kepler v celé pýše vzpial se teď,
a z hrudi těžce zkoušené i hrdé
též svitly hvězdy démantově tvrdé
tém dálným, cizím světům v odpověď.
Hle, k černé říze chudobné, jež kryla
ta prsa, v boji svém tak ušlechtilá,
dvě slzy, které trapných tísní spor
byl vynutil, jak mužův bol tak žhavé
a zledovatělé jak mužův vzdor —
ty mráz tam přitknul, perly mihotavé,
šperk býdy lidské. Smrtelnosti znakem
tak znamenán, stál nesmrtný muž
jak z ledu sám, tak tich a pevným zrakem
vpřed upiatým zřel v noci jasnou líc
a vzdorně dumal budoucnosti vstříč.

„Nechť tedy zhynu v útrapách i hladu!
Vy hvězdy samy věčními jste svědky,
jen přísné poznání že v závěť kladu
a nepodvrhám pověrečné cetky
vám místo zlatých, čistých paprsků!
Tém zasvětil jsem žít, duši samu,
těch nezaprodám hadačskému klamu!
Nechť za lež dávají mi zemské štěsti:
co z věčných rysů vašich okrsků
jsem vyčetl, to jedinou je zvěstí,
jež jménem vaším v paměť věků vpíší.
Já neposkvrním nauk vašich vážných
a nesmísím jich s bludnou bajek říší;
vás, v chrámu věčné pravdy světel strážných,
vás nechci zradit za svůj všední chléb.
A nechť svět chce být a zůstať slep
a zlato sype tomu, kdo jej šálí,
kdo drze z mamičů jsa licoměrných,
si šašky tropí z bloudů lehkověrných:
já chci jak vy být nezvratný a stálý,
ne jako větrem utržený list —
duch můj, ten touží být jak hvězda čist.“

80

Zrak zvedl ku hvězdám v tom odhodlání,
 však líc mu omrazilo zimné vání,
 a hvězdy v chladném majestátu plály
 dnes divnou, přísnou jemu cizotou,
 jak kdyby nikdy v nevyzpytnou dálí
 se nevznášely věčnou temnotou;
 dnes důvěrníku svému, příteli,
 svou dávnou účastí vypověděly;
 vzhled jejich, jemu milený a známý,
 byl proměněn a němou vedl řeč:
 „Chtěls marně, smělče, obcovati s námi!
 My v záři trůníme, ty v temnu kleč!
 My črtami jsme míru, jasu, krásy,
 90 a věčný soulad v nás i kolem nás!
 Ký syn to zmatků bolných k nám se hlásí
 a držím umem vráži v umu hráz?
 Co víš? Kam stačíš? Co ti možno zbádať
 v tom krátkém žití vrátkým zkušením?
 95 Tvá pravda — je-liž víc než domnění?
 A můžeš pyšně víc než ze hvězd *haddat.*“

95

100

105

110

115

Stín těžký zastřel duši badateli,
 a jako stínu toho vtělení
 se černý obrys kreslí v sněžné běli
 a blíží se. To není vidění,
 tot lidský stín. Zrak hněvný blýskne z šera,
 a mračný stane Valdštejn u Keplera.
 „Tak jsem tě nalezl chtěl, tak právě v díle“,
 dí Valdštejn hvězdáři. „Co žádám, víš.
 Mně dávno slouží astrologů píle,
 a dávno zvěstila mi slavné cíle
 svou nadpozemskou mluvou hvězdná říš.
 Však nevěřím všem věštbám pochlebným
 z úst zištných, dobrodružných lžihadačů,
 a z pravých čisté vědy vykladačů,
 již ku hvězd mysteriím velebným
 zří s úctou vážnou — z těch ctí nejvíce tebe.
 Chci tebou zvědět, co mým losem jest!
 Mne volá čin, jest čas — nuž, zkoumej nebe,
 bys tlumočil mně ryzí věštu hvězd.
 Chci zvědět, jest-li vhodna, šťastna doba,

bych počal záměr srdnatý.“ — Tu něm
vzpiat Kepler dí: „Tam věčných světel sněm
plá nade mnou, a před jeho bych tváří
byl kejklířem? A nevěříš-li lháři
ni prodavači šalby, slyš mě tedy:
co žádáš zvědět, nikdy nevyloží
ti učeň chladné, pravdomluvné vědy!
Já zkoumám dráhy hvězd, ne soudy Boží!“

120

„Jak? Soudy Boží?“ šeptá Valdštejn temně,
a duše otřásla se v hlase jeho.

125

„Jest víra tvá, že nad okrskem země
jen Boh jest bez soka pánum všeho?
Že ran i zdaru tahákem pobludným
jak vojevůdce svrchovaný velí,
on sám že zlo i štěstí soudně dělí,
sám otáčí jen kolem osudným?

130

Ty nevěříš ni v moci demonické?
Nic není mezi člověkem i Bohem,
co tajným prstem sahá v losy lidské
a soudy Boží kříží v ději mnohem?
A není vědy důvtip slepý, němý,
co vládne mezi nebesy a zemí?
Snad magické jsou, předurčené vlivy,
jež odvracejí těžké Boží soudy;
snad hvězdné skupiny, jich běhů proudy
svou silou pronikají v zemské nivy
a losy stanoví, jichž nemění
i nemstí — nesmí mstít Boh spravedlivý!

135

Či vše to popírá tvé učení?
Slyš! zdar mi slibil dávný výrok hvězd —
leč nezbytný je k zdaru přede mnou
ted čin snad prokletý — čin odvážlivý;
a Boží soud-li vládcem losů jest,
pak osud náš jest: odměna i trest.
Rei: klamal jsem se, hvězdy chápav tak,
že triumf beztrestný mi zaslibují?“

145

150

A Kepler dí: „Ty pojáls pověr brak,
nám ani triumf hvězdy nezvěstují!
Červ člověk ve své pídimuži pýše
se domnívá, že oněch sluncí sbor,

155

160

jenž věčnost řídí a jí zákon píše,
se stará o náš bídny chtíč a vzdor!
Co hvězdy dí, to může být jen zvěstí
hvězd pokolentím, bilionům věků,
ve chvílkové té pavučině štěstí,
v níž pavouk Osud pase po člověku!
Chceš, aby o tvém příští výrok hvězd
kdes mezi nebesy a zemí visel ?

165

Znej, co dí hvězdy, co jich pravdou jest:
tot řady ohromných jen měr a čísel,
jichž velkosť mrazí lidskou nicotu.

170

A mravenčímu tomu životu
přec plá-li světlo hvězd a oběžnic,
jen tu nám ozařuje jistotu:
jsme lhostejni těm hvězdám tam, jsme nic.“

175

Jak černý stín stál Valdštejn před Keplarem,
stín, jenž se třásl záštítm, pomstou, vztekem,
stín hroznivý a srostlý s nočním šerem, —
jak demon, jak sám Osud před člověkem.
„Měj díky!“ zasoptil, „aj, proto tedy
tě v službách mám, a zlato mé ti vděkem
jen za to, hladový ty hlupče vědy,
ty pídimudroi, jenž nadut chloubou?

180

Nechť jsou ti k pohrdání o tom zvědy,
co Valdštejnovou slávou jest či zhoubou!
Či myslíš, že jest cílem mým a tužbou
tvých čísel chaos, čar tvých křivolakých?

185

Či všecku čest a přízeň, všecko zlato
snad pošetile vyplýval jsem na to,
by Kepler, spiklý s nebeskými zjevy,
z nich pyšně vypočítal, že nic neví?
Jak? Tam, kde denně šíky svoje mění
ty tajeplné, mnohozvěstné světy,

190

nic o Valdštejnu neplá ve všemnáru?
Mne szírá žízeň po tvém odhalení,
však závratného mozku svého trety
mi pouze házíš: číslici a míru,
jak místo chleba kámen lačné feně!

195

Již tedy sčítaj ve své vědy jméně
mou štědrotu i bídu svých běd!

Jdi, pyšný žebráku, jenž mně se roubá,
jdi, kacíři, — pouť v exil není dlouhá!
Dnes Valdštejnovi sloužils naposled!
Jdi s védou svou, jdi s hladem — Boh tě živ!
Tvůj aspoň los je trest, je spravedliv,
tof Boží soud, ne tajný hvězdný vliv...“

200

Pryč s výsměchem se Valdštejn odebírá
a s hněvem odvrátiv se od hvězdáře.
Jan Kepler v temno jako v propast zírá:
hle, jaký zjev se náhle odestírá
před jeho duší? V lesku rudé záře,
jež demonickým svitem barví všecko,
zří mroucí děcko — hladem mroucí děcko,
své děcko vlastní drahé, oplakané,
jak prosí okem o svůj život mladý —
a není spásy, — umřelo přec hladu...
Jak děsný zas to nyní obraz plane?

205

Jan Kepler vidí ozářenou stěnu —
a před ní s vlasem divě zježeným
stát s vytřeštěným zrakem hroznou ženu.
jež úpí k němu skřekem šfleným
a v matném, srdečvoucím blábolu,
v nějž bujně kletby beze smyslu vplétá,
mu vyčítá té dlouhé bídý léta,
jež protrpěl jim bylo pospolu...

215

Tot žena, kterou ve svém srdci nosil.
Zrak strhaný, jak o soncit by prosil,
zrak zakrvěný vtýká se mu v duši,
pak tmí se v mlhách, zakalen se smuší,
až bělmem vzhůru zvrácen v smrti hasne.

220

Hle, jaké šlehy nyní žáry jasné
kol postavy, již dlouhý blý vlas
vlá ve větru a lomící se ruce
se chvějí nad hlavou? Kol ohně jas
plá z hranice, k níž davy s rykem proudí
zří divadlo, jak tupá, temná zášť
a nevědomosť čarodějku soudí,
svůj zločin halce v nábožnosti plášt.
On zří, jak stařena ta zděšená
tvář plnou vrásek v mukách k nebi zdvihá:

230

235

a nešťastná, již soud tak mrzký stíhá,
toť jeho matka — matka milená!

240

Jan Kepler stojí, zírá bez hnuti,
a zdá se mu, že věje od hvězd na zem
kýs demon zuřivou svou perutí
a plní život lidský tmou a mrazem;
a mocně magický že jeho vliv
ten svatý rozum, který tvorstva div
kol pořádá, ten zákon pravdy ruší,
sic osud lidský byl by spravedliv.

245

To cítí ve své bolesti zryté duši
a vzpomíná... Má opět ženu milou
a děti nevinné, k nimž demon žene
zas bídu, škrtitelku zasmušilou;
smrť vidí — exil — tužně neskončené. —
Jest otřesen. On s přesvědčením náhlým
jak poštíván pekelných by pitvor hejнем,
v noc chvatným krokem spěje za Valdštejnem
a stihnuv jej dí schvácen: „Paně, stůj!
Jsou vlivy demonů, jsou vlivy hvězd!
Cos mezi nebesy a zemí jest,
co zváli, řádem vře neobsáhlým
a vědě nevýzpytným světu vládne;
to něco slepé, kruté, tupé, zrádné,
co kuje osud lidský, osud můj!
Pojď, chci ti hádat z hvězd — jsem hotov k práci!“

250

A Valdštejn zří, jak vyřknuv tuto zvěst
se Kepler omráčen mu k nohám kácí.

255

Eliška Krásnohorská.

99. O čtyřicátém roku života lidského.

1. Ó máte pravdu, čas ten zvolna letí
do čtyřiceti,
a jako šílenec se s vrchu řítí
od čtyřiceti.

Vyjděm jako děti z chaty,
kol je samý úsměv zlatý,
v les to láká písni ptáka,

nám je volno, nám je blaze,
perly zříme v rosné vláze,
nevidíme, že se smráká.

2. Ó, máte pravdu, my jsme pouhé děti
do čtyřiceti.

Proč v dlani pak nám vadne kvítí
od čtyřicíti?

Honem v stínu, v kyprém mechu
rozbijem stan pro útěchu,
elfi, šotkové a vily
v šfastné chvíli k nám se schýlí,
pijem z květu zlatou rosu,
nasloucháme píseň kosů,
echa skolébání smíchem
lšíbáme se v šeru tichém.

3. Ó, máte pravdu, my umíme pěti
do čtyřiceti,
žel, v písni leckde chybí to, duch cftí,
od čtyřicíti.

Náhle tma kol — mrak se valí,
cosi z dálí divě hučí,
strach nás chytne nenadály,
moudrosti nás život učí
v deště kapkách, v lkání stromů
jedno zní: Jak dojdeme domů?
Za bleskem hlas zazněl hromu.

4. Ó, máte pravdu, těžko rozuměti
do čtyřiceti,
a lehko, že vše nic, lze pochopiti
od čtyřicíti.

Budiž! — Jdeme, den se krátí,
slední záblesk vlny zlatí,
v hloubi hvozdu zvonek cinká
jako z mládí upomínka;
v tiši dusné i ten usne,
a jdem' sami, sami, sami.
Všecko illuse a klamy,

kol jen temno, a noc tichá
na oči a v duši dýchá.

5. Ó, máte pravdu, duše svátek světí
do čtyřiceti,
prach, stínny, dým pak tančí na Park niti
od čtyřiceti.

Jaroslav Vrchlický.

100. Blížící se bouři.

Velkým jekem nekonečna val se, očist vzduch!
oři blesku, jenž jsi v mraku vzpial se, očist vzduch!
Vzplaň, bez tebe jako mrtvý juž
svět údolem výparů být zdál se, očist vzduch!
Spěj na křídlech vichrů divokých,
v prachu víry a kotouče hal se, očist vzduch!
Sáhni také v srdce básniska,
jako fenix v jeho písni spal se, očist vzduch!

Týž.

101. Slunce a měsíce.

Básníku, měj slunce v hlavě,
ať to v písni bouří žhavě,
jas a světlo z hlavy tvójí
ať vře širé u záplavě
a ale v srdci tichý měsíc —

soucit méj, co ostýchavě
ukrývá se jako perla
v zablácené mořské trávě:
obé když máš, středem zmijí
vítěz kráčej pohrdavě!

10

Týž.

102. Stromy.

i. Stromy, ti zpěvní věštcové,
jsou plny divů, plny krás,
ať do stříbra je halí mráz,
ať západ v pruhы nachové!

ii. Ať v ptactva písni májové,
ať vichrem se jich luppen trás',
stromy, ti zpěvní věštcové,
jsou plny divů, plny krás.

iii. Již chápou, naši otcové
proč ctili lípu, habr, vaz,
a věřím, že je v chrámy zas
vyklenou příští věkové.
Stromy, ti zpěvní věštcové,
jsou plny divů, plny krás.

Týž.

102. Pravá vlast.

1. Ty hvozdy, lesy, role, řeky, nivy,
vzduch nade vším a kolem slunce v stínech,
to ještě není vlast — ta pouze v synech,
již láskou k ní jen konat mohou divy.
2. Zem jiným klas, hvozd jinému dá dříví,
ba stejně plodná dost mít bude v klínech
i pro cizince; vlast je pouze v činech
svých dětí, pokud chtějí být živý.
3. Na Baltu posud staré buky šumí,
kde svatyň Svantovítá, staré dumy?
Klas roste, dýchá květ a ptáče zpívá.
4. Tlí v mrtvých knihách zkazky minulosti,
tlí v starých hrobech svaté dědů kosti —
Vlast jest jen v krvi živých synů živa!

Tyž.

104. Z „Písni kosmických.“

1. Letní ty noči zářivá,
jakž tebou srdce okřívá —
ve dne tak sladkobolno,
a teď tak volno, volno!
2. S oblohy bílý měsíček,
starobný nebes tatiček,
stříbrné světla pýří
po celém světě šíří.

Do kola jeho dětičky,
drobounké, smavé hvězdičky,
dukátkovými hlasy
zvoní na krásné časy. (1.)
3. Po nebi hvězdic jest rozseto
lesem jak zvonců vřesných,
dech času je měrně provádě
v jásvých kruzích plesných.

Vidíme plesu jenom cíp —
zkoumaj a čítej sebe líp,
místře v počtuém cviku,
nespočteš tanecnfků!

Vesele se zemí měsíc jde,
země zas v mocném kruhu
se okolo slunce otáčí
v zářivém planet pruhu.
A i to velké slunce zas
kolem většího vede nás,
a toto slunce jeho
kde jde? — a kolem čeho?

Mysli se nejvýš — a nad tebou
hvězd jako vřesných zvonců,
a kdybys byl jako slunce stár,
nedomysliš se konečn.

Klečím a hledím v nebe líc,
myšlenka letí světům vstříč
vysoko — převysoko —
a slza vrhla v oko.

- a. Měsíček že jest mrtvý muž?
a jeho pilné zaměstnání
při svaté lidstva osvětě? (7.)

Pak není širém ve světě
nad takové skonání!

Chtěl bych, až jednou dokonám,
— odpusťte hvězdné touze —
jak měsíc svítit lidstvu dál
tak dlouze — ach tak dlouze! (17.)

Jan Neruda.

105. Zvon.

1. Kdo v prsou svých máš velký, zvučný pravdy zvon,
ať zahlaholí s hůry v šíři i dál;
ať slavný zpěv mu v kraje snáší větru sklon,
jak perutěmi bouře v důl by vál.
2. Ať rozduní, co síly v dumním srdci má,
ať rozvlní svých řader hloubku v řeč,
ať hlasem obrovským jak bitva zahrímá,
jak prorok, jako moře, jako meč!
3. Jak srdce vložené tam v prázdro prostoru,
tam v nedozírné výše taj i chlad,
jak myšlenka, jež volá vzhůru k obzoru:
tak i ten zvonek veský zvučí v lad.
4. Snil s hvězdami a vzbuzen zorou pěje v dál,
a poutník slyší jej i spěje blíž.
Ó, najde věřících tvůj hlasný ideál,
kdy z duše, byť i v poušti, promluvíš!
5. Hle, v cestách kol jak z poupat vypučelý květ
jdou řady chodců pestře sváteční,
a všickni v jeden cíl jen hlasu zvonku sled,
kde nad zelení vřížka skromně ční.

Eliška Královnohorská.

106. Na křídlech větrů.

1. Slyš, větrů na křídlech, slyš, co to letí kolem,
vše jásá radostí a vše naříká bolem!
Hle, kmeny omšené se k zemi uklánějí,
a květy, kapradí se divou bázní chvějí,

a hnízda ve křoví a hnízda na topolu,
vše plesá v nadšení, vše zní a zvučí spolu,
a rákos na břehu i stříbrný klas trávy,
list světlý na bříze i lupen olše tmavý,
v to sterých ptáků zpěv, jenž tají se a zmírá,
je báj to pralesa či hymnus všechnomíra?

2. Slyš, větrů na křídlech, slyš, co to letí kolem,
že jásá duše má a že se chvěje bolem,
že každý větrů dech v ní našel strunu svoji,
že každý zvuk i tón s ní na souzvuk se pojí,
že všecko mluví k ní a všecko že k ní volá,
van křídel, květů dech, vln písňě, skála holá,
i stezky zaváté, mech, který balvan skrývá,
dub, který korunou, květ, který zvonkem kývá,
list, jejž můj šlape krok, snět, jež mi v čelo bije:
Ty šťastný zabloudil's ve prales poesie!

Jaroslav Vrchlický.

107. Čechy.

1. Nad velebou tvých lesů, niv tvých požehnáními,
nad prostou krásou vsí, nad ruchem starých měst,
když ve radostném plesu šťastný syn se skláním,
ti chtěje ve kadeř své písni snítku vplést,
proč váhám, proč se třesu, stěží slze bráním?
Já chudý, královna ty zářné velebnosti,
já dítč vteřiny, ty paní budoucnosti,
můj věnec ze slov jen, tvůj z nesmrtelných hvězd!
2. Na zkvetlému sedlisku luhu, o hor přeskré svahy
své moci vědoma se klidně opráš,
tvým obrovitým křeslem skal jsou prosté prahy,
kol čela pralesy jak hustý závoj máš;
u nohou tvojich v duhu plné svěží vláhy,
kam oko pohlédne, se vlní klasů moře
až v obor modravý, kde ruku hora hoře
jak v tanec podává — tvá neproniklá stráž.
3. Tvá řísa stříbrem tkaná, to jsou tvoje řeky,
jak ženou v poskoku se vrchů přes bradla.
Z tvých ňader tato manna pramení se věky,

by v život věčný zas tvá krása omladla.
 z nich každá k tvojí krásce nové nese vděky:
 ta perly bohaté ti tká do rusých vlasů,
 ta hvězdy stříbrné do zlata tvojich klasů,
 tvé krásy baječné jsou zářná zrcadla.

4. Jak drahokamy třpytné rybníky tvé planou
 ve bujně zeleni břez, olší, starých vrub,
 přes tvoje pláně žitné vánky tiché vanou,
 tvůj dech to blahostný! — A v chatkách svítí krb,
 a staré, milé zvěsti s báby retě kanou,
 vše k sobě tulí se. — Z vod venku vstává pára,
 a z lesa kolouchy laň k pastvě vede stará,
 a jak tvůj diadem se blyští luny srp.
5. Pak vidím v slunci dřímať valné tvoje lesy,
 skřek ptactva v mraku, slyš, a zvěři v houšti řev,
 na kraji blíže lesa v pestré květu směsi
 v sluch z louky zaznívá sekáčů hovor, zpěv,
 jak v ohlas žežhulice ozvala se klesi.
 Tam zní klepání kos a tam svou brázdou tálne
 dál trpělivý vůl, rád ve jihu šíji nahne,
 a v povel oráče zní veselý smích děv.
6. Tvá města ať jsou skryta pod vrchům tvých štítů,
 na pláni veselé ať řekou věnčena,
 směs oken jejich vítá chodce vlnidným třpytem,
 sta bájí povídá jich ulic ozvěna,
 když městec se jim vplítá do starých štítů svitem,
 vždy kouzlí před zraky tvou minulosť, ó matko!
 Slyš, bije půlnoc již! — Jak ticho a jak sladko,
 až vniká pod brvy mně slza plamenná!
7. A srdce tvého srdce — divuplná Praha!
 Ó, kdo by neslyšel v ní tvého žití tep?
 To klenotnice, kam vždy ruka tvoje sahá
 pro hávu svého šperk i ducha svého chléb.
 Ó, jásej, matko, pohled, roste a se vznáhá,
 jak přeplněná česť vše žití jarým ruchem,
 je vskutku srdcem tvým, tvým dechem a tvým duchem,
 kraj rukou dělnou jest, myslíš ona leb.
8. Zde nelze za zlé míti chvějící se ruce,
 když závoj dějů tvých odhalí na chvili,

ač ve pohnutí divém ťadra bouří prudec;
 tvé kvítí budoučna vše puť z mohylý,
 tvá každá radošť byla stopena vždy v muce.
 Leč žiješ, doufáš zas, jsi nové síly plna,
 a tvojím vzkříšením zní hory, luh i vlna,
 a nadějí tvých květ plá čistý, spanilý!

9. Z tvých dávných hradů zbyly ovšem zříceniny,
 jež patří posupně z tmy lesů v světlý kraj,
 v nich pouze vítr kvílí, plaší černé stíny,
 mech hubí kamení a zapomnění báj;
 však v městech, vsík ruch čilý, život nový, jiný,
 tam otců minulost je sfmě, z něhož klíč
 žár srdce pravnuků, jenž poroby jho zničí
 a tebe, matko má, si vzdělá na svůj ráj!
10. Ó, země slzí, krve, myšlének a činů,
 v svém velká bohatství a větší v pádu svém,
 ó, s čela svého shrň již těžký závoj stínů
 a staré slávy své si přítkni diadem!
 Věř v lásku deer svých, matko, v zmužlost svých synů!
 Hle, v prvním nadšení a s bouřným srdce plesem
 ti myšlenky a krev, ti sny a skutky nesem,
 bys šťastna byla zas a velká, všichni chcem!
11. Nuž odhalíz nám svoje všecky luzné krásy:
 svých lesů tišiny, svých řek a jezer třpyt,
 ať ve pohledu na té zvlhnu naše řasy,
 a s plesem, radostí se snoubí žárný cit,
 té přes klamy a boje věsti v přístav spásy!
 Tvojí krásu, velikost ať oceníme zcela,
 ať prací s šíje kruh a písni vrásky v čela
 ti, matko, shladíme, hyť los náš proto — mříť!
12. Ty povzneseš v lesk slávy královské své témě,
 a velká bohatství a zkvetlá úrodonu
 zas budeš slavných bohatýrů volná země,
 zas vůni prodechnutá a zpěvy, lahodou.
 Pak větím, že v hrob tmavý po letech k nám jemně
 zvěst dojde, divý ples procitne v našem prachu,
 že tránsť v moci své, ve staré slávy nachu,
 ve lásce dětí svých, jsoue silna svobodou!

13. Tu víru posud v hrudi, klenot vzácný máme,
že lepší zaplane ti jednou budoucnost,
že synů dav se vzbudí, tvoje pouata złáme,
v tvůj výnek zasadí zas nové slávy stkvost,
a Blansk otevře se, věštba neoklame.
Již jede kníže tvůj, nad jeho hlavou vlaje
ta stará orlice, a v ústech jemu plaje
sta ohňů zářících jak hvězdný k slávě most!

Tyž.

108. Z „Moudrosti oteovské.“

1. Synu, vzezři k výši nebe,
sklop své oči k země báni,
pohruž oko vnitřní v sebe
a pak klekni v děkování!

Příroda, ta mocná paní,
příroda, ta matí milá,
při svých stkvostech rozdávání
vše mateřsky obmyslila.

Nebi dala hvězdy jasné,
zemí dala kvítí stkvostné,
moři dala perly krásné —
tobě dala — srdce ctnostné.

2. S jednou věcí na tom světě
nikdy, synu, neváhej;
ale jedné vykonání,
pokud možno, odkládej!

První sluje pomoc v nouzi,
chladnou myslí zvážené,
druhá pak jest předsevzetí
v ohni vášně tvořené.

S pomocí kdo dlouho váhal,
často již se opozdil,
a kdo v slepé vášni jednal,
skoro vždy zle pochodil.

3. Jak tu, synu, klidně stojí
jabloň ta v své hojnosti,
jak každého vlivně vítá
k důkazům své štědrosti!

Tu přichází člověk divý,
zbraní svou ji zlehčuje;
ona pak mu za vše rány
plod své lásky věnuje.

Budiž jako strom, ó synu,
jímž té Boh tvůj učit chce;
kdo jej tepe, kamenuje,
tomu dává ovoce.

4. Nenaříkej v své chudosti,
jak bys jen své vady zřel,
že ti Tvůrce v nemilosti
statků zemských odepřel.

Z tohoto vonnúho kvítí
zdoběšeho lučinu
nejen boháč radoš cítí,
ale také ty, synu!

Ono sladkozvuké ptáče
v středu lesa temného
nezpívá jen pro boháče,
ale i pro chudého.

Ono oko Tvůrce tvého
v blankytovém oblaci
usmívá se na chudého
jako na tvář bohatce.

A ty krásné hvězdy zlaté,
jež on nasil na nebe,
nesvítí jen pro bohaté,
ale také pro tebe.

Však i tobě, synu, dala
ruka Boží země část,
neboť tobě darovala
tvoji krásnou, slavnou vlast!

a. Velekrásné umění jest
v mrtvý kámen ducha vlti,
aneb kouskem pestrých barev
krásnou duši zobraziti.

Velekrásné umění jest
stobarevné ducha květi,
sličné květy obraznosti,
v rozmanité věnce sviti.

Velekrásné umění jest
vtěliti, co srdeč cíti,
a nebeské moře zvuků
jemným deštěm v duši líti.

Velekrásné umění jest
svatyně a chrámy zdíti,
a tak z prachu rukou tvorěl
sídlo božatví utvořiti.

Umění však nejkrásnější,
jež ne každý umí cíti,
nejtěžší a nejvzácnější
umění jest — moudře žíti!

a. Divadlo jest země tato,
herci v něm jsme lidé my,

ředitel pak Bůh rozdává
rozličné nám úkoly.

Jeden menší, druhý větší
hrá v tom světě osobu,
v tragickém ten, onen zase
v směšném často způsobu.

Zápasení ducha s hmotou,
ovládání přírody
jest to drama, v němžto hráti
lidi zříš i národy.

Kdo v tom boji často krutém
udatně si počiná,
vítězství kdo získá duchu,
ten jest pravý hrđina.

Nejbližším však nad svým sokem
vydobyti vítězství —
zvítězit nad sebou samým —
největší jest rekovství!

7 Viz tu krásy plnou duhu,
jak se zpíná k výšinám,
tolik světlých polokruhů
blesky slunce tvoří nám!

Není-liž to slavná brána,
jižto stavěl Tvůrce sám,
jíž nám cesta ukázána
k jeho rajským končinám?

Já však pro tvou bránu k ráji
sedmero paprsků znám,
ježto zde již otvírají
sedmerého nebe chrám.

Jsouť to: láska k světa Pánu,
k lidem, vlasti, ku vědám.
moudrá láska k sobě samu,
k přírodě a uměnám.

Boleslav Jablonský.

109. Z „Růže stolisté.“

1. Čí promikne ducha síla
tebe, matko přírodo,
vznik a skon kde tvého dfla,
zzákoněná přfrodo!
2. Stále stavíš, stále boříš
pod tajnými příkrovými;
věčně světíš, věčně tvoříš,
a vždy práce hotovy.
3. Co mi šepce Musa sladce,
povím krátce k té pohádce:
předně hmota jest a duch,
mrťvá tíže, živý ruch. (II. 2.)
4. Tvorčí jiskra až se vznítí
sama, nikdy nečekej,
ni po rajském zrak tvůj kvítí
bez účelu netěkej.
5. Více ohni nežli ledou
v outlych řadrech místa přej,
a co dobré, z toho středu
zúrodněné dál podej.
6. Za ctnost odplaty nežádej,
za kořist celou pokládej,
tvůj-li šlechtí zemský byt
miravnf shoda, krasocit. (II. 22.)
7. Kdy tichá vlažička šustí
mezi listí zmlazené,
klasové kdy vedou hustí
šepty vánfm vzbuzené;
8. vlna za vlnou kdy šplouná
dmoucím se po jezeru,
ve stromech kdy vítr šoumá
o podzimním večeru:
9. vhod tu srdeci milovnému
plesati ku taktu tvému,
plná ladu, neshody,
divná hudba přírody!
1. Snů mých sídlo nad prameny
pod skalami v ořeší,
nade mnou kde duby, kleny
tkají stinné přistřeší!
2. Ticho šíře kdy ukládá
do vzdušných se vrcholí,
bázliv sám se den prokrádá
přes hory a údolí.
3. Slavné ticho! — bližším, bližším
šumem nad hlavou již slyším
tvé to, čase, plynutí
v sladkém duše žasnutí. (II. 27.)
4. Um svůj těmi bav caparty,
měr kdo vyšších netuší,
hříška v koule, šachy, karty
nejméně muži přísluší.
5. Vtipnou hru nehrá-liž dosti
čas s tebou — ten mocný pán?
Čacký pán, jemuž k radosti
bývá, byl-li obehrán.
6. Vyhráv ale sám, jak smeti
vyklízí ty staré děti
nevědoucí, proč zde jsou,
ani proč se světa jdou. (II. 41)
7. Bujný oř jest mluva naše
ušlechtilé úrody,
bezmezím se toulá plaše
jak syn drahé svobody.

2. Hlavu pyšně na vzduch sázi,
z očí šlehá blesk a blesk.
z nozder dým a jiskry házi,
pleť po něm — hedhávný lesk.

3. A kdy letí, jeho hřívá
s proudem větrů hravě splývá;
kdy však zvolna harcuje,
řeckým taktem tancuje. (II. 43.)

Fr. Lad. Čelakovský.

110. Z „Pravdy.“

Doktor Buňka.

Když poznovu se neslì ulic šumem,
vřesk, rachot bubnu doletěl jím k uchu
a k nároží je zvábil davní tlumem,
kde písmem obrovitým v šerém vzduchu
ze světel pestrých „Doktor Buňka“ hoří.
Chlap s kuklí strakatou tam v buben tříská
a hlasem ochraptělým v zástup vříská:
„Sem spějte, všickni trpící a chorí!
Zde pomoc všem a věčné zdraví kyne.
Hle, doktor Buňka, který v lidstvu celém
svou neobsáhlou učeností slyne,
všech neduhů a hliz je léčitelem.
Zde vizte diplom almae matris slavné,
tam žasněte nad valným spisů řadem,
jež velkých jeho myšlenek jsou skladem
a svědky bádavosti neúnavné.
Kdo rýmou, hostcem, migrenou se soužíš
pilulky Pravdy, jeho výtvor, kup si!
Kdo ztratil's chut, po spánku marně toužíš,
pilulky Pravdy, perlu léčiv, kup si!
Kdo žádáš léku pro vadnoucí plíce,
pilulky Pravdy, vědy triumf, kup si!
Kdo zbaviti chceš pih a vrásek líce,
pilulky Pravdy, zázrak světa, kup si!
Kdo na churavé nervy sobě stýskáš,
pilulky Pravdy, novou sílu, kup si!
Kdo šedivíš neb lebí hladkou blýskáš,
pilulky Pravdy, mládí návrat, kup si!
Kdo zapomnětliv, slabé myslí, hlup jsi,
pilulky Pravdy, vrchol všeho, kup si!“
A na lešení pestrou látkou krytém
za stolem velkým tučný mužík stojí,

5

10

15

20

25

30

85

od hlavy k patě obdlán aksamitem
 jak doktor Faust ve starodávném kroji.
 On rovná před sebou knih tlustých řadu
 i spoustu pestře malovaných krabic
 a důstojně si hladě vážnou bradu,
 tak řeční v kole služek, dětí, babic:
 „Můj duch se hroužil v hustý závoj tmavý,
 jenž halí misterium života,
 a bádal, řešil, zkoumal bez únavy,
 až náhle břeskla spasná jasnota;
 mně zjevila se v blesku mocná věla,
 jež hýbe světem — životní to syla;
 já lapil ji a zaklel v jemný prášek
 a shnětl umně v divotvorný hrášek.
 Hle, v této něžné kuličce je skryta,
 jež sylu, svěžest, zdraví, krásu skytá.
 Zde vizte děl mých slavných valně šiky,
 v nichž dotvrzuji sterým důkazem
 svůj vynález, své drtím protivnky.
 Na věky, šťastno mojím odkazem,
 mne lidstvo dobrodincem bude zváti.
 Jak chceš, můj objev, závistnku, tup si,
 však chceš-li mým se chvalopěvcem státi,
 pilulky Pravdy za dva groše kup si!

40

45

50

55

Básník.

Ó věda nebohá! Ji drze smýká
 již po ulicích vozík dryáčenska.

Pravda.

60

65

Klam učený — jen probeř kronik listy —
 již astrologi sytil, alchymisty.
 Tu z toho řeční zisk. Leč v kole druhů,
 již nad ním lají, rdi se, ruce lomí,
 se rozhlédni! Jak veselé v tom kruhu
 klam kvete vědomý a nevědomý!
 Co lží se učeně tu hlásá, píše!
 Věk tento shlíží v hrdém usmání
 na bludy zašlých pokolení s výše,
 jak byl by dostih' vrchol poznání,

a zatím tápe ještě v hustém mraku
a braku dosti vleče v chudém vaku.
Čas příští shledne v útrpném jen smíchu
na leckterého nadutého obra —
Věř, pro marnivou vědáorskou pýchu
pilulka trpké Pravdy časem dobra.

Svatopluk Čech.

70

111. U filosofa měsíčného.

Konečně ukázal měsíčan stranou do výše a zvolal: „Hle, cíl naší pouť!“

„Ten holubník?“ podivil se pan Brouček.

A bylo to vskutku stavení podivné. Na vysokém sloupě, který měl tvar čapí nohy, vznášela se v povětří budova ne sice veliká, ale jevíci 5 bohatou směs pravvláštích tvareň. Byla to fantastická slepenina hranačních a kulatých skupin, s odvážně vystrčenými arkýři v podobě drakův a jiných nestvůr, s visutými galeriemi a křivými vikýři, se střechou podobnou zvonu nahoru obrácenému, s okrouhlými výžkami spirálovitě točenými nebo nahore zahnutými jako pastýřské holi — zkrátka, pravá 10 míchanice nejnemožnějších slohů.

„Ctihoný Lunobor vystavěl si naschvál sídlo v této výši, aby jsa povznešen nad měsíčné hemžení v nerušeném klidě nořil zraky do hvězd- ných run všechnomra“, vysvětloval Blankytný.

„Toť jako v pohádce zámek na slepičí noze! A ta výstavnost — 15 ajajaj! Čínský blázinec nemůže být krásnější. Pěkně tu stavíte, hehehe!“

A pan Brouček opřev dlaně o kolena, zevloval vzhůru s nevázaným chechtotem.

„Cože? Ty pozemský barbare smíš se smáti výtvorům našeho stavitelství!“ rozhorlil se měsíčan. „Ty, který jsi bydlil na zemi bez- 20 pochyby v nějakém vlčím brlohu!“

„Pomalu s tou flintou, pane Blankytný! Naše příbytky jsou stokrát lepší než vaše; alespoň se nepodobají bláznovským čiricářům, nýbrž mají své rovné čtyři stěny a svou poctivou tříhrannou střechu, jak se sluší na rozumné domy.“

„Vždyť jsem si to myslil! Tedy jenom na bídné kostky a jehlance vzmohla se vaše architektura! A dovelete žiti v celých městech z takových čtvercův a trojhranův a nehyntete nudou! Ó, jak neskonale chudé a nízké jest vaše stavitelství proti našemu, které mrtvé kamení jako hudebnou bohův ožívuje k výrnému tanci a volným vzletem fantasie kouzlí 25 z něho nádherný přepych forem jako liány a květy baječného pralesa.“

25

„Jsem jen žádostiv, jak se dostaneme nahoru.“

„K čemu bych měl Pegasa? Sedni za mne!“

Měsíčan vyhoupnul se na křídlatého bělouše, a Brouček po ně-
35 kterém váhání vylezl za ním. Kůň rozepnul na vybídnutí: „Vzhůru,
Pegase!“ šumná křídla, mžikem vznesl se ku prahu stavení, a když tam
sestoupili, spustil se zas dolů.

Chodbou přicházel jim vstříc velebný stařec v temné říze, ze které
však bylo viděti jen málo, poněvadž celou přední část těla zakrývaly
40 dlouhé a široké, sněhobílé vousy, a vzadu zase kadeřavé vlasy jako
vlnící se mléko splývaly až na podlahu. Z bělostné této záplavy vyzíral
jen ušlechtily obličeji, jehož pleť byla stejně jemná a průzračná jako pleť
Blankytného. Vypadalo to, jakoby stříbrná luna vyhlédlala z liliových
45 oblaků. Pod obrovským, podobným vločkám sněhu, zářily vážné zraky jako
dvě jasných hvězd, a na hlavě důstojně trůnila vysoká čepice, mající
asi tvar jízdecké boty, obrácené podešvem nahoru a koncem do předu.

„Ó pěvce posvěcený, plesně vítán buď, již polet křídlem racka na
mou charou hrud!“ zpíval ctihoný kmet překrásným basem.

A když básník před ním klesl na kolena, stařec skloniv se k němu
50 obial jej tak, že Blankytný na dobro zmizel v jeho bílých vlasech a
vousech jako pod sněhovou závějí.

„A kdo tvůj divný soudruh, lahodně mi zjev! — V něm, zdá se,
nekoluje našich luhů krev!“ zadeklamoval pak stařec, hledě s úžasem
na pana Broučka.

55 Básník vypracoval se z bělostné laviny a pověděl kmetovi, co
věděl o našem příteli. Lunobor divě se kroutil hlavou, ale pozval pak
oba hosty laskavě dále. Chůze chodbou byla doslo obtížná, poněvadž
tam stálo tolik soch, krásných váz a jiných uměleckých předmětů, že
byl nucen pan Brouček mítí dobrý pozor, aby něco nerozbil nebo ne-
60 rozšlápl. Také komnata, do které je hostitel uvedl, byla přeplněna
klenoty umění. Hned při vstupu upozornil je domácí pán na velikou
uměleckou cenu koberce na podlaze rozestřeleného, do něhož byl větkán
obraz slavného mistra; vyhnuli se tedy opatrně koberci, aby veledila
nepoškodili, bylo však jim kráčeti po špičkách, poněvadž i mosaiková
65 práce podlahy měla cenu znamenitou. Že bylo všude plno soch a stěny
plny vzácných maleb, rozumí se samo sebou. Ale i nábytek sám skládal
se veskrze z uměleckých děl: skříně se podobaly mistrně vyřezávaným
chrámkům, kamna měla podobu nějaké apokalyptické nestvůry a malá
alabastrová nádoba s pilinami, stojící v koutě na podlaze a ukryta jsouc
70 za skupinou soch, lahodila oku tvarem rozkošné lastury.

Lunobor uvedl hosty ke stolu s drahocennou prací musivní a po-
kynul Broučkovi na křeslo, mistrně dílo řezbářské, představující dvě

postavy, jež držely v rukách měkký polštář sedadla. Filosof upozornil hosta na čarowný rej labezných postav, plný smavého jasu a poetické nálady, jejž na plátěný povlak polštáře vkouzlil štětec velikého mistra.⁷⁵

Jen s ostychem usedl pan Brouček na to arcidílo, a sotvaže usedl hned zase vyskočil, překvapen jsa tajemnou hodbou, která se ozvala pod ním.

Městčané se usmáli, a také panu Broučkovi připadly hned na mysl podobné hudební hračky pozemské.⁸⁰

„Máme na zemi také podobné žerty“, pravil s uzarděním.

„Žerty?“ káral ho vážně starý měšťan, „u nás to není žertem. My tvoříme ze svých domácností malé svatyně krásy, kde všechny uměny ve družném závodění přispívají k povznášení a zušlechtění naší myslí. Já jsem arci jen skromně zařízen, jak na filosofa sluší. Jinde teprve poznáš uměleckou nádheru měšťanských obydli. — Dovolte však, draží hosté, abych se postaral pro vás o nějaké občerstvení; potřebujete ho zajisté po dlouhé pouti. Zatím sáhněte si bez ostychu tažnle do mé knihovny, libo-li.“⁸⁵

Pan Brouček arci s potěšením propustil pečlivého hostitele. Byl již zase při chuti, a slibné občerstvení nalaďilo jej tedy příjemně. Usedl bez okolků do hudebné lenošky, ba natáhl daleko přes sebe nohy a zahořil se nedbale do nesmrtelného polštáře, poslouchaje s rozkoší umělecké výkony svého sedadla. Na vlnách té hudby vznášely se před okem jeho duševním rozmanitě pochoutky nejsvádnějšího vzhledu.⁹⁵

Blankytný vybral sice nějakou knihu z bibliotéky, ale jeho zraky upíraly se na dvě svědčice, že na někoho čeká.

Po chvíli vstoupil kmet zase k nim a odvedl je do komnaty jiné, s větším ještě přepychem uměleckým zařízené, kde čekala tabule, pokrytá velikolepou historickou malbou na plátně, která představovala ubrus. Ale jinak stály na ní posud jen tři stkvostné vázy křištalové s čaravně krásnými květinami, jakých pan Brouček co živ nespářil.¹⁰⁰

Mudřec požádal hosty, aby usedli, a vyzval pana Broučka, aby přivoněl ke kytiči před ním stojící.

„Vskutku, příjemná vůně!“ pochválil náš hrdina.

„Jest to výbor nejvonnějších květů měšťanských“, vysvětloval hostitel.

„Áááá!“ — liboval si zdvořile pan Brouček, ssaje do chřípí libodechy neznámé květeny měšťanské. V duchu však mnil: „O květiny ti nestojím, raději bych číhal nějakou pečinku!“

„Pravý filosof nepohrdá vezdejšími dary“, pokračoval stařec, voně ku své kytiči. „Avšak již nebudu jich dlouho užívati. Útěchou jest mi vědomí, že jsem věnoval celý svůj život zdárnému badání o nejvelebnějších záhadách všechnomu a že zůstavím po sobě drahocenný odkaz,

který jsem ozdobil všemi ctnostmi měsíčními, a do něhož jsem vdechl
 115 všechnu ušlechtilou podstatu ducha svého. Jest to moje spanilá dcera,
 v níž jsem vychoval zářící vzor dokonalosti pro tuzemské dévy. —
 Avšak tvůr dosud nepřivoněl, pěvče!“

Básník jen roztržitě nachýlil se ku kytici a vzdychl si.

„Tak! A teď vám přečtu kapitolu své krasovedy“, oznámil mě-
 120 síčan, vyjímaje ze své řízy objemný rukopis. „Doufám, pozemštane, že
 budeš stejně spokojen i s touto pochoutkou duševní.“

„Děkuji pěkně!“ povzdechl si v duchu pan Brouček. „Draze si
 koupím u toho měsíčného blázna snídaní. Mají tu prapodivný způsob
 předčítati hladovému hosti před snídaní své měsíčné potřestěnosti.“

125 Zatím, co Lunobor začal objasňovati svou definici krásna, přese-
 dával náš hrdina mrzutě na křesle lituje velmi, že není také obdařeno
 skrytým nástrojem hudebním jako sedadlo předešlé.

Perioda za periodou plynula nekonečným proudem z úst měsíčného
 filosofa, který přerýval svou četbu jen někdy důtklivým vyhídnutím:
 130 „Ale vždyť nečicháš, pozemštane! Čichej přece bez okolků!“ načež pan
 Brouček vždy k váze s květinami přivoněl a pro sebe zabručel: „Do-
 konalý blázen!“

Pan Brouček chvíli četbu mudrcovu poslouchal, ale nepodařilo se
 mu v té spoustě slov vypátrati ani nejmenšího smyslu, čemuž věříme
 135 od srdce, poněvadž jest měsíčná filosofie zajisté mnohem hlubší než po-
 zemská, a již té aby dás rozuměl!

Brzy omrzelo pana Broučka pachtiti se za nedostižnou moudrostí
 i hádal raději, co asi bude následovati. Kejklíř Fantasus přemetal před
 ním celou metelici talířů s obsahem více méně lákavým. A pojednou se
 140 proměnil kejklíř v černého sklepniska s krásnými zlatými licousy, s ubrou-
 skem na ruce jedné a s talířem ve druhé. Zaznělo známé lahodné:
 „Paprika, prosím!“ a pan Brouček uvazoval si spokojeně sněhobílý
 ubrousek kolem krku. Ta tam byla baječná komnata měsíčného mudrce,
 a vůkol usmívaly se povědomé stěny začmoudlé se známými obrazy;
 145 zmizely vázy s měsíčními květy, a místo nich stály na stole vedle kouřící
 se papriky pepřenka se slánkou a zamlžená sklenice zelenavě zlatého
 moku s vysokou sněžnou pěnou. Pan domácí chopil se nedočkavě pří-
 boru a — —

„Běda, na tvé řase uhostil se makový břízek a oloupil tě o nej-
 150 důležitější část mého důkazu!“ zavznělo před ním a vrátilo jej z libého
 snu pozemského do bledé skutečnosti měsíčné.

„Ano — myslím —“ koktal pan Brouček, protíráje si oči a hledě
 mrzutě na měsíčné květiny před sebou. „Myslím, že mne ománila vůně
 těch pra — těch kouzelných květů.“

„Možná“, připouštěl stařec, „snad byla ta nezvyklá vůně pro tebe ¹⁵⁵ příliš silná. Ostatně nechci, abys tím ztratil nejvzácnější část slibné zábavy duševní — přečtu ti kapitolu ještě jednou od počátku.“

„Ne, ne, pane Lunobore, děkuji mnohokrát!“ bránil se pan Brouček úzkostlivě.

„Ó, s radostí přečtu těch deset archů znova, nečiní mi to žádných ¹⁶⁰ obtíží“, stál na svém obětavý hostitel.

„Ach, nikoli pane libomudrci, nemohu toho na vás žádati, a kromě toho jest mi jaksi divně — nějak dusno —“

Na štěstí vytrhl tu pana Broučka Blankytný, jenž pojednou vy-
skočil směrem ke dveřím, jimiž přicházela Etherea. ¹⁶⁵

Svatopluk Čech.

112. Kvítí.

Slunečnice.

Slunce radost má, je stálám ode jitro na západ:
jak, rcete, odvrátiš můž' s Boha člověk oči?

Pomněnka a konvalinka.

Hned mi padá na rozum, že maličkých říše nebeská,
konvalium kdykoliv neb nezabudku zočím.

Modrý bez.

Líbě z blízka voníš; ale zápach z dálky milejší,
jak připomínky mladých dnů mi zefyří vanou.

Tulipány.

Ó blažený, nehynoucí rod měňavých tulipánek!
V zahradě hned z jara vás, jindy na městě vidět!

Mák.

Slyš, mládenče, volá k tobě mák květo- i plodonosný:
krásou věnčí mladosť, vyspěv užitku podej!

Astry.

Krása ta tam jarních, již zmizly i rozkoše letních
kvítkův; již chladné podzimek astry rodí.
Tak vzejdou nade náklonkem brzo astry našich dnů,
k stálejším onu pouť naznačujice jarům.

Čeho tu třeba.

Pouhý nápad k epigrammě nestáčí,
jemu-li nadání cestu neznačí.

Leč nadání opět není dosti,
pak-li nenadání k němu nepřihostí.
Posléz i to žádám, ať jest cele
chuti navinulé nebo zaostřelé.

Zdvořilost.

Tím nechlub se, tebe kdo-li pozdravuje vznesenější,
dáváť jen na rozum tobě, co měl jsi dělat.

Rada spisovateli.

Tvůj spis-li hlupec kárá, mlč,
a chceš-li, nebráním se smáti;
však moudrý-li tě kárá, opět mlč
a hleď budoucně lépe psati.

Žalost a radost.

V rovné váze žalost a radost zda-li na světě nejsou?
Máš-li žalost, doufáš, máš-li, bojis se, radost.

Památní lístek.

I ve zlý čas nech každý den
tě k nové činnosti pobádlá;
již ztracen jest a ve psí ten,
kdo dílo k lepším dnům odkládá.

Fr. Lad. Čelakovský.

113. Čtenářovi.

Buď spokojen, když z celé velké knihy
do vnímatné tvé duše slovo padne jedno
a zakličí a žene v květ;
vždyť „na počátku bylo slovo“,
a stal se z něho celý svět!

Jan Neruda.

114. Z duše.

Jen proto pěvec pravý v struny sahá,
by vroucně zjevil, jak mu pravda drahá,
a hne-li strunou z nejčistšího zlata,
pak zní to z písni: „Pravda jesti svatá!“

Eliška Krásnohorská.

II. Část prosaická.

A.

1. Smrt krále Ladislava.

V Praze nebylo koncem r. 1457 jiné starosti než o velikolepé přípravy ke svatbě krále Ladislava. Tento přikázal na Staroměstském náměstí dělati ohrady ku kolbám a k tancování; zásoby špíže, potravy a vína, též roucha i ozdob všelikých sváženy se všech stran. Pozváni již byli císař i císařovna, obě královny sestry měly přijeti s manžely svými k té slavnosti; totéž slibila knížata saská, bavorská, slezská, markrabové braniborské a jiní vzácní páni, netoliky aby svatbu ozdobili přítomnosti svou, nýbrž také aby se radili o hájení říše křesťanské proti Turkům. Měl slaviti se sjезд netoliky hlučný a nádherný, nýbrž i poradami a uzavřenými důležitý. Ale ke hlasům veselých nadějí příšly záhy také předtuchy teskné a bolestné. Na nebi zjevily se najednou dvě komety ocasaté, neokazovaly prý se nikdy k dobrému. Také lvové v pražské lvárně řvali kolik dní bez přestání a ke hlídačům chovali se tak zuřivé, že z nich šel strach a podiv všem Pražanům.

„A pak se stalo tu neděli po sv. Alžbětě (20. listopadu), že král Ladislav, když bylo k večerům, šel s hradu do Prahy, a hned jeho hlava zbolela. Nazejtří v pondělí vyvrhly se jemu dvě hlízy, i kázal k sobě svým lékařům. A jeden ohledav jemu ruku řekl: Králi, neškodit nic; a druhý lékař podržev jej za ruku řekl: Králi, zle se máš. I dalí jemu lékařství, aby se upotil.“ Tak vypravuje letopisec souvěký, i není se čemu diviti, když lékař sami nesouhlasili o nebezpečenství nemoci, že král odhodlal se předsedati toho dne ještě na soudě komorním. Na ten soud již „král nevyšel svým obyčejem oblečený, a žádný z přítomných nespátril ho, aby se smál; smutný obličeji známenali na něm všickni a soudili tu věc na znamení budoucí nemoci. Vzday soud večeřel se svými radami, velmi málo a vážně mluvě. Když se na noc prodloužilo,

uveden do komory a tam něco pojedl s chutí a piva se napis, vesele s komorníky svými rozmlouvaje.“ V noci však rozmohly se jeho bolesti znamenitě, a nazejtří ráno když rozhlasila se nemoc jeho, stalo se velké
 30 pohnutí v městě, davy lidu obléhaly dvůr králův, přední dvořané konali službu v komnatě jeho, lékaři mu dávali prostředky a konečně mu pustili krev, nemoci však neubývalo. Když povolán byl také pan Jiří, „ptal se krále, co by ho bolelo, i těsil ho, aby dobrou naději měl, což koli by chtěl, aby sobě dátí rozkázal, že jsou všickni hotovi rozkazu
 35 jeho uposlechnouti. K němuž král takto promluvil: Můj milý Jiří! Tvou věrnost a šlechetnou ctnost již dávno jsem poznal i v skutku shledal. Tys toho největšího původ byl, že mne sobě Čechové za krále vzali. Nadál jsem se, že panovati budu v tomto království, kteréž jsi ty mi připravil, ale jinak nebeský Pán Bůh mti chce. Mněť jest umřiti, království v tvé
 40 ruce a moci bude. Za dvojí věc tebe žádám: jedno, aby přičinil se o zachování pokoje mezi národy, jichž odumíram, a nad obyvateli tohoto království aby spravedlivě panoval, sirotkům, vdovám a nuzným pravý soud činil a ochrannou ruku nad nimi držel; druhé, ty, kteří se mnou z Rakous a jiných zemí do Čech přišli, aby zase do vlasti jejich beze
 45 škody a ublížení propustil. Toho mi posledního dobrodiní, prosím tě, neodpřej! Odpověděl Jiří, že tato myšlení královská jsou příliš kvapna, poněvadž bohdá brzo se pozdraví a sám podle vůle své kralovati bude. Tehdy krále chopiv ho za ruku řekl: Nuže, slibiž mi, zač tebe žádám, neboť já umřiti musím. Naplniš-li to, co poroučím, milost tobě u Boha
 50 vyprosim, neb jsem nebyl tak zle živ, aby mi nebeské království odepříno býti mělo, ty hled, aby žádosti mé a prosby neoslyšel. Nemohl Jiří zdržeti se od slz a proto slabil vykonati, co král poroučel. Potom puštěni do pokoje kněží a podle řádu křesťanského posloužili mu svátostmi. Krále ozdobu svou všecku odkázal kostelu pražskému a své krásné zlatou
 55 stkvoucí vlasy, aby žádná marnost po něm nepozůstala, ostříhati poručil, čehož však služebníci předstrajíce všeliké příčiny k odkladu zanedbali. Když duše neduživá v nemocném těle déle trvati nemohla, požádav svaté svíce a patře na obraz ukřižovaného Spasitele, počal říkat modlitbu Páně a dopověděv slova „ale zbab nás zlého“ nemluvil již, ale jakoby
 60 pokojně usnul, z tohoto světa se odebral.“ Stalo se to ve středu den na sv. Klementa před samým západem slunce.

Smrtí tak náhlou a nenadálou zdál se běh světa vymknut z koleje své; byloť, jakoby z čista jasna blesk byl v popel obrátil nejen všecko jmění, nýbrž i všecky naděje obyvatelův, a úžas, pláč i nářek rozléhaly
 65 se na vše strany; i kdo nemiloval krále, byl přece dojat nad vidomou krutostí osudu, nad marností lidské moci, slávy a naděje. Účastenství při pohřbu bylo všeobecné a živé, i nesnadno bylo říci, byla-li Čechů

domácích čili přespolních Němců žalost větší a srdečnější; aspoň čest poslední, která mladistvému králi se činila, vynikala netoliko slávou, nýbrž i opravdovostí smutku.

Nemoc, která tolikerým nadějím, tolikeré slávě učinila konec, byla hlíza morová, ježto nedávno před tím v Čechách a ještě doby té v Uhřích i v Polště valně byla zuřila; král Ladislav stal se jednou z posledních jejich obětí v Praze.

Frant. Palacký.

2. Opat Božetěch.

Sázavský klášter byl mezi kláštery českými drahokamem. Lze říci, že to byla akademie výtvarných umění ve vlastech našich nejprvnější, a mistrem akademie že byl Božetěch, poslední ze slovanských opatů v dědictví Prokopově. Působení Božetěchovo na Sázavě lze přirovnati k neúmorné činnosti tiché duše, která jako včelka z květů tvoří dfla,⁵ nad nimiž pozorovatel mimodék užasne.

Opat seděl ve své jizbě za stolem. Před sebou měl rozložený nesmírný arch pergamenový, na němž tahy tenoumkými nastřněn byl půdorys jakési budovy v rozuměrech základních. Znalecké oko mžikem poznalo ve výkrese chrám slohu románského.

Opat chvilemi vstal, nahmuli se až nad samý výkres, zase měřil a zase se usadil. Lévici opřel si hlavu a rýsoval cos ve vzduchu.

Vedle Božetěcha dlel mlčky mladý mnich, průvodčí jeho na cestě do Říma. Sledoval s pozorností napiatou na pergameně přímkou za přímkou. Na některé oko jeho utkvělo dlele, časem pohleděl na opata, ale nevyrušil ho ani slovem.

„Tento oblouk chci vyklenouti nad hlavní lodí směleji a v kapli postaviti ještě oltář“, pravil po malé chvíli Božetěch obrátv se k Pomněnovi. „Vyhledni jen oknem, zdi jsou vyhnány dosti vysoko, a v tomto rozdílu by klenba k celku nedobře se hodila. Chci zřístiti po sobě památku, aby se podivovali dřlu mnichů slovanských, pokud bude státi zdejší svatyně. Bude to chrám nádherný; v Čechách výstavností se mu nevyrovnaná žádný. Dej jen Bože, abych se v něm dočekal první svaté oběti.“

Pomněn se díval dolů k řece. Na skaliskách pialy se již mohutné stěny, a z rovnosti vyčnívaly do výše obrovské sloupy, na nichž mělo ležeti klenutí.

„Díš pravdu, otče. Obloukům jest se pnouti hezky výše; skoro se bojím, že toho nevyvedeš.“

„Jen dá-li mi Bůh zdraví! Budou mítí po liturgii slovanské v Čechách památku nejlepší. Bez toho již všude latina zaplavila materštinu.

Ale proč jest kostel náš vždy plný, proč hlásáme učení Kristovo pod širým nebem, a proč u těch druhých prázdným chrámům slova pravdy mluvívají? Proč žije ještě v zákrytu tolik starověrců? Proč mají mezi lidem potulní žreci a vlchevci více výry, proč jsou mu vzácnější a výtaniejší nežli kněží křesťanství? Protože nezvykl lid zpívatí mše sv. latinou ani konati ostatních obřadů jazykem cizím, nesrozumitelným. Ať tedy jest chrám tento památníkem liturgie slovanské po vlastech našich na všechn čas! Umínil jsem nešetřiti nákladu na zvelebu kostela a učiním, seč budou sily mé. Přídu se podívat dolů, jak kamenskům práce ubývá; ty zatím ke štětci svému se vrát!

Božetěch sešel do dvora mezi dělníky. Pracovali tam z celého okolí. Opat jim platil svědomitě, ale nepracovali ani tak pro mzdu, jako že to bude chrám jejich, jejich chlouba, až ho vystaví, že ke svatému Prokopu budou chodití z celých Čech, aby slyšeli služby Boží jazykem materinským.

Opat promluvil ke každému vlivnému slovo; vyptával se po domácích, jak jim Pán Bůh požehnává, a lidé mu otvírali duše své dokořán.

Božetěch obešel dělníky zaměřil ke staveništi. Znenáhla dostoupil až na samý výběžek, na němž vyčnívaly štíhlé pilíře, nad nimiž měl být upraven oltář.

Dole Sázava divoce hučela. Vírem proudily tudy vlny její, a bílé pěny rozčeřených vod vyšlehovaly až na skálu.

Božetěch přecházel volným krokem prostorou chrámovou. Nad protější straní bylo slunce již jen zpola viděti. Klepot kladiv utichl, dělníci se rozešli domů, a kdo byli z daleka, přenocovali za klášterem v dřevěných boudách. Někteří měli tu i ženy s dětmi, a tak vznikla na pravém břehu Sázavini dnešní osada Černá Buda.

Božetěch dlel ještě v budově nedostavené, ale již ne sám. Podle něho stál Pomněn s očima zavlhlyma a tváří zatrudělou.

„Nehoda za nehodou!“ zašeptal opat.

„A tato ze všech nejhorší“, tichým hlasem odvětil Pomněn.

„Jdi tedy, synu můj! Krokům tvým i tvému jazyku požehnej Bůh!“

„A bude-li má řec marna? Znám otce dobře. Umínil-li sobě cos, spíše skalou pohneš nežli jím. Mám-li u něho zůstatci či vrátili se zpět a v zátiší za duši jeho se modliti?“

„Kdyby se ti povedlo otce obměkčiti, a chtěl-li by, abys zůstal u něho pro útěchu na stará léta, zůstaň! Nejsi dosud na věky vázán přísnou řeholí jako já. Viděl bych tě tu ovšem zase rád. Neřekl jsem ti toho ještě nikdy až dnes poprvé, jak nakloněna jest tobě duše má pro dobré srdce tvé. Jdiž jen tedy, synu můj, a tvým krokům i tvému jazyku Pán Bůh požehnej!“

Opat položil mladému mnichu ruce na hlavu, políbil jej v bledé tváři, a za nedlouho Pomněn kráčel dvorem klášterním ke vratům a vraty ven do údolu. Za ním krok za krokem šel kmet bezzemek, jenž přišel do Sázavy synovi povědět, jak otec jeho rozbil muka Boží, jak kříž rozrazil na tři kusy, že hrozí i novému kostelu, a že pál dědiny zase bohem žertvy pálí a modlí se u potoka veřejně na bývalém žarovišti.

Božetěch se díval za oběma s rukama sepiatýma, dokud nezmizeli v temnu lesním.

V klášteře zahlaholil zvonec zvoucí k večerní modlitbě. Rychlým krokem opat Božetěch odkvapil do fortny.

V. Beneš Třebízský.

3. O povaze a soukromém životě Jana Nejedlého.

Jan Nejedlý byl vysoké štíhlé postavy, vzezření pronikavého, oči jiskrných, tvář plných, ve vyšším věku však churavostí tmavobarevných. Jsa muž vzdělaný a mravův ušlechtilých, v obcování s jinými nemálo obratný a způsobilý, býval v mladších letech rád vídán ve společnostech vyšších, ačkoli jich zvláště nevyhledával; v pozdějších však letech obíráje se hedlivé pracemi učenými a povinnostmi úřadu svého a jsa neženat, vedl život samotářský, stranvíaje se velikých společností. Rovně nemíval nikdy mnoho přátel důvěrných; k těm však několika, k nimž již v mladosti své se naklonil, choval se nejsrdečněji po všechn čas života svého. Byli to kromě staršího jeho bratra Vojtěcha Šebestian Hněvkovský, Antonín Puchmayer, doktor práv Ivan, spolužák a až do smrti nejdůvěrnější přítel Jana Nejedlého, doktor lékařství Held, policejní komisař Konrád a lékárník Hubatka, rodilý ze Žebráka, v jehož lékárně na Koňském trhu Jan Nejedlý téměř každé odpoledne několik hodin trávíval. Mimo přátele tyto stýkal se důvěrně ještě s gubernialním radou Tvrďm a appellačním radou Brožovským, právníky výtečnými a vlastenci horlivými.

Bratra Vojtěcha cítil Nejedlý takořka jak otce svého, s Hněvkovským a Puchmayerem býval jedna duše, i scházíval se s nimi každročně o prázdninách na Velsze, v Mirošově, v Radnici nebo v Žebráce, stráviv tam vždy několik dní příjemných v rozmluvách o pracích literárních a jiných úmyslech vlasteneckých. Kdykoli pak někdo z přátel téhoto přišel do Prahy, byl u Jana Nejedlého hospodou, který neváhal přátelům svým všeliké možné služby prokazovati a jim raden a pomocen býti.

Kromě jmenovaných přátel byl Jan Nejedlý ještě také v užším styku s jinými spisovateli domácími, jmenovitě s Josefem Dobrovským, s nímž důvěrně obcoval a přátelsky si dopisoval, s Josefem Liboslavem

Zieglerem, Josefem Rautenkraucem, Matějem Sychrou, Dominikem Kynským a Františkem Štěpničkou. Mladších spisovatelů však se stranil a vzdaloval, a to zvláště od té doby, co vznikly u nás rozbroje o pravopis a prosodii, buď naprosto, nebo nevšímal jich sobě alespoň v té míře, jak by toho sobě byli žádali. Pokládajíce takové vzdalování za pánovitost a nešetrnost, toužívali nemálo na něho a činívali mu trpké výčítky.

Z příbuzných svých byl Jan Nejedlý mimo bratra Vojtěcha zvláště přízniv mladšemu bratrovi Josefovovi, sousedu a řezníkovi Žebráckému, a to proto, že byl muž rozšafný, podnikavý, šetrný a opatrný, kterýhž vlastnosti i u každého jiného vyhledával a sobě vážil. Proto pomáhal tomuto bratrovi obchod zvelebovat a hospodářství značně rozhojňovati.

V životě soukromém byl Jan Nejedlý skromný, střídmý a šetrný, při tom pořádku velmi milovný a ve správě záležitostí a peněz od stran sobě svěřených na nejvýše bedlivý a svědomitý, pročež požíval u nich důvěry neobmezené.

Co se týče osobní jeho povahy, byl muž pravdomluvný, přímý a spravedlivý, úhlavní nepřítel všelikých obojetnosti a licoměrnosti, mívaje co na srdeci, to na jazyku, tak že často až zřejmě své zdání a smýšlení pronášel. Pročež se varoval i nenáviděl každého, o kom se přesvědčil nebo domníval, že k němu nebo jiným se zachoval neupřímně a licoměrně. Rovněž nekoříval se a nepochleboval žádnému, třeba to byla osoba sebe vyšší, zámožnější a vzácnější, úřední nebo soukromá, světská nebo duchovní. Při tom býval i nemálo ctižádostivý, kladá nevšední váhu na své úřední i společenské postavení a varuje se tudíž také všeliké neslušnosti a nesprávnosti a vůbec všeho, co by dobré jeho pověsti mohlo být na újmu. I požíval také obecné šetrnosti a úplné důvěry svých kollegů i představených a všech úřadů, s nimiž míval co činiti, byv u nich pro svou spůsobilost, nestrannost a počestnost vůbec na slovo brán. — Že Nejedlý byl výborným právníkem a času svého nemálo hledaným zástupcem, který i v této příčině pro rázné, obezřelé a svědomité jednání těšil se důvěře všech stran, svědčí mimo jiné i to,

že byl široko daleko znám a že býval pracemi zanesen jako málo který z advokátů tehdejších.

Při všech těchto vlastnostech chvalitebných měl Nejedlý do sebe nejednu slabost; býval jmenovitě často mrzutý, nevlídný a nemálo světlavý, tak že často velmi nesnadno bylo s ním vycházetí. Příčinou toho byla popudlivá jeho povaha a potom churavost jater, která ve vyšším stáří velice ho obtěžovala a zhusta i k loži poutala. Pročež nelze přisvědčiti těm, kdo vyhlašují Nejedlého za muže vůbec nesrdečného a nelidského.

Svými pracemi literárními Jan Nejedlý obrátil na sebe pozornost i zahraničních spolků učených, osob vzácných a vzdělaných, s nimiž

při návštěvě lázní Teplických a Karlovarských se seznámil. Působení v závazných mužů těchto stal se Nejedlý také členem několika učených společností zahraničních.

Antonín Rybička.

4. České chalupy.

Za starodávna budováno bylo u nás skoro všecko ze dřeva, hrady i kostely, obydli pak skoro napořád. Jakého rázu nejstarší stavby dřevěné byly, nelze říci. Nic se z nich nezachovalo, a vyobrazení z těch dob rovněž není. Nejstarší obraz českého města středověkého jest v bibli Velislavově z konce 13. nebo počátku 14. st.⁵

Mimo věže a hradby jsou tu zpodobeny čtyři domy, a na dvou z nich jest roubení patrné; u všech pak zajímavý jsou krovky v čele, jež křížujíce se nad štítem značně nad něj vybíhají. Že dřevěné tyto stavby u nás měly svůj ráz zvláštní vně i vnitř, o tom není pochyby, neboť ve zprávách ze 14. st. se činí zmínka „o malé jizbicce české.“¹⁰

Tím se válečnictvo zdokonalovalo, tím ubývalo dřevěných staveb hradebných, a tím více se šířily stavby zděné „díla římského“, ač ještě na hradech i ve stoletích potomných nejedna část, jako *podsebití* a j., bývala ode dřeva. Menší tvrze u nás ještě v 15. st. bývaly zcela nebo z valné části dřevěny.¹⁵

Také dřevěné kostely zanikaly, jak věkem scházely, a jak umění stavitelské se šířilo a zdokonalovalo. Starobylé kostely dřevěné jsou u nás již vzácný, četnější však jsou zvonice zděné s velikým bedněním prkenným, nesoucími vysokou střechu šindelovou.

Ve městech ubývalo staveb dřevěných, jak tam bohatství se znáhalo, a jak lesů ubývalo. Nicméně uchovaly se tam dlouho, až do našich dob, zvláště v Čechách východních a severovýchodních.²⁰

Stavby tyto ve vesnicích pohorských, jež jim zůstaly nejvěrnější z příčtu na snadě jsoucích, nejsou příliš staré. Pocházejí většinou z počátku našeho věku a z druhé polovice století minulého. K nejstarším stavbám dřevěným třeba počítati dům na předměstí v Novém Městě nad Metují, jak dosvědčuje nápis, že „l. 1697. dne 11. října vyzdvižena jest lomenice tato s pomocí Pána Boha všemohoucího nákladem paní Anny Tomkovy.“²⁵

Určovati věk slohu dle letopočtu nelze, neboť sloh českých těch staveb jest zajisté posledním stupněm dlouhého vývoje, jenž jest mnohem starším nežli stavby samy. Dřevěné stavivo bylo i stavbě i výzdobě její na překážku; přes to však staří naši tesaři vyvedli dost, davše nejednou na jevo vkus a smysl pro malebnost, zvláště na lomenici, jež bývá parádní částí stavení dřevěného. Stavení česká jsou pravidelně táhlá,³⁰ zvláště na lomenici, jež bývá parádní částí stavení dřevěného. Stavení česká jsou pravidelně táhlá,³⁵

podoby obdélníkové a stojí čelem do ulice nebo do cesty nebo na náves, ač budovy vesnické uehledí všecky tamže, nýbrž mívají také okna do dvora.

Za starších dob stavělo se zhusta hněd od základu odc dřeva.
 40 Obyčejně však se vyžene nevysoká podezdívka, a na tu se pak klade roubení z přitesaných trámů. Lišty neboli skouly mezi trámy se „osuší“, čili vycpou mechem a vymaží mazaninou, hlinou s plevami nebo řezankou smíchanou. Na roubení se staví kryt, a ten se pokrývá na vsi došky i šindelem, ve městě pravidelně šindelem. Při střechách doškových bývají 45 šindelové okraje, jimž okolky řískají.

Nad čelem stavení pne se prkenný štit „lomenice“ z pravidla s useknutým vrcholem, místo něhož bývá přístřešek vybíhající z vrchní řady šindelové a kryjící lomenici s hora. Přístřešek ten, na jehož temeni trčí dřevěná makovice vyřezávaná, nebo plechový praporeček různé po-
 50 doby, jest význačnou částí českého stavení, a služe místy kabřinec, jinde kukla. Kabřinec má vespod, vnitř nad lomenici prkno, a to jest vždy deskou pamětní.

Tam z pravidla bývá nějaká průpověď zbožná, tam bývá pro paměť budoucím udáno, kdo a kdy toto stavení vystavěl nebo „tuto lomenici 55 vyzdvíhl.“ Tak zhusta čitáme:

„Pán Bůh žehnej domu tomu,
vystavěl jsem, nevím komu.

Kdo v něm bude přebývat,
tomu rač Bůh požehnat.“ —

60 Na prkně kabřince nejznámější chaloupky české v údolí Ratibořickém, v níž „Babička“ přebývala, čteme: „Postaveno nákladem Ant. Ludra a Anny manželky jeho dne 30. července r. 1796.“

Prkna lomenice byla spojena latěmi, a lomenice všelijak ozdobována. Obyčejně lomenice bývají obšíleny, latě pak černě natřeny. Obšíleny 65 jsou také vespod okraje střechy, po stranách přes lomenici vybíhající a okřídlim zvané. Okřídli obšílená bývají ozdobena také malbou, nejčastěji převládá ornament vlnity.

Lomenice domů městských nebývají bšíleny, za to okna v nich bývají zvenčí vroubena pěkně vyřezávanými prkny rázu barokového nebo 70 copového. Lomenice domů městských liší se však od stavení vesnických hlavně, že v nich bývá bedněná pavlač, na niž se zvnitra vystupuje. Dále mívá dům městský pravidelně podstříku nebo podloubí, kteréž zařízení jsouc původu prastarého bývalo ode dávna velice oblíbeno, a bývaly 75 podstatně nebo „loubí zdělány u předdomí, aby v čas deště nebo nechvíle mohl každý jít, kamž by chtěl po městě, such a po suše“ — jak „Historie Trojanská“ vykládá.

Sloupy pedsíni, jakož i sloupky pavláček nebývají hladké, nýbrž všelijak vyřezávané, napodobujíce patu i hlavici. Že tesaři nemohli dřevem klenouti, alespoň klenbu naznačovali vysekanými oblouky, hlavici od hlavice se pnoucími.

Z podstíny vedou obyčejně jedny dvěře do krámků, druhé do síně. Odtud se jde do světnice nebo stoupá se po schodech do prvního podnebí, na sedničku a do komor. Patrové domy ve městě nebývají vzácný, i spátrujeme tam spodek zděný a první patro dřevěné, ač vídáme i celé stavení ode dřeva.

Při stavení vesnickém pozorujeme tu a tam různosti, hlavně pokud se týče rozdělení, nebo dle krajiny neb i dle toho, je-li stavení prostou chalupou nebo statkem selským.

Okna mívají okenice zhusta velmi pěkně a dovedně malované. V tom bývali vesničtí truhláři mistři, o čemž svědčí také nejedna malovaná truhla a skříň. Umění to skoro již na dobro zaniklo, poněvadž květovaný nábytek s růžemi, tulipány a ptáky, jakož i malované okenice vyšly z obliby.

Po záspí nebo záhrobni přicházíme ke dveřím uprostřed stavení. Dvěře bývají buď v celku nebo ze dvou částí, z nichž hořejší jest za dne otevřena; spodní „branka“ se i za dne zavírá, a to na petlici nebo háček, aby drůbež nezabíhala do síně. Na síni za dveřmi stával špalek na tlučení lnu; na síni jest také „poklop“, padací dvěře, jimiž se stoupá do sklepa.

Dříve, pokud do kamen z venčí se přikládalo, kdy v nástěji se vařilo, a hrnce na vidlicích opřených o „vozíček“ do peci se strkaly, přicházelo se ze síně do kuchyně, k nástěji a ohniště pod kominem. Ze síně vedou obyčejně schody na půdu, na komoru, na *podlážky*, na *hambalka*.

Ze síně vedou obyčejně dvěře na levo do světnice v čele stavení, na pravo do řezárny nebo do komory, nebo hned do chléva. Rovnoběžně s hlavním stavením přes dvůr stojí „chaloupka“, obyčejně obydlit výměnkářovo. Mezi nimi v čele brána, dřevěná nebo zděná, s dvojím vchodem: velikými vraty a vrátky. Vzadu stává stodola nebo kolna. Při stavení bývá přistavěna sednička, menší staveníčko, z boku hlavní budovy jako vyrostlé, často na sloupích. I taková sednička i hlavní stavení bývají opatřeny pavlačí. Vůbec naši starí ve městě i na vsi pavlače nebo běstíky velice si oblíbili, tak že si je, jmenovitě na venkově, i ve světnici pořizovali. Taková pavláčka ve světnici slula „palanda“ nebo také „palác“. Palác býval nade dveřmi bliže peci, a na palác vedly stupínky.

Chátrá-li dřevěné stavení, počnají-li se stěny ven vyvalovati, stáhnou se „kleštěmi“, nebo se dají do „kleští“ čili železných pruhů; hnijí-li roubení někde, vykoná se smělá operace; hnijící, trouchnivějící

a červotočivý kus se vyřízne a čerstvými trámy se nahradí. Tomu říkají, že stavení „podvlékají.“

¹²⁰ Často stavení dřevěná se kladou do „kožichův“, a to stará i nová. Do roubení narází se totiž suchých floků bukových, mezi ně nahodí se malta, ta se uhladí, obilí, a stavení je v „kožichu“, jsouc pěkné a jako zděné.

Alois Jirásek.

5. Ve sněhu.

Umrzlo. Měkkota proměnila se ve tvrdou půdu, v jejíchž zkoralých vlnách a brázdách vichřice vesele hvízdá, a blativé dosud cesty zkřehly tak, že chodcův krok jasné na nich cvaká, a koňské kopyto zvonivě od nich se odráží. Kalužky utubly v tvrdé škeble ledové nebo v táhlé hvězdy nepravidelné, a rybníky pokryly se zrcadlovou kůrou, tu hladkou a čistou, onde drsnou a plnou zamrzlých bublin. Stébla a stonky odumřelých rostlin jsou bíle poprášeny, a také haluzky stromů obalily se zlehka slabounkým jiním. Ptaci, kteří v kypré půdě nebo na vodě zobu si hledali, poskakují rozpačitě s mísťa na místo, piští nepokojně a obletují úzkostlivě pátrajíce, kde by potravy a nápoje nalezli. Větvoví stromů proudem řízného větrku skřípajíc se prohýbá, a z dálí doléhá temný hukot lesův.

Již minul podzimek. S šedé oblohy zmizel poslední řetěz divokých hus na jih táhnoucích, umlkla i sýkora, odstěhovala se dále kvíčala, a po širé pláni poletují teskně krákajíce vrány. Pole jsou mrtva, a kde vozová cesta se vine, poskakuje němě ptactvo, hledajíc si potravy. Vrabci stáhli se do měst a vesnic, sýkory a kosi obsadili budky, které jim vlivnú hospodáři navěsili na stromy, a v oprchalých křovinách poskakuje samojediný střízlíček.

²⁰ Napadlo sněhu.

Hoj, jak změnila se tvář země, jak osvěžilo se tělo, jak vyjasnila se mysl dosud stísněná! Na umrzlé půdě leží první těžký sníh, poesie zimy se počala zase. Místo šeredné hnědi obestřel zemský povrch jas sypkého úbělu. Role, niva a luh jsou jako zaboroveny do hlubokých, hebkých řas bělostného roucha zimnsho, hrby jsou srovnány, strouhy a rokliny zaváty, a stromy jiskrným květem mrazův od kořene do vrcholku korun obaleny. Po silnici vlekou se namáhavě vozy s blískymi plachtami, koně pracují těžce v povolné a přece tak vzdorné půdě, tu a tam klusá, bystře statné spřežení před lehkými saněmi, a za oběma poletují vrány, chocholouši a vrabci.

Nad ulehlym sněhem chvěje se klidný, čistý vzduch tichého mraku. Větrsk utichl, černé lesy mlčí, stromy po cestách a polích strmí nepo-

hnutě k sivé obloze, ba i suché stonky ježatého bodláčí stojí zpříma a tiše: kdyby nebylo ptactva, celá příroda zdála by se odumřelou. Avšak žádná vánice, žádný mráz nezbaňuje nás opřených druhů, kteří ss strast i rozkoš tubé zimy s námi ochotně snášejí. Na širé pláni, na hluhokém hvozdě, v háji, keři i trnitém plotě poletují, poskakují, hrabou a klofají, chudé potravy pracně si hledajíce. Ze šísek jehličnatých stromů vytrhují olejnata zrnka, a v zasněžených keřích sbírají scvrklé, umrzlé jahůdky. Když na podzim za mlhy a větru jsme se loučili s tažnými 40 ptáky, když jsme za prchajícími jeřáby smutně hleděli, bylo nám tesknou u srdce, jakoby nás všechno opouštělo; tu však se radujeme, že přece tolik milých okřídlených hostí s námi setrvalo.

Havran, který těžkým letem nad bílou plání krouží, nebo zvolna a vážně po mezi si vykračuje a při tom stále lačným okem po všech 45 stranách pátrá, není se svými tetkami, vranami a kavkami, jediným příznakem naší krajiny zimní, neboť také někteří pestří tovaryši libují si u nás. Jasné zbarvená křivonoska odlišuje se od bělostkovoucího sněhu, nad nímž také o vánocích hnizdo si staví, a krajem prohání se vesele nejnádhernější pták naší zimy, lednáček, jehož kovoleský hřbet svítí 50 brzy zelenavě, brzy se mihá jasnou modří oblohy. Lednáček nazvali krásného tohoto ptáka snad proto, že jest led jeho největším nepřitelem. Lednáček loví si potravu z vody, a led mu v tom překáží; proto zalétá, když vody zamrzly, raději do vesnic a městeček, než aby se procházel o hladu po lesklé ploše, od nž dostal jméno. Když u břehu nezamrzlého 55 ještě potoka nebo rybníku sedí na zasněženém keři a duhově svítí, zdá se překvapenému chodci, jakoby sem byl vichr zavál nádherného motýle z krajin tropických. Čížek zdobí jako smaragd hromadu sněhu, jímž olše, oblnbený jeho strom, obalena jest, a cítí se šťastným jako v létě. Zvonci, jichž celé roje s pronikavým křikem se povznášejí, když za 60 pozdního léta k prosništi se přiblížujeme, odletěli do teplejších krajin, za to však přišli z Ruska jejich příbuzní, jimž naše zima snesitelnější jest než kruté mrazy planin severních a východních. Také osud naší koroptve nás jímá. Pokud nebylo sněhu, neměla nouze, co však sníh ulehla a mrazem okoral, ubohá slípka nedovede se k zemi prohrabat 65 a protlouká se velmi bídně. Jak blaze jest za to sýkorám, pěnkavám a kosům, jimž ve všech soucitné ženy na prkénka sypou semena a drobty z vlastního stolu!

Slunce probralo se po polednících ze šedého závoje, jímž obloha dosud byla zastřena, a všechn kraj zaplál jasem oslnujícím. Vábně kyne 70 nám tamо velebný les na úpatí horském, a krok náš rychle se k němu obraci. Vcházíme do něho, i zdá se nám, že vešli jsme do kouzelného zámku ledového; jak se tu všechno jiskří a blyští, kmitá a mihá, září

a leskne, tu i tam, dole i nahoře, vpředu i vzadu, zlaté paprsky, du-
 75 hové proužky, růžové stíny; hoj, jak planou kříštaly v klenbě bělostných
 oblouků z ledu a sněhu, jaká to stkvoucí záplava lije se dolů prolo-
 menou jejich sítí, jak velebně ční a pnou se vzhůru, jako pilfře z úbelu,
 mohutné stromy sněhem obalené a ledem pokryté! Od haluze k haluzi,
 od větvíčky k větvíčce visí hebounké bílé věncoví, a na každém součku
 80 vyčnívajícím svítí barvivě lesklý hranošek. V nádherném hvozdě jest
 hluboké ticho; jen tu a tam praská pod těhou sněhu rozvětvená haluz
 nebo říti se s korun nejvyšších stromů veliká, těžká lavina a tříští se
 s hukotem o křivé kmeny kostrbatého podrostu. Potom jest zase kolem
 ticho. V tom zatřepetal perutěmi lesklý tetřev, sedící tamo na široké
 85 větví, smetl dolů hromadu jinovatky a jal se ostře klofati do jedlové
 šišky. V tu chvíli zaslechli jsme v utuhlém sněhu lehounké chrupání
 drobounkých, opatrných krůčků, a v několika okamžicích připlížila se
 pěkná, lesklá hnědá liška. Nepochybě přilákal ji neopatrny klofáním
 tetřeva. Usne-li na stromě, nebo neodletí-li daleko odtud, stane se snadno
 90 obětí své neprozretelnosti, neboť liška nemá zvěři na výběr a pase po
 větších ptácích.

Les zůstal za námi, jdeme kolem malého jezírka. Jaký tu život,
 jaké veselí! Na jezírku jenom po kraji zamrzlému prohání se celý roj
 divokých kachen. Plovou, loví, potápějí se do vody a vyskakují na led
 95 a protahují malebná, kovolesklá křídla. I jiné druhy vodního ptactva
 provádějí tu své rejdy, jakoby jim po zimě ani nic nebylo. Na vodách
 potravy nikdy není nedostatek, a proto nepotřebují vodní ptáci, pokud
 jezírko nezamrzlo, vůbec pro zob jinam doletovati. Jezírko samo jest
 temné a klidné; vlny, jež v létě vesele do břehů tleskaly a s nimi roz-
 100 marně žvatlaly, rozmlouvají teď mdle a teskně s klikatým ledem, který
 se všech stran již hluboko do vody trčí.

Zatím obloha se potáhla zase šedým závojem, a zároveň rozvlnil
 se vzduch, jakoby od západu mocný vichr se blížil. Nastane chumelice,
 není radno jítí dlouhou cestou zpět; tamo na pravo, kde les ostře
 105 k horám stoupá, bydlí v roztroušených chatrčích několik sedlákův a dřevorubců, tam jest proti nepohodě nejbližší útočiště.

Stoupáme lesem zavátou cestou vzhůru. Z daleka slyšíme hukot
 jakéhosi vodopádu, a co chvíli doléhají k nám temné rány, jakoby tam
 v horách někde hřímalo. Veliké rampouchy a kusy ledu odtrhují se
 110 vlastní těhou nebo nárazem větru od skal a padají s příšerným rachotem
 do hlubokých roklí. Již buráci nad námi litý vichr, sype se na nás
 spousta setřeseného sněhu, setmělo se silně, les vzdychá, hučí, houká,
 rozkacený vzduch bije vztekle do korun a haluzí stromů, že kmeny
 praskají, větve do sebe perou, a těla mohutných sosen vrzají. Mezi to

vyje, vrká, fičí, syčí, piští, hvízdá, skřípá a vříská na tisíce různých hlasů, jakoby všickni lesní duchové a skřítkové byli ožili a při skučivé vichřici tanec běsů spustili. Již jest nám úzko, již skoro klesají pod námi kolena, avšak tamo září osvětlené okno útulného domku dřevěného, chráněného se všech stran mohutnými javory.

Tam nás vítá vlídný hlas statného hospodáře, který si vyšel, aby se podíval, jak vichřice kolem řádí.

„Pospěšte si, ať vás ta vzteklice nesmete!“ volá. „Za hodinu, za dvě bude po bouři, pak, nezůstanete-li, vyvezu vás na saních.“

Ó požehnaný útulku vlídné, teplé jizby!

Serváč Heller.

6. Dobývání hradu.

Když byl hrad zakládán, nehledělo se na pohodlí a prostrannost, nýbrž na tvrdost a nepřístupnost a výlohy při stavbě nejmenší. Při hradech toho způsobu nebylo hradby staveni se všech stran objímající, nebylo parkánův, a byl toliko dvůr několika domy zavřen; nebo poněvadž bylo potřebí na malé prostoře mnoho příležitosti nadělati, byly domy hradní pošinuty až na kraj stráně, a hradby dány jen tam, kde domy se nestýkaly. U hradů velikých, obzvláště které později byly staveny, bývalo zvykem, že páni, purkrabí a čeleď bydlili ve staveních zvláštních, od sebe oddoučených a společnou hradbou chráněných. Kde hradeb nebylo, všechna stavení v jedno se srazila; spodní část stavení venkovských nahrazovala hradby, byla proto hrubší nežli budovy jiné a mívala také někdy střílny, okna byla teprve v jisté výšce, a nahoře mezi stavením a střechami vražena byla zábradla jako jindy na hradbách.

Hrad takový postaven byv k obraně krajiny okolní, nemíval ve zdech svých nádherného dvora mocného pána, nýbrž obyčejně jen úředníka a purkrabí, který se staral nejen o hrad, nýbrž o celé panství. Život na hradě byl rázu více vojenského a proto obyčejně jednotváren; jen když nepřítel před hradem ležel, život nastal čilejší. V míru bývalo nahoře jen několik pacholků, kteří kromě stráže povinné také k hospodářstvu přehlédali; i nebylo jich ani třeba, kdyby neslo o to, aby hrad od nenadálého přepadnutí byl zabezpečen. Za obléhání bylo čeleď tím horlivěji a úsilovněji pracovati. Z velikých praků házeli veliké kameny, aby jimi stroje obléhajících zmařili, nebo metali s hradu hořcí břevna, sudy naplněné tříštkami smolou nebo lojem zapálenými, aby přípravy nepřátelské ohněm zkazili, se zábradel házeli nepřátelům kamenni na hlavu nebo je polévali vodou vařící nebo smrdutou. Někdy sestoupili s hradu za tmavé noci a zapálili přístroje nepřátelské. A na-

děje-li minula již všechna, vykрадli se tiše v noci, zůstavivše nepřátelům hrad prázdný a poddali se jen, když nevěděli, jak uniknouti.

30 Obléhajícím bylo překonati nemalé obtíže, neboť mohli hradu dobyti jen *vyležením* nebo *stečením*. Vyležeti hrad mohli s vojskem menším tak, že nikdo ke hradu ani ze hradu se nepouštěl, což obyčejně velmi dlouho trvalo. Útok na hrad mohl býti dokonán v době kratší, byl však mnohem pracnější a vymáhal veliké družiny branné a hojně peněz na
35 pořízenou strojův obléhacích. První prací obléhajících bylo, že založivše praky a totachy neboli hrubé samostříly, kamenné koule, žernovy a balvaný tak těžké, že je čtyři muži k prakům nesli, z nich ke hradu metali. Kromě toho vystřelovali střely veliké jako trámy nebo šípy ovinuté mastným a smolným plátnem a napuštěné sirou, jež před vý-
40 střelem zapalovali, aby na hradě oheň vznikl. Dostala-li se obléhajícím do rukou kočka nebo pták, který byl na hradě chován, přivázali jim na záda všelijaké věci zápalné, k nimž přidali dlouhou hubku. Nežli zvíře pustili, hubku zapálili, věouce dobré, že ustrašená kočka zaleze do sena a senník a tím i všecko stavení zapálí. Když pak obléhaní v tu stranu
45 hasit běželi, házelo se tím více kamení do hradu. Mnohdy dnem i nocí bez ustání kameny ke hradu jsou házeny, a tak zábradla, střechy a jiná braň dřevěná rozbitý. Tu a tam do hradu padl také mrtvý osel více pro potupu nežli z potřeby; také byly metány soudky naplněné věcní smrdutými, které padše na střechu a rozbitivše se po sta-
50 veni ošklivý zápach rozlily a často takové nemoci způsobily, že obležení se vzdali.

Potom obyčejně přikročeno bylo k útoku, a útok-li se nevydařil, počali hrad podkopávat nebo slézati. Přistoupiti však ke zdem bylo s obtížemi velikými. Příkop suchý a mělký zasypáván byl trámy, kmeny,
55 roštími; příkop hluboký slézán jest tak, že vojáci sestoupili po žebříčích dolů a s druhé strany zase nahoru vylézali; byl-li příkop vodou naplněn, pomáhali si prámy, ložmi, sudy a mosty. Chtěli-li se přiblížiti obléhající ke zdi, nasypavše napřed hromadu země, zemi pořád před sebe nahazovali, až ke zdem se přiblížili; v té práci podporovali je střelci a prá-
60 čata, kteří se za koši skrývali. Byla-li zed nízká, nepřítel ji slezl po řebříku, to jest trámu nebo kmeni, jímž byly suky provlečeny. Řískalo se mu *ostrev* neboli *ostrvva*, a byl i znamením erbovním. Byl to řebřík jednolištový, jehož podnes tesaři na zvonicich užívají. Udlélali si jej blíže hradu z pokácených stromů, protože dřevo syrové jest houževna-
65 tější a tihu lezoucího spíše snese. Ke zdem bylo kladeno více řebříků podle sebe najednou, aby nepřítel neměl kdy jich káceri; a hned vojákové hnali útokem, lezouce na řebříky a chytajíce se jich rukou levou, aby pravou brániti se mohli. V Čechách mívali také řebříky provazové.

Byla-li zed vysoká, nebylo pomoci nežli ji podkopati nebo probourati. Dělali to takto: Sestrojili kočku neboli boudu ze silných břeven, ⁷⁰ jejíž střecha houžvemi neb i jinak spletena byla, a to tak, aby nahoru vybíhala v ostrou hranu, aby kameni se hrudu házené snáze po střeše takové sjelo. Střechu pokrývali také kožemi, mokrými hadry, zemí nebo drinem, aby jí obležení nemohli zapáliti. Kočka bývala na kolečkách, nebo se ke zdem šoupala, nebo ji stavěli hned pod zed. Pod kočku ⁷⁵ dán byl beran neboli těžká kláda s velikou koulí železnou, na konci na provazech pověšená, jíž mocně do zdi bušili. Byla-li díra ve zdi dosti veliká učiněna, nanesli do ní dříví a roští, jež pak zapálili, aby část podkopaná se svalila, a obléhající mohli rozvalinami do hrudu vniknouti. Začasté sestrojili vysoké věže na kolečkách, aby s nejhorejšího patra ⁸⁰ po můstku na hradby se dostali. Práce ona tolíkrát se opakovala, kolik bylo ohrad nebo bran do hrudu vedoucích.

Obléhání stálo mnoho peněz; bylo potřebí mnoho vozův, aby dovážely částky na stroje obléhače; dnem i nocí vozili veliké kameny, jimiž hrad obsypávali, a z kameni kamenici přitesávali koule. Kde bylo ⁸⁵ ke hrudu třeba cesty nebo hráze, zaměstnáno bývalo několik set lidí, což stálo zase mnoho peněz.

Byla-li hradi dobýto, a neměl-li býti zůstaven ve své způsobě, byl pobořen nebo rozmetán. Proto zábradla, pavlače, podsebití a vše, co bylo ode dřeva, zapálili, ač-li již při obléhání neshořelo, vrata vybrali ⁹⁰ a nejdůležitější části hradeb rozvalili a příkopy zaházeli. Stavení zůstavena byla, jak zbyla po výpalu, toliko veliká věž pobořena, a to takto: Podlahy všechny a svrchní kryt vybrali, aby tu vzduch volně províval, okna a vyhlídky ucpali a potom do věže, co mohli, roští, ohořelých dřev, smůly a jiných hořlavin naházeli. Potom prolámali u paty věže díru, co ⁹⁵ by mohli jí roští zapáliti. Velikým horkem, jež požár vnitřní způsobil, zdi věžní se rozestoupily a potrhaly. Které zdi nebyly s dostatek hruby, již také se rozvalily.

Aug. Sedláček.

7. O nářečích.

Zasedli jsme k obědu. Posléze vkročil do jídelny i pan učitel a ukláňaje se v pravo v levo bral se k sedadlu sobě vykázanému. Použil jsem každé chvíliky, abych z pana učitele zvěděl tajemství, kterého jsem mu tolík záviděl.

„Přeji vám štěstí, pane Christe“, oslovil jsem jej, sotva byl do ⁵ sedl; „tak roztomilých dětí jako ve vaší škole při dnešní zkoušce jsem neviděl dávno. A že, ne-li všecka, dozajista největší toho zásluha jest vaše, nepochybuji. Ale jakým kouzlem dovedl jste toho, že děti vaše

tak pěknou němčinou mluví, kdežto řeč vašich sousedův a rodákův o nic
10 liběji nezní nežli škohrtání?“

„Nic to neobyčejného, pane professore“, odpověděl oslovený. „Jděte po všech všudy školách německých i uslyšíte, že dítky všude mluví tak, jako dítky moje.“

„Možná-li?“ podivil jsem se; „němčiny obecné tedy ve školách
15 nikdy slychatí není? I rozumějte mi dobře, ctěný pane“, vykládal jsem dále, „neměl jsem tázaje se vás na mysli pouze čtení z čitanek a mluvení dítěk při výkladech z nich, nýbrž vůbec mluvení dítěk, na příklad při počtech, ani tu-li se místa nedává způsobům mluvy obecné?“

„Nikdy, ba ani když děti za přestávky u vyučování rozprávějí
20 mezi sebou.“

„Ale vždyť jsem před chvílí, nežli zkouška se započala, na vlastní uši slyšel, jak dítky před školou postávající brebencovaly nářečím horáckým!“

„Ano, rád věřím, ale ve školní síní dozajista ne!“

25 „Jakže“, tázal jsem se ne bez ironie, „ty zdi školy vaší tak zá-zračně by přetvořovaly žáčky vaše, že by překročíce práh okamžitě zapomnali na obvyklý sobě mluvení způsob a bočily v koleje mluvy spisovné?“

„Chatrna jest školní budova naše, ale proto přece místo posvátné“, 30 povzdychl si soused můj a po některé chvilce ukvapil mě otázkou:

„Zdali jste kdy slýchal, aby kněz k lidu kteréhokoli jazyka kázání měl touží mluvou neohrabanou, nevytříbenou, jak ji slychatí bývá po ulicích?“

35 „Ba slýchal“, pomyslil jsem si v duchu, ale chtěje nabysti jistoty o záhadě pro mne na ten čas daležité, nevšiml jsem si otázky učitelovy i tázal jsem se dále:

„Buď si! Rád tomu dávám, že vy jsa člověkem nevšedně vzděláný a nad to učitelem svědomým si posvátnosti školy pilně se vystříšáte mluvy chatrné; ale kterak působíte na dítky, aby pochytily tolikéž toto 40 umění vaše? Vždyť pak i nejmenší dítky školy vaší, dítky tedy, které sotva rok chodí do školy, mluví již roztomile.“

„Mnohé z nich sotva půl roku“, poopravil mě pan Christ.

„A za tu kratinkou dobu, tvrdíte, že by možno bylo dopracovati se takových úspěchů?“

45 „Nedovedl-li bych toho při dětech hned z prvopočátku, za několik neděl, ne-li marno, alespoň velmi nesnadno bylo by všecko úsilí pozdější.“

„Podivujete mne čím dále tím více; toť leda čarujete!“

„I beze čárů lze se toho dopracovati, čemu vy, ani sám nevím proč, tak náramně se divíte. Já alespoň nemyslím, že by k věci té

čeho jiného bylo potřebí, než aby učitel sám mluvil tak, jak chce, aby ⁵⁰ mu mluvily děti.“

„Jakže? na tom-li postaveno všecko tajemství dovednosti vaši?“

„A na čem jiném by?“

„Vím i já, převeliká že jest moc a působnost příkladu, ale že by příklad tolik mohl, jako vy dáváte na srozuměnou, nepodobno zdá se ⁵⁵ mi býti. Vždyť pak dítě selské, přijde-li k vám poprvé do školy, ani dosti málo vám neporozumí, když je oslovena němčinou spisovnou.“

„A z čeho tak soudíte, pane?“

„Soudím takto: Kdyby pravda bylo, že dítě osloveno jsouc němčinou spisovnou, rozumí mně, musil pak bych naopak rozuměti také já jemu, ⁶⁰ když mě oslovi svým nářecím.“

„V tom netroufám, že byste měl pravdu. Či myslíte, že, když člověk zvyklý den po dni živiti se bramborem, náhodou pozván jsa k tučné tabuli velmi dobře pocituje lahodu srnčí kýty — myslíte, pravím, že naopak i člověk labužnickým pokrmům zvyklý chutnatí si bude suché ⁶⁵ brambory, nemoha se vyhnouti pozvání k stolu chudobnému?“

„Není bez dovtipu přirovnání vaše. Řekněte mi však zpríma, rozumějí-li vám děti do školy vstupující, když je oslovujete jazykem spisovným, či nerozumějí?“

„Předpokládáte-li, že s nimi se nedávám do hovoru než o věcech ⁷⁰ chápavosti jejich přístupných, neváhám tvrditi, že rozumějí.“

„Kterak to možná? Rozumění řeči přece vedle mého domyslu na ničem jiném se nezakládá než na tom, že s jistými zvuky článkovanými jisté spojujeme představy. Čím podobnější zvuky ty jsou k těm, kterými sami jisté představy označujeme, tím nám bude řeč toho, kdo mluví ⁷⁵ k nám, srozumitelnější; čím zkomolenější zvuky ty se donášejí sluchu našeho, tím nezbytně představy jimi označené nám poslouchajícím jsou zatemnělejšími. Dáváte-li tomu?“

„Rád.“

„Nuže, dostoupí-li řeč zkomoleností tvarů, nedbalým vyslovováním ⁸⁰ jednotlivých hlásek, a což já vím, čím snad ještě postonává ta zdejší řeč vaše, toho stupně nešvarnosti, že mezi slovy, jimiž sami jisté představy označujeme, a mezi zvuky, kterými nás kdo chtěje tytéž představy označiti oslovoje, nižádné nemůžeme již vystopovati podobnosti, tu řeč se nám stává nesrozumitelnou naprosto.“

„Nu, i což?“

„A zrovna tak, tuším, jako nám slyšícím řeč zkaženou děje se těm, kdo zkažené řeči zvyklí jsouce slyší řeč správnou.“

„Já však vysvětluji si vše tím způsobem, že dítky, slyšice jasně pronášené hlásky a slabiky a slova, třeba z domova byly zvykly mluviti ⁹⁰

způsoby znešvařenými, porozumějí i jednotlivým slovům i souvislým větám právě proto, že jasně a zřetelně se pronášejí. A připomenu-li ještě, že při vesnických dětech našich jest postaráno o mostec spojující mluvu jejich s mluvou spisovnou, zdaž pak uvěříte slovům mým, že děti
osloveny jsouce němčinou spisovnou mi rozumějí?“

„Jak by ne?“

„Nuže, můstkem tím jest otčenáš, je zdrávas, věřfm, desatero, jest ta a ona modlitbička jiná, jsou nedělní a svátečné epištoly a evangelia, jsou kázání, jsou jistou měrou také některé osoby jako pan správce
100 a jeho písář, jest velebný pánu a jsem já, jenž s dětmi se stýkám mimo školu.“

„Ale teď mi vysvětlete jen ještě tohle. Čím to jde, že děti rozumějíce mluvě spisovní a přiučivše se jí tou měrou, že bez nesnáze jí vládnou, přece sotva že opouštějí školní síň, zase mluví způsobem lidu
105 v této krajině vůbec obvyklým? Což tato ohyzdná mluva nemůže být nijak vykořeněna?“

„Dovolte“, na to pan Christ, „abych nejprv odpověděl ke druhé části otázky vaší. Nač bychom usilovati měli o vykořenění mluvy prostonárodní, když nikomu — a nám učitelům nejméně — netoliko není na
110 překážku, anobrž ku zjevnému prospěchu?“

„Jaký, probůh, vám z ní může vzcházeti prospěch?“

„Kolikery. Uvažme předně věc se strany týkající se školy. Proč mluva spisovná dětem tak imponuje? proč zjevně k větší je nabádá pozornosti, mysliti donucuje přesněji a věci, o kterých řeč jest, bedlivěji
115 bráti v úvahu? — Jediné proto, že vedle ní jest mluva prostonárodní všední, k níž ona se má, řekl bych, jako roucho sváteční ku všední halení. Sebe divější klučina cítě na sobě sváteční oděv, vyhýbá se kalužinám, jindy neodolatelnou mocí jej k sobě vábí; neměří skokem šířky přeskopův, ač by jindy tak hned kterého neminul, neslézá stromů, byť ptačí hnázdou na každé se houpalo větví. Slovem, jako ve svátečním kabátě zašito jest kus kázně, tak ve mluvě spisovné se tají veletičinný prostředek vychovávací. Dejme však sváteční kabát hochovi na všední den a dítěti mluvy prostonárodní slýchati nedejme nikdy, jaký bude účin? Zbavíme se mocného kouzla, kterým působíme na myslí dítěk.
120 Drahocennost mluvy spisovné jen tím nám jde na jevo, že bezděky k ní přirovnáváme mluvu prostonárodní. Proto věřte, pane professore, že bych těžce nesl, kdyby tato vyhnula.“

„Však se není čeho báti“, prohodil jsem, „mráz kopřivy nespálí.“

„Vím, pane professore“, mluvil pan Christ dále, „že jste si zdejší
125 prostonárodní mluvu vzal v ošklivost, nazvalt jste ji před chvílkou mluvou ohyzdnou. Ačkoli já o té mluvě soudím jinak, přece mínění své vám

nikoli nebudu vnucovat. Ale buď si zdejší mluva naše jakákolivěk, ještě jeden prospěch neskrovny nám jde z toho, že jí bytu přejeme vedle mluvy spisovné. Pokud zajisté vesnický lid nás se svou mluvou domáckou říkajíc srostlý trvá, tvůrčí ona síla, plodící za každým novým dojemem¹³⁵ nová slova a nové obraty, jež konečně za kořist se dostanou mluvě spisovné, bujarým proudem v něm vře a klokoť. Odejměme lidu řeč jeho domáckou, a bohatý pramen řeči spisovné vyprahne na čisto.“

Zamyslil jsem se ze slov těchto. Byl jsem proběhl leckterou školou nižší i vyšší, o této věci však jsem neslychal nikdy.¹⁴⁰

„A že děti vykročivše ze školní síně štěbetají zase po svém“, vykládal můj soused dále. „ký div? Přírodu pryč sochorem honič, obratem aj bude zas tu, praví kdysi Horáč. Mysl po delší čas napiata byvší a zaměstnána věcmi vážnými obrací se k věcem všedním, rozmyslu vymáhajícím jen po skrovinku, a tomu oboru myšlének, v němž děti¹⁴⁵ žijí životem svým zvláštním, řeč obecná daleko lépe hoví nežli vážná řeč spisovná.“

„Dokázal jste veliký kus, pane Christe“, odvětil jsem. „Usmířil jste mě se zdejší mluvou, hněviv nebudu ni jí, ni které jiné řeči jak živ!“

Jan Ev. Kosina.

8. Letmo zemí jezer.

Luzná, půvabná jest ta perlooká zemička Korutanská, at shlížíme na ni s mohutného cimbuří šedobokého Dobrače, nebo at dáváme volně blouditi zraku po široširé rovině podrávské, na jejíchž smavých pláních zelených rozkládá se staroslavné město věvodské Celovec při samém téměř zrcadle jezera Vrbského.⁵

Z dálí již kývá na nás štíhlá věž svatojilského chrámu, pnoucí se k nebesům jako vztyčený prst bílé ruky obrovské, která kmitá se do daleka se všech stran, nechť spějeme sem od Kráuského ráje nebo z ledového ovzduší Velikého Zvonu. Milý jest pozev ten vždy, právě tak jako jest přívětivá, skromná, bezozdobná ta metropole starého Ko¹⁰roška. Se skrání jejich nesplývá však již pohřebištu sněhobílá péče řasnatá, již švarné dcery slovinské kryjí sobě zlatoplavý vlas, z úst jejich zřídka jen se ozývá sladký blahol mluvy domorodé: skromný Slovincet ustoupil již dávno přívalu cizímu.

Celovec stojí na půdě klassické. V nedaleké vzdálenosti rozkládala¹⁵ se v římském starověku kelticko-římská osada Claudium Virunum, a bědlivé oko archaeologů vidí v končinách oněch dosud ještě stopy bývalých ulic, tržišť a náměstí, zavalených ovšem nyní již kyprou hrudou polní.

20 Trosky bývalé veleby klassické, jak vyoralá je ruka rolníkova z lůna kypré půdy, uschovány jsou v zemském domě, který jest budovou zvláště pozoruhodnou, odlišující se od všeobecné jednotvárné nudy rovných ulic a náměstí. Kromě domu zemského poutají pozornost: dóm Petropavelský, stkvostný zámek biskupa Kerského a některé paláce
25 místní šlechty, najmě knížat z Rožemberka, kteří odvozují původ svůj od pánu z Ráže, hrabat Golfských a j.

Zajímavější nad tyto chudé památnosti městské jsou v dobách svá-tečných davy bodrého, jarého lidu slovinského, který plní ulice v překném úboru národním, jenž zvláště ženám a dívкам sluší. Dlouhé jemné tkané
30 závoje (péče) s širokými cípy vlají s krásného účesu vlasů od lepé hlavy až téměř k nohám, obutým na boso v botky. Pestré sukně, uměle vyšíváné zástěrky a vkusné živůtky, vše to činí dojem vlnícího se pole makového.

Mužové jsou kmene zdravého a silného, s hlavami úměrnosti téměř
35 klassické a tvarů, jež připomínají nám sochy antické, jejichž torsa tu každou chvíli odkrývá ze zapadlých bařin ruka archaeologova; lid ten uzavřen jsa živlem cizím, uchovává si aspoň v chatách selských mateřský jazyk, mrav a zvyk v čistotě neporušené.

Průplavem Celovec jest spojen s černým jezerem Vrbským, i láká
40 tak živě a naléhavě, že mu nelze odolati. Vstupujeme na parníček, a v brzku otvírá se před námi chobot jezerní, zarostlý zeleným sítím. Několik hybných skoků do bledozeleného zrcadla vodního, něco malých překážek, jež působí hustý trs řasy vodní, zaléhající vlnkým, vazkým vlasem v zuřivé kolo rozdmýchaného parníku: a již ocitáme se na širo-
45 širé hladině.

Po březích, jež ztápějí se nepříkrým sklonem do vln jezera, šňoří se celá řada vkusných bílých domků jako perlová šňůra, zavěšená na šíji rusalčině.

Kmití se před námi vnadný poloostrovek sv. Marie Vrbské s koste-
50 líkem goticko-románským, jehož původ klade báj až v šedé věky Karla Velikého. Jisto jest, že již ve středověku skromný tento týnec požíval věhasu neobyčejného, ježto kryje mnohé zázračné ostatky mučedníků prvního křesťanství.

Pořád kostelska vrbského jest vábna, utěšena a malebna, i možno
55 směle tvrditi, kdybychom odmyslili sobě zářivý prsten z rukou vrbské krasavice, že by shasl zároveň jeden z nejpřednějších půvabů čarouvé té tůně.

Vrbské jezero! Veškerá téměř poesie Korutan norí se odtud jako z po-hádkové kovy vodní; co bájí, pověstí, zkazek a písni ozývá se snivou nivou
60 alpskou — všecky snuji se z kouzelného toho středu a všecky sem se vracejí.

Jezero to, vedle Oževanského a Millstatského největší v zemi, jest zároveň také jevištěm nejcílejšího průmyslu a obchodu; hojný rybolov, čilá paroplavba, uhelny, rašelinště, vše činí Vrbské jezero tepnou a ohni-skem zajímavé zemičky alpské.

Břehy jezerní jsou téměř posety letohradby, samotami, víska-⁶⁵m a městečky, a sotva že z jara vlahý dech jižního slunce rozehřeje tenkou ledovou kůru a vymění stříbrné jiní borovic za zlaté třepení teplých paprsků, proudí se tu již všude čilý ruch stěhujícího se lidstva.

Zvlášť oblíbeným a hledaným místem jest Poreč a věru, kdo jednou jen ssál tu svěží lahodu křišťálového vzduchu horského a zanořil zrak ⁷⁰ do tajuplné tůně vodní, ten vrací se tam rád a svaluje tu se zemdlených beder tisu starostí a vzrušení do lákavé té hlubiny.

Usměvavým poříčím Hliny sune se krok náš dále ke krátké ná-vštěvě „Vévodského stolu“, několika balvanů, seskupených v podobu kamenného tránu, odkudž již od století osmého vévodové korútanští při ⁷⁵ svém nastolení mávali mečem, rozdávajíce tu léna zemská.

Vlastní kámen knížecí, na němž vládcové Korutan přijímalí hold svých poddaných, byl ve staroslovém Kerském Gradě, nyní pak uschován jest vedle ostatních památností historických v zemském domě celoveckém. Jest pokryt slovy téměř již nečitelnými, jež však svědčí nadě všecku ⁸⁰ pochybnost o původě slovanském.

Odtud se ubíráme do údolí Žilice ku Bělákmu, jenž náleží zvláštním rázem starobylým k nejpůvabnějším městům Korutan, a odtud se vychází na četné výlety do odlehlych zákoutí alpských.

Jest to především malebná krajina tervížská s ohromným pozadím dolomitským, jemuž vévodí Králičí vrch s Višjou Gorou, vynikající nehe-⁸⁵tyčnou hrázdou zasnežených vrcholků, které jemným, bledavě modrým hřebenem splývají s oblohou. Dále hluboké rokle, v nichž bouří sterými vodopády divoká Žilice po bledozeleňem kamení pod četnými svahy travnatými, plnými gentianu a protěže.

Snivý cinkot rolniček provází nás na každém kročejí, a když zahledíme se s visutého zábradlí, pod nímž hučí zapěněné vlny dravé bystřiny alpské, vzmáhá se v nás sladká závrať, podobná té, jež vábí zbloudilé děcko do tajuplných sítí vodníkových. Pustší a pustší krajem stoupáme dále k jezeru Rabelskému, kde na druhém břehu Drávy zve ⁹⁵ nás k sobě městečko Millstatt.

Ačkoli nesnášíme se s výkladem některých starožitníků, již připisují néweckému patrně jménu tomu původ římský — mille statuae — přiznáváme přece prastarý původ města toho, jenž jeví se v celém rázu jeho, jmenovitě pak ve zdech kláštera středověkých rytířů svatojirských. ¹⁰⁰ Křížová chodba chrámová a kaple sv. Domitiana jsou toho doklady

patrnými. Významný paprsek do čiré temnoty starých dějin korutanských vrhá tradice, že v kapli té pochovány jsou ostatky vévody Domitiana, „který první bůžky starých Vendů smetal do vln jezera Millstatského.“

105 Jezero toto opředeno jest bájemi právě jako pleso Vrbské. Jednou z nejluznějších jest zkazka o javoru, který stápel kdysi svislé haluze v zelených brodech jezerních. Nebyl to javor, byla to dívka ve strom zakletá, která kletbou uzavřena byla ve tvrdou jeho kůru a teskným šelestem větví žalovala mimojdoucím hluboké hoře své.

110 Šel mimo hoch pastvec, zrobil sobě z javoru housličky, a jakmile vytryskl z nich sladký zvuk první písně, — odlétla duše osvobozené dívky k modrým nebesům.

Otakar Mokrý.

9. Kriváň.

Pouť naše po Tatrách byla skončena. Poslední den jsme chtěli stráviti na Kriváni.

Stáli jsme nad hladinou Štrbského plesa. Kriváň temnal se v modravém vzdachu jako velebný dóm s obrovitou nakloněnou věží, zahrázuje na západě obzor náš. Srdce bilo nám prudčeji, kdykoli pohlédli jsme k vrcholu, jehož propastné stěny s myslí užaslou pozorovali jsme od sedla Lilijového.

Od Štrbského plesa ke Kriváni kráčí se zprvu stezkou lesní, tabulkami označenou. Tou ubírali jsme se také my. Zamýšleli jsme ještě 10 dnes doraziti k úpatí Krivánskému a záhy z rána vystoupiti na jeho témě. Snad najdeme nějakou kolibu, kde přespíme, ne-li, přenocujeme v lese.

Krajina zvolna se zdvihala. V lese bylo klidno, ticho, jen slabé bzučení hmyzu jej oživovalo. Přišli jsme k rozsáhlé slatině, vzácnému 15 zjevu v Tatrách, jejichž hřbety vesměs jsou úzky. Po klikaté stezce jsme se ubírali dále, a již se smrákalo, když jsme došli k opuštěné polaně, porostlé zdupanou, povadlou travou. Na polaně byl chatrný košár (ohrada pro dobytek) a při něm dřevěná bouda. Opozdál v lese hrčel potok. Na prkně pod samým krovem koliby ležela čisté vydrhanutá 20 geletka (dojačka), na zemi byla bromádka suchých štěpin. Odložili jsme tlumoky a rozdělali oheň. Když vatra se rozhořela, došli jsme si s geletkou pro vodu, nakrájeli hřibů cestou nasbíraných a uvařili večeři. Potom přítel nasekal chvoje, natrhal borůvčí i vřesu, rozestlál — a to bylo naše lůžko.

25 Svitá. Jsme umouněni, kouřem zpola udušeni — ven!

Už nad horou zora mladá
růžami východ vykládá,

učebom seje ligotanie
a po zemi perly ranie.

Jest nedale, nad krajem vládne nálada dne svátečního. Štrbské ^{so}
pleso leskne se jako pastevcovo líce, v Pováží dosud plynou v tálhých
pruhách prosvítavé páry. Vzduch naplněn jest vonným, pryskyřičným
dechem ševelícího lesa. Někde se zvoní raní klekání. Hluboké akordy
dojemně zalétají k Taterským výšinám. Slovač se probouzí. Kéž zní
zvony ty slovy básniskovými:

35

Vstávaj — něvolná sirota,
máť kyne průtom života!

Na deň vzkriesenia hučí zvon ...

Umyli jsme se, posnídali a pátrali, kudy dále. Od koliby se vine
sice stezka k severozápadu, tedy na Kriváň, ale brzy je po ní; prodí- ⁴⁰
rám se lesem, potom kosodřevinou tak namáhatě, že nás opouštěly
síly, když nás zahledlo několik hochů valašských. Ti lezli jako veverky,
kosodřevinu před námi ohýbali, radili, kam vstoupiti se má, kam ne,
a štastně nás vyprostili.

Bylo poledne. Slunce svítilo nám do tváří, pastevci k nám mluvili, ⁴⁵
ale my na břehu Zlomiska spali jako mrtví. Asi za hodinu zurčení potoka
nás probudilo. Putujeme dál. Pod Zeleným plesem jsme se zastavili
a ptali na cestu. Jdeme dobré. Až vylezeeme na horský hřbet, uzříme
Kriváň. Zblouditi nelze, neboť na hřebeni vede stezka k bývalým dolům
Krivánským. Obstárlý bača nám ukazoval několik kousků Krivánského ⁵⁰
křemene, v nichž malinká zrněčka zlata pouhým okem se rozeznala.
Ruda zlatá i za starých dob málo bývala vydatná. Roztloukala se v pu-
chernách, a plavením nabývalo se zlatého prachu. Avšak mezi horaly
koluje pověsti o nesmrtných pokladech v Tatrách uložených.

Údolí, v němž jsme stáli u koliby bačovy, překvapuje divokou pu- ⁵⁵
stotou. Tu není viděti ani kře ani kvítko, jen bělošedé, vyprahlé žuloví
rozseto jest na skalním jeho dně. Zvláštní dojem činí uschlá houšť
klečová. Nahé, bhlé, lijavci vydrhnuté větve podobají se zkamenělé kostře
velikána předpotopního.

V úpalném žáru loundali jsme se dále; pot se nám lil s čela, ka- ⁶⁰
menf řitilo se pod nohama. Vždy po deseti minutách byla zastávka.
Konečně dostali jsme se na hřbet Nadpavlovský, kde se vine stezka
k zašlým dolům zlatým, kterých jsme po chvízi asi půlhodinné došli.
Zbytky tří štol a kobek hornických z kamene vystavěných, jejichž skuliny
místo malty mechem byly vypěchovány, podnes jsou patrný. Zlato bylo ⁶⁵
v žilách křemenných, jest však pochybnó, zda se doly vyplácely. Vysoká
poloha, tvrdosť horniny a skrovnná vydatnosť rudy zdaru jejich překážely
vždy. R. 1807 byly štoly na Kriváni již zavaleny.

Od posledního dolu zabočili jsme k východu, přelezli příkrý hřbet
 70 skalní a vystupovali pak nepřetržitě po východní rozsoše na téma. Vzduch
 ochlazoval se víc a více, úpal slunečných paprsků se mírnil, cesta nebyla
 nebezpečná, a tak jsme se ocitli brzy — na temeni Krivánském.

Zraky naše mimoděk stíhaly cestu, kterou jsme se Tatrami brali.
 Zaléty k Bystrému, na nějž jsme vyšli v mlze; obrátily se k divoké
 75 Svinnici, na niž vydrali jsme se od stavu Zeleného. Jak se pyšní v onom
 věnci nebetyčných štítů, kterýž obklopuje Mořské oko! Na východě strmí
 osněžená Vysoká (Tatra), a za ní na tatranském králi Gerlachu roze-
 znáváme pyramidu kamení r. 1874 postavenou. V modru daleko ztrácí
 se homole Lomnická. Tam vede cesta bajným krajem

80 spevu i sily,

kdo košeletecky tkajú bohatierom vily,

spevcov zlaté Rusalky z nazemských vod poja —

na Slovensko. Zrak náš objímá nebohou zemi až k Holi Králově, Ďumbieru a Choči, za jehož modravým kuželem se rozkládají lesy Povážské,
 85 v nichž smaragdem se třptytí Štrbské pleso, za kterými vidíš bílé dědiny, ladné nivy a luhy, oživené zádumčivými zpěvy neštastného národa, jemuž „jarmo kolískou (kolébkou), siňavy (modřiny) ozdobou“, a který „žíť nezná a zomrieť nemôže!“ Smutná jest ta krajina jako hrob, neboť sluncový kůň drahé svobody ukraden jí byl zlým čarodějem, a dobrý
 90 věstec dosud tuho s ním zápasí. Daleká jest doba, kdy vše zase zjásá zlatými jeho paprsky, ale národ se ji dočká.

No příjde i přist musí těn bohatier Boží,

čo zákon pošljapaný na oltár vyloží;

no příjde i přist musí těn velký děn súdu,

a za stól si zasedně pravda mójho ludu!

95 Kriván jest hora svérázná. Celkový tvar jeho nejlépe vystupuje se strany slovenské, avšak přechýlený vrchol jeho, pod nímž úbočí propastně svislými stěnami k dolině Koprové se spouští, objevuje se ve vzdálené divokosti toliko s Tater polských. Od nakřiveného vrcholu má
 100 hora jméno.

Z rozlehlého, lesem porostlého úpatí Krivánského zdvihá se hmotné úbočí hlubokým žlebem, kterým se říti Belansko, na dvě rozsochy rozdelené. Tam, kde kleč růsti přestává, vyhrbuje se dvě nerovné vyvýšeniny, na západě Kopa 1760 m, na východě Nad Pavlova 1900 m. Odtud boky stávají se příkrějšími, všude jest plno úlomků skalních a balvanů mnohdy ohromných. Od malé rovinky, zvané Prehybou, strmí vrchol Krivánský. Jest to skalní, půl tisíce metrů vysoký roh, který se překláňá na severovýchod; západní a východní jeho hrany jsou divoce rozeklané hřebeny, jež se na temeni spojují podkovovitě.

Témě Krivánské pokryto jest kamením a skalními troskami. Od východu k západu jest zdělí 35 m, šířka jeho od severu k jihu měří až 6 m. Ač tedy jest dosti prostranno, přece zmochuje se člověka divný pocit nejistoty, kdykoli na temeni se vztyčí. Témě má hlavní svah od severu k jihu a mimo to svahuje se k děsným propastem, které se tří stran jísceny své rozevraťají. Nejlépe jest leže nahlédnouti do propasti; lesknou se v nich kalenou ocelí plesa Terianské a Zelené, severněji třptyt se Smrečinský stav.

Výšku temene nad hladinou Černého moře vypočítali na 2496 m. Na temeni vedle nižších mechů a lišeňsků roste bylin velmi málo. Ze železného pomníku, jejž královský lesmistr Jiří Münster k poctě saského krále Bedřicha Augusta, jenž vstoupil na Kriváň dne 4. srpna r. 1840, dal postaviti, zbyl tu pouze úlomek litinový. Pomník stál na vyzděném podstavci, i jest to jediný případ, že na hoře půl třetího tisíce metrů vysoké v Tatrách vystavěna byla zeď z kamene a malty.

Byla neskonale půvabné odpůldne, jež prožili jsme na Kriváni. Vzduch byl průhledný, neobyčejně tichý a čistý. Toliko na východě, daleko za Tatrami, houpaly se bílé lehké obláčky. Ob čas s černomodré výše zavál vzduch chladnější proudem kolmý. Málo jsme v horách měli pohody, ale tento den vše nám nahradil.

Slunce klonilo se k západu, kdy s Tatrami jsme se rozžehnali. Zpáteční cestu vykonali jsme po západní rozsoše Krivánské. Nebyla obtížna. Jen někde otfrala se pod námi prohlubň, takové místo bylo třeba opatrně obejeti. S Prehyby sestupovali jsme po staré pohodlné cestě, kterou kdysi zlatá ruda se svážela. S cesty krásně bylo viděti do údolí Vážského; protáhlé tmavé stíny uspávaly je v klid noční. Nám zapadalo slunce, když vešli jsme do smrkového lesa. Za světla ještě došli jsme na polanu Krivánskou, kde sroubena jest veliká koliba.

V kolibě bylo veselo. Sešli se tu pastevci slavit neděle. Byli to šuhajové mladí; gazdou byl Jura, šumný, hezký hoch, nevysoké, ale silné, zavalité postavy, černohlavý a černoooký, samý žert a smích. Dnes by celý svět objímal, neboť za ním přišla sverenica (zaslbená nevěsta).

„Vítajte u nás!“ volal Jura potřásaje nám pravici. „A zkadijal, pankovie?“

Vypravovali jsme. Všichni se divili, že jsme vylezli až na téma Krivánské a tak daleko domů máme. Jura se pak přitočil k nevěstě Marině, pošeptal jí něco do ucha, ona se usmála, kývla hlavou a postavila na oheň hrnec s vodou. Z mouky a mléka zadělala těsto, a když voda se počala vařit, těsto na kousky trhala a zavařovala, potom je ocedila, omastila čerstvým máslem a posypala brynzou. A již tu byly před námi na veliké misce halušky, obložené jídlo slovenské. Chutnaly nám výborně.

Dvěře koliby byly otevřeny. V šeru večerním bylo viděti dobytek, který porůznu na polaně se pásl. Bělavý pes ovčácký byl u něho na stráži. V kolibě plápolal rudý oheň. Mladí lidé žertovali a popěvovali tak srdečně, že nás svedli do veselého víru. Co tu hlaholilo písni —

155 lebo sotvaj jedna pieseňka odzněje,
už druhá i tretia z mladých úst se leje.

Usedli jsme k vatře. Starý Kuba, jediný mezi šuhaji, si načpal pipku uherským tabákem a vypravoval o mladých letech svých. Pracoval několik let v Boci, báňském městečku pod Dumbierem. Tu na Pomahajbě 160 (v báňích pod Bocí) uloženo jest nesmírné bohatství. A poklady ony možno spatřiti. Stalo se to starému Meškovi, který pracuje kdysi na Pomahajbě, posiloval se v těžké práci podzemní douškem pálenky. Z ne-nadání kde se vezme tu se vezme chlapec v červených nohavičkách, bílé kabátě a zelené čapce se znakem báňským a zlatým kahancem. 165 Meška leknutím div nepadl. Byl to permuočík i kívá na něho prstem, svítí a ukazuje zlata, stříbra a jiného bohatství hromady. Meškovi ode třpytu přecházejí oči. A permuočík vždy dál, a pokladů více a více. I ptá se Mešky, vidí-li co. Ten všecek užasly zvolá: „Vidím!“ Sotva dořekl, permuočík zmizel. Meška s hrázou vidí, že jest v místech úplně nezná- 170 mych. Dostal se sice ven, ale dlouho si poležel. Podzemními průchody ušel dvanáct mil až do Štávnice, kde vylezl.

Všichni se divili. Po chvíli počal Jura: „A je prý, strýčku, na Boci veliká krychle z kamene vytesaná, a na ní velikými písmeny psáno: „Převal mne!“ Kdo ji šestkráte převalí, ohromný poklad najde.“

175 „Blázen, kdo věří!“ odsekli Kuba. „Já byl ten hlupák, který se do té práce dal. Obrátil jenou a zase nápis: „Převal mne!“ Skála ohromná, lopotím se, a víte co bylo na všech stranách? — „Převal mne“ — a pod krychlí nic!“

Všichni jsme se zasmáli; jen Kuba tvářil se vážně a po chvíli 180 pravil: „A přece jest možno bezpečně nalézti poklady.“

„A jak?“ vyzvídali jsme všickni.

„Květem peračinovým. Peračina (kaprad) kvete toliko tu noc před sv. Janem Křtitelom. Květ její jest zlatý. Kdo by jej měl, nevěda o tom, spatří všecky poklady v zemi ukryté.“

185 „A jsou-li v horách poklady?“ zazněla odněkud otázka.

„Jsou!“ odpověděl staroch. „Takový poklad je na Kriváni. Ale leží na místě velmi nebezpečném, a jen ten zmocnití se ho může, kdo s myslí čistou, hříchem neposkvrněnou se k němu přiblíží. Již tomu dávno, vyprávěl kdosi, že pod horou Gievontem jeskyně se otvárá, a v prostřed podpírá ji sloup diamantový. U sloupu sedí mnich, obklopený nesmírným bohatstvím. Kdo až k němu přijde, smí si vzít, co

chce. Ale těžko se tam dostati, nebo vchod jest velmi těsný, a světlo v něm hasne.“

Mluvilo se ještě dále. Nám únavou oči se zavíraly. Konečně k vybídnutí Kubovu jsme se odebrali na odpočinek. Ráno probudil se Kuba ¹⁹⁵ ještě za šera, zbudil valachy a pohoniče, a ti praskajíce a zpívajíce vyháněli stádo na pastvu. O něco později vstali jsme také my. V kolibě byli jen Jura a Marina. Poděkovali jsme oběma za pohostinství a chtěli nahraditi Jurovi, čeho nám bylo poskytnuto. Ale nechtěl o penězích ani slyšeti. Rozloučili jsme se s oběma přátelsky. ²⁰⁰

Přešli jsme polanu a zastavili se u lesa. Nad námi kdosi v lese zpíval:

Hej, pod Kriváňom —
tam je krásny svět,
tam rostú chlapec
bystrí jako kvet.
Pod Kriváňom slunko svítí,
tam má každý vesel býti;
pod Kriváňom, pod Kriváňom, pod Kriváňom.

Karel Drož.

B.

1. O duchovním životě v zemích českých před r. 1620.

Za prvních panovníků z rodu Habsburského písemnictví české poskytlo tolik a částečně i výborných plodů, že věk ten nazván, ač neprávem, zlatým věkem literatury české, a literatura z doby té literaturou klassickou.

Tolik jest jistó, že Čechy tehdy nebyly ve vzdělanosti obecné ⁵ pozadu za zeměmi jinými; jen málo kteří národové nad Čechy tehdy předčili, a naopak Čechy nad mnohé země v té přesčině vynikaly. Učenost nesla se hlavně směrem náboženským a k hádkám věroučným. Z jiných věd kvetla lučba, hlavně pak alchymie, vyhledávajíc prostředků, jak dělati drahotné kovy. Družkou její byla astrologie neboli zkoumání ¹⁰ hvězd k účelům prorockým. Vedle astrologie prospívalo hvězdářství zvláště za Rudolfa II., při jehož dvoře se dostalo útulku dvěma nejslavnejším hvězdářům toho věku; byli to Tycho Brahe a Kepler, kterýž v Praze vyzkoumal znamenité své zákony, jimiž běh těles nebeských se řídí.

Sloh česky toho času neustále se tříbil a zdokonaloval, až za Rudolfa II. dospěl nejvyšší hladkosti a ohebnosti. Následovati vzorů

latinských bylo tehdy způsobem všeobecným. Nejlépe však se vyvinul v té době sloh prostonárodní, jak má místo v historii, právech, bohemických a jiných lidu obecnému odhadlaných spisech. Sloh básnický slohu starému daleko se nevyrovna; vědecký pak byl skoro docela zanedbán.

Velikou zásluhu o řeč a literaturu českou získala si *Jednota bratrská*. Pěstovala se vzácnou horlivostí školstvo a hlavním předmětem vyučovacím učinila řeč mateřskou, již nejpřednější učenci Jednoty bratrské nepřestávali vzdělávat, úsilovně o to se snažíce, aby jazyk lidu nejvíce povznesli a zušlechtili. Pomniskem snah těch ostane *bíblí králická*. Jednota i tím prospěla písemnictvu českému, že knihtiskařství v Čechách a na Moravě značně rozšířila.

V jednotlivých způsobech písemnictva Čechové byli na stejně výši se svými sousedy.

V básnicku světském Šimon Lomnický, spisovatel velmi plodný, došel oblaby u samého krále Rudolfa II., tak že mu roční plat daroval a do stavu šlechtického jej povýsil. Ale ani plody Lomnického nevynikají v znešenými myšlenkami a vzletem ušlechtilým, tak že jeví se být pouhým veršotepcem, který zasluhuje pochvaly jen pro plynný jazyk. Muohem zdárněji kvetlo a prospívalo básnicku duchovní, jež nejpilněji vzdělávala Jednotu bratrskou.

Z písni od starších Jednoty vybraných a schválených sestavovány byly kancionály, o jichž nádhernou úpravu bedlivě pečováno. Každý sbor bratrský měl kancionál, zpěvník nebo sborník zpěvů církevních, jež skládány byly buď dle nápěvů starších nebo souvěkých písní národních, nebo Bratří sami nápěvy skládali, majíce mezi sebou i básnsky i hudebníky nadané. Města i soukromníci závodili, aby měli na kůtrech kostelních kancionály krásně upravené, z nichž mnohé až na časy naše se zachovaly. Nejeden z kancionálů jest velice důležit; neboť kromě ceny básnické jsou důležity nápěvy pro hudebnictvo, začátečnými písmeny, někdy velmi uměle malovanými, a vloženými obrazy pro umění malířské.

Literatura právnická byla obohacena kancléřem Starého Města pražského *Pavlem Kristianem z Koldína*. Spis jeho, nadepsaný „Práva městská království Českého“ a r. 1579. vydaný, zaveden byl nařízením sněmovným pro všecka města v Čechách a později také na Moravě. Pro důkladné sestavení a výtečný jazyk práva Koldínova pokládají se vedle Všeherdových „Knih“ z doby starší za nejvzácnější památku právnické literatury české. Též *Karel z Žerotína*, proslavený řečník, zůstavil v zápisech svých vzácnou památku pro poznání právních poměrů moravských.

Dějepisectví vyniká spisy největšími a nejčetnějšími. Přední v tom zásluhu má *Daniel Adam z Veleslavina*. Jsa vysoce vzdělán snažil se

psáti jazykem lepým a uhlazeným, tak že sloh jeho záhy pokládán byl za vzor správné mluvy, a psáti po veleslavínsku znamenalo psáti správně česky. Daniel z Veleslavína, jsa také tiskařem a nakladatelem, vlivně a ochotně každému pomáhal ve spisovních podnicích a stal se tak vůdcem literárních snah doby tehdejší. *Václav Hájek z Libočan* sepsal dějiny české se stanoviska katolického, protkav je množstvím bajek, smyšlének, věcí nepravdivých a nedůvodných. Avšak přes tyto vady a nedostatky Hájkova kronika rozšířila se v národě českém nad míru, k čemuž nemálo přispěl prostonárodní sloh, jímž psána jest. Z Jednoty bratrské proslul *Jan Blahoslav* zvláště „Historií Bratří českých“ a *Václav Březan* a *Karel starší z Žerotína*. Listy Žerotínovy vynikají krásnou uhlazeností, ano sličností slohu klassického. Nemalé důležitosti jsou „Památi Mikuláše Dačického z Heslová“. *Bartoloměj Paprocký z Hlohola* proslul pracemi rodopisnými.

V zeměpisectvě nejvíce rozšířena byla Kosmografie česká, t. j. vypsání zemí a národů i dějin jejich od šlechtice českého *Sigmunda z Příchova*.

V naukách přírodních učiněn byl největší pokrok v bylinářstvě.⁷⁵ Slavný Vlach *Mathioli*, osobní lékař arciknězete Ferdinanda, sepsal latinsky herbář; *Tadeáš Hájek z Hájku*, lékař, matematik a hvězdář, pořídil české vydání herbáře toho vlastními zkoušenostmi jej obohativ. Knihu tato ve mnohé přičině známenitá vydána byla nakladem českých stavů v úpravě nádherné r. 1562. Hájek byl potom osobním lékařem císaře Rudolfa II. a pracuje neustále o vědách přírodních stal se středem učeného sboru, jenž byl shromážděn při dvoře Rudolfově. Ku předním vrstevníkům Hájkovým a vzdělavatelům nauk přírodních se počítá profesor university pražské a výtečný lékař *Adam Zalužanský ze Zalužan*, který o dvě století předstihl učení Linnéovo o pohlaví rostlin.⁸⁵

Umění v některých oborech pokleslo a živořilo, v jiných odvětvích zase zkvetlo a se zvelebilo.

V zemích Českých počala se ve stavitelství ujmati renaissance neboli, jak Čechové říkali, dílo lombardské již ke konci století 15. Sám mistr *Beneš Louorský*, proslavený stavitel gotských chrámů sv. Barbory na Horách Kutných, sv. Mikuláše v Lounech a j., podrobil se vlivu jejímu. Jeho gotský sál Vladislavský na hradě Pražském dostal renesanční okna. Jako Beneš Louorský i jiní stavitelé míchali soustavu gotskou s tvary renaissančními, čímž utvořena doba přechodná, nežli vzala vrch renaissance. Staré zámky a domy městanské, v základech jsouce gotské, ozdobovaly se nyní dílem lombardským, tak že za století 16. podstatně se změnil vzhled měst českých.⁹⁵

Italové přišedše do zemí českých, pěstovali výhradně dílo lombardské. *Ferabosco de Lagno* vystavěl r. 1537. na rozkaz krále Ferdinanda

¹⁰⁰ nanda I. letohrádek pro královnu Annu v Praze, známý jménem Belvedere. Budova tato jest nejstkvělejším pomníkem lombardského díla ve střední Evropě vůbec.

Brzy ujal se také způsob rustiky, t. j. obkládání zevnějšku kameny hrubě tesanými nebo maltou na hrubo omítnutou, pak rýsování na mokrému ¹⁰⁵ vápně, sgraffito.

Umění řezbářské pěkně bylo vyvinuto. Pozůstatky toho jsou mnohé krásné portály nejen při chrámsích a palácích, nýbrž i při mnohých domech měšťanských v Praze i ve městech venkovských. Též vynikli někteří znamenití zvonaři a kamnáři. Zvony a křtitelnice jejich dosud ¹¹⁰ zachované vynikají nejen dobrou litinou, nýbrž i dobrými obrazy plastickými.

Ve století 16. vyvinula se u nás v Čechách *nová škola malířská*. Tabulové obrazy a stěnové malby zastupují tento směr umění českého. Avšak největší sláva této doby zakládá se na drobnomalbách v čestných ¹¹⁵ kodexech, jmenovitě pak zpěvnících. Výkresy umělců českých jsou směly a samostatny, lidské postavy, krajiny a stavění svědčí o pokročilé perspektivě, a obrazy proniknutý jsou životní pravdivostí. Droboumalby tyto se počítají k nejznamenitějším českým pokladům uměleckým. Znamenitý rytec český *Václav Hollar z Prácheň* byl nucen po bitvě Bělohorské ¹²⁰ vlast svou opustiti a stal se zakladatelem umění ryjeckého v Anglii.

Josef Kořán.

2. Odměny za zásluhy ve válce třicetileté.

Sotva že r. 1648 mfr byl vyhlášen, hlásil se kde kdo o odměnu za práce ve válce vykonané: generálové i vojáci, šlechtici i měšťané. Každý měl neb aspoň si činil dle osobního zdání nárok na odměnu. A císař Ferdinand III., ač byl mnohem šetrnější než otec jeho, vydal ⁵ po roce 1648 vše odměn, než se smutným stavem komorních důchodů se srovnávalo.

Statků zemských ovšem bylo toho času již málo po ruce, a přece generálové stáli o ně nejvíce. Jan de Werth, proslulý generál jízdly, který na sklonku války opustil postavení své v Bavorích, aby mohl ¹⁰ sloužiti císaři, nemohl do vlasti zpět pro nepřátelství kurfiřta Maximiliána; zůstal tudíž v Čechách, a císař mu dal panství své Benátecké u Mladé Boleslavě. Generální strážmistr Inocenc Conti, který se vyznal jako ředitel opevňovacích prací při obležení Prahy, dostal 10,000 zl., znamenitý iuženýr vojenský Jan Pieroni statek Dubenec, František Arnošt ¹⁵ hrabě Šlik 150,000 zl., které mu postupně u dvorské komory měly být vypláceny.

Hůře než s vojáky bylo s městy, úředníky a měšťany. Města z celé koruny žádala pro sebe mnoho různých výhod, ne-li víc, aspoň příročí na dluhy a osvobození od berní na dobu delší nebo kratší. Také mnohá z nich dosahovala částečně přání svého. Výhod zvláště velikých nabyla Pražané Staroměstští i Novoměstští, což ovšem bylo přirozeno, poněvadž obrana Prahy r. 1648 byla nejstkvělejším skutkem válečnickým té doby a přispěla nad jiné k tomu, že mír Westfálský v tom způsobě byl skoncován, aby císař a stavové v dědičných zemích zůstali při katolickém náboženství zachováni, a aby utvrdil se politický stav, který zahájen byl obnoveným zřízením zemským. Pražané obou měst sepsali rychle své žádosti a odevzdali je dne 22. prosince r. 1648 císaři. Velikým přimluvčím za ně byl nejvyšší purkrabí pražský Jaroslav Bořita z Martinic. O něco dříve také obě university, klementinská i karolinská, hledaly u císaře prospěchy a vyznamenání pro svá učení. Císař dal k tomu podnět sám. Hned po skončeném obležení Prahy psal dne 14. listopadu r. 1648 oběma universitám, děkoval studentům za zmužilost a zakazoval se jim císařskou milostí. Proto byly poslány dvě žádosti ke dvoru, jedna od Jiřího Plachého jménem studentů z Klementina, druhá od koleje karolinské.

35

Studentské žádosti byly vyřízeny velmi rychle a záhy. Studentům poskytnuta byla peněžitá pomoc na vychování a ošetřování raněných a nemocných, mimo to jim byl povolen tříměsíční žold, a všickni bývalí členové legie studentské, kteří z rodičů svobodných se narodili, povýšeni byli do stavu šlechtického. Bylo jich 48, i jest paměti hodno, že ni jediný z nich si nezvolil šlechtického predikátu českého, nýbrž všickni dle vzoru doby německý, jako z Freyfeldu, z Braunthalu a j.

Studentům z poddanských rodin zrozeným bylo slíbeno, že bude postaráno o jejich osvobození z poddanství. Stavové k tomu svolili, a větší díl studentů do šlechtictví povyšených i z poddanství osvobozených vstoupil potom do služeb císařských, pokud ovšem na kněžství se neorientovali.

Žádosti akademie karolinské se nesly ještě k tomu, aby universita měla místo a hlas na sněmě, aby nejstarší dva profesoři světští obdrželi titul císařských radův, a aby profesoři i jejich dědici směli svobodně kupovat statky zemské i městské. O místo a hlas na sněmě císař jednal hned, ale pro všechny překážky sešlo s toho. Titule císařských rad dostalo se oběma nejstarším profesořům, a to slavnému lékaři Markovi Marci, jenž byl potom povyšen do stavu vlastycckého, a profesorovi kanonického práva Janu Düsterwaldovi. Císař by byl rád vyznamenal také professory klementinské, jmenovitě Jiřího Plachého, ale poněvadž byli členy řehole jesuitské, sešlo s toho, poctěni byli tolíko

pochvalnými listy od samého panovníka. Konečně i žádost professorův, aby směli svobodně nabývat zboží, vyřízena byla příznivě.

60 Poněkud nesnadněji bylo možno dosti učiniti žádostem Pražanů protože mnohé věci, o které stáli, náležely v moc sněmu zemského. Zatím až do příštího sněmu uděleno bylo Pražanům Starého Města osvobození od daní, a dáno jim příročí, co dluhův obecních se týkalo. Konečně se jim zaručovalo, že posádka vojenská v Praze bude se vydržovati
65 na útraty zemské; oběma městům pak císař daroval určité peníze na opravu bran, hradeb, mostův a na podporu chudých obyvatel. Města Pražská povýšena byla dále zase na přední mezi městy královskými, erb jejich byl rozšířen, konšelům ustanoven titul „slovutní“, a pak bylo prohlášeno, že zmínka o Pražanech jakožto účastnících povstání českého
70 nemá již být na ujmou jejich poctivosti, poněvadž vinu svou při posledním obléžení Prahy „krví svou smazali“, a že každého, kdo by jim to ještě vytýkal, mohou pohnati na soud a odevzdati k potrestání. Tím dle přání katolických Pražan a nejvyššího purkrabí Jaroslava Bořity z Martinic na dobro smířena byla dynastie se stavem městským a takorek s celým
75 národem, na němž až dosud lpěla pohana „ohavné rebellie“.

Pražanům se poskytovalo dále 300.000 zl., které jim ve třiceti letech se měly vyplatiti po deseti tisících ročně. Při sněmích a sjezdech království Českého vyslaní Pražané směli seděti hned za stavem rytířským a směli sedíce přímluvy činiti a hlasovati. Kdo v předešlých
80 bojích se vyznamenali, vepsání byli na věčnou paměť do majestátu, ano celý úřad staroměstský a novoměstský i s dědici povýšen byl do stavu vladického, a kanceláři dvorské bylo nařízeno, aby každé z radních osob, jakmile se ohlásí, vydala na takové povýšení do stavu majestát
85 s erbem a přídomkem. Tím způsobem bylo povýšeno 35 osob. Ze všech vyznamenaných toliko sedm osob zvolilo si predikáty české, ostatní německé; potomci mnohých těchto rodin žijí a užívají titule šlechtického podnes. Nejposléze potvrzena byla Pražanům všecka starší privilegia, jakož i nadání nová, ovšem že s výhradou, že jich mají užívat, pokud zůstanou věrní náboženství katolickému.

90 Vedle odměn za zásluhy pomýšleno bylo také na stálé díkův činění Bohu za šlastné skončení války a žádoucí mír čili na odměnu „nebesům.“ Jesuité vstípili všemu věřícímu lidu katolického pevné přesvědčení, že odvrácení záhub nepřátelských a zamezení návratu předbělohorských řádů politických a náboženských stalo se hlavně přímluvou blahoslavené Panny
95 Marie. Z toho si lze vysvětliti hluboké zanícení a nadšení náboženské, s nímž potkávaly se skutky císařské vlády, táhnoucí se k úctě mariánské.

Císař Ferdinand III. prohlásil Pannu Marii za zvláštní patronku domu Rakouského a přál si, aby učení o neposkvrněném početí Panny

Marie, od starých dob v církvi hlásané, stalo se uznaným článkem věro-
uky katolické. V té mže smyslu Ferdinand III. dal v červnu r. 1650 ¹⁰⁰
uprostřed Staroměstského náměstí postavit vysoký sloup s obrazem
Neposkvrněné Panny Marie na památku míru Westfalského a zřídil na-
dání, aby každou sobotu byla tam zpívána litanie loretanská, a to u pří-
tomnosti jednoho kanovníka a dvou vikaristů chrámu svatovítského. Na-
dání toto trvá dosud, jenže ve změněném způsobě. ¹⁰⁵

Největší slávy nabyla úcta k bohorodičce při přenášení obrazu
Panny Marie Staroboleslavské z Vídně, kde obraz chován byl v bez-
pečnosti, do Staré Boleslavě. O přípravách a slavnostech, které za tím
účelem se konaly, nemůžeme si učinit ani pořádné ponětí: tak byly
velikolepé. Když v srpnu r. 1650 obraz byl odvážen z Vídně, stalo se ¹¹⁰
to za účastenství všeho dvora; nemocného císaře zastupoval syn jeho
Ferdinand IV. Obraz měl být vezen do Čech přes Jihlavu a Čáslav,
ale staříčký Vilém Slavata vyprosil si, aby byl vezen přes Jindřichův
Hradec. Tam přivítán byl s nesmírnou nádherou a velikými slavnostmi.
Při tom byla zpívána píseň nově složená od Adama Michny z Ostra- ¹¹⁵
dovic, známého tvůrce hudebně proslulé „České muziky Mariánské.“ Za
neustálých slavností obraz vezen byl z Hradce až do Prahy; tam chován
byl nejprve na Vyšehradě, potom v Týně, konečně u sv. Víta, až dne
7. září v přeslavném processi za účastenství všech hodnostářů církevních
i světských, jakož i množstva lidu obecného odvezen byl do Staré ¹²⁰
Boleslavě.

Antonín Rezek.

3. O bohyních sudby u Slovanů.

K nejpůvodnějším báchorákám, které z dávnověkosti u všech Slovanů
se zachovaly až po naše časy, náležejí tajemné báje o bohyních sudby,
které při narození dítěte o jeho osudu rozhodují. Pročítajícim nám po-
věsti o těchto ženách tajuplných zdá se věru, jakoby tajemný dech
starodávné doby mytické nás ovíval a zvláště svou poesií v baječný ⁵
svět, plný divů a zázraků, nás unášel. Že víra v bytosti podobné u ná-
rodů pohanských byla rozšířena, dosvědčují zřejmě řecké Moiry, římské
Parky, germanské Norny a j. Avšak Slované nebyli slepými fatalisty,
nýbrž věřili, že božstvo může rozhodovati nad životem a smrtí a nad
osudem lidským vůbec; sluší tedy činiti rozdíl mezi pouhým osudem a ¹⁰
věrou v ustámené bohů. Slované tedy myslili, že vůle bohů není vázána
přísným, nezměnitelným osudem, nýbrž že bohové od narození osudem
člověka vládnou, dobré i zlé podle své přízně a náklonnosti mu udělujíce.

Že tomu tak jest, dotvrzuje nejlépe živá a neporušená dosud víra
lidu slovanského v bohyně sudby. ¹⁵

Slovenci a Charváti říkají jim *Sudjenice*, *Sojenice* nebo *Rodjenice*, v horní Krajině pak je jmenují také jen prostě „čisté, bílé děvy a ženy.“ Jakmile se dítě narodí, Bůh ví odkud a jak, zjeví se v noci ve světnici tři sestry Rodjenice, držíce v rukou rozžaté svíce, sednou za stůl a 20 v úsečných výrocích udělují sudbu; vykonavše to tiše se vzdalují. Svítí-li v tu dobu měsíc, lze při odchodu spatřiti jejich lehké, vzdušné postavy, přioděné šaty barev duhových; druhdy zůstavují dítěti též různé dary. V Istrii prý žijí ve skalních jeskyních, a venkováné jim nosí dosud chléb, kladouce jej u vchodu do jeskyň.

25 Rodjenice předpovídají hlavně, jakou smrti dítě sejde se světa. Někdy je vídá matka novorozencova, ale zřídka, obyčejně nějaký cizinec nebo žebrák. Sudbě jejich nikdo neujde. Jisté ženě se narodil synáček, i nebylo nikoho doma kromě sluhy, jenž spal za dveřmi. Tehdy přišly tři panny v bílém oděvu a soudily, co se dítěti tomu přihodí. První řekla, že bude velmi bohatý; druhá, že nebude, nýbrž že se bude živiti těžce a pracně; třetí řekla: „Poněadž tito lidé jsou velmi skoupí, že nic ani na stůl nedají, abychom tu mohly déle pobytí“, — jest totiž obyčej v takový čas dáti na stůl aspoň chléb, víno a kus masa, aby dítě potom bylo šťastnější, — „protož ať se utopí v sedmém roce.“ 35 Nikdo toho neslyšel než onen sluha, jenž za dveřmi spal. I pověděl nazejtří všecko svému hospodáři, co panny mluvily. Od té doby měl hospodář bedlivý pozor na dítě, a když mu mělo minouti sedm let, nebylo nikde příležitosti, aby se utopilo. Nieméně odešlo ke studniči, naklonilo se tam do vaničky, v níž bylo něco málo vody, a udusilo se. — Hraběnce 40 se narodil synáček, i přišly Sojenice soudit. První řekla: „Bude vojenským důstojníkem“; druhá: „Ať jest, čím otec jeho“; a třetí, že ho vlk sežere. I slyšel to všecko žebrák i pověděl to hraběti. Když synáček vyrostl, prosil kdys otce, že by se rád projel v kočáru. Otec svolil a syn jel do lesa, kde rostlo mnoho vonných růží. I řekl kočáru, aby mu utrhl 45 růži. Ten mu ji podal do kočáru, obrátil, a jeli domů. Když přijeli, otec i matka vyšli, aby ho sňali z kočáru. Otevřeli i vyskočil z něho vlk — byla to růže, která mu v lese tak pěkně voněla. Tak se vypnilo, co mu usoudily Sojenice.

50 V Krajinu se vypravuje dále, že člověk narodiv se ihned obdrží svou hvězdu na nebi a Rojenici na zemi.

U Jihošlovanských stotožňují je často s vilami. Ku křtinám do zámožné rodiny pozvány byly i vily. Přišly ve zlatém rouše se stříbrnými pasy, krásné jejich vlasy zlaté splývaly až k zemi. Každá z nich obdařila novorozenou dívku vzácným darem, jen jedna „zločesta“ dala jí skřínku, ve které bylo 55 napsáno, že bude sličná, ale že brzy umře. Když děva vyrostla a měla

jíti za muž, přišla zlá vila do zámku, udeřila ji kouzelným proutkem, a dívka zkameněla.

Zvláštní jest srbská pohádka o Osudu. Dvůr Osudů byl daleko za horou; bylo tam jako na cařském dveře, služebnice, jen se vše hemžilo, a Osud sám seděl za stolem připraveným a večeřel. Po večeři šel spát; okolo půlnoci nastalo strašlivé řinčení, a z něho bylo slyšet hlas: „Oj Osude,oj Osude! narodilo se dnes tolik a tolik duší, naděl jim, co chceš.“ Po té Osud vstal, otevřel skříni s penězi i začal po světici házeti samými dukaty řka: „Jako mně dnes, tak jim až do smrti.“ Druhý den nebylo již u Osudu velikých dvorů, nýbrž jen prostřední stavení. Také večeře jeho byla již skrovnejší; toho dne narozeným házel jen stříbrné peníze a sem tam nějaký dukát. Třetího dne zbyla z příbytku jeho pouhá chaloupka. Osud celý den motykou kopal a večeřel pouze kus chleba. Duším dne toho narozeným rozchazoval samé střípky a sem tam nějaký peníz, jako dostávají nádenníci mzdy.

Bulhaři jmennují bohyně sudby *Orisnici* neb *Urisnici*. Urisnice přichazejí do domu první noc a věští budoucí osud novorozenecův. Zvláště předpovídají, jaký bude jeho život, šťastný-li či neštastný, za koho se provdá či ožení, jaké moci ho stihnu a jakou smrtí umře. Bulhaři výpravují také, že jsou tři dobré Urisnice a tři zlé, jež věčný vedou spolu boj. Ze tří dobrých dává první mládenci rozum a znalost písma, druhá zdraví, krásu a výmluvnost, třetího vodi po celý život, učí ho řemeslům a získává mu blahobyt. Zjeví-li se dorostlému, varuje ho před neštěstím. Také doprovázejí Urisnice duši zemřelého ve mlze a vichru na věčnost.

Živé jsou také názory o Sudíčkách v Čechách. V některých krajích českých při narození dítěte prostřírá se dosud stál bílým ubrusem, klade se naň sůl a chléb, rozsvěcuje se svíce, a s posvátnou hrůzou očekává se Sudic. Věří se totiž, když se dítě narodilo, že přicházejí v noci tři ženské osoby oknem do světlice. Lidé vědouce to, chystají pro ně stůl. Jindy se povídá, že přicházejí Sudíčky tu noc po křtinách a dojídají, co po hostech od hodů zbylo. Proto prý se nemá nic se stolu sklízetí, nýbrž má se všechno nechat až do rána, aby Sudíčky přijdouce měly co jísti a pití, neboť potom prý zvěstuji dítěti všecko dobré, jinak že by mu zlé přinesly. I také prý se vidělo, aby Sudice tančí okolo stolu, za ruce se držíce. Někdy zjevují se tři, jindy přichází jen jedna.

Jinde věří lid, že Sudíčky předpovídají osud dítěte dle planet; v noci usedají na střechu, kde se dítě narodilo, okolo komína a polížejíce na hvězdy určují mu osud. Jakmile odbije půlnoc, zmizejí. Spustí-li matka dítě přede křtem s oči, přijdou Sudice a vymění je. O Sudíčkách se dočítáme pěkných zpráv také v národní pohádce o Dědu Vševedu.

Poněvadž Sudičky obyčejně oznamují, jakou kdo smrtí se světa sejde, není divu, že se na roveň kladou se smrtí. O dobrativé Smrti kmotřičce vypravuje známá národní pohádka moravská.

100 V památkách staroruských se připomínají *Rožanice*, k nimž se modlili a přinášeli jim oběti, předkládali jídla, aby dítěti štěstí usoudily. Oblíbeným jídlem jejich byla zvláště kutja, t. j. kaše pšeničná nebo ječná s medovou vodou. Kaše taková prý se dosud vaří na Rusi o křtinách.

Z toho ze všeho plynne, že báje o bohyních sudby mají u všech 105 Slovanů týž ráz, což jest dokladem společného jejich původu a značného stáří. Bohyně sudby náležely k nejvážnějším bohům slovaaským; hlavní z nich se pokládala přímo za matku boha Slunce, jemuž u pohanských Slovanů pod různými jmény největší úcta se prokazovala. Obyčejně bájí se o třech Sudičkách, řidčeji jménuje se jedna nebo počet jiný.

110 Slovanské bohyně sudby představují se z pravidla jako překrásné a sličné panny nebo jako přívětivé babičky. Teprve později, když z bohů pohanských staly se větve bytosti zlé a demonické, povstaly o nich také tu a tam pověsti, že jsou ošklivé a zlé, a že kradou děti. O domově jejich se bájí toliko v Istrii, že přebývají v jeskyních, jinak se obyčejně 115 věří, že přebývají na nebi; odtud také jejich styk s planetami. U všech Slovanů jest rozšířeno mínění, že si je lze ohětni a dary nakloniti.

Hanuš Máchal.

4. Obrázek z pravěku naší vlasti.

Chladné počasí podzimní se dostavilo. Studený vítr šlehá nám děš se sněhem do tváři, dávaje důkazy do očí bijící, že zima již jest za dveřmi. Nevolno jest pod širým nebem, a kdo může, pospíchá pod ochrannou střechu, aby ohřál skřehlé údy při teplém krbu. Veselé praská 5 dříví v hliněných kamnech, vysoko šlehá červený plamen křivolakými troubami, ale teploty nevalně přibývá. Měkké dříví jest jako pýchavka, teprve když jsme na ně naložili černého kamene, umlká hlučný praskot v kamnech, za to však vydychuje plotna teplo dál a dále mocnější, až konečně se rozzeřaví celá.

10 Před prudkým účinkem černého kamene prchá nemilý chlad ze světnice, a příjemné teplo rozhoštuje se ve všech koutech jejích. Skřehlé údy těla našeho se rozehřály, duch se uvolnil, a s chutí chápeme se denní práce, již pak konáme hravě a s dobrým prospěchem.

Tříkráte díky tobě, kamenni hořlavý, jenž nás po dlouhou zimu bez 15 velikého nákladu zahříváš, jenž pokrmy naše vaříš, obydlí vytápiš, za nás vozy taháš, stroje ženeš a celé země bohatstvím naplňuješ, učencům pak zprávy podáváš o dávných a dávných dobách, v nichž celá země i malé naše Čechy jinou tvářnost měly než v době přítomné. Když

lesklé tělo tvé v žáru ohnivém světlé paprsky na všecky strany vysýlá, padá leckterý z nich také na temnou dějepisnou stránku naší země²⁰ koule, na níž zaznamenáno jest mlhavé písmo, jen bystrým zrakům přírodozpytců čitelné.

A co vypravuje písmo ono? Praví, že jest kamenné uhlí časem proměněné rostlinstvo doby předpotopné a že v pravěku tom povrch zemský zcela jinak vypadal nežli v době nynější.²⁵

V té dávné, dávné době, již nazveme *kamenouhelnou*, naše země byla ještě velmi málo hornata, a nízké pahrbky jen střídaly se s četnými nižinami, plnými mělkých jezer sladkovodních. Povrch zemský zahalen byl hustými mlhami, které byly téměř teplé, neboť země vyzařovala tehdy značné teplo, vytápěna jsouc žárem vnitřním, jenž nevalně tlustou kůrou zemskou silně pronikal. Vzduch byl těžký, dusíkem, kyselinou uhličitou i parami vodními tak přeplněný, že i nejpalcivější paprsky slunečné stěží jen mohly pronikati.

Byl to první den stvoření světa, na němž světlo slunečné počalo vitézně bojovati s temnotou zemskou, a v který se pevná země oddělovala od vody, pokrývajíc se rostlinstvem nade všechno pomyšlení bujným a hojným. Rostlinstvo ono bylo zvláštního rázu. Obrovské přesličky, zvýši naší borovice, vyzdvihovaly z bažin mohutné, klasnaté plodnice, zálezející z pravidelných štitů. Vyrůstaly až do 12 m výšky, kolem pňů měly větve s přeslenitými listy; kůra jejich byla tenká, hladká nebo ryhovaná, kořeny kuželovité, cukrovým homolím podobné.

Na některých ostrovech rostly vedle přesliček stromy *pečetní* čili *sigillarie*, jejichž štíhlé kmeny byly až 25 m zvýši, a které mnohonásobně rozvětvenými kořeny pevně v zemi se držely. Sigillarie měly pně tlusté a teprve na konci řídce rozvětvené, tak že se podobaly obrovským chvoštatum, posázeným dlouhými listy mečovitými. Listi toto opadavší zůstavilo na kůře pěkně seřaděné jízvy, které se podobají pečeti (*sigillum*), odkudž i jméno těchto rostlinných podivin, jejichž otisky jsou vzácnou ozdobou každé sbírky rostlin předpotopních.⁴⁵

Sigillarism byl podoben třetí velikán doby kamenouhelné, *strom šupinatý* (lepidodendron). Strom tento neméně hojný měl peň pokrytý podlouhlými jizvami a v určité výši mnohonásobně rozdělený. Větve byly posázeny úzkými, téměř jehličnatými listy a končily se v kuželovité, šiškovité plody. Plody tyto měly nápadnou podobnost s válcovitými klasy našich plavuní neboť jeleních růžků. Avšak naše plavuně jsou pravými trpaslíky vedle pradědů svých, kteří při čtyřmetrovém objemu dosahovali výšky i přes 30 m.

Vedle těchto velikánů rostlinných spatřujeme v době kamenouhelné i skromnější a úhlednější dítky předvěké květeny, které s tváří známou

60 nás vítají, ničím podiv neb úžas náš nebudíce. Jsou to *kapradiny*, které j ako dnes i tehdy činily pěkný podrost lesní, pokrývajíce v podobě křů bažinatou půdu. Také jich bylo tehdy mnoho; nyní počítá se v celé Evropě asi 60 druhů kapradin, v době kamenouhelné jich bylo přes 250 druhů. Otisky jejich vějířů zachovaly se překrásně ve vrstvách
65 kamenouhelných.

Přesličky, sigillarie, lepidodendra a kapradiny činily tedy podstatné r ostlinstvo doby kamenouhelné; stromů listnatých a rostlin jevnokvětých tehdy ještě nebylo. Proto také lesy doby kamenouhelné neměly ani pestrosti ani nádhery dnešních lesů tropických; podobaly se spíše jednotovým skupinám pilšířů a sloupů, z nichž pouze kmeny přesliček jakousi ozdobnosti vynikaly. V době přítomné marně ohlížíme se po obrazech podobných. Nejvíce ještě Nový Zeeland neporušeným rostlinstvem mohl by poněkud znalcům na mysl uvést obraz dávných věků. „V těchto leších“, praví jistý cestovatel, „jest temno a mrtvo, ani list, ani květ,
75 ani motyl nepoutá na okamžik zraků našich a neruší smutné jednotvárnosti celého okolí. Zdá se, jakoby všechn život byl vymřel v těchto krajinách, a jakoby cestovatel se byl ocitil v nějakém zakletém koutě světa, kam nikdy v kročiti neměl. Člověk, jenž tak dlouho toužil po
80 stinném chladě lesním a po nějakém občerstvení duševním, milerád opouští tyto lesy mrtvé a pusté, radostně zase vítaje světlo denní v krajině otevřené.“

Podobný obraz skytaly lesy doby kamenouhelné; také ony byly pusté a mrtvé, poněvadž žádný čtvernožec jich neoživoval svou přítomností, žádný ptáček veselým štěbetem; jenom malé množství obojživelníků, podobných našim mlokům, válelo se líně v hustém bahně mělčin, a několik němých ryb z čeledi žraloků lapalo v hlubších túních menší rybky a ráčky. Tu a tam nějaký malý ještěr, štír, stonožka a pavouk doplňovali chudý ráz tehdejšího živočišstva, jehož řídké zbytky až do našich dob se zachovaly.

Avšak nic netrvá pod sluncem věčně. Povrch zemský byl tenkráte ještě mnohem méně ustálen než v dobách pozdějších; jednotlivé krajiny přečasto měnily podobu; nové pahrbky vyvstávaly, nové nížiny se tvorily, voda jezer přelévala se stále s místa na místo. Tam, kde bujně lesy po staletí kyprá těla do močálů ukládaly, bylo v době potomní hluboké jezero, z jehož kalných vod ponenáhlou celé vrstvy písku a bláta na zatopenou hmotu rostlinnou se ukládaly. Látky rostlinné stlačovaly se dál a dál, pozbývajíce chemickým účinkem vodíku a kyslíku, až se konečně proměnily v čisté vrstvy kamenouhelné, jež nám po dlouhých dobách poskytují dobrého a laciného paliva.

Karel Starý.

5. O vzniku písničky národní.

Dobré srdce, spanilá mysl, holubičí povaha lidu českého nikde se nejeví tak patrně, tak tklivě jako v jeho poměru ku přírodě, živé i neživé. Člověk není tu ještě „přírody vládcem a pánum“, nýbrž jejím laskavým hospodářem a jako starším, dospělejším bratrem, který ji všude běže v ochranu, s ní se těší a raduje, s ní žalostí a bolestí, u ní též rady a pomocí hledá.

Z takového názoru světového, z takové nálady básnické vznikají v lidu písničky národní. Lid, který rozuměl řeči ptačí, jemuž i ta němá tvář srozumitelně hovořila, který v nejrozmanitější zvuky přírodní vkládal obsah myšlenkový: ten lid neměl by býti s to, by rozrušené myсли své ulevil způsobem přiměřeným, aby svou radost a svůj žal, své plesy a stesky vtělil v řeč nevšedního života nýbrž ve mluvu sváteční, ušlechtilejší, rytmicky a melodicky upravenou? Vždyť i nynější lid náš, ač bývalá nálada básnická z myсли jeho na mnoze již vyvanula, přece mnohem jest čilejší, mnohem vnímatelnější nad třídy vzdělané. Jak mo-¹⁵ hutných dojmů potřebí, nežli se rozruší city člověka vzdělaného v usedavý pláč nebo hlasitý smích! Lid má pláč i smích „na samém kraji.“ Vypravuje-li něco, vypravuje živě a dramaticicky; podává-li člověk z lidu zprávu o nějaké vádě, napodobuje hlas, křik i posuny rozvaděných; pláč i smích následuje posud mimovolně smutné nebo veselé nálady myсли.²⁰ Za oných pak dob blaženého dětství, kdy vroucí cit a čilá obrazivostvládu měly nad chladným, rozvážným rozumem, hlas, jímž mysl vzrušená se projevovala, nabýval sám sebou rázu melodického, slova sama od sebe vázala se v rythmus melodii přiměřený a jí řízený.

Lid jest souborem jednotlivých osob, a všecky tyto osoby nevy-²⁵ myslily najednou té neb oné písničce; jak tedy písnička národní v lidu vznikla? Vybásnila ji zajisté prvotně osoba jedna, od ní pak se jí naučily ostatní.

Karel Jaromír Erben si myslí, že písničky národní vznikly takto: „Dívka uslyší v hospodě housti notu, jejfž jemně bolestné zvuky se jí vtisknou do paměti; celá jejfž duše jimi se naplní a barvu jejich na sebe vezme; ve dne v noci jí ta nota na myslí leží, kudy chodí, pozvukuje si ji hledajíc toliko slov, jímž by to, čím duše i srdce její oplývá, ústy mohla vyliti. Tu náhodou padnou oči její na rozpuklé červené poupeřušového keře v zahrádce pod oknem. Tof jiskra do duše její, v poupetí tom vidí skutečný obraz citu toho, jejfž hudba v duši její způsobila. Hned se příležitosti té uchopí, počátek písničky své učiní porozvitou růží; nota ustavoví pořádek slov, formu řádkův i vede rým, děvče spustí:

„Červená růžičko, proč se nerozvijíš?

Proč k nám, můj holečku, proč k nám nechodiš?“

„Kdybych k vám chodíval, ty bysi plakala,
červeným šátečkem oči utírala.““

Pěkný to výklad, i poetický, ale věc sama jím nenabývá světla žádného. Hudebníci z lidu nehrávali zajisté jiných písni, nežli které se jim předzpěvovaly, i národní tance hrávali podle písni zpívaných, „písni bez slov“ neznali žádných a pouhých fantasií na svých nástrojích neprovozovali. Dívka tedy nemohla v hospodě uslyšet jiného nápěvu než nápěv písni zpívané, s nímž zároveň slyšela i slova písni již hotové. Ale ani jinak výklad ten není správný. Pouhý nápěv bez slov nezabavoval ve dne i v noci srdce dívčina, až oko její padlo na poupe růžové, aniž pohleděvší na poupe teprve si vzpomněla, že její holeček již k nim nedocházívá, nýbrž píseň vznikla přirozeně ze smutné nálady myslí dívčiny, způsobené nedocházením milencovým, kterážto nálada tajiti se nemohouc, sama si našla přiměřený výraz slovný i zpěvný najednou: slova, obraz i nápěv.

Písni národní nevznikly jináče nežli všecky ostatní plody ducha národního. Kdo vymyslil na př. národní kroj toho neb onoho kmene, kdo jej měnil a zdokonaloval? Zajisté i kroje národního původcem byla jedna kterási osoba, a kroj ten přijaly všecky ostatní osoby téhož kmene za svůj, poněvadž byl vymyšlen z jejich ducha národního a dle jejich vkusu, a jako jedna, druhá, tak i třetí, čtvrtá a každá jiná osoba téhož celku národního kroj ten vymysliti mohla, snad tu nebo onu část jeho i vymyslila, neboť nepodobá se, že by byl kroj národní vznikl všecky najednou. Tím podivuhodnější shoda jeho jednotlivých částeck v ladný celek harmonicky, čehož bychom bez jednotného ducha národního ani vysvětliti si nemohli. Ale kde se vzal, tu se vzal, kroj ten jest jednou tady, po jeho původci nikdo nepátrá, nikdo ani nepomyslí, že vůbec kdy počátek vzal. Každý jednotlivec téhož kmene kroj ten zachovává až do nejnepatrnejší maličkosti: košile, nohavice, kordula, halena mají jeden a týž střih, klobouk a boty týž tvar; stejný jest počet knoflíků, každá šňůrečka na témže místě.

A tak právě se má věc i s písniemi národními. I píseň kterási jednotlivá osoba složila první, ale z téže nálady, z téhož názoru, týmž ladem a skladem rytmickým i melodickým, jakoby ji složiti mohla i druhá, třetí a mnohá jiná osoba téhož kmene. Píseň se líbí a stane se tudíž majetkem obecným jako slovo neb úsloví znova nalezené. Nikdo po původci písni té se neptá, každý ji zná a za svou pokládá, jako pokládá za své každé slovo, každé rčení, jichž užívá v hovoru pospolitém.

Když kdosi tázal se dívky ruské, jež zpívala píseň jemu neznámou, složila-li tu píseň sama, zasmála se pravíc: „Takových písni so u nás nikdo neskládá, ty každý umí.“ Rozumí se samo sebou, že národní

písně, jako se vůbec *zpívají*, nikoli deklamují, tak i prvně vznikly, t. j. slova i nápěv vyřinuly se najednou ze vzrušené myslí jednotlivcovy, básnický naladěné.

Není pochybnosti, že jednotliví kmenové českomoravští jsouce jedním a týmž národem českým, jako ve svých nářečích tak i ve svých ⁸⁵ písničkách vše společného mají nežli různého. A přece jak patrně tu rozdíly spatřujeme! Vezměme na př. kmeny moravské: čím patrněji liší se od sebe krojem, nářečím, tanci a jinými znaky kmenovými, tím patrnější jest rozdíl jejich písniček. Najdou se ovšem hanácké a slovácké písničky podobné, nebo třebas i stejně obsahem, ale jako se ⁹⁰ liší hanácké baně od nohavic slováckých a jako táz věta hanácká liší se patrně rázem zvukoslovním od věty slovácké: tak liší se i třeba táz písniček hanácká od slovácké svým rázem melodickým.

Slovácké písničky mají vždycky tak typicky svůj zvláštní ráz melodický, že i nehudobní každou jinou písničku v novější době k nim připřichtilou na první poslech rozezná. V sousední dědině hanácké ani jediná písnička se neujala, jako do jejich řeči nevníkl žádný tvar slovácký, a jako ke kroji hanáckému nic z kroje slováckého se nepřipřichtilo.

Jako nové slovo přecházejíc z nářečí do nářečí novou formu zvuko- ¹⁰⁰ slovnou na sebe přibrhalo, tak i písnička svým touž zůstala, ale proměnila se melodicky, t. j. přebásnila se znovu. Odtud tedy se praví, že národní písničky jsou plodem ducha národního té neb oné *individuality kmenové*. Ale nejen písničky, nýbrž i nářečí, kroj, tanec a všecky ostatní projevy duchovního života jsou plodem téhož ducha národního. Kdo národního ducha nepokládá za něco realného, co ve všech jedincích téhož kmene stejně působí, a čím se kmenové tito od sebe podstatně liší, kterak vyloží nám ony zjevy v duchovním životě jednotlivých kmenů, psychologicky zajisté velmi zajímavé?

Avšak i naše písničky samy nejednou záhadu řešiti nám pomáhají, ¹¹⁰ dávajíce nám nahlédnouti v tajemnou dílnu národního ducha našeho lidu. Tážeme-li se jich, kdo je složil, jmeneje nám jedna z nich dva skladatele jménem:

„Neuhodne, aby hádal, kdo tuto pěśničku skládal.“	Skládali ju dvá mládenci u rychtáře na lavici. 115 <i>Jeden Janek, druhý Jurka, měli oba zlatý pírka.“</i>
--	--

Ale který Janek, který Jurka? Inu kterýkoli, co na tom, jen když měli „zlatý pírka.“

Všeobecně sice, ale velmi pravdivě odpovídá nám na otázku naši ¹²⁰ zpěvanka slovenská:

„Zpěvanky, zpěvanky, kde ste sa vy vzaly?
 Či ste z neba spadly, či ste rástly v háji?
 Z neba sme nespadly, v háji sme nerástly,
 ale nás mládenci a děvčence našli.“

Ano zajisté, většinu zpěvanek našli mládenci a děvčence, vždyť láska a bodrá mysl, přední podněty zpěvu národního, „mezi mládenci a pannami chodí“, a veselosti nelze od nich odloučiti jako zelenosti odtávky: „Zpievaj si, děvčátko, netraň veselosti, aко si netratí tráva zelenosti.“

Ba uměť pěkně zpívatí náleží ke zručnostem a způsobilostem, jichž se požaduje od každé řádné dívky. Proto se chlubí dívka slovenská: „Já už viem plátno tkať a máku osievať a žať a tančovať a pěkně si zpívať.“ Ale nejen dívka svobodná, nýbrž i žena provdaná potřebuje písni, vždyť písňemi konejší muže a odkojuje jimi své dítě.

A což ta babička stará? I té jest do zpěvu. Čemu by se také byla naučila za mlada písni, kdyby se jimi neměla potěšiti na stará léta?

Býti bez zpěvu bylo by tolik bývalo jako býti bez řeči; vždyť zpěv nebyl lidu než zvláštním způsobem řeči; kde obyčejná řeč všedního života prudšímu rozechvění mysli nestachaovala, tam nastupoval zpěv na její místo. Byl-li člověk vesel, prochvíval-li cit blažený jeho mysl, tut se rozumí samo sebou, že si zazpíval. Ale i smutná nálada mysli hledala písni úlevy, vždyť „nie každý veselý, kdo v rozkoši žije, a já sobe zpievám, hoc mne psota bije.“ Ovšem svíral-li zármutek mysl člověkovu, byla i píseň jeho nevesela, ale zpíval přece, aby smutku zapomněl:

„Usta mi zpievajú, oči sa mi smejú,
 ale od srdečka slzy sa mi lejú.“

Nie proto si zpievám, bych veselá bola,
 ale proto zpievám, bych žiale zabola.“

Písňemi kojila a kolébala matka své dítě, písňemi je budila ze sna, zpívajíc hrála si s ním na klině. Písňemi provázela mládež své hry a zábavy. Písňemi pěl mladík o milence a nevěstě, písňemi ji provodil k oltáři. Své písni měli manželé o slastech i strastech svého stavu, písňemi naříkal ubohý sirotek nad svou opuštěností, písňemi oplakávali ztrátu svých milých. Písňemi vítal člověk toužebně očekávanou vesnu, písňemi oslazoval si všecky práce domácí i polní, i tu tvrdou robotu: „Robota, robota, na celý deň jej mám, nechce sa mi robiť, ak pri tom nezpievám.“ Proto ve žních na robotě s lepší potázal se pán, který místo drábů postavil na úvratech hudebníky. Práce šla od ruky, jakoby po mastil, jmenovitě když párek, který nejdříve úvratí se dožal, na chvilku si směl zatančiti; a nádenníci radši měli pána, který méně platil, jen když jim dovolil svobodně zpívat. Sešli-li se sousedé do hospody na

džbánek piva, jak by si tu nezazpívali o tom pivečku, o svých trampotách, o ženách, a sám milý Bůh ví o čem. A což teprv o posvícení!

O posvícení sedlák je pánum,
selka jde pro pivo s velikým džbánem —
o posvícení sedlák si vejská,
na žádnou robotu sobě ustejská.

Pocestný ubírá se sám a sám dlouhou cestou. Jest však unaven;
zasteskne i ulehčí si zpěvem:

Ach, dolina, dolina,
malá se mně zdála,
a když jsem do ní vešel,
ledva jsem z ní vyšel.
Ach, dolino, dolino,
proč jsi tak široká?

Ach, dyť ta nepřeletí
kačena divoká.
Ach, co by sa dolinky
s vrškami srovnaly,
co by sa mé nožky
po nich nelámaly.

V zimě ovšem mrtvá příroda nenavnuje myslí po básnicku. „Kterak je to v zimě smutné!“ pravila Hana, a oko její bloudilo po krajině sněhem pokryté a po tmavozelených lesích; „ni travičky neviděti ani ptáčka neslyšeti, ani ten les nezašumí.“ — „Všecko spí“, řekla Karla a zatřásla jední u cesty, jejtž větve se pod tíží ležícího na nich sněhu prohýbaly. „Proto mi ani nepřijde, když jdu v zimě přes pole, abych si zazpívala. Ale v létě, když je všady zeleno, v poli a v lese veselo, tu *musím volky nevolky zpívat*“, pravila Hana.*) Ale jakkoli příroda v zimě ke zpěvu nelákala, tím více podnětu a příležitostí k němu poskytovaly schůze mladých i starých v útulné domácnosti, jmenovitě o přásvách, kdež večer jak večer všecka říkajíc tradice národní se obnovovala v milé společnosti, a přerozmanité ty hry a zábavy společenské, jichž veliká část připadala právě na dobu zimní.

Za takových okolností duch národní vydal ze sebe značný počet písni nejrozmanitějších, lyrických, epických, humoristických, satirických, vojenských a j.

Když tedy písni národní byly v užívání tak všeobecném jako řeč, když bez písni nebyl žádný věk, když jimi všecky doby života lidského byly ozářovány, všecky práce, všecky zábavy a tance doprovázeny, tuť nařína se sama sebou domněnka, by bylo písni národních množství nekončečné, poklad jejich nevyčerpateLNÝ. Ale tomu není tak. Zpíval ovšem kde kdo od kolébky do hrobu, ale nebásnil každý, neskládal kde kdo písni nových. Třeba tu mítí na paměti, že význačnou známkou všech plodů ducha lidového jest jistá ustálenost, setrvačnost a typičnost.

*) Babička Boženy Němcové.

Vezměme zase v úvahu národní kroj. Kroj jest tu, byv od kohosi vymyšlen dle vkusu všech jedinců jistého kmene. Časem změní se poněkud vkus lidu, vyskytne se zase někdo, jenž tuto změnu prakticky provede; změna ta se stane pak všeobecnou. Tak dělo se s každým 205 krojem národním čas od času, ale znenáhla a nepozorovaně.

A tak se má věc i s písňemi národními. O písňích obřadních, svatebních a p. rozumí se to říkajíc samo sebou. Obřady všem společné, ode všech stejně slavené nemohly ani slaveny býti od každého jinými písňemi, vždyť by tím právě pozbyly rázu všeobecného.

210 Co se týče poesie epické, nebylo nových dějů, které by poskytovaly nové látky; byly to většinou události, které třeba z daleké vzdálenosti zavznívaly v duši lidu našeho a nalazujíce ji svou neobyčejností, byly zárodem zpěvů epických. Všední, klidný život vesnický látky skutečně epické mnoho neposkytoval, nemohl tudíž počet písni epických co den 215 se rozmnožovati.

Ale což poesie lyrická, jmenovitě milostná? Tu bychom očekávali, že své vlastní city, co jeho vlastním nitrem hýbalo, každý také svým způsobem projadřoval, a že tedy alespoň počet písni takových jest neobmezený? Jest sice počet písni milostných největší, ale i tyto subjektivní city vyplývaly všecky ze stejné nálady. Tyto písni každý znal, a jako používal společného materiálu řeči, tak používal hotového, společného materiálu písni. Rovněž i to uvážiti třeba, že nebyl každý jednotlivec v lidu *tvorčím* duchem básnickým, jako ne zajisté každý přispěl k rozhojení společného pokladu jazykového. Kdo tak činil, činil to 225 ovšem ze společného ducha národního, ale větší část jednotlivců byla spíše i tu reproduktivní nežli produktivní.

František Bartoš.

6. Spory o pravopis.

Josef Dobrovský, náš patriarcha slovanský, začal vzácnými pracemi svými, k historii, literatuře a řeči české se táhnoucími, téměř bezděky veliké dílo vzkříšení národa našeho k novému životu duševnímu a působil výše třiceti let na rozvoj nauk a vědomostí historických a jazykozpytných ve vlasti naší. Avšak více nežli všeliká jiná díla jeho působila tenkráte jedna myšlenka v jeho mluvnici r. 1809 vydané pronesená. Dotekl se totiž ve mluvnici této ustáleného až dosud pravidla, že po c, s a z vždy se má psát y a nikdy i, v ten způsob, že tvrdil, kterak by dle analogie jazykové po c se nemělo nikdy psát y, po s a z však 10 že by se mělo psát jen tehdáž, když toho žádá analogie jazyková. Avšak Dobrovský tím nechtěl způsobiti sporův ani třenic pravopisných, neboť neklada sám na opravu zvláštní váhy, anobrž maje ji za vše

vedlejší, bez něž by jazyk český dobře mohl obstát, připomenul ji ve mluvnici své toliko vůbec a neviděl toho potřebu, aby byla do slovníka českého uváděna.

Toho času (v l. 1810—1813) smlouval se Dobrovský s Krajincem Kopitarem ve Vídni a Polákem Lindem o to, kterak by Slované Rakouští, co pravopisu se týče, mohli se sjednotiti. Učinivše písmo latinské základem, chtěli písmena *z*, *ž*, *č*, *š*, *ch* nahraditi literami novými. Avšak zamýšlené sjednocení nepřišlo k místu, a celá věc by byla přišla v úplné ²⁰ zapomenutí, kdyby se jí nebyl brzy potom ujal jeden ze „žáků“ Dobrovského, *Václav Hanka*, a to s takovým zápalem, že jí potom ne-spustil s myslí po všechn čas života svého.

Václav Hanka, vychodiv třídy gymnasiální v Hradci Králové, přišel na podzim r. 1809 do Prahy na studia filosofická, kde se přidružil ²⁵ k jinochům, kteří času toho usilovali jazyku mateřskému průchod zjednat. Seznámiv se s Josefem Dobrovským, stal se jeho pilným žákem a ujav se pravopisních oprav tímto učitelem navrhovaných s neobyčejnou horlivostí uváděl je ve skutek s vytrvalostí tak neúprosnou, že tím sobě i jiným způsobil nemalé nesnáze, anobrž i přesiny zavdal k hádkám a ³⁰ rozbroujům, jaké u nás na tomto poli neměly sobě rovných.

Vychodiv studia filosofická a první ročník práv v Praze, Hanka odebral se na podzim r. 1813 do Vídně, kde studoval práva dále, jsa spolužákem Jana Hromádky při vydávání *Novin Vídeňských* a spojených s nimi *Prvotín pěkných umění*. Že pak Hromádka nemohl spolu-pracovníky řádně honorovati, vrátil se Hanka po r. 1815 do Prahy, kde chodil zase s jinými studujícími na učení slovanská k Dobrovskému, a postavil se v čelo studujících vlasteneckých s větší odhodlaností nežli před tím, i shromáždiv okolo sebe asi dvacet jinochů, jal se vyučovati je soukromě v češtině a slavistice. Třeba že Hanka nevyunikal úchvatnou ⁴⁰ výmluvnosti ani zvláštními vědomostmi mluvozpytnými, uměl nicméně „kamarády své“ zajímati jakýmsi zápalem vlasteneckým, přivolávaje jim bez ustání, „že jsou Čechové, že sluší vytrvat, a že jiní, byvše k vlastenectví povzbuzováni, zajisté k nim se přidají.“ Že takto posluchačstvo den oden se množilo, a ohydlí soukromé ho již obsáhnouti nemohlo, ⁴⁵ Hanka konal r. 1816 veřejné přednášky v české síni klementinské, vyučuje zároveň nové dobrpísemnosti analogické a na pravopis bratrský sobě vyjížděje.

Professor Nejedlý slyše o pokoutních přednáškách Hankových a jmenovitě o výtkách pravopisu bratrskému činěných, byl tím nemálo uražen, po-⁵⁰ kládaje, a to právem, toliko sebe za tehdyž zákonem zřízeného a k veřejným přednáškám oprávněného učitele jazyka českého. I vypudil Hanku s veškerým jeho posluchačstvem ze síni české, načež tento přeložil

učitelskou stolicí do síně, kde se vykládala fysika; a když i tato působením Nejedlého Hankovi byla zavřena, odstěhoval se na hlavní školu normalní do tamní kreslárny a byv i odtud vypuzen, usadil se konečně v Karolině a vykládal tam dále, vyjížděje si tím důtklivěji na pravopis bratrský a jeho zastavatele.

Jan Nejedlý pokládaje jednání Hankovo za útok na svou důstojnost professorskou, rozhněval se nemálo na opovážlivého mladíka a vymohl toho, že Hankovi r. 1817 s vyšších míst veřejné vyučování češtině bylo zakázáno; a když Hanka nicméně ve svém usilování neustával, anobrž při rozličných příležitostech nejen pravopisu bratrského, nýbrž i osoby professoře Nejedlého nešetrně se dotýkal, zahořel tento proti němu záštítelnou.

Aby pak bývalým posluchačům jakous památku svých přednášek zůstavil a při tom i soka svého poškádlil a radost nad vítězstvím mu pokazil, vydal Hanka r. 1817 „*Pravopis český podle gramatiky Dobrovského*“, nazvav se na listě titulním „*žákem Dobrovského*“, čímž chtěl zároveň čtenářům ukázati, že v knížce té se dočtu náhledů Dobrovského, duchem i vědomostmi nad J. Nejedlého daleko vynikajícího. Tím byla válka pravopisná přenesena na pole literární.

Hanka vyrozuměl dobře, že ve věci sporné autorita Jana Nejedlého mnohem větší a rozhodnější váhu do sebe má nežli dosavadní činnost Hankova, a chce-li nad sokem starším a váženějším zvítěziti, že mu bude kromě mládeže získati straně své někoho z tehdejších spisovatelů, který aspoň též požíval vážnosti jako Jan Nejedlý, a že mu jest naproti autoritě Nejedlého postaviti autoritu jinou, která by mu poskytovala jakés ohrady, za níž by mohl zjevně i tajně na nepřítele udeřiti, úmysly jeho kaziti a věci své konečného vítězství zjednatí:

Užiti proti Nejedlému autority Dobrovského, nezdálo se Hankovi býti radno a platno, poněvadž Dobrovský, třeba že byl původem dobrým písemnosti analogické, choval se k ní potom téměř docela lhostejně, anobrž pokládal celou opravu tuto za věc vedlejší. Hanka hleděl si tedy získati za záštitu a společnska muže, jenž času toho byl nejčinnějším na poli domácí literatury a požíval mezi mládeží největší lásky a důvěry a mezi ostatními spisovateli největší šetrnosti, totiž Josefa Jungmanna, což Hankovi také zcela se podařilo.

Josef Jungmann, pokud byl professorem v Litoměřicích, byl v předtiském svazku s Janem Nejedlým a přišel do Prahy, setrval v tomto spojení a počátkem června r. 1816 jednal s literárními přátely Puchmayerem, Hněvkovským, Janem i Vojtěchem Nejedlým také o opravě dobrým písemnosti české. Po dlouhém rokování usnesli se přátelé a literáti, že zůstanou při *pravopise bratrském*, a že smluvěni toto má být při-

tomným a jiným ještě stejně smýšlejícím přátelům a spisovatelům na 95 budoueno stálým pravidlem.

Josef Jungmann, ačkoli hned z počátku vyrozumíval, kterak analogická oprava pravopisu českého, Dobrovským r. 1809 navržená, jest rozumna a oprávněna, a že by si bylo přáti, aby vůbec byla ve skutek uvedena, nicméně podrobil se tehdy společnému snesení všech přátel,¹⁰⁰ jednak že nechtěl uraziti starého přítele Jana Nejedlého, jednak že nahlízel, kterak opravy dobropísemné jsou vždy jenom maličkostí, a ustálená dobropísemnost že má nemalých výhod do sebe, jakož i že podstata věci na tom spočívá, aby každý psal dobré česky a varoval se germanismův a nepotřebných neologismů. Avšak nedlouho potom, již ¹⁰⁵ z jara r. 1817 stál Jungmann k dobropísemnosti analogické a při tom i ke straně Hankově, za jejíhož náčelníka od té chvíle byl pokládán. Nejedlý byl tím tak nemile dojat, ano uražen, že od té chvíle nadobro přetrhl všeliké spojení s Jungmannem a stal se potom nesmířitelným jeho nepřítelem a úhlavním odpůrcem.¹¹⁰

Roztržka se udála takto:

Václav Hanka chtěl u Boh. Haase vydávat sbírku starých básní českých, které Dobrovský sebral, a Hanka s radou a pomocí jeho pilně přepsal a spořádal. Sbírku tuto „*Starobylá skládání*“ nadepsanou Hanka připsal Josefovi Dobrovskému, učiteli svému, na dílkaz vděčnosti, kterouž ¹¹⁵ dedikaci tento k sobě přijal. Avšak Haase zdráhal se najednou dílo na svůj náklad tisknouti, ježto prý professor Jan Nejedlý mu radil, aby ho nevydával, že ho žádný nekoupí, poněvadž se tiskne pravopisem analogickým. Aby odvaroval překážku tuto, přiblížil se Hanka k Jungmannovi, přednesl mu pokorně celou věc, ukazoval k tomu, že Jan Nejedlý sám ¹²⁰ nyní na poli literární nepracuje, aniž tak snadno něco pracovati bude, avšak nicméně jiným, kteří literatuře domácí pomáhati a ji rozhojňovati chtejí, že jenom překážky v cestu klade a tudíž celé věci národní jest na škodu. I žádal důklivě Jungmannu, aby díla toho se ujal a tím rozpaky tiskařovy odstranil.¹²⁵

Bylať pak jedna ze slabých stránek v Jungmannově sice šlechetné a neúhomné povaze, že ve svých úmyslech nebyval vždy dosti samostatný, pevný a rozhodný, a že při takové neurčitosti a neodhadlanosti dával se často ve svých jednáních vésti a řídit dojmy odjinud nař. činěnými, což nejedenkráte mělo pro něho účinky nepříznivé. A takto zachoval se ¹³⁰ i v této příčině osudné. Neodolal totiž prosbám a důvodům Hankovým, ujal se jeho knihy a sepsal k ní předmluvu, uživ při tom dobropísemnosti analogické a přihlásliv se tím zřejmě k pravopisu tomu.

Že Jungmann přistoupil k pravopisu analogickému, nemůže mu nikdo ve zlou stránku vykládati, poněvadž nemohl ani jinak jednatni,¹³⁵

nechtěl-li „poznané pravdě odpírat.“ Že však se přihlásil k dobropísemnosti této na domluvání Hankovo nedlouho potom, když byl přistoupil k usnešení starších přátel, a že se tak stal účastníkem boje rozhořče-
 neho, bylo událostí oběma stranám nemálo osudnou, ze kteréž potom
 140 drahně let jim vycházely trpkosti, ano i zjevné škody věci národní, po-
 něvadž boje takto vzniklé nezůstávaly bez účinku na vývoj a vzdělávání
 literatury domácí.

Jmenovitě Jan Nejedlý stal se od této chvíle zjevným nepřítelem Jungmannovým a spatřuje v jednání jeho neupřímnost a licoměrnost,
 145 zanevřel na něho v té míře, že všeliký pozdější smír jeho naprostoz-
 mítal a v hněvu svém již ukrotiti se nedal, ani když i nejmilejší jeho
 přátelé Ant. Puchmayer a Vojtěch Nejedlý záští v srdci jeho proti Jung-
 manovi oslabiti a zviklati se pokoušeli. Jan Nejedlý neropakoval se
 150 potom nepřátelství své k Jungmannovi, jakožto hlavnímu zástupci dobropísemnosti analogické a náčelníku strany odporné, na jevo dávati trpkými
 poznámkami, které činíval ve svých přednáškách, a důtkami, jež pronášel
 rozmlouvajíce se svými i Jungmannovými přátely, které nezůstávaly tohoto
 tajny, byvše mu ve známost uváděny cestami rozličnými, ovšem ne vždy
 rovnými, a pobuřovaly jeho mysl jemnou a strpčovaly mu jeho tichý
 155 život domácí.

Avšak i Nejedlému dostávalo se času toho od protivníků, mezi
 nimiž byli Hanka a V. Al. Svoboda u věci té nejčilejší a nejhorlivější,
 důtklivých nářkův a trpkých výčitek. I bylo mu snášeti a trpěti ještě jiné
 nepříjemnosti a zjevné urážky, které při jeho dráždivé povaze a občasné
 160 churavosti mysl jeho nemálo pobuřovaly, a i v jeho zdraví tělesné ne-
 příznivě působily. Při tom všem jest se nám nejvíce diviti tomu, že
 Dobrovský, který vlastně byl původem analogické opravy dobropísemné
 a tudíž také původcem hádek a kyselostí za tou přičinou vzešlých, ve
 všem tom neměl účastenství nijakého a choval se po všechnen čas stejnou
 165 měrou důvěrně a přátelsky k ypsilonistům a jotistům. Vším právem
 tedy můžeme Josefa Jungmanna pokládati za činitele, který dobropísem-
 nosti analogické u nás dráhu proklestil a potom i trvalé a výhradně
 panování jí pojistil.

Rozepře o joutu a ypsilon zasáhly brzy potom ve veškeré spisova-
 170 telstvo domácí a rozžehly v krátkém čase boj vnitřní, jehož bezdéký
 každý literát český se stal účastníkem více méně náruživým. A jakož
 již povaha lidská s sebou přináší, jakmile jednou na místo střízlivé
 úvahy nastoupí ve věci některé náruživost, že tato s mocí neodolatelnou
 působí na všecky účastníky: tak dálo se toho času i u nás v přičině
 175 dobropísemné. Spatřujeme tu literáty naše rozštěpené ve dva tábory,
 které jedenkráte tak ostře a rozhorleně proti sobě slovem i pérem bojo-

valy a sebe se dotýkaly, jak to kdysi mečem i jinou zbraní smrtici pověstní Velfové a Gibelinové činívali a sebe pronásledovali. Pročež také nejen prudký a dráždivý Jan Nejedlý a jiní zhorka nakvašení stoupenci, nýbrž i sám mísrný Jungmann, nezůstali prosti všeliké náruživosti, a po-¹⁸⁰ kládali každého, kdo neužíval jejich pravopisu, za svého nepříznivce, třeba byli nedávno před tím ještě s ním důvěrně obcházeli.

Antonín Rybička.

7. O přičinách umění řeckého.

Po tisících letech vyzařuje řecký genius stkvoucí světlo po všem světě vzdělaném. Na bedra jeho výtvarů všeho podivu hodných stavěly se uměny věků pozdějších, z nich žily a své sily neb osvězení čerpaly. Řekům bylo dopřáno dosleci pravého vrcholu dokonalosti, jaký byl starověku vůbec v úděl dán, u nich krása v podobě ladu způsobem vzorným,⁵ klassickým v dílech unášejících a povznášejících se projevovala. Řecký chrám, řecká socha, řecké drama, řecká filosofie, řecká věda, vše zaří čistou a mohutnou krásou a jasnosti nade vším, čím před nimi národnové starého věku mohli se vykázati. Jen snad v práci bystře jasněho a střízlivě prohlédavého rozumu, uložené v institucích právních, dospěli jejich ¹⁰ dědicové, Římané, dále.

Které byly šťastné podmínky, jež součinnou rukou pomoci k dílu poskytly? Jsou rozmanitější a složitější, nežli kde jinde. Těch poskytlo okolí, oněch příšiny zevní, z ciziny sem přinesené, ale všechny by nebyly přivedly Řeků na stupeň klassičnosti, kdyby jim nebyla příroda ¹⁵ sama udělila sily genialnosti a smyslu pro mřru a harmonii, jimiž všechny výtvory jejich se vyznačují. Pojem klassičnosti dochází v dějinách řeckých za doby Perikleovy nejstkvělejšího výrazu: co před tím bylo, bylo přípravou, co následovalo, bylo nenáhlým sklonem nebo spíše vyzněním. I Řekové té doby zjevem zevním, vlastnostmi duševními, činěním svým ²⁰ i konáním jsou vlastně soustředěním klassického Řecka, jeho normou. Tímto typickým Řekem, povyšeným nad dobu, jest vlastně Jon, Atheneň; náleží jednomu z kmenů řeckých, jest obyvatelem jednoho města, které sice ob čas ovládalo buď duševně buď politicky ostatní, ale nebylo uznaným středem, o jehož rozkvět a vzrůst by byli ostatní kmenové, ²⁵ státy a města pracovali z vlastní vůle.

Avšak než Athény zazářily, bylo Řekům mnoho zakusiti, a veliké pohromy příkvačily na město i stát athenský. Doba kvasu a vývoje byla uzavřena, co z ciziny bylo vzato, prošlo očišťující výhní řeckého ducha, a cokoli se pak tvorilo, náleží řeckému geniu tak cele, že sotva lze ³⁰ rozeznati v něm prvky cizí. A přece vzdělanost řecká vykazuje jich

dosti, ba bez jejich semene a jádra snad by ani nebyla se dopiala slunné výše své. Jej *východ* nesmírným přístavem, jímž se vchází do chrámu řecké kultury, která zkvetla první na půdě evropské.

85 Přirovnávají poloostrov řecký k ruce na východ rozvřené, kterýž obraz jest oprávněn nejen v zeměpisné podobě, nýbrž i ve skutečném poslání země a jejího obyvatelstva. Mezi rozsochatým, hojnými choboty a zálivy rozčleněným východním břehem Řecka a pobřežím maloasijským prostírá se moře, ale ne šíré, ne nepřehledné. Celé řady ostrovů roz-
40 sety jsou mezi oběma břehy. Od jednoho ke druhému jest plavba snadná. Není divu, že přirozená dráha z východu na západ a naopak vábila muže podnikavé. V dobách pradávných se brali tudy Feničané, hledající si na pobřeží řeckém vhodných míst k obchodu a těžbě; později tak činili Řekové, aby se usadili na březích Lydie a Karie. Tak Řekové
45 časem osedli svůj poloostrov, moře egejské a pobřeží maloasijské, všude jsouc domovem a vše to zvouce svojí vlastí.

Země mateřská v Evropě působila arci nejvíce v povahu lidu a jeho díla.

Hojné, členité její břehy mořské, na nichž zvídala se krásná,
50 mocná města, uvedly je na vody, kde došlo k nesmírnému nárazu východních barbarů s Řeky u Salaminy, a kdy pokryli se tito vavříny nesmrtelnými. Moře zmírňovalo podnebí, samo o sobě již vábné a příjemné, silic vzduch jasný a čistý, který možným činil viděti vše z dálí zřetelně a vymáhal určitosti a přesnosti každé formy umělé. Nitro země
55 není jednotvárné. Hřbety a vrcholy hor prostupují všemi směry, ohraňujíce půvabná údolí; vody řek, arci neveliké a nehojně, je oživují. Ale příroda nevytvořila nikde nic obrovského, co by ohromovalo ducha, utlačovalo člověka, a proto nebyl tento nucen podnikati zápas s jejími rozměry, budovati stavby nesmírné, aby vedle přírodních útvarů se
60 uchovaly v platnosti. Členitost a rozmanitost půdy vychovala člověka zcela jinak, nežli se stalo v údolí Nilu nebo v meziříčí Eufrata a Tigrida. Na malé okršky jest země přírodou rozdělena, na malé okršky politické ji rozdělili také Řekové. I kmenové pásky vázaly příbuzné jen lehce, a stálá řevnívosť byla trvalým pramenem rozšířek a sporů, jež nepře-
65 staly ani v dobách největšího nebezpečenství národního, a pro něž se zdařilo Filipovi Makedonskému všecky Řeky uvésti ve své poddanství.

Avšak na jiné straně nesl tento smysl pro individualitu svoje ovoce.

V Řecku poprvé vystupuje umělec jako určitá osobnost vedle svého díla. Tam neztrácí se vedle něho, poněvadž tu není samovládce, pro jehož oslavu by je byl tvoril; jeho výtvar zůstává pro věky jeho vlastnictvím duševním. Ovšem že se v něm obráží duch celého národa se

vším vzletem, který byl nejvlastnější příčinou nevyrovnané shody mezi ideou a hmotou, jíž každé dřlo klassického Řeka vyniká.

Byl i poměr Řeka ku přírodě zcela jiný nežli u národů neklassických, volnější a svobodnější. Hellen ctil přírodu, svět naplňoval ho sice podivem, ale samostatnost dovedl si uhájiti, a ta nikde nejeví se snad důrazněji než v umění stavitelském a v náboženství. Architektura nalezla nejednou v přírodě rostlinné i živočišné vhodné motivy, ale prve nežli se dostaly na své místo ve stavbě, bylo jim projiti tvořivým duchem umělcovým, jehož neopustily dříve, pokud nepodrobily se zákonům ladu, aby beze vší disharmonie se mohly přidružiti k živlům ostatním.

Náboženství řecké vycházelo rovněž z přírody, ale dosti záhy zjevy přírodní braly na sebe podobu lidskou, tvar i mysl člověka, až naposled bohové jen původem stýkali se s říší, z níž vyšli. Odtud se vysvětuje také přátelský poměr, jenž byl v Řecku mezi lidem a bohy jeho. I k nim Řek si zachoval svobodu, která se jeví ve všem jeho konání a všech jeho dilech.

Tato snaha po svobodě zlomila záhy moc královskou, svrhla nadvládu tyranů a uchovala moc lidu. Jen Lakedaemonští zachovali si krále. Všude jinde vypučela ústava republikánská, vláda se uchovala v ruce mužů lidem volených, jenže ne všady podle stejných zásad. To nevylučovalo, aby silné osobnosti mocí svého nadání, zásluhou svých činů aspoň na čas neovládaly ostatní. Postačí vysloviti pouze jméno Perikleovo, aby blahodárný vliv takový náležitě byl ozřejměn. Čím podnes Atheny se honosí jako odkazem doby klassické, vzniklo z jeho popudu a jeho přičiněním; z jeho doby vlastně známe teprve památky stavitelské klassického Řecka. Perské rozvalivše se po Helladě rozkotali, zažehli a zničily téměř vše, co bylo uměleckého. Atheny zmizely celé, aby z jejich ssutin vypučel se nový květ, dokonalejší a krásnější v popelu a zříceninách zašlého. Po bitvách na vodách salaminských a na pláni platajské zahájena byla v Athénách doba rozkvětu přímo baječného, nad nímž se klene, jak se zdá, trvale jasné, slunné, usměvavé nebe, v jehož modru září stkvoucí se mramory chrámů, kovy soch a barevy maleb, k jehož obrovské klenbě nesly se verše mohutných tragedií a rovněž i hlučný potlesk na odměnu vítězům olympijským. *Karel Mádl.*

8. O naturalismu v básnictví.

Naturalismus náleží k oblíbeným heslům naší doby, i užívá se slova toho hlavně v trojím smysle. Nejprve se jím označuje světový názor, který nic jiného neuznává nežli přírodu a ji prohlašuje za podstatu světa. Za druhé znamená naturalismus uměleckou činnost, která

5 se děje bez znalosti pravidel, bez hlubšího studia, bez trvalejší snahy — nevyspělost umělce, která třeba při skutečné vloze školou povrhá a jen pudu přírodnímu se poddává. Činnosti té snad mnoho v jednotlivostech se podaří, ale větší dílo umělecké z ní nevzejde. V tom smysle jest naturalistou zpěvák, který neznaje not a návodův operních, dovede překně
10 zazpívat ku příkladu zastaveníčko v Troubadouru. Pokud zpívá neviditelný, daří se mu; jakmile pokročí dále a celý úkol operní má provést, objeví se jeho pouhý naturalismus. Naturalista jest úryvek umělce.

Konečně naturalismus znamená určité heslo pro uměleckou tvorbu a zvláštní krasovědu. Na otázku, co jest krása, odpovídá: Krása — totéž
15 příroda, skutečnost, a umělecké dílo povstane, když to, co jest v přírodě, věrně se napodobuje; právo, podstata, tajemství uměleckého díla jest pouze jeho pravda. Nuže pohlédněme, jaká to pravda jest, jež se může objevovati v básni! K tomu konci vezměme si něco jednoduchého, krátkého, dobře známého, a abychom se kryli proti všem námítkám, vezměme
20 to z písni lidových, — vzpomeňme si na Osiřelo dítě, na prosté verše:

„Osiřelo dítě
o půldruhé léti.“

Špendlíčkem kopalo,
prstičkem hrabalo.

Když už rozum bralo,
na matku se ptalo.“

Když se dohrabalo,
smutně zaplakalo.
„Ach mámo, mamičko,
promluvte slovíčko!“

25 Otec mu odpovídá, že matka
na hřbitově leží.
„Jak dítě slyšelo,
na hřbitov běželo.“

A matka promluví: následuje rozmluva dítěte s matkou, jež mu
30 konečně domlouvá:

„Mé dítě, jdi domů,
máš tam jinou mámu.“

Načež dítě:

„Ta není tak milá,
35 jako vy jste byla.“

Když hlavičku češe,
krev potůčkem teče.

Když vy jste mývala,
vy jste je zlibalá.

Když má chleba dáti,
třikrát jej obrátí.

Když vy jste česala,
vy jste objímala.

Když košílkou pere,
div mě neprokleje.

Když vy jste dávala,
máslem jste mazala.

Když nožičky myje,
o škopíček bije.

Když vy jste právala,
vy jste si zpívala —“

40 a tak dále až k známému konci. Píseň dojemná. Můžeme-li říci, že jest pravdivá? Ó zajisté, jest plna životní pravdy, ale přece není otiskem pouhé skutečnosti. Píseň z této skutečnosti vyjímá jen hlavní, podstatné rysy a svým způsobem je vyjadřuje, vybírá jen věci význačné a ostatní pouští mimo. O místě *kde*, jako o čase, *kdy* se příběh stal, není zmínky,

píseň visí v povětří. Žádné dlouhé popisy, žádná rozvláčná líčení a malba,⁴⁵ jen hlavní věc, ale ta jest pronesena silně a řízně, vypodobena s patrným uměním. Tak ve skutečnosti žádné dítě nemluví, aby si tak účinně stavilo ony antithesy, jak macecha a jak matka jedná, a čtyřikráté tu protivu opakovalo, při jídle, při česání, při mytí, při praní. Tato řeč jen v hlavních rysech řeči dětské se *podobá*, ale jest zušlechtěna, vy-⁵⁰ tříbena; jest *věrna*, ale nenapodobuje otrocky všechno, co ve skutečnosti se vyskytá; *drží se* věci, ale ne všeho vedlejšího a nahodilého v nich, nýbrž pouze význačného. Proto mluvíme o *podrobnosti*, *věrnosti*, *význačnosti* básně, a v tom záleží její *pravdivost*.

Vezměme nyní větší báseň, Shakspearova Othella na příklad.⁵⁵ Shakspeare čerpal k ní látku z italské novelly, znal málo co z události celé, jak se sběhla — ale co všechno vybásnila jeho mohutná obrazotvornost z jednoduchého vznětu! Jaká síla a říznosť v každém směru! Jaká mistrnost v úpravě divadelní, toliko pravidlům a potřebám jeviště vyhovující! Děj tak rozmanitý a po dlouhém čase rozložený jest zhuštěn⁶⁰ a prohlouben, směstuán na dvě, tři hodiny i ukazuje nejladnější jednotu každá částka s druhými a celkem souhlasí, nic tu není cizího, nic zbytečného, všechno jedná duchem dýše, tak že se nám vtěluje starý vzorec krásy: jednota v rozmanitosti. Každý krok vpřed jest tak zdůvodněn či motivován, každý čin má v zápěti svůj osud, a konečně všechny⁶⁵ protivy, tak řízné a hluboké, se vyrovňávají, že i spravedlivost dochází svých požadavků, ač nekoná se ramenem světským, a proto básnickou sluje. A konečně celek i jednotlivosti jsou skutečnosti tak podobny, tak význačny, že námi zatřesou — a přece není drama ono otiskem skutečnosti, nýbrž ukazuje docela zřetelně *vysoké umění* Shakspearovo, a tím⁷⁰ i rozdíl proti otisku. A nad básnickým tím stkvostem, jež Shakspear stvořil bez tendence, jen zřeteli čistě uměleckými, vznáší se též *poučení* *ona věno uměny*, jistá mravoučka kusu, že vášeň vrhá člověka v záhubu. Pravdivost dramatu není historická, věc nestala se tak, jak nám ji báskně vypodobuje — všechno jest vymyšleno, všechno ústy Shakspearovými⁷⁵ a jeho obrazným způsobem povíděno, tak že se také od všední mluvy patrně různí, ale obsahuje právě význačné rysy žárlivosti a vášnivého, přenáhleného jednání.

Tu máme prosté kvítko umění *naivného* a jeden z největších plodů básníka *umělého*. Mezi nimi jest celá stupnice rozmanitých způsobů⁸⁰ básnických: háchorky, povídky, romány, hry divadelní, věci veselé a vážné, veršem i prosou psané. Studujíce je, srovnávajíce, rozbírajíce a přemýšlejíce o nich, stanovíme požadavky uměleckého díla: správnost a čistotu, jednotu v rozmanitosti, vyrovnaní protiv a závěr uspokojující, obraznost, sílu a význačnost či pravdivost. Každý z těchto požadavků⁸⁵

má své právo, neboť se navzájem docelují, ale také obmezují, a tudíž zapovídá se každé jednostranné provádění jen jediného požadavku na ujmu ostatních. I zříme na plodech klassických vedle jiných předností ovšem také splněnu zásadu umělecké pravdivosti: všude nás tam ovívá podobnost s pravdou, význačnost i hluboká domyslná skutečnost, na nichž se zakládá jejich mocný dojem výsledný.

A čemu učí naturalismus v krasovědě?

Učí, že požadavek pravdivosti se má přemrštiti a křivě vyložiti i k neprospechu ostatních požadavků. Naturalista hlásá, že jeho hvězdou jest pravda, pouhá nemilosrdná pravda, že skutečnost předvádí a otiskuje, jak jest, že nedbá jiných vodítek, že povrhuje všemi nepravdivými výrony fantasie, vším strojeným líčidlem a že podává lidi, jak jen jsou. Pokud mu běží o otázku krásy, odpovídá krátce: pravda jest jediným tajemstvím krásy čili *krásy* — *totéž* pravda. Umělec má prý jen ji podávati, přírodu napodobovati se vším všudy, jak jest, žádných illusí nepáchatati, nýbrž přísně pravdy a jen pravdy hleděti.

Avšak v takovém rozsahu, v takové plnosti to není ani možno; v té příčině přírody nikdy nedostihneme, všechna námaha tu marna. Malíř sebe věrněji nápodobiž jablko, podá přece jen jednu stránku jeho, totiž dojem zrakový na rovině, vlastní však tělo, vůně, chut a váha budou scházeti přece. Kolem každého výtvaru uměleckého vine se rámcem, jenž jej od ostatního všedního okolí odděluje a do jiné vyšší vrstvy povznáší — všednosti vrstva však to není. Člověk jemného vkusu od umění ani více nežádá, kdežto vokus hrubý tím urputněji si žádá, aby bylo všecko „opravdu“, aby na př. na jevišti při šermu skutečná krev tekla. Pokusy se staly, ale vokus obecnstva je zamítl. U Římanů na divadle lidé skutečně se zabíjeli, ve hrách gladiatorských děsný naturalismus byl proveden; v Řecku se však nikdy neujal, tam měli vokus jemnější a spokojili se s pouhým naznačením, jsouce schopni přeludu uměleckého. Všechna krása umělecká jest milé zdání, otvírá nám jen jednu vyhlídku na skutečnost, ostatní koná vlastní fantasie naše.

Naturalismus se kloní dále k starému dominění, že mezi přírodou a kulturou jest jakési nepřátelství, a poněvadž jest příroda zdrojem všeho dobra, jest prý vzdělanost zdrojem všeho zla, nešvar, křivd a strastí. Avšak tomu není tak, kultura šlechtí, zvelebuje, čistí a zdokonaluje, co jest přírodou dáno; budí sily dřímající, cvičí je a stupňuje, ukazuje jim vyšší cíle, dává přiměřené úlohy a přivádí zárody k rozkvětu. Příroda dává, kultura vychovává a chrání, co by jinak zahynulo. Spor mezi oběma vzniká jen z nejasného pojsmání, a v tom smysle brojí 125 naturalista proti řádu společenskému i státnímu a odhazuje jako kdysi Kynikové, co od lidí uměle bylo zřízeno.

V jiných uměnách naturalismus umlká docela. V hudbě jest všechno umělé, vše bylo od lidí učiněno, určeno a není v přírodě hotovo; celá soustava tónů, takt, tempo, melodie i harmonie, nástroje, kterých hudba užívá, a konečně skladba, povstávající volnou činností ducha, skládáním, ¹³⁰ nikoli pouhým něčeho napodobováním. Hudbě se v té příčině blíží nejvíce architektura, pročež se říkává, že jest architektura stuhlá hudba, a tato zase plynoucí architektura. I tyto uměny pouhá pravda naturalismu by učinila neúplnými, ne-li nemožnými a zbytečnými.

V básniectvu užívá naturalista jako každý jiný básník *řeči*, ¹³⁵ již v životě všedním nezastaneme nikdy, a *versů*, jichž tam neslyšíme vůbec, a které by důsledně podle zásady materialismu neměly být ani skládány. A přec jest každý výtvar básnický, ať veršem, ať prosou, kompozicí a má svůj sloh, obé pak jest něco umělého, ne pouze přírodního. Z krásy nikdy skutečnosti, ze skutečnosti nikdy krásy neodvodíš, ba ¹⁴⁰ nelze ani říci, že vše přírodní jest krásné. Ne v tom jest naturalismus křiv, co potakuje, nýbrž co popírá, hřeší ne tak tím, co klade, jako spíše tím, že to za jediné prohlašuje.

Mezi skutečnosti a dilem uměleckým stojí však ještě jedna stanice, již nelze ovšem ukázati smyslně: jest to *tvůrčí vloha umělecká*, které ¹⁴⁵ dílne *fantasie*. Rozumíme pak jí hojnější, vzletnější představování, obměňovací, obrazné a upravené, pročež jí zcela příspadně říkáme po česku *obrazivost* nebo na vyšším stupni *obrazotvornost*.

Dva lidé hledí na tyž předmět, a přece jak rozdílný v nich se vzejme ruch myšlenek! V jednom skoro žádný, on si při tom nemyslí ¹⁵⁰ *nic*, v druhém vřídlo nejbujujčí; ten si při tom *myslí mnoho*, vidí předmětu zrovna do srdeč, reprodukce se rozbíhají na všecky strany a dodávají mu bohatou zásobu představ, dojmů, vzpomínek, obrazů, jež se stavuje v něco jiného, nebývalého, čeho ani sám neviděl. Ale on si to ¹⁵⁵ *představí*, utvoří vidinu a vypodobí ji, byť mu i v některých článků do celku se nedostávalo. Fantasie doceluje a podává umělci, čeho mu skutečnost oděpřela. Bez fantasie není umělce, není umění. S pravdivostí esthetickou se fantasia snáší, poněvadž tvorí podle význačnosti. Pravdu esthetickou a historickou (skutečnou) objasníme snadno loučením Hektora s Andromachou. Historickou pravdu výjevu onoho nemůžeme stopovat; ¹⁶⁰ kdo ví, byl-li jaký Hektor. Ale tu něžnou lásku mezi manžely, dřítko v jejich rukou, vlast, jež muže volá do boje, hrdinství jeho, tklivost rozmluvy jejich a tu tragiku v pozadí nám Homer vypodobil věrně, podal nám jen hlavní rysy z celého výjevu; v nich vězí *básnická pravda* básně Homérovy — čili *význačnost*. Uznávají-li naturalisté, že pouhý otisk přírody není ¹⁶⁵ ani možný, že látku ze skutečnosti vzatou také všelijak obměňují, čistí, docelují, ujednocují: uznávají právě onen pochod, jemuž dílme *idealizování*.

Naturalismus odstraňuje dále veškeru vědu o kráse, že prý nemá a nesmí být. Vycházejíce však ze zásady, že *krása je pravda*, mají také svoji esthetiku, pro niž horlí velice ohnivě, všecko ostatní pokládajíce za staré, překonané, zbytečné nebo škodlivé. Kácejíce pravidla a zákony staré krasovědy, přicházejí v záptěti s jinými, které skáceným zákonům se podobají jako vejce vejci.

Na otázku tedy, zavrhuje-li naturalismus, odpovídáme, že nikoli, pokud jest částkou pravdy, částkou nauky esthetické; zavrhuje jej však, pokud si osobuje celou pravdu a celou esthetiku z jediné zásady vyvozuje, čímž zabíhá v bezohlednosti a věčné zákony všemu, tohoto svědomí esthetického, schválně uráží. Umělecký výtvar pravé krásy vymovuje všem základním požadavkům esthetickým. Na tom se zakládá známá rovnováha zdařile básně, necht ze starověku pochodi nebo necht nejnovější dobu na sobě nese. Proti ní nemá ani naturalismus hřešiti. My ho nevylučujeme, nýbrž obmezujeme a docelujeme.

Jen v kráse jest význačnost čili pravdivost esthetická obsažena, a pokud naturalismus uskromní se na ni, má v básnictví své místo i právo.

Josef Durdík.

C.

1. „Vše, co dobré jest a krásné, potřebí má cviku i pravého rozmyslu.“

(Řeč školní.)

Osvěta jest heslem věku našeho, ona mocí neodolatelnou povýšila na trůn ducha dadouc mu žezlo, aby jako neobmezený samovládce panoval nad celým světem. Vládce duch, aby udržel se v panství svém a rostl v moci, opatřil se divotvorným pomocníkem, který služe pokrok. Tento nepřemožitelný hrdina vztýčiv prapor ducha, volá každého do šíků svých a s vojem svým spěje ku předu bez ustání, den co den; kdo nemohou s ním vydržeti krok, zůstávají nazpět, a kdo stojí netečně nebo se mu vzpíráti hledí na dráze jeho, přes toho pádí, povaliv jej nohou nelftostnou.

Vzdělanost jako všude i u nás pokračuje; nejen že již naprosto minula doba křížků, jež dělával, kdo neuměl psát, místo podpisu svého jména, a nikdo chtěje prospívat neobejdě se bez jakési mýry vědomostí. Rolník, lesník, průmyslník, obchodník chodí do škol, aby v nich došel náležité průpravy a potřebných vědomostí pro život. Není pravého blaha bez vzdělanosti duševní, mimo ni jest pouze ruch zvřítecí. Nikam nedojde jednotlivec ani národ v poznání opozdilý, kolem něhož se jiní pokročilejší pohybují, a kdežto jiní mžikem se zmocňují vynálezů nových

a jich upotřebujíce se obohacují, onen v nedospělosti a odvislosti klesá hlouběji a hlouběji.

A v skutku přirovnáme-li poměry národů vzdělaných s poměry ²⁰ národů na nejnižším stupni lidského uvědomění; přirovnáme-li lísbezny hlahol jazyků klassických se zvěřecími zvuky divokého Kafra; přirovnáme-li společenské a státní poměry své se životem kočovných Indianů; své mravní a náboženské představy s pokleslostí divochů v Tichém moři a jihoafrických modloslužebníků; přirovnáme-li divy parostroje a výrobky ²⁵ průmyslu a umění s primitivní jednoduchostí a chudobou Laponců: žasneme v udílení nad pokrokem člověčenstva a s posvátnou úctou pochlížíme k Onomu, jenž v nás vložil tak mohutné sily duševní.

Čím lidstvo bylo, víme jen částečně; čím jest, vidíme; čím bude za století, možno jen tušíti nyní tím méně než kdy jindy, neboť každá ³⁰ událost v oboru vzdělanosti rozechvěje celou řadu národů; nové myšlénky nové nálezy, nové prospěchy se jeví, i nastává v lidstvu čilost, jež dosvědčuje, že člověk duchem jest nejvznešenější tvor celé přírody.

Avšak poněadž jako každoročně v lesích listí opadává, tak i věkem na naši zemi pokolení lidské se střídá, a mudrce i blouda smrť stejně ³⁵ povolává s jeviště světového. nutno jest pečovati o to, aby pokrok a vzdělanost doby nynější budoucím zachovaly se pokolením, což dítí se může jedině ústavy vyučovacími a vzdělávacími. Péče o ně jest jedna z nejšlechetnějších; na nich závisí osud člověčenstva, zvláště nyní, kdy nemožno jest prospívati bez vyšší osvěty, ano kdy ani sil fysických ⁴⁰ nelze užiti bez pák duševních. V době nynější byli bychom nuceni každé obci, každému národu, který si neváží ústavu ku vzdělání dorušujícího pokolení, s látkou připomenouti slova řeckého básnika Aischyla: „Rychle hromadí vinu bohové, chtějí-li v rumech pohřbiti dům“, — neboť předstížen byv sousedy národ takový ocitne se náhle v hanbě ⁴⁵ a porobě.

Avšak jako nyní z velikého počtu lidí poměrně málo kterému přáno jest, aby se stal zasvěcencem osvěty, tak bude i nadále. V potu tváří zápolí největší část lidstva se zemí a jsouc vysílena prací nemůže si hleděti potěchy duševní.

Vy, studující jinochové, jste právě z mnoha tisíců ti šťastní, jimž ochotně otvírají se brány věd a umění, kde vás s přívětivou tváří vítají Musy, abyste se učili moudrosti, abyste jednou mohli působiti k cíli vznešenému a krásnému.

Až budou odpočívat v míru, kteří nyní stojí v čele činnosti vě- ⁵⁵ decké a národní, až odejdou k otcům, by jiným zůstavili působiště, pak bude na čase, aby mladší chopili se posvátného díla, pak spočine v rukou mládeže blaho její doby a osud potomstva. A co mládež do-

spělá podnikne a čeho zanedbá, čemu přispěje a čeho opomine, doba
60 budoucí bude souditi, Bůh sám ji předvolá před soudnou stolicí.

Jsou ovšem mnozí mezi námi, kterých nevedl vnitřní pud ku vědám, ti seděli mezi druhy, protože je tam rodiče poslali, protože nedostávalo se jim chuti, aby chopili se živnosti, a snad proto, že přemnogné náhody tomu právě tak chtěly.

65 I jest sotva možno, aby bylo jinak. Musy každého s usměvavou přijímají tváří doufajíce, že pravé přesvědčení najde u učných kyprou půdu. A upře-li jinoch pevně zraky své k vysokému cíli svému, aby schopným se stal, aby jednou mužně pracoval za blaho člověčenstva, pak mu jistě nebude za těžko vystříhati se všeho, co by krásný jeho cíl snížilo činem, slovem, přáním nebo myslénkou. Jsouc napájena zdrojem dобра a krásy, nabude duše mladskova libého studu, nejkrásnější ozdoby jinocha, studu, jenž odmítá vše od sebe, co zlého jest a hanebného; s tichou odměreností a vážností běže se pak drahou svou, jakoby kráčel svatyní Páně.

Vaši snahou, jinochové milí, má býti, abyste z bohatého zdroje umění a věd se propracovali životem až do předních řad vzdělanců své doby, a abyste dokázali, že všecko vědění se prýští jen z nehynoucí sily ducha lidského.

Kdo pozbyl jarosti ducha svého, kdo pozbyl záhy dřívěry v sebe, podoben jsa plavci bez vesla, marně pachtiti se bude po uznání, ba zoufaje při každé překážce nahodilé, odvzdá člunek svůj větrům a vlnám a zatáhna plachty zahyne v dalekém rozvlněném moři — zahyne zapomenut.

Avšak každému, jenž za našich dob baží po vědě, jest se železnou pilí se přičiňovati. „Potu a krve na tváři pilného vážili sobě bohové“, praví již Hesiod. Jinocha studujícímu neprospeje tedy pohodlná snění a blouznění; jemu nepomůže s motýlem těkatí kvítek od kvítku; jemu neprospeje povrchně mlsati z kalíšku vědy, jemu k ničemu nejsou divotvorné nápadы rozehřaté obrazuosti.

Užívejme tudíž času ne na kratochvíle, nýbrž na obohacování ducha vědou. Každá chvíle ztracená jest zradou, kterou pášete na vzdělání svého ducha, na prospěchu svého a budoucího pokolení. Nedoufejte, že později dohoníte, co byste promeškali nyní, neboť každý věk má zaměstnání své. Kdo se nepřiučí za mlada, čeho jinochu potřebí, nikdy v životě nevyplní mezery a při každém kroku bude váznouti, bude ho týrat bolestná touha po náhradě scházejících vědomostí.

95 Mimo neunavenou pilnost budíž druhou naší ctnosti *skromnost*, neboť jen ten rád se učí od jiných, jenž nezná samolibé marnivosti.

Nezralost jest v povaze mládeže. Nezralá a nespolehlivá jest vůle jinochova, a co zdálo se mu státi na pevných základech, skáci v životě otřesení nejménší, „zvrtné doba.“ Povrchně jest myslénkový obzor mlá-

deže, pln mezer a klamů: ze stromečku stane se teprve časem strom.¹⁰⁵ Proto neblouzni, stromečku, dříve času o květě a ovoci, nechtěj vzdorovati vichrům, nechtěj býti lodi pevným stěžněm a lidskému bydlu sloupelem, pokud s rákosem klaníš se větérkům!

Jest nebezpečná nemoc naší doby, že mladí často moudřejšími chtějí býti mužův a starců; že chtějí poučovati, místo co by sami se učili, poroučeti, místo aby poslouchali, ruch časový přetvořovati, ale pojednou ani sebe míti v moci. A proto dím s Xenofontem, „že vše, co dobré jest a krásné, potřebí má cviku a neméně i pravého rozmyslu.“ Jen kdo dlouho zkoušel se v krásném a dobrém, může se státi spolehlivým vůdcem jiných: a tento čas cviku jest mládí.¹¹⁰

Pravdař arcí, že pilnost jest věc klopotná, a že jest pěkné radovati a veseliti se za dnů mladosti; avšak kdo by se chtěl zbabití námahy, nechť pomyslí, že není radostí bez píle, a že není jiné cesty k vyznamenání. A což není blaho vlasti, člověčenstva, pro něž jednou máte působiti, není úcta současníků a vděčná památka potomstva, není-li vše¹¹⁵ to hodno potu na tváři pilného? Památku potomstva připomínejte si vřele, jest to šlechetných duší pobudka nejmochnejší. Který jinoch nemá tolik smělosti do sebe, by pozvedl zraky k nejkrásnějším věncům a vavřínům slávy, jež lidské skráně mohou ozářiti? Kdo s nízkým tvorem pamatuje jedině na výživu těla za mzdu nádenickou: duchem nepojmeš¹²⁰ šlechetného činu, ba nikdy ho nevykonáš!

Statistice Řeků pomřelo, žádný ret nešepce jejich jmen, ale Homer, Solon, Sokrates a jimi žijí a žít budou, pokud cit pro vše krásné a šlechetné svatým plápolem rozechvívá žadra smrtelníků. Celé spousty národů na východě zmizely beze stopy, ale Zoroaster, Konfucius a Buddha žijí posud.¹²⁵

Pamatujte na budoucnost, která vás ze školních síní zavolá v proud života, neboť dějepis nás nezná snad rozhodnějšího okamžiku, kde by poctivost charakteru a pravá odhodlaná mysl byly takořka životní otázkou naší, než právě nyní v rozvaděně a rozřárané době této.

Radujme se ze vzkříšení svého, ale nemysleme, že dosti na tom,¹³⁰ když žijeme; nekládme ruce v klín, neprovádějme divoký rej, by nás neprekvapila zase temná noc.

Proto hleďte, jinoši milí, abyste dosti učinili požadavkům, které vám starostlivě vlast klade na srdce, a při neunavené píli těšiž vás myšlenka, že vás odměna očekává.¹³⁵

Vzpomínejte si na slova má při všelikém jednání svém. A v pozdním šťastném stáří, kdy kliditi budete ovoce činnosti své, pohlédnete s žehnajícím zrakem nazpět na dny rozumně prožitého mládí a na krásnou řadu činů, kterými jste vlast svou okrášlili novým diademem, jehož záře vám svítati bude i za hrob.

2. Řeč u rakve Jana Nerudy,

pronesená dne 25. srpna r. 1891 v Umělecké Besedě.

Málo tomu dní, ba zdá se to býti pouze málo hodin, co v těchto síních zaznávalo hlučné, srdečné veselí. Z dalekých končin zavítali k nám vzácní hosté, pokrevenci slovanští, a tu k nám mluvili: „Bratří Čechové! Slavíte veliký svátek národní, a my přišli radovat se s vámi, potěšit se z bohatého ovoce vaši píle, přát vám štěstí k jeho slavnému uznání, stisknout vaši dělnou i dovednou ruku a přivinout vás na srdce.“ A blahem tu zářily všecky zraky, blahem zdouvala se všecka prsa, všecka ústa přetékala radostí.

Kam se poděl ten obraz utěšený? Jaká to neblahá stala se tu ¹⁰ proměna?

Opět jsou naše síně naplněny četným shromážděním, ale na žádné tváři neviděti úsměvu, všecka ústa jsou němě sevřena a všecka srdce jako v kleštích.

Ach, jaká to žalostná proměna! Dnes jsme se tu shromáždili kolem ¹⁵ posupné rakve!

Léto přineslo nám veliký svátek národní — radosť hlaholila po vši Praze, po vši zemi od radostné Prahy. A do posledních dní jsme v živém ruchu pražských ulic potkávali muže, jenž obtížně kráčeje, opíral se o veřejného sluha, na hlavu jeho se již ukládaly šediny, ale ²⁰ jeho jiskrné oko a spokojený úsměv mluvily k hemžícímu se množství: „Jednou dopřáno nám plesati — nuže, plesejme od srdce, pijme jednou plnými doušky ten sladký pohár, ani krůpěj hořkosti ať nám do něho nekápne!“

Ó, nezůstala radosť naše nezkalena! Pojednou se setkáváme druh ²⁵ s druhem, kroky naše se zarázejí, dech vázne v prsou, hrdlo se svírá, líce pokrývá se zsinalostí, a dál a dále letem se šíří úžas, a již všecky ohromuje příšerná jistota: Neruda mrtev!

Mrtev! Tu stojíme kolem tělesné schránky jeho, a jako břitký nůž nám do duše vnikají slova, která v letech jaré síly pověděl o své ³⁰ „Matičce“:

Má matka někdy říkává
ve starém planetáři:
„Brzo a náhle dokonáš!“
s prorockou káže tváři.
A denně za mne říkává
svůj růženec klokočí,
a hořké řinou slzy se
z těch starých věrných očí.

Vyplnilo se smutné proroctví, před časem a náhle dokonal, a hořce nad ním pláče matka, již oddaně a horlivě sloužil do posledního dechu, 40 hluboce zarmoucená matka Vlast.

Jako rodina skličená hořem obklopujeme rakev jeho, abychom s ním navždy se rozžehnali. Jediným pohledem přelétáme dráhu, po které se mezi námi ubíral. Prve uvažovali jsme, kam jsme dospěli za posledních sto let, nyní bezděky myslíme na to, co v tom století znamená posledních 45 třicet roků, v nichž mužný věk svůj trávil i Jan Neruda, a v jichž dějinách činnost jeho zůstane pro pozdní potomstvo české zaznamenána písmem zlatým, nehyoucím.

Nebudu jí vyličovati, vždyť ji všichni znáte. A nikdy bohdá nevymlízí vděčná vzpomínka na onu dobu, když po dlouhé, mrtvé strnulosti 50 zimní nad českými nivami ozvaly se písňě několika nových pěvců, kteří slibovali svému lidu: „Přinášíme posléze nový máj!“ A stáli v slově. Neruda i Hálek byli v čele mladé, nadějné družiny, která si vytyčila veliký, vznešený úkol. Sahali smělou rukou po nesmrtelném věnci vavřinovém, chtěli vytvořiti umělecká díla, která by ve světě vzbuzovala 55 úctu, chtěli literaturou povznést všechn duševní život národa.

Tak vysoké mety stanovili si v chmurný čas, kdy předpovídáno, že jenom ještě několik let, a bude po všech českých snahách, bude po všem životě českém!

Nadšenci naši nemohli ovšem úlohu svou prováděti snadně, nemohli 60 kázati: „Odi profanum vulgus! Favete linguis!“ a udeřiti prostě v nové struny, vzbuditi skladbami svými všeobecný podiv a požadovati za ně pomník „nad kov věkovitějších.“ Nemohli hráti si na zbožňované větce, hodně národních oltářů, nýbrž musili především být pilními dělušky na národa roli dědičné, úrodné sice, ale příliš málo vzdělané. Mohli 65 snad hněd psát známenité básně, ale nebylo literárních časopisů, kde by je tiskli. Mohli vydávati výborné knihy, ale nebylo obecenstva, které by je odbíralo a četlo; hodlali také zvelebovat písemnictví dramatické, ale nebylo českého divadla. A Bože milý, čeho všeho u nás ještě před třiceti lety nebylo!

Když otevřeny byly brány životu volnějšímu, nebylo u nás ani občanské společnosti, teprve ji bylo třeba utvořiti — a naše mladá družina literární účastnila se co nejhorlivěji v pořádání besed a plesů, kterými teprve zase probouzeno vlastenecké vědomí, tak dlouho násilně tlumené. Také naše Umělecká beseda vešla v život jejím působením 75 a stala se tak drahná léta jejím středištěm. Jakmile se pak nám dostalo i časopisů, mladí literáti šmahem přistupovali ku práci novinářské.

Neruda jsa uznávanou jejich hlavou, ve všem stál v popředí. Byltě si záhy opatřil důkladné vzdělání theoretické, proto vytyčil nové škole

so určitý program a dovedl jí břitce hájiti, kde vrážela na odpor. Poeticími plody svými, „kovovou strunou své lyry“ dobyl si vřelého uznání netoliko po vlastech českých, nýbrž i v nepřejné cizině. Kdyby byl psal také verše, byl by si pojistil velmi čestné místo na souvěkém Parnase světovém; ale stejným právem možno říci: kdybychom od něho neměli ss básní zcela žádných, jeho mistrné spisy prosaické stavěly by ho do předních řad beletristů současných.

Mimo produkci svou prokázal literatuře naší i jiné služby neocenitelné. Po celá desetiletí třímal v ní kritické žezlo, pěstoval a řídil ji soudem svým. Cokoli knih u nás v té době vyšlo, Neruda výrokem svým 90 stanovil cenu jejich. Od založení českého divadla až do svého ochravění byl bedlivým strážcem umělecké činnosti. Dramaturgických a kritických statí jeho jest téměř bez počtu; měly na písemnictví naše rozhonodný vliv, až pak budou souborně vydány, zůstanou navždy památným a poučným materiálem pro českou historii literární.

95 Avšak Neruda nikdy nepřestával na literatuře. Po mnoha léta podával znalecké úvahy, zprávy o všem, co u nás pozoruhodného se vyskytlo v uměnách výtvarných. Nebylo stránky našeho života národního, nebylo veřejné otázky české, jíž by si nebyl všimal, do níž by nebyl v čas a vhod promluvil. Jsa povolaným feuilletonistou, užíval přehojnou 100 měrou příležitosti, aby ve všech věcech českých byl rádcem, posuzovatelem, pomocníkem neb i karatelem. Hlas jeho neutichal, slovo jeho pronikalo k tisícům a tisícům posluchačů i padalo vzdelyky na půdu velmi úrodnou. Učinil sám mnoho užitečných návrhů v záležitostech vlasteneckých i nepřestal nabádati, až se dočkal jejich uskutečnění.

105 Hloubka myšlének, stkvělý sloh, nevyčerpatelný vtip, neodolatelný humor a řízná satira vyznačovaly všecky i sebe menší práce jeho.

Tak Neruda den za dnem účastnil se národního života, jsa prototypem českého spisovatele, který dokonce pořád nedrží v rukou svých varyto, nýbrž často je odkládá, aby se chopil tu rádla, tu rýče, tu klapa 110 diva nebo jiného nástroje — a při tom pořád má po boku meč a na plecích štít, vždy jsa hotov jít na hradby a odrážeti nepřátelské útoky.

Z těchto poměrů vysvětluje se namnoze truchlivý zjev, že vynikající spisovatelé naši skoro z pravidla umírají v nejlepším věku. Neunikl osudu ani Neruda. Přílišné břemě zlomilo jeho sily, tělesné jeho 115 zdraví nenapravitelně bylo podryto. Kolik let žil jako zmrzačený bojovník v lazaretě! Ale duch jeho nikdy neochaboval; z tichého ústraní nepřestával jeho hlas zaznítati do vší veřejnosti české, a my všickni žili v bezpečné vře, že to tak dlouho, dlouho ještě potrvá. Tak Neruda s námi, a my s Nerudou těšili jsme se ještě z velikolepých úspěchů naší 120 výstavy jubilejní.

Tu z nenadání přiletěl mezi nás anděl smrti a položil ruku právě na jeho rámě. A Neruda sklonil k věčnému odpočinutí hlavu, která tak usilovně, tak vytrvale a tak platně pracovala pro svůj lid. Srdece jeho zastavilo svůj tlukot, oči jeho na vždy se zavřely, výmluvná ústa jeho umlkla.

125

Avšak nikoli, neumlkla ještě! Slyšte jen, a ne-li tělesným sluchem z této rakve, zajisté srdcem svým postihnete jeho hlas, an k nám promlouvá: „S Bohem, přátelé! Děkuji vám za věrnou lásku, již jste mi osvědčovali v životě a s níž mi dnes prokazujete poslední službu. Provodte mne na posvátný Vyšehrad, uložte mě do lůna země, kterou jsem ¹³⁰ tak vroucně miloval, ve které odpočívá i popel Libušin. S jejím duchem žehnati budu každému činu, každému kroku vašemu na prospěch předrahé otčiny. Odcházím od vás o velikém svátku národním — vy vrátíce se od mého hrobu, důstojně ho dokončíte. Odcházím od vás v plném proudu národního dřla, jemuž jsem žil cele — jděte, dokonejte jel ¹³⁵ Pravím vám opět:

140

„My neklesnem, my nezhynem,
my nejsme více sami,
a když teď znova k předu jdem,
jde celý svět již s námi.

Boj nynější jest boj již poslední,
dřívější tma již nevrátí se zpátky,
a brzy bude v září polední
své svatodušní lidstvo slavit svátky!“

Drahý náš! K otevřeným uším, do samých hlubin duší našich pro- ¹⁴⁵ niká tvůj hlas — a na rozloučenou odpovídáme tobě tyými vlastními slovy:

„Tvůj národ, hrdino, za tebou kráčí,
a obraz tvůj v oblaka vznešený
nám vítězství i cestu k němu značí!“

Václav Vlček.

Přídavek.

I. Základní pojmy české poetiky a slohovědy.

§ 1. O uměnách vůbec.

Aesthetikę neboli krasověda *jedná* o tom, co jest hezké nebo ošklivé, krásné nebo šeredné, vznešené nebo nízké, poeticky hrozné nebo směšné, čili co nás formou k sobě vábí nebo odpuzuje, nehledíc na prospěch nebo škodu naší.

Krasověda jedná dále o kráse v přírodě, ve zjevech duševních a tělesných, o kráse v umění.

Aesthetika krásu vyšetřuje a stanoví, co krásno jest.

Krásno jest, co se nám líbí pouhou formou, nebo co v člověku vzbuzuje pro lepou formu nelíčenou radost, při čemž nehledíme, prospívá-li nám to či škodí.

Na zobrazování nebo vtělování krásna se zakládají uměny.

Dle toho, jak působí v mysl lidskou, dělíme je v uměny:

1. *zrakové*: stavitelství, plastika, malířství;

2. *sluchové*: básnictví, zpěv, hudba;

3. *zrakové i sluchové*: mimika.

Uměny zase:

1. buď *napodobují*: plastika, malířství, umění divadelní;

2. nebo *vytvářejí*: stavitelství, hudba, tanec;

3. nebo konečně *napodobují i vytvářejí*: básnictví, zpěv.

Dle poměru, v němž uměny se předvádějí, jsou:

1. *prostorové*: stavitelství, plastika, malířství;

2. *časové*: básnictví, zpěv, hudba;

3. *prostorové i časové*: tanec, mimika.

Za nejstarší z umění pokládá se *stavitelství*. Jím zobrazuje se krásno rozměrné a čárové. Věnujíc velikou péči rozmanitosti tvarů zevních, dalo vznik *tektonice*. Úkolem jeho jest buditi pocit vznešenosti.

2. *Sochařství* podává útvary tělové, a krása se tu rozkládá na křivé ploše. Vrcholem jeho jest zobrazení postavy lidské čili prostého krásna s lehkým nakloněním do vznešena.

3. *Malířství* vzbuzuje okem dojmy tělesnosti, které jsme zvykli postihovati smyslem hmatu; krása rozkládá se tu na rovině. Malířské umění pracuje optickým klamem.

4. *Hudba* mluví k sluchu a vzbuzuje dojem pomocí zvuku, jenž se jeví jako hudba nebo zpěv. Hudba nemá obsahu pojmového a zakládá se jen na posloupnosti tonů hudebních. Zpěv jest zmocněnou řečí, již se vyjadřuje krásný cit.

5. Ze všech umění *básnictví* jest nejduchovnější, neboť vypodobuje krásno duchové představami pojmovými, jež vyznačuje případnými slovy. Zobrazuje život, probouzí dřímající city, náklonnosti a vášně všeho způsobu, naplňuje jimi srdece, dává člověků cítiti, co mysl lidská v nitru svém snáší, zakouší a vyluzuje; co srdcem lidským hýbe, co ji rozčiluje, co vznešeného duch lidský v sobě chová, co jej naplňuje radostí a blahem, a to vše podává citu a rozumu našemu k ušlechtilé pochoutce, k duševní rozkoši. Podobně názornými činí neštěstí a bídu, neřest a zločin, hrůzu a ohavnost a jak všecky ty strasti a psoty života lidského se jmenejí.

Látkou nebo materiélem uměny básnické jest řeč, a to řeč čistá, vznešená a okouzlující. Poněvadž tu místo materiálu hmotného (staviva, mramoru, barev, zvuku) nastupuje toliko útvar duchovní, poesie má obor daleko obsáhlejší než uměny, které se vytvářejí hmotou. V její obor spadá tedy vše, život duševní i hmotný, slovem, co jmenejeme zjevem, příběhem, událostí a skutkem vůbec.

§ 2. Básně — dílem uměleckým.

Jako dílu uměleckému jest vynikati básni: 1. formou, rhythmnikou a mocí nebo působivostí; 2. mluvou správnou, lahodnou i obraznou; 3. básnickými myšlenkami čili obsahem hlubokým a ušlechtilým.

Základní tyto tvary aesthetické jeví se v básnictvu rozmanitě, jako: správnost, význačnost, síla, souhlas a jednota s vyrovnanacím závěrem.

Co se týče správnosti, jest básníkovi dbátí vkuisu, ve který plod jeho se vtěluje, čili aby plod ten byl právě tím útvarem, za který se vydává; píseň na př. budiž krátká, zpěvná, mluvy prosté a obrazů vzájemných z písni samé, jako jsou Čelakovského „Ochlasy“. — Ke správnosti počítáme přiměřenost, která přivádí v poměr představy různorodé, jež jen zevně k sobě se hodí, čímž stanoví lad, kde ho jinak není.

Význačnost díla uměleckého se zakládá na pravdivosti a rázovitosti, kterými se nám nepředvádí skutečnost všední, nýbrž skutečnost,

jak by mohla a měla býtí, tedy pravděpodobnost co do času, místa, osob atd. Výtvor básnický má souhlasiti v nejdůležitějších rysech se skutečností, jak ji známe nebo si představujeme, a jen tehdy vzbuzuje v nás lad čili libý cit. Tak vylíila Božena Němcová v „Babičce“ dojmy z dětského života svého; na této význačnosti zakládají se po výtce báchorky, pohádky, pověsti a j.

Síla jest přirozeným výronem říznosti a novosti. Říznost chce výraz mohutný, krátký a účinný, a to tak, že každý ihned se vyzná v tom, co básník obmyslí. Srov. Kollárův vstup k elegii nad zříceninami Slovanstva. — Novost působí, že vše nebývalé nás mocněji vzrušuje; časté opakování sevšední.

Síla plodu uměleckého jeví se také v bohatosti a rozmanitosti, jimiž se nám odhaluje tak netušený počet vztahů a poměrů mezi jednotlivými představami, že se to ani kratčejí státi nemůže. Básník se dělá prostředky skromnými účinů velikých, a právě na tom zakládá se zázračnost slova básnického. Kam padne jiskra, tam se vznítí světlo, tam se ohlašuje duch.

V uměleckém díle má dále všecko *souhlasiti*, všecky částky celku mají býtí z jednoho ladu a skladu, na čemž se zakládá zároveň jeho *jednota*. Při vší rozmanitosti formy a obsahu spatřujeme v díle uměleckém, že každá částka s celkem jest nejen příbuzna, nýbrž i úměrná, a že forma i obsah v celek nerozlučný splývají. — Vše to jest přirozeným výsledkem dokonalosti a působí účinně. Každý efekt však budiž zdůvodněn.

V závěru konečně mají všecky spory býtí nadobro vyrovnaný, aby působily duševní soulad, mají vyznívati souzvukem, nikdy zlozvukem, neshodou. Co vyznívá neladem, krásné není.

§ 3. Poesie a prosa.

Báseň vzniká krásným proslovením krásné myšlenky; myšlenka i forma jsou krásné.

Formou krásnou obyčejně se rozumí forma veršovaná.

Prosou jmenujeme, co se upíná k obsahu rozumovému a nepronáší se veršem, nýbrž „řečí nevázanou.“

Chceme-li naznačiti neveršovanost při obsahu básnickém, jmenujeme to „krásnou prosou,“ jíž se nyní skládají pravidelně povídky, novely a romány.

Mluva prosaická liší se od *básnické*, že není vzletna a ozdobna, neboli obrazna.

Prosaickou myšlenku, že lidé za dobrodiní odplácejí se nevděkem, básník vyslovuje:

Tak svět činí často jako děti,
do studnice, z níž se napily,
házejíce kamení a smeti. *Kollár.*

V prose obráží se skutečnost, jak se jeví v souvislosti příčin a následkův, účelův a prostředkův.

Vypravujíce oznamujeme, co se stalo nebo jak se co stalo, a to ustavičně za jakýmsi účelem.

Řečník působí podobně v mysl posluchačů nikoli dílem uměleckým, nýbrž uchvacuje proudem řeči jednostranně — k účelu svému. Proto řečník duchovní podstatně liší se od politického, obhajce v soudní síni od vojevůdce řečníčího před bitvou a j. Aby se dodělal obmýšleného účinu, řečník spravuje se místem, kde mluví, i vzdělaností obecenstva, k němuž promlouvá, a konečně i dobou, v níž vystupuje.

Způsob řeči jeho není tedy sobě účelem, nýbrž jen prostředkem k jistému cíli.

Cinnost básnická však není prostředkem k účelu, nýbrž účelem sobě samé, ana zobrazuje krásno, nehledíc při tom na účely vedlejší.

§ 4. Poesie národní a umělá.

Básniti náleží k darům povahy lidské jako mysliti, mluviti a zpívati.

Počav myslénky své vyjadřovati, činil to člověk tvarem poetickým. Forma tato byla ovšem prostičká jako názory a představy jeho, a plynula lehce.

Báseň lidová vzniká dosud tímto způsobem, nikdo neví, kdo ji utvořil, zřejmo však jest z ní, že byla skládána bez studia pravidel a vzorů, že nemá patrného účelu.

Naopak u básně umělé.

Básník vzdělaný jest si vědom, že skládá básně, proto se k tomu připravuje, činí to s úmyslem, soustřeďuje k tomu své city a dává na jeho zjevnou umělost.

Píseň lidová nevzniká vždy od jednotlivce, přispívajíť k ní mnozí a mnozí členové téhož kmene: odtud pochodí, že mívají písni národní tolik variantů.

Báseň umělá jest plodem toliko jedincovým.

Píseň národní jest odleskem života národního, jest výrazem, co národ kdy citil, a co myslí jeho zmítalo.

Píseň umělá lící, co se dalo vně neb uvnitř jednotlivce.

Poesie národní vyvěrá nejmohutněji, kdy mezi lidem a vzdělanci není ještě velikého rozdílu, kdy pojmy lid a národ se ještě kryjí.

Z pravidla vystupuje báseň lidová jako píseň formy jednoduché a zpěvné (zmocněná řeč); jest rázu lyrického i epického a rozšiřuje se melodií a výpravou z pokolení na pokolení.

Píseň národní vyniká:

1. nespojitostí slohu, mluvou přísmou a prostou;
2. volnou formou;
3. hudebností.

Obrazy v básni národní nejsou sice časté, kde však se vyskytují, jsou případné, jednoduché, zdařilé.

Báseň umělá plyně z jasného vědomí, tytýž i hlubokého přemítání, nese se směrem pevně stanoveným, vymýšlí a vyhledává nové tvary básnické a rozšiřuje tak obor písemnictva. Dostihujíc dokonalosti a výtříbenosti stává se *klassickou*.

Přechod z básnění národního k umělému není náhlý, nýbrž pozvolný. Dobře jest, by mělo jedno na druhé úcinek. Odchyluje-li se báseň národní od obecného vzdělání, které se nese výš a výše, zabředá obyčejně v surovost.

Oddaluje-li se píseň umělá přílišně od svěžestí své sestry národní, stává se strojenou, nechutnou.

Básnění umělé osvěžuje se rádo poesii národní, neboť příroda jest co do času i podmínek přednější nežli uměna, a tato jest a zůstane pouhým přerozováním přírody.

Poesie národní má se k umělé jako háj k sadu, louka ke květnici, růže planá k stolisté, chata k paláci, výkres dětský k malbě umělcově a p.

§ 5. Způsobové básničtí.

Rozdíl básnictva národního a umělého zakládá se na *vzniku*, pořizujeme jej však také dle *obsahu* čili dle toho, jak látka poetická v slova se odívá. Jest tudíž poesie *epická*, *lyrická* a *dramatická*.

Události, k nimž se poesie upíná, vystupují nejprve ve formě *výpravovací*, a *výprava* jest nejstarším způsobem básnickým; na ní se zakládá všecka poesie *epická*, neboť opěvá vůbec, co se děje ve světě *kromě* básníka.

Opěvá-li se událost, jež se nestala mimo člověka, nýbrž v jeho nitru, jako jedincův názor, cit nebo rozjímání (reflexe) osoby básníci, vzniká poesie *lyrická*.

Lyrikou se tedy *názornou činí událost*, jak se děje nebo dála uvnitř osoby básníci.

Staví-li se nám na oči děj, jak před námi se vyvinuje v přítomnosti — nikoli v minulosti jako v poesii epické — se všemi spory, zápasy a konečným vyrovnáním, vzniká poesie *dramatická*.

Děj se tu vyvinuje z okolností daných nebo z povah osob jednajících a představuje, co se děje *vně* i *uvnitř* jejich.

Co do *tvorby* jest všecka poesie zase buď *subjektivná* buď *objektivná*. Epika jest objektivná, lyrika subjektivná, dramatika subjektivně objektivná.

K těmto třem způsobům básnickým družívá se ještě *poesie didaktická* (poučná), jejímž úkolem jest vedle probouzení krásna také *poučovati*.

Každá báseň poučuje, neboť zobrazujíc krásno, jest i výrazem pravdy.

Didaktika přihlédá více k obsahu nežli k formě a tím odchyluje se od básnictva, zůstávajíc jaksi středem mezi poesíí a rhetorikou.

§ 6. O mluvě básnické.

Materidlem uměny básnické jest mluva, neboť jí stává se poetická myšlenka teprve tělem.

Mluva básnická liší se od obyčejné, že jest *názorná*, že podává, co básník povíděti obmyšlí, v obraze pochopitelném, tedy *konkretním*.

Poněvadž mluva básnická skutečnosti nenaopodobuje, nýbrž ji překonává, užívá ráda slov vybraných, méně běžných, vzácnějších, časem i zastaralých, ovšem pak vždycky *případných* a věci *přiměřených*. Za to odříská se tvarů zkomolených, nesprávných, odlehlych provincialismů, slov cizích a obratů nevlastních (germanismů, latinismů...), proti duchu řeči českých, neboť miluje naprostou *ryzost* a *čistotu*.

Názornost vymáhá dále *krátkosti* neboť *stručnosti*, zejména pokud se vět týče, neboť úsečností dociluje druhdy básník účinů netušených. Z té příčiny jest v básnictvu oblibena parataxe.

Jsouc proudem živým, vytváří a na světlo přivádí řeč stále tvary nové a nové, a vyvoleným básníkům jest obzvláště dánno vynášeti v duchu mluvy své slova nová, ba tvůrčí tato syla bývá nejednou měřidlem nadání poetického. (Vrchlický, Sv. Čech). Tím se často k místu přivádí mluvy *libozvuk*, tím vzniká nejednou divuplná *zvukomalba*, která s jistými hláskami spojuje zvláštní představy, tak že se nám zdá, jako bychom je slyšeli.

§ 7. O zástupkách.

K dosažení těchto účinů mluva básnická libuje si v rozličných obratech, které se týkají jednak obsahu myšlenkového, jednak užívání slov a obratů větných, v obecné mluvě neobvyklých.

Obraty, jimiž se k místu přivádí záměna myšlenek, vznikají *obrazy* neboť *zástupky* (tropy).

1. Přechodem z řeči prosté k mluvě básnické jest *příměr* (přirovnání, comparatio). Jím přirovnává se věc k věci jiné, jí podobné a známé, nebo se vystihují znaky oběma společné. K tomu cíli užívá příměr přirovnávacích částic *jako, jakož, rovně jako, co, jaký, tak, podobně*, nebo srovnávacího instrumentálu.

V čem přirovnáné věci se shodují, zoveme „*tertium comparationis*,“ t. j. třetí částí, již přirovnání k místu se přivádí.

My žili *jako* dvě zrnka v klásku
a *jak* dva skřivánkové v poli. *Neruda.*

Kraj obzoru se náhle rudě vznítil,
plá *oranžem*, jenž pomalu se ztrácí. *Vrchlický.*

Často příměr tak se pronáší, že věc i obraz její pouze podle sebe se položí, čímž vzniká *parallelismus*.

Oj za horami za vysokými,
za těmi lesy, za hustými,
a za lesy hustými Lichvinskými
vyletoval jasný mladý sokol . . .
Oj za horami, za vysokými,
za těmi lesy, za hustými
a za lesy hustými Lichvinskými
na koni se ubíral dobrý mládec. *Čelakovský.*

Parallelismus jest význačnou známkou slovanské epiky národní.

Příměr z několika částí se skládající sluje *podobenstvím*.

Zvláštním způsobem podobenství v národní poesii slovanské jest *antithesis* čili příměr záporem. Plná antithese skládá se z tré částí: 1) v prvé básničkě pronáší obraz, 2) v druhé jej vyvracuje a 3) ve třetí konečně jmeneuje věc samu.

Plná antithesis se objevuje hlavně v poesii *srbské*.

Bože milý, jaký to zjev divný!
Hřímá-li, či země se to třese?
čili moře o břehy to bije? —
Nehřímá, ni země se to třese,
ani moře o břehy to bije,
o statky se světa dělí svatí.

Často vypouští se z antithese některá z prvních dvou částí; první se vypouští nejčastěji v básničtvu *ruském*, druhá v českém.

Ne šeří vlci po poli rozskákali se,
a tři mládcové po lese rozháněli se. *Čelakovský.*
Zdálo se mi, zdálo, že se od hor mračí,
a to se černají mé panence oči. *Nář.*

2. Pominutím částic přirovnávacích vzniká *metafora* (přenáška), jsouc tudiž skráceným přirovnáním a zakládajíc se na přenášení pojmu sobě *podobných*.

Pro větší názornost metafora klade z pravidla pojem smyslný za jiný smyslný, nebo smyslný za odtažitý; řídčeji zaměňuje pojmy odtažité mezi sebou a jen někdy vystihuje pojem smyslný pojmem odtažitým.

Svatyní je les, v ní svíce
sosen mladé stonky jsou,
slunce velkněz, oděn v slávu,
by z kalicha zlatohlavu
rosu vypil obětnou. *Heyduk.*

Metaforou mluva básnická nabývá svrchované mohutnosti (Shakspeare, Vrchlický), jsou však zase metafory, jichž pro častou obvyklost již ani neznamenáme (katachrese). Slunce *vychází* a p.

Přenášením znaků z bytosti živé na neživou vznikají metafory nejkrásnější, a nese-li se metafora celým pásmem myšlenek, vzniká *personifikace* (zosobnění). Viz v Hálkově cyklu „Ve přírodě“: „Jaro, to švarné pachole.“ „Jde jaro a v mysli probírá.“

Jindy řada metafor důsledně provedených, smyslu vlastního nevyzražujících ani z něho nevybojujících, dává vzniknouti *allegorii* (jinotaji). Horác nazývá allegoricky stát římský lodí, Čelakovský mluvu naší ořem.

Druhdy bývá allegorie rozšířena v celou báseň.

Dotykáme-li se předmětu známějšího, abychom méně známý učinili názorným, povstává *narážka* (allusio). Vyhrál jako sedlaci u Chlumce. — Zemřel jako Aristides. — Zjednal si slávu Herostratovu.

3. Zaměňujeme-li pojmy navzájem vztažné, vnitřní spojitosť do sebe mající, vzniká *metonymie* (soujmennost, přejmenování). Tak se zaměňují: příčina a účin, místo a obyvatelé, čas a lid v něm žijící, látka a výrobek, původce a plod, nástroj a výrobek, nádoba a obsah, majetník a majetek, věc a její znaky, klid a pohyb, čas a děj, děj předchozí a následovný a naopak.

Patrno, že nemá metonymie tak veliké síly znázorňovací jako metafora.

Přijmi místa u nás čestného,
a co skromný stůl náš skytá. *Štastný.*

Řím chce se bavit. *Vrchlický.*

Kde jste se octly, milé zde bydlivých národy Slavů,
národy, jež Pomoří tam, tuto Sálu pily? *Kollár.*

Bášník srdce tlukům rozumí. *Hálek.*

4. Záměnou pojmu sourodých, kolikostí a rozsahem od sebe se různících, vzniká *synekdocha* (soupojem). Zaměňují se: druh a rod,

celek a část, číslo určité a neurčité, zvláštnost a obecnosť, odtažitosť a srostlosť.

Do roľí si do oraných vyšel,
v kyprou hrudu zlatou pšenku seje. *Leg. srbská.*
Nikde hostinný jim krb nesvítí,
oko lásky víc jich nepozdraví,
hrázou bouře ztrmacené hlavy
pod přátelským krovem nelze kryti. *Vocel.*

5. *Perifrasis* (opis) vyčítá pořadem místo věci její vlastnosti, poměry, účiny, okolnosti, pádněji na odiv ji stavíc.

Tam kde věncí modré hory
tisíc hradů svými bory,
s Krkonošem Šumava,
s Labem jásá Vltava:
tam je otcův země krásná,
vlast rekogná — domov můj. *Picek.*

6. *Distribuce* (rozčastění) rozkládá předmět, který má pojmenovati, v jeho časti, vlastnosti, jež po básnicku vytýká.

Kopí, meče, štíty, sudlice
v osvitu se lesknou měsíce. *Vocel.*

7. *Hyperbola* (nadsázka) předmět pro větší nápadnosť a důraz přes skutečnou míru zvětšuje nebo změnuje.

Však jeho téžkým sněním
tvář Jidášova, jeho vlastní, plála
jak zázech pekel. *Vrchlický.*

Pták Velikán Velikánovič
stáda volů a koní on požírá,
jak by slepice zrněčka ječná, ovesná,
stáda ovec — jak by hrstku máku. *Čelakovský.*

8. *Ironie* (úsměšek) vyslovuje opak toho, co říci chce, na př. majíc haněti chválí a naopak, jenže ze slov a řeči přece jen pravda prosvítá. Mistrovskou ironií jest v Shakespearově Jul. Caesarovi Antoniova řeč nad mrtvolou Caesarovou.

Ironie na vyšším stupni sluje *sarkasmem*.

Že's odkázal, houževný panici,
sto tisíc veselému dědici,
z kamene aspoň socha se ti dóstala,
by za něj na tvém hrobě plakala! *Čelakovský.*

§ 8. O videch.

Ne záměnou představ, nýbrž z umělého způsobu myšlenek pronašení vzaly původ svůj *vidy*. Jimi tedy obsah poetický se nerozšíruje,

nýbrž jen ke sluchu přivádí nálada a duševní pohnutí, aby i v posluchačích se vzňaly. V té příčině jich užívá také řečník.

K místu vídly přivádějí se tím, že slova i věty se zaměňují, aby jimi chod myslének se zdržoval nebo uspěšoval. Proto básníci kladou slov více, nežli potřeba vymáhá nevyhnutelně, nebo zase je vypouštějí, kde by mluva obecná toho neučinila, nebo konečně vyjadřují se pořadem a sestavením slov neobvyklým.

A. Na mnohosti se zakládá:

1. *Pleonasmus* (nadplněk), jímž se hromadí slova souměrná, aby se jimi označilo zevrubněji, co větou jinak s dostatek jest objasněno.

Žala trávu metlici. *Nár. píseň.*

Velel řeči hlaholu. *Milton.*

Pleonasmem jest také *přímětek ozdobný* (epitheton ornans), jímž vytyká se vlastnost předmětu patrná, zřejmá, jen aby obraz věci se oživil.

Ó vítej modrá obloho
a zlaté světla zdroje! *Hálek.*

V písni a poesii národní bývají tyto *přímětky stálé*: bílý den, černá noc, louka zelená, pole širé, kůň vrany.

Jindy slova souzvučná kladou se podle sebe:

Na ulicích — ni vidu, ni sluchu,
na náměstích — ni kroku, ni skoku.

Zase jinde se kladou klad a zápor podle sebe:

Šel cestou necestou, lesem nelesem.

Polysyndeton (mnohohořaznost) pojí v jedno řadu pojmu nebo myslének opakováním spojek nebo předložek.

A on tu napřed skok a skok,
a ona za ním, co jí krok. *Erben.*

Oj za horami, za vysokými atd. viz str. 269.

3. *Repetice* neboli opakování kladou po sobě též slovo neb i více slov ve verši nebo větě, a to zase v témže nebo pádech různých, obyčejně na místech význačných.

Rozeznáváme tu hlavně tyto způsoby.

α) Opakuje-li se slovo počátkem dvou vět nebo veršů po sobě jdoucích, služe repetice *anaforou*.

A mrtvý oči otvírá,
a mrtvý oči protírá. *Erben.*

β) Opakování téhož slova na konci vět nebo veršů po sobě jdoucích, vzniká *epifora*.

Oni sokola obletovali,
oni k sokolu doletovali. *Čelakovský.*

γ) Opakuje-li se slovo koncem věty jedné a počátkem druhé, jmenujeme vid tak vzniklý *epanaforou*.

A voda ze země proudem se valí,
proudem se valí, pramen zanechává. Čelakovský.

δ) Opakováním slova na počátku a na konci téže věty nebo verše vzniká *sousnova* (*συμπλοκή*).

Pěkná podobizna tvůrce pěkného! Milton.

ε) Opakování téhož slova po sobě ve větě nebo ve verši dává vzniknouti vidu, jejž zoveme *epanalepsis* nebo *epizeuxis*.

Zmok ten nosí, nosí, nosí. Pís. slovenská.

Dítě drahé, drahé, drahé! Erben.

4. *Gradace* (postup) hromadí slova, stoupajíc od pojmu slabšího k silnějšímu (klimax) nebo sestupuje od silnějšího k slabšímu (antiklimax)

Zrada, ta jest zmijí,
jest nocí, hrobem, pádem, zatracením. Vrchlický.

Hlomož kol chýše táhne se dál,
tichne a tichne, umlká zcela,
jak by jej vichr v dálku byl svál. Vl. Šťastný.

5. *Hendiadys* (obdvojení) vyslovuje pojem složený dvěma slovy souřadnými.

On nevesel sedí i neradosten,
veselé oči pomračily se,
jasné čelo potruchlivělo. Čelakovský.

B. Na stručnosti se zakládá:

1. *Asyndeton* (bezvaznost) neboli výčet pojmu a myšlének vypuštěním spojek.

Již se blíží,
s hůry mříží,
žene, valí, šíří,
hlučí, bouří, víří,
v rachotu třeští strom,
hrom! Poldk.

2. *Ellipsa* (výpustka) vzniká vynecháním podstatné, ale snadno domyslitelné částky věty pro větší úsečnost a rázuost. V té příčině vynikají zvláště přísloví. Mladost — radosť.

Vojsko tatarské bez počtu — vlny mořské,
vojsko ruské do počtu — přískré skály. Čelakovský.

Tomuto vidu podobá se *parenthesa* (vstávka) čili věta do řeči vložená.

Na podlaze mramorové —
kdo neviděl, neuvěří —
hoří, hoří dva ohňové. Erben.

3. *Aposiopesis* (zámlčka) vzniká tím, že mluvící náhle řeč přeruší a hned k věci jiné se obrací.

Každou chvíli se
mi zdá, že slyším mocný její hlas,
tak velebný, že lidé klekají —
ó, vzácná, proč jsi opustila nás? *Vlček.*

C. Na živosti se zakládá:

1. *Inversio*, jíž kladou se nejzávažnější slova na význačná místa ve větě.

Avšak umíkní tichá, na budoucnost patří, žalosti,
oslněným rozptyl mráčky myslének okem. *Kollár.*

2. Staví-li se proti sobě pojmy opačné způsobem nápadným, vzniká *kontrast* (protiva).

Což jest pánům! Ti na voze sedí pěkně v suše,
ale chudý, ten za nimi v dešti, blátě kluše. *Čelakovský.*

Staví-li se proti sobě znaky věcí sporné, říkáme tomu *antitheton* (protiklad).

Prales bouří klaný — motýl vánkem hnaný,
lásky šepot lузný — bitvy rachot hrůzný,
nevinnosti snění — vášně rozechvění:
Bohu všecko kolem rozkoši i bolem
hřímá, hučí, šeptá, jásá, kvílí, reptá
věčný chvalozpěv. *Sv. Čech.*

Spojují-li se protivity ostré, na oko nemístné, v skutečnosti pak důvtipné, vzniká *oxymoron*.

Ale jeho zápověď
s tebe jistí více poroučí a nám
svědkem jest, že dobré, jehož potřebí
máme, bydlí v tobě. *Milton.*

Paradoxon vyvouzuje z myšlenky výsled překvapující, neočekávaný.

Malý domek z hlíny,
vlhké čtyři stěny,
v něm však lásky, že jí
v širém světě není. *Neruda.*

3. Otázka básnická se doptává něčeho, odpovědi neočekávajíc.

Zas v okně zadumán? Zas toužíš v dali?

Kde myšlenky tvé toumají se, kde? *Sv. Čech.*

Druhdy pronáší básník otázku, na niž si odpovídá v zápětí.

A hle! co se v klínku blýská?

Co to znělo? — Ryzí zlato! *Erben.*

4. *Apostrofa* promlouvá v živém citu a uchvácení buďto k osobě nepřítomné neb i k pouhé věci.

Ó země! každý tvůj pruh to je list,
kde možno sny tvé minulosti číst
i tvého citu plání;
ba tak jsi plna dívých zázraků,
že často Bůh sám z hvězdných oblaků
se k tobě spíci sklání!

Vrchlicky.

5. *Zvolání* jest výrazem prudkého vzrušení duševního.

Ó bys viděl, jak tam k tobě vzpíná
kamenné své lokty, plna kras,
Praha velebná, jak slunce jas
královské jí čelo bleskem spíná,
jak těch věží věkem černých tiseň,
kamennou tu slávy české píseň,
červánek rtem purpurovým libá!

Sv. Čech.

6. *Hysteron proteron* (konecpřed) klade, co by před něčím státi mělo, až za tímto.

Oči vaše

prohlédnou a otevrou se jasněji. *Jungmann.*

7. *Litotés* (zjemnění) proměňuje zápor záaporem novým v důraznější pojem kladný.

Ona divěci se blasu hademu,
naposled, ne bez úzasu, tak mu dí. *Jungmann.*

8. *Eufemismus* (leponluva) zmírňuje a zlahodňuje myšlenku nelibou nebo trudnou slovy něžnějšími.

Žel Bohu! kde můj tatíček?

Již na něm roste trávníček.

Žel Bohu! kde má matička?

Tam leží podle tatíčka. *Erben.*

9. *Dilogie* zakládá se na různém významě téhož slova.

Nebuď tobě divno, paní vznešená,
můž-li tobě, ježto's sama největší
tvorstva *div*, co *divno* býti. *Jungmann.*

10. Zvláštní živosti a názornosti dochází řec *zprítomněním*, jímž se pronáší děje minulé i budoucí jako přítomné.

A již běží, síní běží,
již i síně za ní leží;
přes pole po stráni k lesu
spěchá žena ve svém plesu. *Erben.*

§ 9. Základní pojmy české metriky.

Lahoda mluvy básnické zakládá se po přednosti na *rhythmu*. Jmenujeme pak rythmem střídání dvihu (—) a kladu (˘) v určité pravidelnosti.

Řada slabik dle rythmu se nesoucích sluje *veršem*.

Dvih a klad vznikají různým pronášením slabik *dlových* a *krátkých* nebo *přízvučných* a *bezpřízvučných*.

Podle toho máme verše časoměrné a přízvučné.

České básniectvo se může nésti sice časoměrou i přízvukem, oblíbilo si však v době přítomné právem hlavně *vers přízvučný*.

Ne všecky slabiky slov českých stejnou silou se pronásejí; o slabice silněji pronesené říkáme, že jest přízvučná, že má *přízvuk* (accentus). Ostatní slabiky slova jsou bezpřízvuké, po případě mají přízvuk vedlejší.

Přízvuk českých slov jest *na slabice prvé*.

Slova dvojslabičná mají plný přízvuk na slabice prvé, slova více-slabičná mají *vedlejší přízvuk* na třetí nebo další slabice, když je dlouhá: *velikán*, *dalekosáhlý*, *nepředvádaný*, *po tolíkrate*, *zavolej* mi ho.

Předložky původně jednoslabičné (vyjmouc dle, krom, skrz) jakož i záporka *ne* splývají se jménem svým v slovo jedno (sousloví), přejímajíce přízvuk na sebe: *do pole*, *nespěchej*; ale *vedle cesty*.

Jednoslabičné tvary jmenné jsou ve dvihu přízvuké, mohou však se přikloniti přízvukem ke slovu následujícímu nebo předchozímu, načež jsou krátky.

Zář bělisků vzplála kravá,
vř proudu zbarven do tmava.

Jednoslabiké částice jsou bezpřízvuky (atona). Jsou to zejména: a, o, i, ač, až, ba, by, kde, když, než, ni, pak, však, že a j.

K nim druží se v té příčině slabé tvary zájmen osobních: mi, mě, ti, tě, si, se, mu, ho, pak zájmena a příslovce: kdo, co, jenž, kam, tam, tu a j.

Dvih a klad, tedy slabiky dvě a dvě (někdy i tři a v básniectvu časoměrném i čtyři) slují ve verši *stopou*.

Obyčejné stopy přízvuké jsou:

1. trochaeus — ˘ : lesy, květ, nese, stromy.
2. iambus ˘ — : čo krok, i sad, tu stál.
3. daktylus — ˘ ˘ : vysoký, nepřítel, bývalí, do města.

Splývá-li slovo i se stopou ve verši, sluje tato *slovnou*, ale verš, složený toliko ze stop slovných, nemile se nese ke sluchu.

Přesahuje-li slovo z jedné stopy veršové do druhé, tak že jí nevyplňuje, nýbrž *článkuje* a v lad uvádí i souměr, vzniká *přerývka*, cæsura; přesahuje-li do ní a ji zabírá celou, vzniká *rozkol* čili diaeresis.
starý mezi du|by kmet —

Nenaříkaj || své chu|dosti —

Je-li ve verši tolik slabik, kolik vymáhá počet stop, jest verš *úplný* (akatalektický); *nedomérný* (katalektický) jest verš, nedostává-li se mu do počtu slabiky jedné i dvou; *nadmérný* (hyperkatalektický) jest verš, má-li slabik více.

Po způsobu básnictva časoměrného měříme také verše přízvuké, trochejské i iambické dle dvou a dvou stop (dipodie); verš o dvou trochejích nebo iambech sluje *dipodií* trochejskou nebo iambickou, nebo také *monometrem*, o čtyřech *dimetrem*, o šesti *trimetrem*, o osmi *tetrametrem*, čili jednoměrem, dvojměrem atd.

O verši přízvučném.

Povaze jazyka českého nejpřihodnější jest verš trochejský a proto také v básnictvě nejčastěji se objevuje.

Trojstopý trochej mívá rozkol po stopě prvé nebo po dvojstopě.

Trochej čtyřstopý neboli dvojměr trochejský jest verš velmi oblíbený v poesii národní i umělé. Rozkol bývá uprostřed.

Pětistopý trochej sluje též *epickým veršem slovanským* a mívá rozkol po druhé, jindy i po třetí stopě. Rovně se v něm střídají přerývky, čímž je chráněn od jednotvárnosti.

Jím skládají Slované rádi své národní písni epické.

Trochejský verš šestistopý a osmistopý (trimeter a tetrameter) roze stupují se obyčejně ve dvě polovice.

stromy, milé stromy, || jak vám v zimě smutno,
bez květu vám státi, || bez luppení nutno. *Susil.*

Rolníků teď zvučná píseň || v polích rozléhá se všady,
zvláště když je k obědu zve || vlivně selka do zahrady. *Polák.*

V novějším básnictvu českém pěstuje se s oblibou a šťastným zdarem také verš iambický.

Obliba jeho se zakládá hlavně na tom, že povstávají v něm časté přerývky a rozkoly, čímž vzniká libé střídání, živost a jemná rozmanitost.

Čtyřstopý iamb neboli dvojměr iambický jest vyhejčkané dítko novějšího básnictva českého.

Byl pozdní večer, první máj ...

Tímto veršem psána jest většina „Večerních písni“ Hálkových.

Iamb šestistopý jest obvyklým veršem dramatickým.

Iamb pětistopý sluje také *veršem alexandrinským*; rozkol tu bývá po druhé nebo čtvrté stopě.

A není víc ||on domu tomu přstelem,
můj manžel z lidí nejhorším || se objevil.

Proměnou poslední stopy iambické v trochejskou vzniká verš, jemuž říkají *senarius*.

Č - | ~ - | ~ - | ~ - | ~
Kdybyste jim i dali mudrcův kámen,
že, věru, scházel by zas kamenu mudrc!

Sedmistopý iamb mívá rozkol po stopě třetí nebo čtvrté. Iamb osmistopý jako všecky ostatní verše delší rozstupuje se pravidelně ve dvě složky.

Verš iambický počíná se pravidelně jednoslabičným slovem bezprízvučným, a poněvadž slov takových, jak jsme slyšeli, v jazyce našem jest počet nemnohý, nesnadno jest skládati delší básně o dobrých iambech.

Aby básnici tuto nesnadnost obešli, nahrazují přízvuk slabiky prve délkou slabiky druhé, tak že po krátké přízvučné jde slabika přirozeně dlouhá.

~ - | ~ - | ~ - | ~
Přiletá jaro, posej svobody.

Také *přízvučného verše daktylského* nová poesie česká často užívá, a zdařilých daktylů dočítáme se u předních básníků novověkých.

Nejoblíbenější jest čtyrstopý daktyl, neboť ve verších vícestopých vadila by jednotváruost chodu. Z té příčiny se děje, že verše daktylické se proměňují trochejskými.

O ozdobách veršových.

Líbeznost verše se zakládá vedle rhythmu také na *zvučnosti* neboli na délee a krátkosti, hloubce a výsce hláskové. Kdyby vyzvukovaly verše rhythmicky bezvadně na př. jen v samohlásky temné (u) nebo vysoké (i), nebo ve hřmoty p, m, t a j, zněly by nelibč. Tohoto výzvuku hláskového básnici si všimali již ode dávna, naznačujíce dle možnosti zvukem, co slovo obsahuje. Tím vznikly *vidy zvukové*. K nim se počítají:

1. *Slova zvukodobná* (onomatopoetická), jež napodobují zvuky a hlasy přírodní.

Čtyrkopýtým ujetou dupotem tepe podkova půdu. *Vinařický*.

Druhdy se vystihují zjevy přírodní celou řadou zvukodobých veršů (Vznešenost přírody), nerci-li, že i celé básně jsou toho rázu. Viz báseň „*Vitr*“ od Vrchlického.

2. Nejstarším způsobem stejného vyznívání souhlásek v slovech po sobě jdoucích nebo ve verši jest *alliterace*;

Valem vfrný vody val se valí. *Heyduk*.

Protivínský zámek
pod ním pivovárek,
vaří tam pivečko
náš pan sládek. *Nár. pís.*

3. *Assonancí* jmenujeme výzvuk slov neb veršů v touž samohlásku.
Jaké je to kořeníčko kapradí?

Povezou tě, má panenko, do Prahy. *Nár. pís.*

Assonance má do sebe více rázu hudebního i jest proto zejména v národních písňích našich oblíbena, tak že v nich nahrazuje rým.

4. Dovršením vidù zvukových čili splynutím alliterace i assonance na konci slova vzniká *rým*.

Rým jest tedy stejnozvuk souhlásky i samohlásky na konci dvou nebo více slov, po případě veršů. Pádnost rýmu vymáhá stejný výzvuk jedné a jedné slabiky přízvučné, neb dvou i více slabik v násloví se lišících, z nichž prvá jest přízvučná.

Spolu s rhythmem dodává rým plodům básnickým kouzla nedodalatelného.

Dle toho jest rým:

α) silný neboli *mužský*, vyzvukuje-li v slabiku jednu, a to přízvučnou: pán — lán, luh — pluh, den — sen, hrom — strom;

β) slabý neboli *ženský*, vyzvukuje-li ve dvě stejnozvuké slabiky: naše — plaše, zhliží — níží, hraje — laje, bloudí — loudí.

γ) Rým služe *štěpným*, vyzvukuje-li ve slova pojmová: zlob — hrub, moci — noci, světem — květem.

δ) Planý jest rým, zakládá-li se jedině na koncovkách, vzniklých skloňováním nebo časováním: milého — starého, volati — dávati, nejmilejší — nejvěrnější.

Planými rýmy mluva básnická stává se mldou a unavující.

ε) Hluchý rým vzniká, nevýznívá-li v samohlásky stejné délky a měkkosti nebo vypadá-li v souhlásky podobného tolíku znění: hrál — bral, stůl — hnul, ledě — vede, hráze — spáse.

Dobré jsou rýmy, vyzvukují-li navzájem v souhlásky temné a jasné, jako: b — p, d — t, h — ch, s — z ...

Rým *jednoslabičný* při slabice otevřené vyznívá v pouhou assonanci: tvá — zná.

Je-li jeden z rýmů bezpřízvuký, vzniká rým *belhavý*: zem — nesem.

Lépe vyznívá rým belhavý, je-li bezpřízvuká slabika dlouhá: volá — tvá.

Rým má z pravidla místo své na konci veršů; objevuje-li se někde i ve středu, služe *vniterným*.

Prales bouří klaný — motýl vánkem hnaný ... atd.

Dle toho, jak rýmy koncové se k sobě druží, máme:

a) rým *sdružený*, váží-li se slova veršů po sobě jdoucích podle tvaru *aa*.

b) Rým jest *střídavý*, vyznívá-li ob řádku dle obrazce abab.

γ) Rým jest *přerývaný*, vyzvukují-li jedno verše sudé, liché pak zůstávají bez rýmu dle obrazce abc b.

δ) *Okročným* zove se rým, objímá-li jiný rým sdružený dle tvaru abba.

ε) *Postupný* jest rým, vyznívá-li dle vzorce abcabc.

Na rýmu se vymáhá, aby byl lahodný a libozvuký neboli melodický, což vše se zakládá na rozmanitosti a význačnosti hlásek rýmovaných. Hromaditi hlásky stejné bez příčiny vzbuzuje jednotvárnost.

Rozmanitosť vymáhá, aby se střídaly rýmy mužské se ženskými a aby byly nové, nikoliv všední a již obnošené.

Konečně budiž rým nehledaný a nenucený tak, aby sám sebou z obsahu vyplýval a jaksi sám se nabízel.

O slohách.

Dva nebo více veršů spojených činí *slohu* nebo *strofu*.

Spojení veršů ve slohu přivádí se ve skutek rythmem a rýmem.

Dle toho máme slohy *rýmoprosté* a *rýmované*.

Jednota slohy vymáhá také jednotu myšlenky, t. j. slohou se zavírá i myšlenka. Průtahem myšlenky ze slohy do slohy jednota její se sice porušuje, ale dočítáme se toho i u básnicku nejlepších.

Často se opakuje na počátku, ve středu i na konci jednotlivé slovo, verš nebo veršů řada, což jmenujeme *refrainem* (ozvěnou). Refrain jest ve sloze živlem harmonickým a druhdy s ní obsahem ani nesplývá.

Kolik veršů do slohy počítati se má, zakládá se na rozloze básně.

Druhdy sloha sama jest básní.

Dle počtu veršů jsou slohy *sudořádkové* a *lichorádkové*.

Z kolika veršů by sloha skládati se měla, pravidlem stanoveno není, vždycky však se má ke slohu donášeti jako celek. Nejoblíbenější sloha jest čtyřádková s rýmem buďto sdruženým nebo přerývaným i okročným.

Slohy jistým počtem veršův a určitým rýmem se nesoucí činívají samostatnou slohu.

Nejkratší slohou jest ovšem *dvojverší*, které se hodí zvláště k improvizaci, a polský *krakovjak* tancem i zpěvem provázený se jím nese po přednosti.

Záhoneček v květném klínku,
plný routy, rozmarýnu;

na okénku leží věnce,
dcerka čeká na mládence.

Řídčeji objevuje se sloha trojřádková. V cizokrajných slohách ji spatřujeme v *ritornelu*, kde se rýmuje prvý verš se třetím, z nichž jeden bývá také kratší.

Já v jihu slyšel zpívat ritornely,
však div! — teď teprv z upomínky úlu
se řtí na mne jako zlaté včely.

Vrehlický.

Podobně se nese *tercina*; prvý verš se tam rýmuje rovněž se třetím, druhý pak s prvým terciny následující. Tak psána jest Dantova Božská komedie.

Pomineme výčet sloh víceřádkových, jichž vzorce snadno v knize se spatřují, uvedeme jen ještě obyčejnější slohy cizokrajné, které se v básnictví našem pěstují se zdarem nemalým, pružností mluvy naší dokonale osvědčujíce.

italského původu jest *znělka* (sonetto), od ožití národního až po naši dobu v poesii české pilně a zdárně pěstovaná. Skládá se ze 14 veršů, které se rozstupují ve dvě nestejně části. Část prvá objímá 8 veršů, které se nesou pouze dvojím rýmem, a to dle vzorců: abba abba; abab abab; abab baab; abab baba. Rýmování způsobu prvého jest nejvíce oblíbeno.

Část druhá skládá se ze 6 veršů, které dopouštějí způsob rýmu rozmanitý; obyčejně se to děje dle vzorců: abaaba; ababab; abbbaa; abcabc; abccba; abcbsca a j.

Hlavní myslénka znělky vyznívá vždy z posledního trojverší.

Věnec znělkový, vtipná hříčka básnická, skládá se z patnácti znělek, formou i obsahem samostatných, z nichž poslední verš jedně jest prvým veršem znělky následující, posledním veršem znělky čtrnácté jest první verš znělky prvé, a znělka patnáctá skládá se z prvních veršů všech čtrnácti znělek, jak jdou po sobě. Tato znělka sluje *mistrovkou*.

Znělku přivedl k formální dokonalosti Vlach Petrarca; u nás ji pěstovali Kollár (v Slávy dceři), Sušil, Vacek-Kamenický (Lilie a růže), z novějších pak ji pěstují Quis, Vrehlický, Sládek, Pakosta a j.

Stance (ottave rime) jest sloha osmiřádková, jež se nese v prvních šesti verších rýmem střídavým, v posledních dvou sdruženým dle vzorce: abababcc. Jest to herojská sloha vlašská, již jest složen také T. Tassa „Osvobozený Jerusalem.“

Celá-li stance plyne toliko rýmem dvojím (abababab), sluje *sicilianou*.

Je-li rozšířena stance veršem devátým (obyčejně alexandrinem), vzniká sloha *Spenserova*, již složil tento básník (1555—1595) epos „Královna vil.“ Sloha tato se nese vzorem ababbcbcc.

Španělského původu jest *kancion*, sloha obyčejně dvanáctiřádková, avšak trojdílná, z nichž díl prvý a poslední stejně se rýmuje, dle vzorce: abab | cedc | abab (nebo baba).

Miliony stromů v mrtvém lese
sněhem krytých ční tam k nebes báni,
každá větev prosič k nebi pne se,
by ji krylo rouchem smilování.
Blesky slunce prosbu vyslyšice,
jarní polibent lesům daly —
větve šumí, listím zachvějice:
disky světlou, lesy z mrtvých vstaly!
Národ vznášel prosbu k nebes báni
o blesk spásy jako větví v lese;
kynul Pán, a v rouchu smilování
národ stkví se, život vzhůru pne se!

Decima, původu španělského, skládá se z 10 veršů po výtce trochejských, které se splétají dvěma nebo třemi rýmy dle vzorce: abbaa cedce nebo ababa ccidc, abbaa bbaab.

Nechť i bouře zuří v jeku,
různým klínem žlhá blesk,
ve hrudích až upí tesk:
nedůstojno kvíslí reku.
V neskonalem světla vděku
hvězda září za oblaky:
s posupnými vůkol mraky
po rozplachu zkáza mine,
vzdorné sly ozbroj kyne
mužně zdviženému zraku. *Fr. Doucha.*

K zevní formě některých sloh cizokrajných připojily se zvláštní obsah a vniterná úprava, ze kteréž příčiny se vkládají vzorce jejich do četby samé.

Sem se odnáší:

1. *Sestina*, původu italského, jež se skládá ze šesti sloh šesti-veršových, nerýmovaných, v nichž konečná slova slohy prvé v jiném pořadu se opakují, a to tak, že koncové slovo slohy prvé jest vždy také konecovým slovem slohy následující. Za slohou šestou jde konečně trojverš, ve kterém se opakuje všech šest slov koncových, a to tři uprostřed a tři na konci. Sestina byvá obsahu rozjínavého.

2. *Ghazela* (chvalozpěv), původu perského, také se nese rázem rozjínavým, nemá více než 18 veršů, z nichž prvé dva jsou spřeženy rýmem, v ostatních pak jsou verše liché bez rýmu, sudé vyzvukují jako

verš prvý, tak že má celá báseň pouze jeden rým. Sbírka tolika ghazel, kolik písmen v abecedě, sluje *divanem* (100).

3. *Glossa*, původu španělského, (výklad) jest rovněž obsahu rozjímavého, skládá se ze čtyřveršového hesla a jeho výkladu nebo variace, a to tak, aby každá sloha byla parafrasi jednoho verše, jímž má také vyzvukovati.

4. *Tenzona* (zápas), původu španělského, jedná o sporné otázce dvou básníků, kteří ji konečně rozřešují. Skládá se obyčejně ze tří částí: v prvé se klade sporná otázka, a ve druhých dvou vykládají básníci své náhledy o ní, první v tom pořadí, jak thema dáno, druhý v opačném.

Nyní ve tvaru volnějším sluje tenzonou báseň, v níž dvě neb i více osob o přednost svou neb i jiných věci zápas vedou.

5. *Madrigal*, ze špan. madra t. j. salaš, jest tedy původně píseň pastyrská, jež opěvá v šesti až jedenácti verších dvěma, na nejvyšše třemi rýmy se nesoucích látku lehkou, laškovnou.

6. *Triplet*, původu francouzského, vyznívá v 8—12 verších pouze dvěma rýmy, z nichž první dva vyslovují hlavní myslénku a na konci se opakují, kdežto verš první i ve středu se ohlašuje. Trojí toto prvního verše opáčení dalo sloze jméno. Obsahu bývá lehkého, rozjímavého. (93 b.)

7. *Rondeau* (kolo), rovněž původu francouzského, obsahuje třináct veršů ve dvě slohy tak urovnanych, že má první osm, druhá veršů pět. První verš neb aspoň počátečná jeho slova vracejí se koncem každé slohy; obsahem pak odnáší se k látkám lehkým a zajímavým. (100).

Veršů časoměrných ve knize této bylo pominuto z příčin na snadě jsoucích.

§ 10. O způsobech básnických zvláště.

A. O básniectví epickém.

Epika z řec. *έπος*, t. j. slovo nebo zvěst, vypravuje, co se stalo.

Výprava epická se děje ve slohu velikém i malém a vyčítá příběhy neb události, jak za sebou udaly se v čase.

Poněvadž vypodobuje příběhy neb události podle času, jest nutno, aby děj epický se konal *někdy a někde*.

Děj epický náleží minulosti a jedná o osobě třetí; básnick epický vypravuje tedy, co se dalo vně osoby jeho.

Básniectví epické podobno jsouc mohutnému proudu, miluje do jisté míry ve vypravování *rozvaláčnost* neboli *epickou šířku*; kde však toho potřeba káže, valí se proud dějový s neodolatelnou dramatičností ku předu.

Při tom básnick nehledí na souvislost časovou, neboť mu není nemozno nic, a proto vídáme v epické poesii větších rozměrů *davy* a

zázraky, jež fantacie ve svém vytržení přisuzuje minulosti. Ve velkých epech národních až po báchorky lidové vystupují mocnosti vyšší, v děj účinně působice.

Podobně se to má s vlivem *osudu*. Osud si vysvětliti nelze, ale v událostech jej znamenáme jasně. Básnsk epický se mu nezpírá, přibírá jej do pásmu básně epické, jež urovnává sice po své vůli, avšak niti časové nesmí ublížiti. Může tedy vypravovati dříve, co se stalo později, a co se stalo dříve, doplniti na příhodném místě, čímž vznikají *episody*. Tehdy básnsk epický vpadá *in medias res*, a čtenář znamená i přes zdánlivý tento nepořádek v básni epické přesnou děje posloupnost.

Látkou básnictví epického jsou události, jež hýbají celými národy a velikými zástupy lidstva v boji o statek, moc a slávu. Vynikající osobnosti vystupují v popředí velikého davu a usilují s námahou vši síly hmotné i duševní o vznešené, ideálné cíle, pročež si zjednávají i naši *sympathii*. Jindy v básních drobnějších epika sestupuje až k nepatrným událostem života všednsho; jednající osoby jsou pak představiteli myšlenky.

Epická látka sahá věkem obyčejně do šedé minulosti národní, do dětského věku národů, kdy fantasie lidu nemohouc proniknouti k podstatě úkazu, přeměňovala síly přírodní v bohy nebo přetvořovala slavné panovníky, kteří o národ si dobyli zásluh neocenitelných, v bytosti od bohů zplozené, nebo konečně spřádala z potyček a bojů s přírodou životu i neživou luzuňovou pověsti.

Plodem toho způsobu byla prvotní *báje*.

Křestanství přineslo do poesie epické nové živly, bohatýrství výry a přesvědčení, jež se jeví jako *pověst církevní* (legenda), a spolu s nově vzniklým rytířstvem jako *epos romantický*.

Avšak každá doba poskytuje hojnou látky epické ze života rodinného, společenského, církevního i státního. Vždy a všade hýbe lidstvem láska, hrdošť, sláva, ctižádost, msta, úskočnost, úkłady, a jak se jmenují všecky ty dobré i nedobré vlastnosti srdce lidského.

Mluva epická jest jednoduchá a názorná.

1. **Báj, báchorka a pověst.**

(I., 1—10).

Člověk prvotní vida, že visí na přírodě, která mu byla požehnáním i hrůzou, pokládal, jak již praveno, zjevy její nejprve za bohy, potom za jejich výkony, slovem: on *bájil*.

Báj jest tedy prvým tvarem básnictví epického.

Báj prvotní vypravovala o bozích a jejich vzájemném styku a vlivu na lidi i na svět. Svět byl prvotnímu člověku pln takových bytostí;

odtud pochodi dosud víra lidu našeho v rusalky, víly, polednice, plivníky, čaroděje, skřítky a j., kteří člověka buď oblažují nebo činí neštastným.

Později si vykládala bajivá mysl původ úkazů přírodních svým způsobem, na př. jak vzniká jaro a zima, den a noc, zjevy v ovzduší, jak povstaly divné tvary skal, stromů, jak ptactvo nabyla hlasu, jak vznikly různé zvuky v přírodě a p., které moci v to působí, a jak se to děje. Konečně vznikaly také báje vlivem řeči, která se časem mění a na první význam mnohého slova zapomíná; z názvu bylin, ptáků a jiných (čekanka, nezabudka, sedmihlásek) vznikly báje.

Nyní nazýváme *bají* báseň epickou, v níž vykládá se původ některého zjevu přírodního nebo děj o bytostech vyšších vybásněný.

Odleskem báje pravotní jest *báchorka*, v níž se líčí svět smyšlený, který se spravuje jinými řády nežli svět skutečný, a kde moc bytosti nadpřirozených, dobrých i zlých, dosud své žezlo třímá. Jednoty času a místa, ba ani zákonů přičinnosti se v ní nedbá, přes to však pozorujeme ve mnohé zdravé jádro mravní, nerci-li přesný názor morálný. Srov. báchorku o Popelce.

Báchorky spatřujeme u všech národův, u nichž vznikly za věku dětského.

Jsou báchorky *národní* a *umělé*; tyto se skládají druhdy řečí vázanou a přivádějí k názoru určitou pravdu nebo poučení.

Báchorky šíří se v národě ústním podáním a propadají časem i vážným změnám, jako na př. nahrazují neb aspoň splétají názory pořanské s křestanskými.

Od báchorky odlišuje se *pověst* neboli zkazka tím, že vypravuje příběh konkrétnější a určitěji místem i časem.

Kdežto báchorka má pozadí národní a mythické, obmezena jest pověst na *určité místo a jistý čas*. Jsouc čerpána z ústního podání, má ráz více lidský, jednajícími osobami jsou v ní znamenití mužové, kteří uvádějí ve skutek věci k životu lidskému potřebné.

Báj vysvětluje, co není již dosti jasno, pověst vypravuje, co se stalo za paměti lidské.

Báj vznikla domyslem, pověst ze skutečného činu, druhdy také z výkladu slovního (Praha, Kolovrat, Boskovice).

Báj ukájí zvědavost lidskou, pověst je historická.

Také pověst se šíří ústním podáním a podrobena jest změnám. Jsou pověsti národní a místní; k oném náležejí zkazky o praotci Čechovi, kněžně Libuši, dívčí válce, o Blanických rytířích, o slepém mládenci a j.

Báje i pověst podávají látku mnohým tvarům epickým, zejména balladě a romanci a jsou úhelným kamenem veliké epopeje národní.

Pro cenu mythologickou i básnickou báchorky i pověsti u národů vzdělaných byly pilně sbírány; u nás pořídili snůšky takové: K. J. Erben, Jakub Malý, Božena Němcová, Josef Košín a j.

2. Epos neboli velebáseň bohatýrská. (I., 11—15).

Co jsme pověděli o epice vůbec, lze říci o epě zvláště.

Velebáseň bohatýrská (epopeje) jest věrným odleskem života národního; duch a povaha národní se v ní spatřuje jako v zrcadle.

Když epos národní vzniká, člověk jest ještě srostlý se vším, co kol něho jest, a co podniká, *činí jen osobně*. Proto si bohatýři Homerovi dělají všecko sami, zabýjejí skoty, nalévají vína, upravují stany a j., a vše to se líčí s podivuhodnou zevrubností.

Z této zevrubnosti vypravovací lyne *epická šíře*, která při veliké rozmanitosti látky ráda prodlévá i u menších věcí, aby je tím jasněji a určitěji přivedla k názoru a ozřejmila se všech stran.

Episodami epos odvádí čtenáře nejednou od proudu hlavního, za to však mu dává nazrati na stránky života, které k porozumění celku platně přispívají.

V době přítomné látky epické poskytuje již jen život rolnický a maloměstský, kde odvislost jednotlivce ode druhům aspoň do jisté míry se zachovala.

Děj velebásně bohatýrské spiat jest s osudy jedné hlavní a několika vedlejších osob, které běh jeho k určitému cíli řídí a vedou. Proto jest povaha jejich výstřelem národních vlastností a zůstává jedna a táz ve všech okolnostech, v něž je proud událostí uchvacuje. Neboť právě že jsou života národního výkvětem, nabývají práva vůdcího.

Rovněž osoby podružné vynikají vždy a všade jako lidé svérázní.

Velebáseň bohatýrská se dělí na zpěvy, jichž počet se spravuje délkou látky.

Antičtí pěvci epičtí skládali básně bohatýrské hexametrem; epika slovanská oblíbila si pětistopý trochej přízvučný.

Epos dělíme v *národní* a *umělé*.

Epos národní jest plodem bohatého pásma zkazek a bájí národních i látkou i formou příbuzných.

Veliká událost, jíž se účastňuje všecken národ činně, jest podnětem pěveců národnímu ke zpěvům o jednotlivých bohatýrech a slavných činech jejich, kteréžto zpěvy jsouce obsahu ovšem krátkého (rhapsodie), o svátcích národních nebo jiných slavnostech veřejně se přednášely a tak šířily.

Jest na snadě, že byly podrobeny změnám tu větším, tu menším, jak to právě který pěvec dovedl.

Jsouce majetkem celého národa, rhapsodie splývaly časem ve větší a větší skupiny, až je konečně ruka mistrovská svedla v jediný rámec neboli celek organický, ve zdárné dřevo umělecké, jemuž říkáme *velebásen bohatýrská*, epopeje.

Básněmi toho způsobu jsou *Ilias* a *Odysea* u Řekův a *Nibelungy* u Němců. U jiných národů svod bujněho proudu zkazek národních ke skutku nedospěl, neboť ne každému byl po dobách činorodých usouzen náležitý klid, aby mysl básnívá měla kdy z pásma dějův a mythův uprádati pletivo básnické.

Vedle Řekův a Němců honosí se proslulými epopejemi ještě také starí Indové (*Mahabharata* a *Ramayana*), Peršané (*Šah-nameh* t. j. kniha královská) a Čuchonci (*Kalevala*).

U národů slovanských jednotná epopeje se nevyvinula nikde, ovšem pak spatřujeme u nich četné zpěvy hrdinské, které nemajíce společného středu, druží se jen v menší skupiny.

Nad ostatní Slovany bohatstvím zpěvů epických vynikají Rusové a Srbové.

Z ruských zpěvů zasluhují zmínky: 1. *Slovo o pluku Igorově* (přel. Hattala a Erben), v němž se líčí výprava Igora, knížete Novgorodského, na Polovce r. 1185, jeho porážka na řece Sule, zajetí a konečné vysvobození. — 2. *Zádonština* (přel. Erben), pověst o velké bitvě mezi Donem a Dněprem na poli Kulikovském r. 1380, ve které veliký kníže Demetr Ivanovič Donský chána tatarského porazil na hlavu. — 3. Cyklus básní velkoruských, jehož středem jest Vladimír kníže Kievský (980—1015); předními jeho bohatýry jsou: Svjatogor, ohromný velikán, Volga Buslavič, Ilja Muromec, Dobrynja Nikitič, Ivan Godinovič, Čurila Plenkovič, Vasilij Buslajevič, moudrá žena Vasilisja Mikulišna a j. — 4. *Cyklus jihoruský* líčí slavné činy kozáků Záporožských.

Jednotlivé tyto zpěvy epické služí na Rusi *bylinami* a opěvují nějakou bylę, t. j. skutečnou událost, zejména z bojů ruských s Polovci a Tatary. Pěvci bylin slovou *zkaziteľi* (*zkazka*), pějí je v prázdné chvíli, většina jich neumí ani čísti ani psátí.

V duchu a rázu bylin ruských složil Frant. Lad. Čelakovský řadu původních básní, jež nazval *Ohlasem písni ruských*. — —

Umělá velebásen herojská vzniká nápodobou epa národního a jest plodem umění jednotlivcova. Vše jest tu jiné, všady vyzírá úmysl a kouzelné slovo mistra, před nímž nepracoval nikdo, a který proto se zmocňuje zvláštnho předmětu, aby v něj nadšením svým vdechl život a zase nadšení vzbudil.

Látku epickou k epu umělému básníci čerpají jen z takových dob, které myslí národa prudce zmítny, a na něž upomínka jest dosud živá a svěží.

Epos národní od umělého liší se ještě:

1. *stálostí vypravování*: básník národní se zálibou jakousi prodlévá při místech i méně důležitých, kdežto epos umělé prodlívá hlavně při zjevech význačných.

2. Pěvec národní *opakuje rád touž myšlenku* neb i celou řadu myšlenek, nemoha se vybavit od představy jisté, a tak napomáhá opakuje delší místa paměti posluchačové a rozmnožuje dojem; proto užívá také slov souznačných. Básník umělý opakování toho nezná.

3. Pěvec národní užívá *stálých epithet*, aby předmět vyplíšený svou určitostí takorek bil do očí. Básník umělý epithet stálých si nehledí.

4. Pěvec národní rád užívá *přirovnání* a *podobenství* ve smysle nejširším, čímž předmět déle před duševním zrakem posluchačovým se uchovává. Básník umělý širokých podobenství nemiluje.

Umělá epa věhlasu světového jsou: Vergiliova *Aeneis*, *Os Lusiados* portugalského básnska Camoënsa a *Gerusalemme liberata* od Vlacha Torquata Tassa (přel. Vrchlický).

Nářečním slovenským složil Jan Hollý tři velebásně bohatýrské, jichž jména jsou: *Svatopluk* o 12 zpěvích, *Cyrillo-Methodiada* a *Sláv*, každé o 6 zpěvích. — *Přemysloveci* a *Meč a kalich* od Jana Eraz. Vocela jsou rhapsodie a nemajíce jednoty místa ani času, nemohou se zváti velebásněmi umělými.

3. Epopeje ostatní.

(I., 16—38.)

1. Nahrazuje-li básník epický děj mythickohistorický dějem smyšleným, romantickým, kde vládnou moci vyšší nenápadně, a kde převahu má vůle jedincova, kde nevystihlý osud lidstva jest zastoupen osudy a dobrodružstvími hrdinovými, vzniká *epos romantický*.

Druhdy velebáseň romantická se zakládá i na národní pověsti, a *romantickým* se rozumíva také proti klassického nebo antického.

Epos romantický nelící, co národ zajímalo obecně, ovšem pak znázorňuje myšlenky, které tou dobou vládly.

Nejznámějším plodem toho způsobu jest Ariostův „Orlando furioso“. Z našich básní středověkých sem se odnášeří zbytky české Alexandreidy, „Tristan, velký rek“, a z novověkých Vocelův „Labyrint slávy“ a Svat. Čecha „Dagmar“.

2. Velebáseň epická, založená na zkazkách a názorech náboženských, sluje *epem náboženským* nebo *mythologickým*.

Sem náleží „Divina commedia“ (Božská komedie), jejíž původem jest Vlach Dante Alighieri (přel. Vrchlický), „Paradise lost“ (Ztracený ráj) Angličana J. Miltona (přel. Jos. Jungmann), „Mesiáš“ Němce Klopstoka, a nejnověji „Atlantis“, již složil Španěl Don Jacinto Verdaguer, použiv prvotních zkazek lidských, jakož i řeckých a místních katalanských.

3. Jak již dříve řečeno, přítomný život společenský skytá látku epickou jen v nižších vrstvách lidu, který zachovává s přírodou ještě styky mnohé a časté, jako jsou pastýři, myslivci, rolníci, dřevorubci, rybáři a jiní stavové toho zrna. A výpravné básně, jejichž látka jest čerpána z vrstev těchto, slují *idyllы*, dle řeckého *εἰδύλλιον* t. j. obrázek, nebo *selanky*, z rusk. село t. j. ves.

Selanky vznikají, když v národě se počínají stavové různosti od sebe vzdělanosti, a člověku zasteskne se po životě venkovském.

Idylla velikého rozsahu nebo také pásmo zjevů idyllických sluje *velebásní idyllickou*.

Líšeč život klidný, vylučuje mohutné povahy, prudké vášně a veliké činy vůbec; za to si oblibuje vše malé a skromné, jsouc písni drobného člověka, jehož nás učí poznávati po všech stránkách obmezeného obzoru jeho; při tom ovšem dotýká se i hlubších otázek života lidského a všeho, co současně se děje.

Původcem idilly byl řecký básník Theokrit v 3. st. př. Kr. Nám složili selanky: Jan Holly (slovensky), Jarosl. Langer, Karel Vinařický, Adolf Heyduk a Svat. Čech.

4. Z první báje vyvinulo se také *epos zvířecí*, jež čerpá látku z přírody, takže jednajícími hrdinami jsou zvířata, jakoby rozumem a umělostí lidskou byla nadána.

Svod bájí zvířecích v samostatné epos národní, ač o nich u všech národů spatřujeme stopy, stal se jediné ve Francii a Německu skutkem; jinde báje tyto zůstaly pouhými rhapsodiemi.

Sem počítáme jistou měrou „Novou radu“ Smila Flašky z Pardubic, „Ferinu Lišáka“ F. M. Klácela, Čelakovského „Trh ptačí“ a „Hanumana“ Sv. Čecha.

Smyšlený příběh, vzatý ze světa smyslného, jímž zobrazuje se pravidlo života nebo pravda obecně známá, zoveme *bajkou*.

V bajce jednají obyčejně zvířata, druhdy i bylinky nebo jiné zjevy přírodní, aby zobrazená pravda tím více bila do očí. Zvířatům dává se přednost, poněvadž jsou člověku nejpodobnější a rázem povah svých za hrdiny básní takových nejspíše se hodí; a bajka působí poeticky, jednají-li zvířata dle své povahy tak, že co konají, obrazem jest života lidského.

Poučení jest v bajce věcí hlavní, a proud dějový se zastavuje, jakmile mravní zásada jasně prokmitne. Proto není vždycky třeba, aby byla koncem básně vyslovena (epimythion).

Mistrem bajky byl Řek Aisopos. U nás vynikli bajkami Ant. Jar. Puchmajer, Jar. Langer, Vinc. Zahradník, Eliška Krásnohorská a j.

Od bajky liší se *parabola* (podobenství) tím, že k názoru přivádí v obraze prostém a ze života lidského vzatém vyšší pravdu duchovní významu všeobecného. Proto jest obšírnější a pravdě podobnější nežli bajka.

Parabola vznikla v Orientě, a Božský zakladatel výry křesťanské po přednosti jí znázorňoval své učení.

Podobenství Nového zákona sbásnil Václav Štulc v „Perlách nebeských“.

Allegorie (ἀλληγορία, jinotaj) zobrazuje dějem smyšleným předmět jiný, a to tak, že představuje události života lidského udalostí smyšlenou nebo zobrazuje pojmy abstraktní, přisuzujíc jim jednání lidské.

K onomu způsobu náleží Komenského „Labyrint světa a ráj srdce“, k tomuto starověká báseň „Alanus“.

Pravda obsahu vyššího, znázorněná dějem vztátem z pověsti nebo z báje, sluje *paramythie*.

Sem hledí na př. Puchmajerův „Tesař a Merkur“ a j.

5. *Epos komické* vzniká z nepoměru cslů mravných a ideálních ke skutečnosti čili z nepoměru osobnosti nepřiměřeně nebo převráceně jednající k tomu, co vykonati zamýšlí. Osoba tato o své převrácenosti neví, ale proto nesmí přece v nás vzbuzovat útrpnost, nýbrž vyluzovat jen smích.

Nejstarším plodem toho způsobu jest „Batrachomyomachia“, kde vážné boje a zápasy reků před Trojí se přetvořují v malicherné potyčky žab a myší.

Komika ta se vzbuzuje hlavně protivou vznešenosti a nedostatečnosti. Sem odnáší se Jana Prav. Koubka „Cesta do pekel“.

Provede-li se látka nepatrnosti nápadná formou básně pro svou vážnost proslulé, tak že nápadnosť bije do očí, vzniká *parodie* (παροία a ἀειθω, protizpěv originálu).

Mnohdy zase komický básník zůstává při prvotním obsahu, nechává básni podstatné vztahy, osoby, události, jména, ale převrací je v komické: místo pohnutek velikých klade malicherné, místo božských lidské, herojské mění v titerné, antické v moderní, čímž vzniká *travestie*.

Dítkem století našeho jest *epos reflexivní* čili *lyricko-epické*. Děj epický sám o sobě nemnohý, nerci-li skrovny, prostoupen jest hojně živly lyrickými, které chod jeho zdržují a tím i protahují. Živé liceně přirody a důmyslné reflexe básníkovy bývají přivedeny v kontrast s dějem,

čímž jej vtipnější přivádějí na odiv. V Máchově Máji: tragoedie života a nádhera jarní přírody. Epickou látku poskytují pověsti, dějinné příběhy i život osob jednotlivých.

Tvůrcem epopeje reflexivné jest Angličan lord Byron; u nás básnický ten způsob zavedl Karel H. Mácha (Máj). Po něm jej pěstovali: Vítězslav Hálek (Alfred, Goar, Černý prapor, Dědicové Bílé Hory) a k výši umělecké jej přivedl Svat. Čech (Adamité, Snové, Václav z Michalovic, Evropa, Slavie, Čerkes, Žižka).

4. Ballada, romance; legenda, povídka.

(I. 33—47.)

Ballada ze starobrit. gwaeld (v. vallad), národní píseň, opěvala prvně na severu Evropy zjevy přírodní s obzvláštní příchylností k životu tragickému. Nejednou se zakládala i na příbězích skutečných a na zkazkách, ale při tom si zachovala vždycky ráz pochmurný, z něhož vyzírá, že svoboda vůle lidské se stává hříčkou v moci osudu. Děj ballady bývá z pravidla stručný, přesný i dramatický, ač máme také ballady rozsahu širšího. Forma jest lehká, nejednou i zpěvná, nese se rázem buďto přesně výpravným nebo se rozplývá v náladě lyrické a proto působí v mysl naší přímo dějem samotným neb i vývojem psychologickým.

V novější době balladami slují po způsobu podobných písni italských nejen básně obsahu vážného, truchlého, nýbrž i obsahu milostného, laškujícího.

Jsou ballady *národní* i *umělé*; ony bývají z pravidla zpěvné.

Umělé ballady máme od K. J. Erbena, Fr. L. Čelakovského, J. Kaliny, V. Hálka, J. Nerudy, J. Vrchlického a j.

Romance jsouc původu románského, vznikla vlivem křesťanstva a rytířstva. Jest rázu veseléjšího a smělejšího nežli ballada. Lidské vůli se v ní dává více místa, moc neodvratného osudu v ní nepůsobí silou drtivou, a hrdina její přemáhá z pravidla naskytнувшí se nesnáze vítězně, kteréž vítězství plodi radost a útěchu.

Ballada se zakládá více na názoru světovém, romance na pospolitosti lidské, a i kde dostavuje se v ní tragicke zakončení, neplyne z vnitřné nutnosti, nýbrž jest spíše plodem náhody a vyznívá tudíž smírně.

Rozdíl mezi balladou a romancí vězí v historickém původě obou způsobů básnických, jenže se časem valně otřel, tak že máme dnes řadu básní, kterých nelze přesně vřaditi ani k tomu ani k onomu druhu.

Romance nám skládali Jan z Hvězdy, K. Macháček, K. J. Erben, V. Hálek, J. Neruda, J. Vrchlický a j.

Legenda (co se čísti má) byla prvně částí bohoslužby křesťanské a obsahovala čtení o životě a působení svatých a světic, sestavené na

základě upomínek a tradice. V poesii tak jmenujeme báseň výpravnou, jejíž obsah čerpán jest ze zkazek církevních, jež jsou hojně protkány divy a zázraky.

Jsou legendy *prostonárodní* a *umělé*. Ze spousty středověkých legend vyniká legenda o sv. Kateřině cenou poetickou.

Z básníků novějších skládali legendy Fr. Sušil, V. Štulc, Vlad. Šťastný, Jar. Vrchlický, V. Pakosta, Ot. Mokrý, J. Neruda a j.

Epická báseň rozměrů menších, obsahu obmezeného, beze všech záplatek a formy nehledané sluje prostě *povídka*. Není třeba, aby v ní vynikala určitá povaha, pročež povídka čerpá látku z veškerého života, přítomného i minulého.

Od idilly se liší, že neklade váhy na různost stavů.

Čerpá-li povídka podnět ze života venkovského, sluje *vesnickou*; je-li obsahu veselého, jmenujeme ji *šprýmem*. Žertovná povídka v řeči nevázané slove *humoreskou*, a vrcholí-li obsah její vtipným nápadem, zovou ji *anekdotoou*.

Povídka poetická se nyní u nás i veršem pěstuje pilně: Jul. Zeyer, J. Jakubec a j.

Prosou měla povídka vždy pilné pracovníky, z nichž vynikli: Jos. K. Tyl, Pr. Chocholoušek, Fr. Pravda, J. Neruda, V. Hálek, V. Vlček, Al. Jirásek, A. Šmilovský, V. Beneš Třebízský, Sv. Čech, V. Kosmák, B. Němcová, K. Světlá a j.

5. Román a novella.

(I., 46—48.)

Román jmenuje velebásmí doby přítomné, a to právem; neboť se vyvinul na troskách epopeje a zobrazuje celé pásmo rozmanitých zájmů, povah, stavů, jak v době přítomné se vyvinují a utvářejí. Bezprostředními předchůdci jeho byly dobrodružné povídky středověké, které byly pěstovány zejména u národů románských a psány jsouce pro lid podrátily poesii rytířskou.

Kdežto velebásem bohatýrska podává v obraze osudy celého národa v zápase světodějném, román líčí osudy jednotlivcovy v zápase se životem a jeho poměry. V zápase tom vznikají mnohonásobné spory, které se z pravidla týkají poesie srdce a její sokyně, prosy života, čímž děj na všecky strany se rozvětvuje a prohlubuje. Spor dochází rozrešení veselého nebo smutného; povahy rádu světovému se vzpírající buďto smříce se s poměry, uznají moc skutečnosti neúprosné, nebo zvrátice dosavadní skutečnost prosaickou, uvedou na místo její poměry nové, k poesii více se odnášející.

Hrdinové románu jdouce za účelem svým, jak jim jej vnukají láska, čest, ctižádost, idealná náprava obecnosti, rozličné vášně, vyvrácení předsudků, slovem tajnosti srdce lidského, utkávají se sporem s řády vládnoucími, které jim se všech stran staví v cestu potíže. Proti nim kladou pak tužby osobní, jež upínají přes mřru obvyklosti nebo je stupňují až ve vášeň. Na básníkovi jest, aby spor srdce se životem upravil nejen psychologicky, nýbrž i tak, aby z něho vyzíraly jasně poesie povahy lidské a idea krásy a pravdy, a by i tady zůstala uměna sobě účelem.

Velebáseň bohatýrská líčí své hrdiny mohutně, rysy nemnohými, ale pádnými a ostrými, román sestavuje povahu reků svých z drobných zjevů, sestupuje do jejich nitra a pátrá po jejich vlastnostech, mnohdy i nepatrnych, ovšem pak vždy a všade důsledných. K účelu tomu užívá dialogu.

Velebáseň bohatýrská činí děj přehledným, román přehled znesadňuje, z pravidla rozprádá dějů několik, aby se různo zapléty a konečně došly rozřešení společného.

Román píše se pravidelně řečí nevázanou, druhdy i vázanou.

Dle obsahu jsou romány:

1. *společenské*, jejichž látku čerpá se ze společnosti, lidu, jednotlivých stavů, stran, proudů časových a p.

2. *historické*, v nichž spřádá se a řeší děj na událostech historických.

Dle náladu máme romány vážné, komické, humoristické a j.

Novella nabyla uměleckého útvaru teprve v době novější. Protože to byla krátká povídka obsahu milostného, slohu pak živého. Původem i názvem pochází z Vlach, kde ji zejména Boccaccio (ve st. 14.) k platnosti umělecké přivedl. Čest, víra, láska, veleba utrpení, zanícení pro vše vznešené, řešení otázek životních i běžných jsou nyní podstatným obsahem novel, jež docházejíce svého zauzlení i rozřešení mnohdy od románu nehrubě se odlišují.

Rozdělují se jako romány.

Jindy se stýkají novelly s povídkami, které jsouce psány řečí nevázanou, sem spadají.

Romány a novelly nám psali a píší: Jan z Hvězdy, Jan E. Vocel, Pr. Chocholoušek, Fr. Rubeš, J. K. Tyl, V. Vlček, V. Beneš Třebízský, Jak. Arbes, S. Heller, Al. Jirásek, Al. V. Šmilovský, Kar. Světlá, V. Vlček, Svat. Čech, J. Zeyer a j.

B. O básnictví lyrickém.

Lyrika (z řec. λύρα, λυρικόν, co se lyrou provázelo) obsahovala v Řecku básně, jež byly zpívány při hudebě strunové a tanci.

Slyšeli jsme, že básník epický vypravuje příběhy a události, které se sběhly mimo osobu jeho; básník lyrický líčí, co se děje nebo dálo v jeho nitru a srdeci.

Báseň lyrická jest tedy po výtce výrazem radosti, úžasu, bolu a vůbec citu a přemítání, na nichž se vymáhá, aby měly platnost všeobecnou a nikoli pouze ojedinělou, platnost povznášející a nikoli malichernou.

Rovněž lyrické čítání a rozjímání nesmí být výronem citu nebo myšlení nahodilého, nýbrž jest mu plynouti z duševní *nálady* (stavu mysli v jisté míře), o niž s básníkem může se dělitи člověk každý.

Příčiny, pro něž nálada tato vystupuje na venek ve formě básnické, bývají druhdy ovšem nahodilé, vedlejší, mimořádné, jako: okamžité vzrušení, pohnutí, veselí, žert, jásot, trud, chmura, slovem — celá stupnice citův a představ.

Má-li báseň lyrická působiti skutečně poeticky, jest nutno, aby básník vynikal živou fantasií, citem a myšlenkami hlubokými, což též má z básně samo vyzírat, a to tak, aby vše bylo náležitě skoncentrováno. Proto jest předním požadavkem básně lyrické, aby byla *stručná* a *úscčná*. Proto plyne obsah její buďto *klidně* a *nepřetržitě*, nebo přeskakuje beze všeho zevnuspojení, ovšem pak v témže kruhu myšlenkovém představu od představy (lyrické skoky), dotýkaje se jen věcí hlavních, od sebe vzdálených, blízkých, jakoby jich ani nebylo, sobě nevšímaje. V té příčině vyšší jednoty myšlenkové se dohadujeme. *Klidně* se nese většinu dílem píseň, *skokem* óda a hymna.

Jaká nálada básní vaně, obyčejně se zračí již veršem. Úměrnost a střídání, klid a nepokoj, pozvolný tok a prudký příval, vše to má své tvary rhythmické, t. j. verš, slohu, rým.

Všecka lyrika dělí se podobně jako básniectvo epické v *národní* a *umělé*.

Lyrika národní jest obrazem čítání a smýšlení národního, básníkem jest tu všecken národ, v němž jednotlivec splývá beze stopy.

Lyrika umělá jest výronem představ, vášní, citů, vnitřního života duševního, jak to spatřujeme u jednotlivce.

Píseň národní podobna jest zvuku přírodnímu, jenž zní, jen aby zněl, nemaje ani účelu ani příčiny.

Lyrika umělá ví, co chce, má příčiny i účel, a proto potřebuje eviku, aby dospěla dokonalosti, aby dosáhla svých účelů.

Cítění a myšlení nevytryskuje vždy z nitra básníkova stejnou mocí a silou. Na této rozličnosti, jakož i na různé vynalézavosti zakládá se rozmánitosť obsahu i formy básniectví lyrického.

Dle toho rozeznáváme lyriku *cítu*, *myšlenky* a *reflexe*.

1. Lyrika citová.

(51—55; 56—66) (67—69; 70—72).

Vyznívá-li z básně lyrické nálada radosti, veselí, lásky, náklonnosti, touhy, zbožnosti, útlulnosti k přírodě, podivu, bolu, zármutku, nenávisti, posměchu a j. p. na stupni jakémkoli, vzniká *lyrika citová*.

1. Básnickým výrazem citu lidského jest po přednosti *píseň*. Vše, co srdce lidského se dotýká, co k myсли lidské přistupuje, může být látkou písni.

Jdouc přímo ze srdce, píseň odívá se ráda v tóny, a zpěvnost jest podstatnou známkou její.

Také formou jest píseň jednoduchá a prosta vši nádhery básnické, milujíc nejradičji ozdobné příměтки a malebné sloveso.

Pro velikou obsáhlost dělí se píseň v *národní* a *umělou*.

Píseň národní jest prvotní, umělá vznikla časem a nápodobou; ona jest formy co možno stručné, jednoduché a v části slovesné stýká se nejednou s mluvou obecnou. Také si nelibuje v umělých slohách a různém verši ani rýmu. Kde a kým vznikla, nelze určiti: jest samorostlým děckem lidu svého, jehož city a názory zobrazuje nelíčeně.

V písni umělé vše opakem se děje, jakož i osobnost skladatelova tu na všech stranách vystupuje v popředí. Z písni národní čerpá umělá vzněty nové a nové, a vystihuje-li ji formou a obsahem, stává se národní.

Píseň národní vyjadřuje slovy nemnohými city hluboké a myšlenky dojemné, a kde se upíná k určité události, běže na sebe ráz epický.

Milostné poměry, osud, jemuž člověk ujíti nemůže, trampoty a slasti jednotlivých stavů, poměr ku přírodě, národu a otčině — vše to podává nejčastěji vznět k písni národní.

Přesného rozdílu mezi písni národní a umělou není, pročež i mnoho písni umělých právem znárodnělo.

Vedle rýmu oblíben jest v písni novověké také *refrain*, t. j. opakování jednotlivých i několika veršů uprostřed neb i na konci slohy.

Dále rozeznáváme píseň *duchovní* a *světskou*.

Píseň *duchovní* ukazuje, kterak duše lidská povznáší se k Bohu, jsouc ohlasem upřímné, pevné víry, nezlomné důvěry a vroucí lásky ke svrchované moci a dobrotě jeho, jakož i ohlasem vřelé úcty k těm, již byli povoláni, aby s ním požívali věčné radosti nebeské.

Duchovní píseň jest zase národní a umělá; tato pak sluje *písni kostelní* a slouží účelům bohoslužebným, a to nejobyčejněji jako *chvalozpěv*, nebo píseň *kajicná*, *děkovací*, *prosebná* a p.

Píseň *světská* pojímá v oboru svůj všecko lidské cítění a smýšlení, vztahy k rozličným dobám života lidského i přírodního, blaho i utrpení, slovem vše, co nitra a myslí naší se dotýká.

Máme písničky *milostné* a *společenské*, *vážné*, *humoristické* i *satirické*, každý stav má písničku své. Jsou písničky *studentské*, *sokolské*, *vojenské*, *myšledecké*, *ranní*, *večerní*, *noční*, *jarní* a *zimní* a j. Dle nálady jsou *veselé* a *smutné*, *svatební* a *pohřební*, *vlastenecké*, *vdlečné* a j.

2. Upíná-li se nadšení básnické ku předmětu vznešenému, a odívá-li se řečí vzletnou, slohami umělými, pozdraví-li z celku zdánlivé mezery, rychlé skoky v myšlenkách, vzniká *oda*.

Óda velebí vše veliké, Boha i jeho vlastnosti, slávu bohatýrskou, krásu, přátelství, lásku k vlasti i význačné zjevy přírodní. Proto se nese řeč obraznou, slavnou, hrdou a při tom vážnou, jednoduchou prostotou povrhuje, ale nezabíhá nikdy do zámezí.

3. Uchvácen-li jest duch básnický nadšením svrchovaným z velikosti a veleby Boží tak, že v úžase a vytržení zbožnosť svou projevuje, vzniká *hymna*.

Co Božího jest, jeví se nejen v bytosti nejvyšší, nýbrž i v životě lidském, v přírodě, ba i v představách lidských, a vše může být předmětem hymny, je-li náležitě zosobněno.

Náboženské zpěvy židovské, připisované po většině králi Davidovi, slují *žalmy*. Fantasie z nich nabývá vědomí, že jí nelze ani slovem ani tvarem postihnouti bolu nebo díku, jejž chce vyjádřiti, a tak vznikají *žalmy děkovné*, *kajícné*, *žalné*.

Nadšený chvalozpěv boha Dionysa Bakcha jako dárce zlaté révy nazýval se v Řecku *dithyrambem*.

U nás dithyrambem opěvuje se touha po rozkoši, zušlechtěná rozjasanou náladou.

2. Lyrika myšlenková.

(73—84; 85—87; 88—91; 92; 93—95).

Často básník lyrický pohrouží se v pozorování přírody a života, přemítá o nich, v cit jeho vtírá se myšlenka, i snáší v ně, co v náladě většinou klidné, rozvážné osnovával. Líčí potom zjevy jednotlivé, činí je tlumočníkem svých myšlenek, a lyrika toho způsobu sluje *myšlenkovou*.

Sem náležejí po přednosti *licenční přírody*, jako ticho v odlehle krajině, klid o polednících nebo za hvězdné noci, kouzla horské krajiny, osamělá chata, hora památná, rozvalený hrad, proslulé bojiště, rozkvetlé lučiny, pole osením se vlnící, bublající potůček, rozbouřené moře, taje lesa, život drobné zvěře a j.

Jindy básník lyrický zabíhá do života lidského a kreslí živými barvami *obrázky životní*, jak v okamžiku v mysli jeho se utvořily. V myšlenky své může takto pojmuti celý život lidský, ba i delší doby člověčenstva, jako zase jednotlivé jeho okamžiky.

Jindy zase mysl básnická obírá se otázkami *života mravního* a dotýká se otázek společenských i veřejných. Básník odhaluje klamné zdání, nepravé nebo křivé zásady, jimiž život jednotlivců i celých tříd jest obestřen, a tím hluboce dojímá, ba i otřásá myslí naší.

Lyrika tato upíná se také k jednotlivým událostem *dějinným*, a to tak, že básník vyjme historický okamžik z celého pásma dějin a vylíčí jej po své náladě. Historické osobnosti jsou tu hlasateli ideí básníkových, mezi jeho náladou a dějinnou pravdou nesmí být nelad, a básník má zobrazovati pouze ducha doby, o níž píše.

Vytýká-li píseň toho způsobu pomér osoby mrtvé k živoucí (Ovid) nebo dle novějších názorů pomér osob historických, neb i jen smyšlených ve formě listu, v němž osoba písící jest pouze vzdálena (třeba ne ani mrtva), jmenujeme ji *heroidou*.

Vykládá-li básník veršem ve způsobě dopisu své názory, zkušenosti, pokyny, rady nebo poučení, vše vtipem řízně provanuté, vzniká *poetický list* čili *poslání* (epištola).

Elegie, z řec. *ɛλεγία*, t. j. žalozpěv vyznívá žalem, že slabosti lidské nelze postihnouti ideálu, nebo po čem vůbec touží. Žal ten nesmí být tísnivý a nesnesitelný, ovšem pak má tryskat z celé myslí básníkovy. Truchlime nad ztrátou milých, nad zmizelými radostmi, nad štěstím životním, nad uprchlým mládím, jarem, létem, nad svadlým květem a j. Žal v elegii odnáší se vždy ku předmětu ideálnému, a proto elegie nepůsobí beznadějně nýbrž smírně, t. j. nadějí v blaženější budoucnost. (Předzpěv ke Kollárově „Slávy dceři.“)

Nénie byla u Římanů písni pobřební, v níž se na veřejnost vynášely ctnosti zemřelého. Z národů ostatních ji pěstují ještě Srbové a Slováci, kteří mají celé sbírky *néní*.

Duma (dumka) jest hrdinská elegie maloruská, opěvující skutky bobatýrů, hlavně pak atamanů kozáckých. Ale i obsahu milostného jsou dumy (95).

3. Lyrika reflexivná. (96—105).

Povznáší-li se básník lyrický do té výše, že vlastní ideu, která jindy slovům ráda se vymyká, citem prosycuje a obestírá formou básnickou, že o ní, jejích příčinách, účelech a bytosti vůbec poeticky rozumuje t. j. rozjímá, vzniká *lyrika reflexivná*.

Básník se tu povznáší nad řád světový, snaží se proniknouti ku přičinám zjevů všehomíra, věčnosti, nekonečnosti, nestálosti všeho stvořeného, jsa velikostí těchto zjevů naplněn, nebo řeší záhadu lidského vědění a víry, slovem: vzlétá k ideálům života lidského svrchovaným. Odtud jmenujeme také báseň toho způsobu *idedlnou*.

Na úkoly tak nesnadné může se odvážiti ovšem jenom neobyčejná síla tvůrčí i činí to druhdy *symbolicky*, jindy *názorem životním* a konečně také *prorocky*.

Co je znamením něčeho důležitějšího, co znamená nějakou ideu, sluje symbolem. Znázorňuje-li tedy básník lyrický vývoj vzdělanosti lidské zjevem ojedinělým, činí to symbolicky.

Rozjímá-li básník lyrický na zjevu jednotlivém o pravdách filosofických, o praktické moudrosti, o vře, poznání, mravě, právu a p., dává nám v jejich podstatu nazírat, činí to *názorem*.

Odnáší-li se fantasie básnická letem smělým od doby přistomné do budoucna, jehož tajuplný závoj směle se snaží odhaliti, utváří své videní *prorocky*.

4. Báseň poučná; satira, gnóma, epigram.

(106—107; 108—109; 110).

Báseň poučná zobrazuje v hávu básnickém pravdy života skutečného.

Z té příčiny odnáší se ku tvorbě umělecké tolíko *formou*, tedy veršem, metrem, rýmem, podobenstvími, úměrami a některými tropy, avšak tato forma v obsahu samém se ztrácí.

Každá báseň poučuje, neboť zobrazujíc krásno zobrazuje tím pravdy, ale tehdy se poučení dobráme, kdežto v básni didaktické poučení bije přímo do očí, vtírá se samo. Proto řekneme, že báseň poučná jest způsobem hásnictví lyrického jen po stránce formálné.

Báseň poučná slove *satirou*, je-li obrazem jisté doby a běže-li na porok nedostatky a poklesky věku, jimiž se porušují přirozené poměry, způsobem směšným, žertovným i sžívavým; satira žertovná.

Stavějíc zlořády na pranýř, má namířeno buďto na jednotlivce nebo na celé stavy a doby, i bývá druhdy mohutným obrazem kulturním; satira vážná.

Na básníkovi satirickém se vymáhá, aby se povznášel nad dobu svou, a co kárá, aby odměřoval dle rozumu spravedlivě, rovně a nestranně, tu v náladě žertovné a hravé, onde sarkasticky s mravní rozhořčeností nad světem převráceným.

Satiru pěstovali nejprve Římané, odkudž i její jméno. Nyní se píše satira veršem i prosou.

Rázu poučného a časem i satirického bývají také *gnómy* a *epigramy* (nápisy). Ony vyjadřují hlubokou moudrost životní formou krátkou, obyčejně metrickou, tyto případnou, vtipnou myšlénku ve způsobě nápisu, buďto prostě nebo dvěma náhony (očekávání — řešení), z nichž druhý má řízností a obratností básníkovou překvapovati.

Jako lyrikové vynikli u nás: J. Kollár, Čelakovský, Jan z Hvězdy, J. J. Marek, M. Z. Polák, V. Hanka, V. Picek, Jos. Chmelenský, Vacek-Kamenický, B. Jablonský, Sušil, Pfleger, Hálek, Neruda, Šolc, Heyduk, Quis, Pokorný, Sládek, Jar. Vrchlický, El. Krásnohorská; z novějších: Machar, Mokrý, Kaminský, Škampa, Šimáček, Červenka, Kvapil, Svatoha, Klášterský, Lešan, Procházka, Sova a j.

Jako didaktikové prosluli hlavně: Jablonský, Čelakovský, Štule, Sušil, Vinařický, Doucha, Krásnohorská, Pakosta; jako satirikové: Langer, Rubeš, Koubek, Neruda, Vrchlický, Sv. Čech a m. j.

C. O básnictví dramatickém.

Drama (z řec. *δρᾶμα* = děj) znamenalo prvně u Řeků báseňku provozování na jevišti sepsanou i její provozování.

V dějinách básnictví znamenáme, že drama vyvinulo se nejpředněji, a to jakýmsi sprostředkovacím vlivem epiky a lyriky, avšak splynutí obou živlů nestalo se nahodile a svobodně, nýbrž dle jakéhosi zákona vniterního.

V tom smysle jest drama vrcholem uměny básnické. Jím se k názuoru přivádí děj, jak ve skutečném světě se může sběhnouti; v té přičině se kloní k epu, jen že epos vypravuje, co se událo prostředně, t. j. ústy vypravovatelovými, kdežto drama předvádí činorodý děj, jakoby před námi se vyvíjel, jakoby před námi se stával skutkem. Před našima očima se žene ustavičný vývoj, stálé rozprádání do budoucna; na jevišti se uvádějí před námi obrazy ze života a skutečnosti, a my jsme svědky toho, co se stává.

Dramatický děj se nese za jistým účelem, zakládá se na okolnostech, vášních a povahách různých, vede tedy k zápasům a spórům, jež na konci urovnává.

Středem dramatického děje se stává *jednotlivec* (druhdy jich může býti i více), jenž usiluje vášni a osobnosti čili povaze své zjednat platnost, která jest jednostranná, neboť povaha jeho před námi se vyvíjí pouze tam směrem, za kterým neodkladně se žene.

Na okolnostech takto spletených a na poměru povahy k povahám, jevícím se zraku tělesnému i duševnímu, zakládá se podstata dramatu.

Drama znázorňuje tedy děj, jak se počná, vyvíjí a zavírá, a znázornění to neděje se pouhým na jeviště vystoupením, nýbrž i formou dialogickou.

Zápasy, v něž ubhají hrdinové dramatičtí, způsobují jim buď bytostí vyšší (osud, prozřetelnost) nebo osoby cizí nebo konečně vlastní činnost a vášně (láska, vlastenectví, právo, svoboda a j.).

1. O formě dramatu.

První předpisy o formě dramatu napsal Aristoteles, jenž žádal, aby v něm hlavně trojí jednoty bylo dbáno: jednoty děje, místa a času.

Podle jeho nauky má týž děj dokončen býti za den a na témže místě.

Předpisy tyto prolamil Angličan Shakspeare, tak že od požadavkův Aristotelových upuštěno, a nyní se žádá, aby *rozloha časová* byla pokud možno nejskrovnejší. Chybou by tedy bylo, kdyby někdo vystoupil v jednání prvním jako jinoch a v pátém již jako stařec.

Rovněž i *změna místa* nemá býti příliš častá, poněvadž pozornost se tak odvracet a pochopení věci poruší. Umění vůbec vymáhá na člověku, aby do věci se zahlobil, vše zevní si odmyslil; pouze při ději historickém změna místa jest přirozená.

Jednota děje působí, že věci snáze porozumíme. Kde se stýká několik povah, jejichž vývoj vymáhá delších situac, nelze jednotu děje zachovati.

V dramatu opravdu umělém má vše čeliti vši mocí k vypuknutí konfliktu. Ač tu nesmí zavládati rozvláčnost epická, nicméně musí být každá situace motivována příčinami, jež chová v sobě.

Jako každý plod umělecký má i drama svůj *počátek, střed a konec*, t. j. *podnět, čin a los*.

Na počátku vystupují osoby, jimiž hlavní konflikt se způsobuje; střed představuje zápas účelů čili ráz povah se potírajících, a na konci se spory všecky rozrešují. Odtud se říká, že spravedlnost dramatická jest nejspravedlivější.

Na konci dramatu tedy vidíme, co jsme jindy neviděli. Osud jest pak výsledkem vykonaných činů. Srážka povah buď se rozvede tak, že se ukáže: zde vůbec sporu vlastně nebylo, spor byl jen zdánlivý; nebo se proboujuje: rozhodnutí se stane odstraněním dosavadního poměru, ale závěr musí býti proveden *smírný* tím způsobem, že na jeho místě vznikne něco dokonalejšího. (Durdsk.)

Jednotlivé části dramatu služí *jednáněmi* (akty) a rozdělují se v příčině provozovací na *výstupy* nebo *výjevy* (sceny).

Původně drama skládalo se ze *tří aktů*, nyní jich obsahuje i *pět*.

Je-li aktů pět, máme v *prvém* exposici, t. j. rozvoj poměrů věcných i osobních, z nichž děj pučí se a vyrůstá. Seznamujeme se tedy hlavně s poměry, v nichž hrdina dramatický žije, jakož i s odporem, který snahám jeho se klade.

V jednání *druhém* protivy se zostřují, často se svádějí i potyčky a šrůtky mezi stranami, čekajíce konečného rozhodnutí.

V jednání *třetím* sporné strany s mocí neúprosnou se srázejí, nastává konflikt, jenž jest hrdinovi dramatickému v následcích osudný.

V jednání *čtvrtém* konflikt se rozrešuje, buďto že hrdina vítězí nebo padá. Tehdy nastává obrat v osudech (peripetie), který zatlačuje děj v jisté meze, tak že v jednání *pátém* se dostavuje katastrofa, rozuzlení, los hrdinův se spečetuje, závěr.

Drama vymáhá řeči vážné, krátké a úsečné, čímž se odlišuje od epa; co se v dramatu vypravuje, dějž se jak možno nejstručněji. Forma mluvy dramatické, dialog i monolog, vyjadřuje jasně účel, pohnutky i protivy děje a nesmí se rozplývat v citech a reflexech, aby děje nezdřízovala.

Druhdy stává před dramatem *prolog*, v němž básničk připravuje diváky na své úmysly, a *epilog*, v němž dopovídá, co vedlejšího ještě na srdci má.

Pro látky vyšší zamlouvá se verš, nižší v prose se nesou.

Provozováním na jevišti drama se povzneslo na stupeň umělecký teprve v době nové; prostředky jeho jsou deklamace, mimika, tanec, scenerie, hudba a na předním místě mluva.

Řečtí herci měli kukly (masky), u nás je nahrazuje mimika.

Účelem her dramatických jest nejen ušlechtile bavit, nýbrž i vzdělávat a povznášet.

2. O způsobech dramatu.

Dle toho, jaký má drama účel, jaký dojem povahy jeho vzbuzuje, jak se vede zápas ideí, a jaké jsou jeho výsledy, dělí se poesie dramatická na různé způsoby.

Kde zavládají kruté zápasy a spojené s nimi utrpení, vzniká *tragédie*; kde se křížují a na porok berou pošetilosti a převrácenosť lidské, vzniká *komediie*.

Středem jakýmsi jest *činohra*, drama v užším významě.

Drama spojené s hudbou dalo vzniknouti *opeře* se všemi odstíny jejími.

3. O tragedii*) čili truchlochře.

Aristoteles nazývá tragedii děj uzavřený, vážný a památný, který v nás budí soustrast a bázeň, zároveň však nás od téhoto vášní očistuje t. j. sproštuje a zbavuje (*κάθαρσις*).

Výklad tento jest správný, pokud přihlédáme ke způsobu, jímž tragodie působí v mysl naší.

Zevrubněji řekneme, že tragodie představuje člověka vynikajícího, znamenitého, jenž s vášní a klopotem se žene za cílem určitým, a který v zápasu s mocnostmi nepřátelskými si zachová úplnou svobodu, byť i životem padl. Jest to tedy zápas moci mravní s mravní nutností neboť zápas osoby se zákonem. Jest to tuhý boj o svrchované zájmy životní, jejž podniká povaha veliká, vznešená, která usiluje v zaslepenosti vášní zničiti moc zákona, osudu, prozřetelnosti, jež se jí staví v odpor, v němž buď klesá nebo dosahuje cíle.

Soustrast naše s osudem hrdiny tragického zakládá se na jeho snahách ideálných.

Na povaze tragické se vymáhá, aby vůle a výkony její se jevily býti *mocí mravní*, a aby se povznášely nad nahodilé poměry člověka obyčejného. V ní má tedy vězeti něco božského, a to může býti zase predstavováno jen znamenitou osobou mravní.

Mravní mocnosti, jakož i osoby jednající jsou velmi rozmanity, a proto se stává, že osoba, za jistou ideou se beroucí, může býti sama o sobě v právu, ale přichází s mocí jinou ve spor, jakmile i tato jsouc rovně oprávněna, si pomáhá k platnosti. Vlastní tragičnost se pak v tom zakládá, že obě protivý v tomto sporu se domnívají býti *stejně oprávněny*, čímž konečně se dostavuje porušení mravní povinnosti, čili hrdina se dopouští *dramatické viny*.

Proto vzbuzuje tragodie soustrast a sympathie s neštěstím a strastmi jednajících povah tragických. Soustrast ona však nesmí býti pouhým zármutkem, nýbrž také přesvědčením, že v rekovi trpí křivdu vlastně mravní moc, která jest něčím odvěkým a nedotknutelným.

Strasti povahy tragické zakládají se tedy na mravných důvodech, t. j. ona netrpí jako zločinec, jehož skutkové nemají základu mravního. A když tragický rek klesne, nezaniká s ním idea, za niž bojoval. V tom právě zračí se řízení věčné spravedlnosti: idea vítězí nad účelem a vášní, a to jest v tragedii *smírem*.

Rozeznáváme tragedii *antickou* a *moderní*.

*) Z řec. *τραγός* a *ἀπίδω*, zpěv ke cti Dionysa Bakcha konaný, při němž byl bohu vinné révy obětován kozel.

Antická tragoedie vznikla tím, že byl bakchický dithyramb rozšířen v děj. Látku čerpala z pověstí bohatýrských.

Tragoedie moderní vyvinula se z duchovních her středověkých, tak řečených mysterií a moralit, které byly provozovány o slavnostech křesťanských, představující nejprve narození, život, umučení Páně, potom i život i skutky svatých. Protičké mysterie proměnili v uměleckou tragedii Španěl Calderon, Angličan Shakspeare, a ve Francii jí dal umělecký ráz Racine, v Německu Lessing. — —

V tragedii antické hlavně stát a rodina vstupují ve spor, z něhož se pak vyvinuje děj tragický. Obě moci, stát i rodina, zakládají se na životě mravním, onen všeobecněji, tato podrobněji. (*Antigona*.) Tragičtí hrdinové antičtí jsou podrobeni železné moci neodolatelného osudu (*μολὼν, fatum*), jemuž podléhají bohové i lidé.

Antická tragoedie jest tedy *osudová*, a z té příčiny odlišuje se od tragoedie moderní, která vybíhá ze zásady, že každý člověk jest odpověden z toho, co činí; tragoedie naše jest tedy *charakterní*, poněvadž hrdina spravuje se vlastní povahou. Dle názoru našeho nelze pokládati provinění Oidipova za vinu, poněvadž bylo mimo vůli jeho.

Křesťanství rozšířilo obor tragoedie moderními vztahy, jež jsme poznali jako živel romantický.

V antické tragoedii končí se zápletky výtěžstvím práva, k čemuž napomáhá nejednou náhlý vliv mocí nadpřirozených (*deus ex machina*).

V tragedii moderní vychází skoro vše ze svobodné vůle lidské, tedy i vina tragického hrdiny, pročež se zdá, že zasluhuje neblahého osudu svého. Druhdy zase visí osud tento na okolnostech, které vzaly nešťastný obrat a mohly vypadnouti šťastněji. Tehdy říkáme, že povaha taková nese v sobě zárod smrti (tragika poměrů, spor povinností).

Podle látky dělíme tragedii:

1. *ve filosofickou*, která se obrárá svrchovanými problémy života lidského, kde hrdina sprádá spor se zákony božskými, které jsou pro vývoj lidstva veledůležity, nebyly však od něho rádně pochopeny. Je to spor s Bohem, jenž nemůže nedopadnouti než tragicky. Sem náleží Göthův „Faust“ a Shakspearův „Hamlet“ jako nejznámější.

2. *v historickou*, jež čerpá látku z dějin lidstva. Historické osobnosti mají ráz již napřed vytčený, a tím že básník odhaluje skutky a povahu jejich z mravních pobudek, povznaší život jejich na stupeň ideálný. Hrdina si osud přináší s sebou, osudem jest mu vůle. Mistrem jest zase Shakspeare.

3. *v občanskou*, jež se zakládá na poměrech života pospolného. Látku si básník utváří obyčejně dle svého umu, a konflikt se zakládá na zvláštních poměrech, jako jsou: srdce, láska, čest, rozdíl stavů, zděděné předsudky, mravy a obyčeje a p.

4. O činohře.

Od tragoedie odlišuje se drama v užším významu neboli činohra závěrem děje, který přivodí hrdinu k vítězství. Překážky a obtíže, jež se kladou jeho záměrům vpříč, hrdina odklizuje buďto sám nebo to činí za něho poměry nově nastalé. Kde mocí vlastní hrdina se zbavuje překážek, činí to s napjatím všech sil svých i mohutnosti. V případě druhém ovšem nezřídavá nečinný, ale okolnosti mu pomáhají platně, aby vyšel z boje vítězem.

V činohře děj se valí sice také mocně ku předu, ale ne tak s klopotnou násilou jako v tragoedii, ba jednotlivé zjevy proudu dějového netlačí se ani hrubě na odiv. Konflikty hned od počátku se nesrázejí tak prudce, pročež básník věnuje více pozornosti vnitřnímu rozvoji povahy nebo podává zevrubný obraz doby a mravů. Proto činohra nedodělává se takových účinů jako tragoedie, ve kterou mravní řád světový se vtěluje nejdokonaleji.

Činohra jest plodem doby nové a vystoupila jako střed mezi tragoedií a komoedií. Vždyť i v životě i v dějinách lidstva mnoho jest idejí, které vyznívají vítězstvím; ne pouze pláč a smích, ale i skutek, zdar a harmonie ovládají člověkem, také hrdina hmotně vítězí.

Řekové a Římané činohry neznali, jim bylo tragoedii i drama, v němž řekové zůstali bez porušení.

Látku činohra čerpá z těchž oborů jako tragoedie, nejobyčejněji však ze života občanského a rodinného, druhdy i ze živlu romantických.

5. O komoedii^{*)} čili veselohře.

Komoedie vypodobňuje děj, ve kterém slabosti a pošetilosti lidské v zápas se pouštějí s mravem a vzdělaností své doby, tak že tento zápas nás blaží a obveseluje. Člověk hledí na sporné pošetilosti názorem mravu světového i dovtipuje se, že boj o malichernosti tohoto života vedený nemůže miti v zápetí žádné pohromy a že nedojde než závěru veselého. Účel osob jednajících vychází ze slabosti a nedostatečnosti lidské a jest tedy po výtce malicherný, nepatrny, nedůležitý, a proto není v komice žádné rozčilenosti ani vášní. Za to se tam konají s velikou opravdovostí dalekosáhlé přípravy, aby účelu toho bylo dosaženo, a zrovna na této nepriměřenosti, převrácenosti a nepoměru spočívá základ komiky. Výsledek této námahy vrcholí v tom, že jednající osoby buďto se minou s účelem nadobro, začež se jim dostává nahradu v něčem jiném, nebo účelu malicherného dosahují a s ním k našemu veselí se spokojují.

^{*)} Z řec. κωμος a ειλω t. j. zpěv veselého průvodu, jejž v Řecku konali kecti Dionysa Bakcha. Jest tedy komoedie stejněho původu s tragoedii.

V tom právě vězí *neškodná převrácenosť*, jak Aristoteles obsah komiky vystihuje. Na místo osudu a neúprosné nutnosti nastupuje v komedii pouhá náhoda a na místo trestající spravedlnosti zjevné překvapení a rozpaky.

„Komické nás nepovznáší skutečně, nýbrž nízkostí svou, klesáuim svým upomíná, že už skutečně, vysoko totiž nad ním stojíme.“ (Durdík.)

Komoedie antická brala na porok určité stavby, hlavně pak zíštné, hašteřivé, naduté občanstvo, zbrklé řečníky, domýšlivé básničky a státníky, převrácenou politiku, v kterémžto rámci jaksi hotovém a uzavřeném vyvinuly se určité postavy komické.

Komoedie moderní se má k antické, jako to jest při tragedii. Antické postavy jsou komické každým hnutím a jsou si této komičnosti také úplně vědomy. Odtud i jejich blažená lhostejnost.

V komedii novověké osoby jednající nebývají si z pravidla vědomy své převrácenosti ani že jednají komicky, naopak přisuzují podnikům a skutkům svým nemalou vážnost. Berou se za účelem svým s velikou opatrností a bývají v nemalých rozpacích, když po nezdaru se dostaví sklamání a posměch.

Na básničovi jest, aby případnou kresbou povah a promyšlenými zápletkami (intrikami), jejichž jádrem jest sklamání, komiku přiváděl k názoru. „Poněvadž právě malichernosti mají v komice velikou úlohu, a znalost jejich brzo se tratí, musí s ní mizeti vis comica: i vidíme komické plody rychle zastarávati. My jim nerozumíme již, nevíme dost, abychom zřeli svou převahu, a divíme se mnohdy, jak se mohli předkové něčemu smáti, na čem my neshledáváme nic komického. Trudnějí jest napsati veselohru „pro věky“ než tragedii. Sofokles jest nám bližší než Aristofanes; tento vyžaduje mnohem více učenosti. Jakož jest opět měřítkem komičnosti hlouběji založené, když „veselohra“ může se dávat ještě po sto letech a *působí*.“ (Durdík.)

Strůjci intrik bývají po přednosti osoby podřízené, které vynikají prohnaností, úskoky, jindy zase šibalstvím, ješitností, zbábělostí, bloupostí, pokrytectvím a jinými vlastnostmi tohoto způsobu. Jako jednotlivci jsou komičtí všickni chvástatové a prášilové, planí vtipkáři, leniví snílkové, svatouškové, lakovci, pokrytcí a j.

Dle oboru, v němž děj veselohry se vyvíjí, dělíme komedii v *politickou, občanskou a fantasticko-romantickou*. Dle toho, jak komika k místu se přivádí, jsou komedie *povahové* (charakterové) a *situační* (intričné). Dle tonu a řeči máme komedii *umělou* a *lidovou*.

1. Komoedie *politická* vypučela se na půdě řecké, Aristofanes byl jejím mistrem. U nás vystupuje z pravidla ve způsobě povahové, a komičnosť vyvérá z povah a umělého jich seskupování.

2. Komoedie *občanská* čerpá látku ze soukromého života a ze společnosti občanské vůbec. „Jednání ve skutečnosti, zvyky, mravy, obyčeje jsou právě vhodny, poněvadž nejčastěji týkají se věcí malicherných.“ Káře ponejvíce převrácenosti života měšťanského, jak jej dohánějí vůle a srdce ke sporům s dosavadním zařízením, a obyčejným středem děje bývá láska, druhdy i věda a umění. Povahy představující jisté slabosti způsobují více komiky nežli umělé splétání děje.

Pohybuje-li se komoedie toho způsobu v kruzích vyšších, hovorem duchaplným, sluje *konversační*. Čerpá-li látku ze života obecného, slove *fraszkou*. Komika tu zabíhá často ve směšnost, a ne vše směšné jest zároveň komické.

3. Komoedie *fantasticko-romantická* nahrazuje realní děj smyšleným, jež jako skutečný přivádí k názoru, nebo poměry romantické znázorňuje prostou skutečností. Komika pak vyvěrá z této protivy.

Kde komoedie fantastická naprosto opouští podklad realní, vzniká *báchorka*.

Jako skladatelé dramatičtí vynikli v české literatuře: Klicpera, Mikovec, J. J. Kolář, Wenzig, Macháček, Hálek, Vlček, Sabina, Bozděch, Pfleger, Guldener, Jeřábek, Vrchlický, Štolba, Zákrejs.

6. Drama v hudbě.

Že poesie jako uměna se zpěvem jest úzce sdružena, slyšeli jsme již dříve. Vstoupivší v poměr k hudbě *služebný*, dala vzniknouti dramatu hudebnímu, jehož slovný podklad sluje *libretem*.

Tragödii se podobá tvarem a rozsahem *opera vážná* (opera seria), činohře *opera polovážná* (semiseria) a veselohře komická (*opera buffa*).

Opera obsahu lehčího sluje operetou; bývá časem propletena mluvou obecnou. Střídá-li se část hudebná s řecí prosaickou, vzniká *vaudeville*.

Kde část hudebná se přerušuje deklamací a ji zase místy provází, vzniká *melodrama*.

Účelům církevním slouží *oratorium*, jež čerpá děj obyčejně z příběhů písma sv. a od opery se odlišuje, že osoby v něm nejednají, ale dle rázu svého vyznívají hudbou.

Jako skladatelé oper vynikli u nás Smetana, Šebor, Skuherský, Bendl, Fibich, Dvořák.

II. Stručný nástin slohovědy.

§ 1. O slohu vůbec.

Člověk projevuje, co si myslí, co cítí a oč usiluje, řecí ústní, nevázanou čili prostomluvou, *prosou*.

Způsob, jímž pronášíme myšlenky své písemně, nazýváme slohem.

Sloh *στύλος* jest tedy projev myšlének dle jistého řádu urovnanych.

Při slohu jest hleděti: 1. k *obsahu*, t. j. k myšlenkám, jež hodláme písemně projevit, a 2. ke *tvaru* čili ke správnemu způsobu, ve kterém jsme si uvykli je pronášeti.

Celek takto vzniklý sluje prací *slohovou, stilistickou*. Každá práce slohová odnáší se zase k jedné myšlénce hlavní čili *k thematu*, které se bud rozšiřuje, vysvětluje, vykládá nebo dokazuje, vyvraci, znázorňuje, vyzdobuje a p.

Myšlenky k témuž thematu se odnášeří jest třeba zkoumati a odvažovati (*inventio*).

Myšlenky (látku) takto sebrané se dle jistého řádu sestavují a ucelují (*dispositio*).

Při tom mějme na paměti, aby co zvláštnho jest, podřídilo se všeobecnému, a stejnorođé aby se družilo k stejnorođému.

Dispositione vytyčká tedy poměr částí k celku, jíž se tedy celek dělí, což se vykoná jen tehdy správně, je-li thema náležitě po všech stránkách promyšleno.

Látka takto sebraná a urovnana čili disponovaná pronáší se konečně případnou formou (*elocutio*.*)

Práce slohová byvá takto urovnána, dělí se ve tři části: 1. v *úvod* (exordium), jímž čtenáře připravujeme na thema; 2. v *provedení* neboli *staf* (expositio), v němž jednáme věcně o thematě samém; 3. v *závěr* (conclusio), v němž shrnujeme obsah statí v jedno, aby chom v čtenáři vzbudili zařízený dojem.**)

§ 2. O vlastnostech slohu.

Dobrý sloh vyniká vlastnostmi *všeobecnými* a *zvláštními*; oněmi se spravuje každá práce slohová, těmito jednotlivý způsobové stilističtí.

K vlastnostem dobrého slohu počítají:

1. *Správnost*, která dbá náležitého významu slov, přesných pravidel mluvnice, skladby i etymologie.

*) Staří sbírajíce látku zejména k výpravě historické řídívali se řadou otázek uvedených ve známý šestiměr: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quo modo, quando*, což zní šestiměrem českým: kdo, kde, co, kdy, kolikrát, čím, proč, jako a kdy dělává? — Rozumí se, že při každém thematě nelze všech těchto otázek užiti ani posloupnosti jejich zachovávat.

**) Úvod a závěr nesměj být příliš dlouhé; z pravidla obsahujtež $\frac{1}{2}$, v kratších rozpravách $\frac{1}{3}$ celé práce. Závěr druhdy může i odpadnouti.

2. *Určitosť* čili *jasnosť* vybírá slova význačná, by jimi pojem tak byl vystižen, že nedopouštějí jiného výkladu a že přehledu myšlének neprekážeji, nýbrž jej usnadňují.

Co jasně myslíme, jasně a určitě vyslovujme a pišme.

Neužívejme slov neznámých, slovosledu ve větě krouceného, vět přílišně dlouhých ani zase přílišně úsečných.

3. *Stručnosť* pomíjí všechno, co jest zbytečné po stránce slovné i větné.

Stručnosť nemiluje pleonasmův ani tautologií, leda že by pojem dvěma nebo více slovy k jasnéjšímu se přiváděl názoru.

Přílišné úsilí o krátkosť mírá v zápětí sloh nejasný.

4. *Ryzost* užívá jen takových slov a vazeb, jak vešly v obyčej u vzorných spisovatelů národních.

Vyhýbá se slovům zastaralým, neologismům, krajinomluvám, germanismům, latinismům a j., řídí se pouze vzory za klassické uznanými.

Slov z potřeb pokračující vzdělanosti a v duchu řeči vzniklých výrazů technických a odjinud vzatých, avšak právem občanským ustálených nepočítajme k neologismům.

5. *Libozvuk* jsa výronem osobního vkusu a přirozeného citu pro krásu vymáhá, aby slova i věty plynuly za sebou lehce a odnášely se příjemně k sluchu.

Tak se neděje, jde-li po sobě mnoho slov jednoslabičných, stejnozvukých nebo v stejnou koncovku vyznávajících. Nezakončujme tedy a nepočínejme bez přesiny dvou vět po sobě týmž slovem, nýbrž važme slova krátká s dlouhými a pořizujme věty mezi sebou úměrné.

6. *Živostí* obsahu a formy uchovává se čtenář nebo posluchač při čilé pozornosti.

Vykládejme tedy látku zajímavě, správně, průzračně, souvisle, slovy nikoli těžkými nebo jalovými, nýbrž případnými, obsažnými a vůbec svěžími.

Sloh nahývá živosti dále obratným užíváním zástupek a vidů, o nichž pojednáno jest v části poetické, a které i v prose mají své místo.

§ 3. Základní tvary prosy.

Podle toho, o čem a pro koho píšeme, rozeznáváme sloh *nížší* a *výšší*.

Jinak píšeme tedy lidu obecnému, jinak vzdělancům; jinak zase laikům a jinak odborníkům.

Sloh nížší neupíná se výše nad správnou mluvu života obecného. Myšlény se tu vyslovují jasně a prostě bez úmyslných ozdob slovných, a na čtenáři nevymáhají vzdělání vyššího.

Sloh vyšší se nese naopak mluvou vybranou, již v řeči obyčejné nepostřehujeme, promlouvá k čtenářům vzdělání vyššího a slouží účelům poetickým (na př. v dramatě) nebo vědeckým (prosa vědecká) a řecnickým.

Všecka prosa odnáší se hlavně k rozumu; ona poučuje po přednosti.

Dle účelu a látky rozeznáváme sloh *poučný*, *listový* a *jednací*.

Sloh jednací i listový slouží ponejvíce potřebám praktickým a proto nenáležejí v obor úvah našich.

A) O slohu poučném.

Sloh poučný odnáší se obsahem k vědě, umění, přírodě, dějepravě a zkušenostem života všedního vůbec.

Účelem jeho jest pravdu buďto utvrditi neb omyly vyvrátiti.

Proto promlouvá častěji k rozumu, řídceji k srdci a obrazotvornosti; toto se děje, kde neběží tak o poučení jako o zábavu ušlechtilou.

Hlavní způsobové slohu poučného jsou:

1. *Výprava*, jež si běže za předmět buďto látku z dějin nebo všedního života nebo konečně z výmyslu, vyvozujíc z ní poučení pro život praktický.

Výprava o životě člověka jednotlivce sluje *životopisem* (biografií); vytýká-li pak obzvláště vynikající vlastnosti povahy jeho, zove se *povahopisem* (charakterem, charakteristikou).

Úhelným kamenem výpravy poučné jest pravda. Co k ní se táhne, budiž náležitě sneseno a v jasný celek uvedeno.*)

Výprava zábavná se odnáší v obor poesie.

2. *Popis* vytýká hlavně viditelné znaky jednotlivých předmětů a věcí v prostoru, ohrá se však i věcmi odtažitými, jako jsou mravy, obyčeje, vlastnosti, příhody života soukromého i pospolitého a j.

Látka budiž v popise urovnána pořadem přirozeným, aby snadno bylo rozeznati celek od částí jednotlivých. Popisujeme geneticky,** shora dolů, zpředu na zad, z pravé strany k levé, zevně dovnitř, předmět a jeho okolí, zjevy bližší a vzdálenější, druhdy i naopak.

Popis toliko poučuje.

3. Popis sluje *ilžením*, promlouvá-li hlavně k citu a obrazivosti, aby vzbudil i v čtenáři nebo posluchači city a obrazy podobné.

*) Nejprve uvádíme příčinu, proč se co událo (exposice). Po té sestavujeme zápletky, t. j. jak jednotlivé příběhy v sebe na vzájem působily; konečně se v závěru neboli v rozuzlení poví, jaký byl celého děje výsledek.

**) Od prvního zárodu až na konec vývoje tak, abychom o předmětu a jeho částečně nabyla jasného pojmu.

Látku čerpá líčení z přírody i ze života, obírá se však zjevy zajímavějšími a důležitějšími a kreslí rádo podrobnosti řečí obraznou, a to tak, aby vnitřní pořad a souvislost nebyly porušeny.

Popisy a líčení podobnosti a rozdíly předmětů vytýkající slovou *parallelami*.

4. *Rozjímání* (úvaha, reflexe) vyhledává, na čem zakládá se podstata daného thematu, ze kteréž příčiny jednotlivé pojmy vymezuje, v části rozkládá a konečně přivádí v poměr k pojmu jiným, zejména ku člověku jako jednotlivci nebo k lidstvu vůbec. Druhdy vyvozuje pravidla a zásady pro život mravný, jindy nevynáší soudu žádného, závěr zůstavujíc nerozřešený.

5. Nejvlastnějším způsobem slohu poučného jest *rozprava* nebo *pojednání*.

Čerpajíc látku z vědy a umění v nejširším slova významu, dovozuje rozprava pravdu nebo vyvrací křívý názor, slovem dokazujíc poučuje.

Jedná-li zejména o pravdách života praktického, mluví rozprava nejednou k citu a vůli lidské, ze kteréž příčiny si hledí také řeči ozdobnější.

Zvláštním způsobem rozpravy jest *chrie*, *χρέα*, *) v níž průpověď nebo výrok proslulého spisovatele se objasňuje a odůvodňuje, druhdy i kárá.

Chrie obsahuje z pravidla tyto části:

a) *Průpověď s pochvalou průvodce* (*dictum cum laude auctoris, laudatio, ἐργασίαστικόν*).

b) *Opis* neboli *výklad* (*paraphrasis* č. *expositio, παραφραστικόν*).

c) *Důkaz přímý* (*causa n. aetiologya, τὸ τῆς αἰτίας*).

d) *Protiva* (*contrarium, ἐκ τοῦ ἐναντίου*).

e) *Podobenství* (*simile, παραβολή*).

f) *Příklad* (*exemplum, παράδειγμα*).

g) *Svědectví starých* (*testimonium veterum, μαρτύρια παλαιῶν*).

h) *Závěr* (*conclusio, ἐπίλογος*).

Rozprava objemu většího bývá prostoupena několika způsoby slohovými; v cestopise na př. sbíhají se výprava, popis, líčení a rozjímání.

Dle látky, o níž v rozpravě se jedná, a dle osob, pro něž se píše, růdí se i sloh.

B) O slohu vědeckém.

Věda vystihuje zákony příčinnosti, tedy pravdy. Dle toho jest se spravovati i slohu vědeckému. Maje za účel nauky vědecké rozšiřovati,

*) Původcem chrie byl slavný rhetor Afthonios z Apollonie, jenž žil ok. roku 300 po Kr.

vyniká jasnosti, libeznosti a živosti. Sloh těmito vlastnostmi vynikající sluje *přesný* (*concinus*).

Přesný sloh pouští mimo sebe vše, co do vědy nenáleží, vyhýbá se různým poznámkám, ale neopomíjí ničeho, co jest důležité.

Jako jest věda rozmanita, jsou i způsobové slohu vědeckého různí; cím jest která věda vyvinutější; tím jest dokonalejší i její sloh.

V oboru vědeckém rozzeznáváme obyčejně prosou *dějeprávnou*, *přirodopisnou*, *filosofickou* a *právnickou*.

Prosou vědeckou skládají se obsáhlá díla učená, učené rozpravy nebo monografie a konečně i knihy učebné.

C) O slohu řečnickém.

Řeč v užším slova významu jest umělá rozprava buďto skutečně slovem přednesená nebo k přednášení ustanovená, aby vedle srozumitelnosti mysl posluchačů vzrušila, o něčem je přesvědčila, jisté snahy v nich vzbudila nebo je vyvrátila.

Odtud pojmenování: *řeč živá*.

Řeč se tedy odnáší k mohutnosti poznávací a vůli lidské, v něž má působiti nejen obsahem, nýbrž i formou.

Obyčejná disposice řeči bývá tato*):

1. *Úvod* (exordium), kterým řečník připravuje posluchače na věc, o které bude jednat, i na pravé její pojetí.

Při tom zjednává si náklonnost posluchačů (captatio benevolentiae), aby ho bedlivě poslouchali.**)

K úvodu se druží:

a) *Přechod* (transitus) t. j. myšlenky, jimiž řečník přechází k vlastní látce řeči.

b) *Předloha* (průpověď, propositio) podává látku řeči jasně a určitě a poví, čeho předběžně třeba, aby řečníkovi bylo porozuměno.

c) *Rozdělení* (rozvrh, dispositio, partitio), ustanovuje přehled a postup toho, jak řečník hodlá o látce pojednat. Pořádek ten budiž přirozený.***)

2. *Provedení* (pojednání, expositio et narratio) jest hlavní částí řeči, v níž řečník dovozuje rozličnými důvody, že co zastává, jest pravdivo (argumentatio et confirmatio), jednak vyvrací námítky odpůrců, bludná mínění, předsudky a liché domněnky (confutatio), jednak co hájí, rozpřádá jasné, zřejmé, působivé, důtklivé, vše posluchačům velebí a objasňuje (amplificatio).

*) Dle dra. Bačkovského.

**) Úvod k celku budiž jako 1:12 nebo 1:8.

***) Při kratší řeči může odpadnouti, poněvadž je přehled celku snadný.

3. *Závěr* (doslov, epilogus, peroratio et conclusio) sbírá a sestavuje hlavní myšlenky řeči v celek, opakuje stručně a důrazně nejpádnější důvody (recapitulatio) a hledí povzbuzováním citů dojem řeči dovršiti a posluchače pro žádoucí účel rozehřati (*affectuum motus*). Ze závěru budiž také patrno, že se řeč končí.*)

Řeči dělíme dle účelu, za kterým se pronášejí, *v duchovní a světské*.

Řeč duchovní, mluvená s kazatelny, sluje *kázáním*; kratší výklad na evangelia nebo epištoly jmenujeme *homilií*, duchovní promluvy k mládeži *exhortami*.

Řeči světské jsou:

a) soudní (obžalovací, obhajovací);

b) politické ve sněmovnách, hromadách lidu a j.;

c) vědecké;

d) příležitostné a slavnostní jako: školní, vojenské, při památce slavných dnů, zasnoubení, pohřbech a j.

*) Závěr se má k celku jako úvod.

Poznámky.

Článek 1. **Kurent** v bajesloví slovanském mocný (snad i zlý) duch, který s člověkem zápasí o vládu nad zemí a vítězí tím, že člověka naučí piti víno; smyslnost brání tedy člověku vlásti světem.

Článek 3. **Walkyry**, v norském bajesloví spanilé dívky, které ve zlatém brnění tři a tři vzduchem jezdíce, dle vůle Odinovy bitvy řídí, bojiště vyhledávají a smrt bohatýrů ustanovují.

Článek 4. **Sudičky**, **Sudice** objevují se pravidelně tři, z nichž třetí, nejstarší, jest nejmocnější; v báchorce této jest i matkou slunce, neboť Sudičky řídí pořádek světový, tedy i běh slunce.

Článek 6. **Orda** = ležení chanů tatarských, kočovnické vojsko a konečně i říše kmene kočovnického; v letopisech ruských připomíná se Zlatá, Volžská, Siná, Kazaňská O. a j. — **Girej** (Giraj), dynastie tatarských chanů, vládnutvšich na Krymě déle 300 let; poslední postoupil Krym Rusku r. 1783. — **Plavci**, Polovci, Kumani, národ mongolský, usedlý na Dolním Dněpru, odkud činili časté vpády do zemí sousedních. **Kublaj**, chan tatarský, jenž poslal králi Přemyslu Otakarovi II. posly s hojnými dary a přátelským listem. — **Kněz Vladimír** viz str. 14. — **Lavra**, laura, ve vých. církvi větší klášter; obyčejně se přikládá jméno to čtyřem klášterům, z nichž jest Pečerskaja lavra v Kyjevě. — **Bunčuk**, koňský ocas v tureckém vojšte mísí krouhve na dlouhé žerdi obyčejně s pělměstcem.

Článek 7. **Ostroh**, okřídlí, pělostrov. — **Levý Hrádek** n. Hradec, staroslavný hrad a druhdy oblíbené sídlo knížat českých, půl druhé míle severně od Prahy; tamní kostel sv. Klimenta, první v Čechách, vystavěn byl od Bořivoje.

Článek 9. **Plebán** (z lat. plebanus), duchovní správce osady, farář.

Článek 10. **Přiběh dětí Naumburských** připadá na r. 1432. — **Jan Roháč z Dubé**, pověstný náčelník táborský, r. 1436 pro odboj proti králi Zikmundovi na hrdle trestaný.

Článek 11. b) **Ataman**, náčelník kozáků donských a uralských. — c) — **Ptati** ve význ. přech. = zpytovati, hledati, radu bráti. — **Po**, předl. s dativem, nyní řídce užívá se jí na označení způsobu, jako: po česku, po různu, po právu a j. — **Postel praporová** — prachová. — **Húslí**, hudočky, strunové nástroje hudební; húslí se podobají cymbálů, jenže struny mosazné vydávají zvuk dotykem prstů; hudočky, nástroj třístrunný, podobají se našim houslím. — **Monastyr** = klášter. — **Dobrý mládec** = chrabrý, udatný, statečný. — **Čerkeské sedlo** = vzácné, výtečné. — **Popona bucharská**, čabraka drahocenná. — **Ponízová města**, všecka města od Nižního Novgorodu při Volze k jihu ležící. — **Promezi rus.** předložka = mezi. —

Článek 12. **Pobratimsky**, po bratrsku. Pobratimství byl bratrský a sesterský svazek, v něž lidé vstupovali na celý život před Bohem i světem. Proto se druhdy užívalo k utváření tohoto svazku i žehnání církevního. P. svědčí o něžné povaze slovanské. — **Buzdogan**, buzdygan i buzdovan, palcát tatarský.

Článek 13. **Kurhan**, malé pahorky na jižní Rusi. — **Buřan**, býl, drobný porost. — **Dorošenko**, slavný hetman kozáků záporožských v 16. st. — **Assvulla**, podhetman kozácký. — **Nahajka**, bič tatarský, užívaný také u Kozáků. — **U Zikmunda krále**. Zikmund III., král polský (1587—1632), poslal Ferdianovi II. na pomoc najaté Kozáky, kteří zapřeš všecken cit bratrský v Čechách hrozně drancovali a na Bílé Hoře proti straně české bojovali.

Článek 14. II. **Přemysl Otakar II.** povolal hned po smrti otce svého Václava I. k sobě na hrad Pražský všecky pány, kteří obdrželi statky korunní za odměnu, že pomáhali otci ve válce, již vedl Přemysl O. proti němu. I byli donuceni odříci se statků neprávě nabýtých, čímž mnozí značně byli ochuzeni. Názvy „ze Žebráka, Chudenice, Chudoba“ a j. uvádějí se teprve u pozdějších kronikářů.

III. **Hrále** — oštěp. — Otakar II., podrobiv litevské Prusany, založil město Královec (Königsberg), asi hodinu od moře Baltského na pahorcích se rozkládající, r. 1255.

IV. Dle souvěkého pokračovatele kronikáře Kosmy básník vylije píseň věrně.

V. **Záviše z Falkensteinu**, byv pro zradu ze země vypověděn, přišel před bitvou na Moravském poli r. 1278 k vojsku Otakarovu žádaje, aby byl na milost přijat a aby směl v nastávající bitvě bojovat. Král mu to odepřel. — **Milota z Dědic** velel vojsku v záloze stojícímu i měl udeřiti v rozhodném okamžiku na nepřitele ve zmatek uvedeného, což nejen neučinil, nýbrž s vojskem svým se dal na útek a i jiné zástupy na pomoc propichájící odvrátil, ana prý bitva jest prohrána. Učinil tak nepochybně ze msty, poněvadž král dal bratra jeho r. 1265 ze zrady obviněného na hrad Veveří stiti. (Dle Vocela.)

Článek 18. **Chrtem smělym**, který má vlci přemoci a Italii mírem a klidem oblažiti, jest Can Grando della Scala, pán Veronský, ve kterého Dante skládal veliké naděje. Tento chrt narodil se mezi oběma Feltry, t. j. Feltrem u Trevisa a Feltrem v Romagni. — **Kamilla**, Euryalus a Nisus padli dle Aeneidy v boji za Italii. — **Druhé smrti**, t. j. po smrti duše volají odsouzenci v pekle, odsouzenci v očistci snázejí trpělivě svůj osud v naději konečného vykoupení. — **Vexilla** atd. jest počátek starého hymnu církevního, jenž o veliký pátek se zpívá. — Ve třech tlamačích Lucifer drží tři úhlavní zrádce Boha a císaře, Jidáše, Bruta a Kassia. —

Článek 22. **Sv. Ondřej** na večer hálí slunce (sl. zlatou runu) v plášt, t. j. v oblaky a z rána je zase pouští. — **Runa**, starověké písmě germánské = črta. **Sv. Krištof** jest v národním podání patronem věcí skrytých, pročež lid hledaje pokladů pomoci jeho se dovolává. — **Vilin květ**, keř cizokrajný hamamelis, i v lékařství užívaný, pomáhá dle pověry vypátrati poklady a j. — **Kluky**, kluk = odhazek lnu, konopí, vlny česané a p. — **Boskov**, poutní místo u Semil. — **Bělina n. Bílá skála**, vrch u Příhovic bliže Rokytnice.

Článek 25. **Aršín**, slovo původu tatar., ruský loket. — **Denežka**, deňga, slovo tat., = drobný peníz. — **Kamka**, damašek. — **Šat kysejný** = mušelin.

Článek 26. **Hanuman**, potomek královského rodu opičího v Indii, byl obycen a přivezen do Evropy, kde byv oblečen za šaška, s kolovrátkem procestoval mnoho a mnoho zemí. Konečně ho kupila společnost z Evropy do Indie na uměleckou cestu se vypravivší, které se rozkotala loď a Hanuman se dostal šťastně zpět do

vlasti. Tam nastala radost z návratu pohřešovaného prince, i svolán jest sněm. — **Syn Korsiky** jest Napoleon I. — **Karossy** — kočáry nádherné. — **Mangovník**, plod stromu mangivy, jenž nalezi mezi nejvýbornější ovocné druhy v Indii.

Článek 32. Žižka umínil si Pražany pro jejich obojetnost a nespolehlivost potrestati, i položil se táborem u Libně. V této tísni posláno bylo k němu dne 14. září 1424 poselstvo, v němž byl také kněz Jan Rokycana, který řečí úchvatnou slepého hrdinu až k slzám pohnul. — R. 1423 vyjednávaly strana Táborští s Pražskou o potřebě ornátnů a církevních obřadů při službách Božích, kde Táboři se ukázali být povolnými, že uposlechnou příštího snesení rozhodčího, kdežto Pražané od svého upustiti nechtěli. — **Kolda Jan z Žampachu**, vynikající bojovník strany táborské. — **Bartoš z Valečova**, přítel Žižkův nad jiné milý. — **Kněz Ambrož** z Králové Hradce, jeden z nejhorlivějších kněží husitských. — Od Prahy se hnul Žižka na Moravu, kde zatím strana jeho podlehla, ale u Přibyslavě ho zachvátila smrt dne 11. října 1424.

Článek 34. **Javor** jest v národních písňích a pověsteč slovanských obrazem lidského neštěstí i poskytuje dřeva na housle, kolébku i rakev.

Článek 36. Noc před sv. Janem Křtitelem jest tajeplna a od věků všem Slovanům posvátná. Všecko koření na ten den trhané má do sebe zvláště moc a léčí neduhy. Rozliční duchové a jiné bytosti tu noc provádějí rejdy, jako lesní panney, vodní mužové a j.

Článek 38. **Neumětely**, starožitná osada v okrese Hořovickém. — **Ousině**, homolovitý kopec u Neumětel, nyní sluje Housiňov. — **Lumír**, mytický pěvec český, jakýs způsob českého Orfea. — **Motol**, ves jižně od Prahy. — **Plešivec**, vrch v Berounsku.

Článek 41. **Míru žádný** (žáden, -dna, -o) — něčeho žádající, žádostivý.

Článek 42. **Dorothea**, sv. Dorota dle legendy narodila se v Kappadocii a byla r. 304 od vladaře Spiritia po mnohých a ukrutných mukách k smrti odsouzena. Dosud chodí na mnohých místech děti s „Dorotou“, smrť její dramaticky provozujíce.

Článek 43. **Pane, kam spěcháš?**

Článek 45. **Boubín**, vrch na Šumavě v kraji Píseckém, s něhož jest překrásný výhled na Šumavu a do jižních Čech. — **Drahým kovem**, t. j. stříbrem, se tu jmenuje sníh pro podobnou barvu.

Článek 47. **Klecany**, farní osada asi dvě míle severně od Prahy vzdálená. — **Roztoky**, osada s nádražím o něco blíže ku Praze, ale na levém břehu Vltavy. — **Havlaša** Bohumil, nadaný spisovatel český, vstoupil ve válce ruskoturecké r. 1877 do vojska ruského, aby bojoval proti Turkům, i byl v bitvě u Avliara pod Kavkazem raněn a zemřel 25. listopadu t. r. — **Aleš Mikuláš**, souvěký malíř český, jenž se proslavil mimo jiné i cyklem kresek vlasteneckých „Vlast“, k němuž sbíral dojmy z míst, v dějinách historicky proslulých. K nim se počítá také **Žalov** na strmé stráni u Levého Hradce, kde pohanští Čechové bohům obětovali a popel zemřelých do země ukládali. — František Václav Pštros (1823—1868), první volený purkmistr pražský.

Článek 48. V noci za děsné bouře podzimní přijede na osamělý dvůr Troškovický nedospělá dívka s listem, v němž majetnice dvora paní Alena se žádá důtklivě, aby dítě přijala v ochranu a honem přišla k Adamovi Jesenskému, věrnému kdysi sluhovi pánu Častoláru, po bitvě bělohorské z vlasti vyhnaných, na samotu do ovčárny, že jí před smrtí svou oznamí důležité tajemství. Paní Alena, druhdy poddaná, nyní paní zabraných statků Častolářských, odeběre se ještě té noci k nemoc-

němu, který jí vypravuje tklivými slovy strastiplné osudy a smrt své vládkyně Salomeny Častolárové, prozrazuje osudné tajemství o velikém pokladě na hradě Dřínově a žádá, aby paní Alena po jeho smrti ujala se opuštěné a osířelé Griseldy Častolárové. — Častolárové, starožitný rod český v Prácheňsku osedlý. — Alena = Helena.

Článek 49. Špicberk, hora v Šumavě na levém břehu Vltavy poblíž Zelenavy. — Luzný, vrch u Kašperských Hor. — Fürstlink, myslivna. — Rehberg, vesnice jihozáp. od Dol. Rejštejna.

Článek 50. Stanislav Vydra (1741—1804), znamenitý matematik český.

Článek 89. Jinoši řečtí mužného věku (v Athenách 18 let) dospívše, skládali o slavnosti (epebeia) slib, že zbraní nikdy nezneuctí, ale že vždy budou slávy vlasti své bedliví. Enyalios, přijmí Aréovo jakožto představitele vřavy všechné. — Thalo (vl. Thallo), Hora jara, zvláště v Athenách ctěná. — Hegemone t. j. vůdkyně, Charitka, ctěná rovněž v Athenách; druhou její byla Auxo, rozmnožovatelka. — Ereb, Erebus, podsvětí.

Článek 91. — II. Milada, vl. Mlada, dcera Boleslava I., byla první abatyši kláštera Svatojiřského, založeného od bratra jejího Boleslava II.

Článek 96. Síč, střediště Záporožských kozáků.

A.

Článek 8. Dobrač, mohutná planina horská v jižních Alpách vápencových. — Jezero Vrbské čili Celovské mezi Celovcem a Bělákem. — Korutany slují slovinsky Koroško. — Kostel sv. Jiří v Celovci má věž zvyší 40 m, s níž jest překrásný výhled. — Kníže biskup Kerský obývá v Celovci veliký zámek. — Torsko, trup soch antických. — Vazký = tuhý. — Jezero Oževanské jest zdélí 2 1/2 hod., Millstattské 3 hod. — Gílna, vodnatý přítok Dravy. — Kerský Grad, městys v Korutanech nad řekou Krkou se starožitným chrámem; druhdy tam sídlil biskup s kapitulou. Králův Vrch a Vyšja Gora měří nad 1200 m zvýši. — Dolomit, druh vápence. — Millstatt, městys v Horních Korutanech, kde prý stávala jakási věžba staroslovanská o třech sloupech s hlavou lvi, vlčí a koží. Jakýsi slovanský náčelník přijav na křtu jméno Domitian ponořil je v jezero a na místě jejich vystavěn chrám.

Článek 9. Štrbské pleso u paty Krviváně se strany haličské. — Polana, louka horská. — Koliba, pastevcovo obydlí na salaši. — Vatra, plamen, oheň. — Ligotanie, svítání. — Puchérna, puchárna, hut, v níž se ruda tlouč na drobno. — Hřbet Nadpavlovský, na němž vrch Nad Pavlova. — Gerlach, nejvyšší hora v Tatrách. — Homole Lomnická, po předešlém nejvyšší bod v Tatrách. — Králova Hůl (Hole), krásný vrch v nižších Tatrách v župě Gemerské. — Dumbier, hora tamže podoby překrásné. — Choča, Choč, hora v Tatrách na pomezí stolice Lipovské a Osadské. — Permočík, permočík, permončík, horský skřítek, pomáhá horníkům nebo je škádlí.

B.

Článek 1. Tycho de Brahe, slavný hvězdář dánský (1547—1601), žil poslední dvě léta v Čechách, v Praze, kde zemřel a pochován byl v kostele Týnském. — Jan Kepler (1571—1630) byl tehdy Brahovým pomocníkem. — Pavel Kristian z Koldína, rodem Klatovan (1530—1589). — Viktorin Kornel ze Všehrd (1450—

1520). — **Karel ze Žerotína** (1564—1636). — **Daniel Adam z Veleslavína** (1546—1599). — **Václav Hájek z Libočan** († 1552). — **Jan Blahoslav** (1528—1571). — **Václav Březan**, pořadatel archivu a knihovny Rožmberské, žil do r. 1618. — **Dačický z Heslova** († 1571). — **Bartoloměj Paprocký** (1540—1614). — **Sigmund z Púchova** (1520—1584). — **Tadeáš Hájek z Hájku** (1525—1600). — **Adam Zalužanský** († 1613). — **Beneš Lounský** (1451—1531). — **Václav Holar** (1607—1677).

Článek 2. **Jiří Plachý**, jesuita, proslul jako vůdce studentů proti Švédům r. 1648 a zemřel r. 1664 v Kutné Hoře. — **Jaroslav Bořita z Martinic** (1582—1649) zůstal v hnuti českém věren císaři, od něhož se mu pak dostalo mnohých vysokých úřadův a jiných vyznamenání.

Článek 5. Hoc — leda, ledaže.

Článek 6. Josef Dobrovský (1753—1829), jeden z nejznamenitějších učenců českých v oboru jazykovědy a dějepisu, jehož mluvnice česká byla vzorem všech potomníckých gramatik českých a mnohých slovanských. — **Bartoloměj Kopitar** (1780—1844), znamenitý slavista a učenec, byl úředníkem c. k. dvorní knihovny ve Vídni. — **Samuel Bogumil Linde** (1771—1847), slavný jazykozpytec polský.

Jan Hromádka (Hromádko 1783—1850), professor řeči české na universitě vídeňské, vydával list „**Prvotiny pěkných umění**.“

Zprávy životopisné.

František Bartoš, nar. se dne 16. března 1837 v Mlatcové na Moravě a jest nyní ředitelem nižšího gymnasia v Brně. Pracuje hlavně o národopise, v němž se povznesl na znalce prvního řádu spisy Lid a národ, Dialektologie moravská a j. — Čl. II. B. 5.

Václav Beneš nar. se dne 27. února 1849 v Třebízí, odkud se psal Třebízským. Vystudoval gymnázium oddal se na bohosloví, načež kaplanoval na několika místech, posléze v Klecanech nad Vltavou. Zemřel dne 20. června 1884 v Mariánských Lázních a pohřben byl na Vyšehradě. Jsa spisovatelem velmi plodným, složil veliký počet povídek a románů, k nimž čerpal látku z dějin českých, a jež dýší vroucím citem vlasteneckým. — Čl. I. 7., II. A. 2.

Svatopluk Čech nar. se 21. února 1846 v Ostředku u Benešova, vystudoval práva, dal se však na dráhu spisovatelskou i jest vedle Jaroslava Vrchlického předním básníkem českým, zejména pak jest mistrem epiky. R. 1874 vydal Básně (Adamité, Snové, Anděl, Bouře), potom Novou sbírku veršovaných prací (Evropa, Čerkes, Ve stínu lípy, Žižka), Václava z Michalovic, Petrklíče, Hanumana, Ležetinského kováře, Slavíři, Dagmar, Pravdu, Jitřní písň, Nové písň a j. V poslední době skládal satirické spisy: Výlet Broučků do měsíce, Výlet Broučků do 15. století, Pestré cesty po Čechách, M. Brouček na výstavě; mimo to sepsal řadu povídek a humoresek; jest od r. 1879 redaktorem „Květů“, kde vydal posledně povídku „Václav Živs“; psanou zdánlivým hexametrem. — Čl. I. 17. 23. 26. 31. 32. 47. 56. 110. 111.

František Ladislav Čelakovský nar. se dne 7. března r. 1799 v Strakonicích, byl potom professorem slov. filologie ve Vratislaví a v Praze, kde také dne 5. srpna r. 1852 zemřel. V starší době byl vedle J. Kollára pokládán za největšího básníka českého. Vydal Smíšené básně, Ohlas písni ruských, Ohlas písni českých, Ráži stolistou a celou antologii překladů básnických. Vydal také bohatou sbírku příslušníků slovanských a rozpravy jazykozjednotné. Některé z jeho písni znárodnely (Bětalinko boubelatá a j.). — Čl. I. II. a, b, c. 25. 36. 57. 58. 62. 70. 93 a 109. 112.

Jan Červenka nar. se dne 3. dubna 1861 v Králové Hradci, jest úředníkem obce Král. Vinohradů, vydal sbírky básní Amoroso, Ztištěné vlny, Písň Závišovy. — Čl. I. 76. 97.

Josef Durdík nar. se dne 15. října 1887 v Hořicích; jest professorem filosofie na české universitě, vydal Všeobecnou Aesthetiku, Dějiny filosofie nov., Kallilogii, Poetiku a několik spisů filos., aesthetických i básnických. Čl. II. B. 8.

Karel Jaromír Erben nar. se dne 7. listopadu r. 1811 v Miletíně a zemřel v Praze dne 21. listopadu 1870 jako městský archivář. Vydal mnohé práce vědecké, jiné upravil k tisku (jako na př. legendu o sv. Kateřině, spisy Husovy a j.) a jako básník uvil Kytiči z pověsti národních. Dále vydal 100 prostonárodních pohádek a pověsti slovanských a vzornou sbírku národních písni českých. — Čl. I. 4. 37.

Vítězslav Hálek nar. se v Dolínsku dne 5. dubna r. 1835, byl redaktorem některých časopisů a zemřel v Praze dne 8. října 1874 v nejplnějším rozkvětu své básnické. Hlavní jeho síla zakládala se na lyrice (Večerní písni, V přírodě), ale i v epice vytvořil mnohé zdárné plody (Ballady a romance, Pohádky z naší vesnice); méně zdařilá jsou jeho epa reflexivní (Alfred, Krásná Lejla, Mejrima a Husejn, Goar, Černý prapor, Dědicové Blé hory). Z péra jeho máme také četné povídky a cestopisy. Práce dramatické (Carevič Alexej, Záviš z Falkenštejna, Rudolf II., Král Vukašín a j.) přetíženy jsou živlem lyrickým. Čl. I. 63.

Adolf Heyduk, prof. na real. školách v Písku, nar. se dne 7. června r. 1835, vydal mnoho sbírek básnických, z nichž nejlépe se mu daří lyrika; ale i v epice vynikl nejdřív pěkným plodem. Od něho jsou: Básně, Lesní kvítí, Cymbál a husle, Dědův odkaz, Dřevorubec, V zátiší, Oldřich a Božena, Hopec a srdečník, Na přáskách, Písň, Běla, Píseň o bitvě u Kressenbrunna a j. — Čl. I. 2. 24. 45. 55. 74. 80. 82.

Jan z Hvězdy (Jan Jindřich Marek) nar. se dne 4. listopadu r. 1803, byl knězem a zemřel jako farář v Kralovicích dne 3. listopadu 1853. Skládal ballady a romance, povídky a romány. Čl. I. 41. 53.

Chalupa František nar. se dne 30. prosince r. 1857 ve Velkých Králicích, oddal se na spisovatelství a zemřel v Praze dne 1. ledna 1890. Skládal povídky, vydal dvě sbírky básní (Záviš, Zpěvy bohatýrské) a hojně překládal z jazyka ruského. Čl. I. 10. 12. 13.

Boleslav Jablonský (Karel Eugen Tupý) nar. se v Kardašově Řečici dne 18. ledna 1813, byl řeholníkem kanonie Strahovské, zemřel jako probošt kláštera Premonstrátek na Zvěřinci u Krakova dne 27. února 1881 a pohřben jest na Vyšehradě. Vynikl v básnictví didaktickém a jeho „Salomon“ neboli „Moudrost otcovská“ jest jediným plodem toho způsobu v našem básnictví. Ze smíšených básní své doby velmi oblíbena byla „Tři doby v zemi české.“ — Čl. I. 71. 108.

Alois Jirásek, professor gymnáziální v Praze, nar. se dne 20. srpna r. 1851 v Hronově, jest nyní předním pěstovatelem historické povídky, k níž čerpá látku z dějin domácích. Prací toho způsobu vydal celou řadu, i jest jedna zdařilejší druhé. Čl. I. 50. II. A. 4.

Josef Vlastimil Kamaryt nar. se dne 21. ledna 1797, stal se knězem a správcem poutního místa v Klokotech u Tábora, kde zemřel dne 19. ledna 1833. Sbíral duchovní písni národní a složil Smíšené básně. Čl. I. 52. 67.

Klostermann Karel nar. r. 1848 v Horních Rakousích, professor něm. průmyslové školy v Plzni, kreslí s velkým zdarem obrázky ze Šumavy, s jejíž životem jest důkladně obeznámen. Čl. 49.

Jan Kollár, přední lyrický básník z doby starší, nar. se dne 29. července r. 1793 v Mošovcích na Slovensku, stal se evang. kazatelem v Pešti a potom univ. professorem ve Vídni, kde zemřel dne 24. ledna 1852. Předním jeho plodem básnickým jest lyr. ep. básně „Slávy dcera“ o pěti zpěvích. Jeho práce archaeologické vědecké ceny nemají. Čl. I. 90.

Jan Ev. Kosina nar. se dne 22. prosince r. 1827 v Josefově, oddal se na gymn. učitelství, stal se zem. škol. inspektorem a žije v Praze. Vydal „Hovory olympské,“ rozpravy literárně kritické. Čl. II. A. 7.

Elfiska Krásnohorská (Pechová), nejlepší básnířka naše, nar. se v Praze dne 18. listopadu 1847 a rediguje Ženské listy. Pěstuje se zdarem lyriku i epiku; vydala: Z mého žití, Ze Šumavy, K slovanskému jihu, Vlny v proudu, Bajky velkých, některé spisy pro mládež a překlady z cizích jazyků. Čl. I. 27. 59. 68. 86. 87. 98. 105. 114.

Kučka B. Methoděj, kanovník na Vyšehradě, nar. se dne 16. března r. 1820 v Ivančicích na Moravě, vydal mimo jiné spisy náboženské a vzdělavatelné sbírku moravských národních báchorů a pověstí. Čl. I. 5.

František Kvapil nar. se dne 16. února r. 1855 ve Žherich u Čes. Brodu, jest spisovatelem v Praze a vydal Zpěvy knížecí, Zavátky stopy, Sonety a některé překlady. Čl. I. 6.

Josef Jaroslav Langer nar. se dne 12. listopadu r. 1816 v Bohdanči, oddal se na spisovatelství, pěstoval se zdarem satiru a zemřel dne 28. dubna 1846 v rodišti. Čl. I. 28.

Karel Hynek Mácha nar. se dne 10. listopadu 1810 v Praze a zemřel jsa praktikantem při soudě v Litoměřicích dne 5. listopadu 1836. Vydal „Máj“, některé básně a povídky. Čl. I. 30.

Jan Jindřich Marek viz Jan z Hvězdy.

Otokar Mokrý nar. se dne 25. května r. 1854 v Budějovicích a jest notářem ve Vodňanech. Jako básník vydal Jihočeské melodie, Básně, Na Dívčím kameni, Dumy a legendy, některé povídky a překlady básnické. — Čl. 2. 43. II. A. 8.

Augustin E. Mužík nar. se r. 1859 v Novém Hradci Králové, oddal se na spisovatelství, žije v Praze, vydal Jarní bouře, Ballady a legendy, Květy polní a přispívá plně do rozličných časopisů. Čl. I. 88. 97.

Jan Neruda, přední harcovník nového směru v básničtví českém, nar. se dne 9. července 1834 v Praze, kdež také zemřel dne 22. srpna r. 1891. Jako básník vydal Hřbitovní kvítí, Knihy veršů, Písň kosmické, Ballady a romance a Pestře motivy. Mimo to sepsal řadu povídek, humoresek, cestopisů a j. jakož i některé hry dramatické. Čl. I. 44. 104. 113.

Vojtěch Pakosta nar. se dne 14. dubna r. 1846 v Deštné, stal se knězem a katechetou v Praze a zemřel 12. července r. 1892. Vydal dvě sbírky básní a překládal ze slovinštiny. Čl. I. 42. 75. 84. 93 b. 95.

František Palacký, slavný historiograf český, nar. se dne 14. června r. 1798 v Hodslavicích na Moravě, oddal se na spisovatelství, oblíbil si zejména studia historická, jimž věnoval celý život sváj. K tomu účelu vydával tiskem dějepisné prameny; založil Archiv český a sepsal monumentální dílo Dějiny národu českého po r. 1526 o 11 svazcích slohem klassickým. Mimo to účastnil se národního obrození po stránce politické i kulturní, dobyl si o národ zásluh neskonálých. Zemřel v Praze dne 26. května r. 1876. Čl. II. A. 1.

Rudolf Pokorný nar. se r. 1853 v Heřm. Městci a zemřel jako okres. tamník v Libochovicích r. 1887. Vydal několik sbírek básnických a překlady ze slov. jazyků. Čl. I. 96.

Ladislav Quis nar. se r. 1846 v Čáslavi, stal se advokátem a jako básník vydal sbírku básní Z ruchu, Ballady, Třešň, Písničky a báchorku Hloupý Honza. Čl. I. 66.

Karel V. Rais, plný skladatel spisů pro mládež, nar. se r. 1859 v Bělohradě, oddal se na učitelství, vydal několik sbírek básnických hlavně pro mládež a přispívá do všech čelnějších časopisů. Čl. I. 9.

Antonín Rezek nar. se r. 1853 v Jindř. Hradci, jest nyní professorem dějin Rakouských na universitě české i vydává mimo jiné dějiny české za Ferdinanda III. Čl. II. B. 2.

Antonín Rybička nar. se r. 1812 ve Skutči, oddal se na práva, byl vrchním radou při nejvyšším soudě a žije ve Vídni. Psal mnoho článků literárních, z nichž učinil výbor ve spise Přední křisitelé národa českého. II. A. 3. II. B. 6.

Augustin Sedláček nar. se r. 1843 v Mladé Vožici, oddal se na gymnázium učitelství, jest professorem v Táboře a vydává monumentální dílo Hrady a zámky české. II. A. 6.

Josef V. Sládek nar. se ve Zbirohu r. 1845, jest professorem na obchodní akademii v Praze a redaktorem „Lumíra“. Jako básník vydal několik sbírek původních básní: Básně, Jiskry na moři, Světlou stopou, Na prahuráje, Ze života, Zlatý máj, Skřivánčí písničky, Selské písničky, Starosvětské písničky, Směška a básnické překlady jinojazyčné. Čl. I. 29. 60. 64. 65.

Karel Starý nar. se r. 1831 ve Vepřové, jest professorem na dívčí škole v Praze a spisovatelem v oboru přírodních věd proslulým. Čl. II. B. 4.

František X. Svoboda nar. se r. 1860 v Mníšku, studoval techniku a vstoupil do služeb obce Pražské. Vydal Básně, V našem vzduchu, Nálady z minulých let a některé práce dramatické. Čl. I. 39.

Václav Štulc nar. se dne 20. prosince 1814 a zemřel dne 9. srpna r. 1887 jako probošt kapituly Vyšehradské. Vydal Pomněnky na cestách života, Dumy české, Harfu Sionskou a překlady z polštiny. Čl. I. 54. 92. 94.

František Jar. Vacek-Kamenický nar. se dne 24. ledna 1806 v Kamenici n. L. a zemřel dne 23. března 1869 jako děkan v Blatnici. Vydal Písničky v národním duchu českém (z nichž mnohé znárodňely) a Lilie a Růže. Čl. I. 91.

Jan Erazim Vocel nar. se dne 28. srpna r. 1802 v Kutné Hoře a zemřel dne 16. září 1871 jako profesor starožitnosti a české literatury na universitě Pražské. Vydal epické básně Přemyslovce, Meč a kalich a Labyrint Slávy. Čl. I. 14. 16.

Jaroslav Vrchlický nar. se dne 16. února 1853 v Lounech, jest tajemníkem české techniky a předním básníkem naším v době přítomné. Jako básník pěstuje se stejným zdarem epiku, lyriku, drama i novellu a vydal neméně než 40 sbírek básní původních a mimo to celou řadu překladů vzácných děl cizojazyčných. Jest mistrem řeči jako žádný jiný. Čl. I. 3., 8., 18., 19., 20., 38., 40., 46., 61., 69., 72., 73., 77., 78., 79., 81., 88., 85., 89., 99., 100., 101., 102., 103., 106., 107.

Julius Zeyer nar. se dne 26. dubna 1841 v Praze a žije ve Vodňanech. Vydal cyklus epopeji Vyšehrad, Griseldu, Poesie, Kroniku o sv. Brandanu, Čechův příchod, Z letopisu lásky, jakož i mnohé práce prozaické. Čl. I. 15. 48.

OBSAH.

I. Část poetická.	Stránka	Stránka	
1. Stolistá růže	1	31. Z cyklu „Snové“	111
2. Červánek a dennice	3	32. Z „Žížky“	112
3. Píseň Walkyr na boj. ujízdajících .	4	33. Zavedený ovčák	117
4. Tři zlaté vlasy Děda Vševěda .	5	34. Zakletá dcera	118
5. Centrum	10	35. Rubáš	119
6. Zimní pohádka	18	36. Toman a lesní panna	—
7. Zlatá kvočna Levohradecká	17	37. Svatební koštiele	121
8. V Blaníku	20	38. Pohádka o Šemíku	129
9. Půlnoční mše na Karlově Týně .	22	39. Česká romance	136
10. Děti	24	40. Zlatá ruka	137
11. Z „Ohlasu písni ruských. a) Rozmluva noční“	27	41. Svatý Václav	—
b) Vězeň	28	42. Svatá Dorothea	138
c) Ilja Volžanin	29	43. Domine, quo vadis?	140
12. Nocleh Ilje Muromce	38	44. V železničním voze	142
13. Kozácká sláva	41	45. Vlaštovky	145
14. Přemysl Otakar Veliký	44	46. Tři pěvci	147
15. Z „Vyšehradu“. Lumír	51	47. Divadelní vlak	149
16. Z „Labyrintu Slávy“	61	48. Z „Griseldy.“ Griseldino dědictví .	153
17. Z „Dagmary“. Danebrog	69	49. Ze světa lesních samot	158
18. Z „Božské komedie“. Peklo	74	50. Z „F. L. Věku.“ Cordatus Bohemus	161
19. Zpěv třicátý čtvrtý	78	51. Bůh jest veliký	167
20. Stará idylla	80	52. Svatý kříž	168
21. Jesličky mé báby	81	53. Modlitba Páně	169
22. Sen tkalce Tadyáše	84	54. Modlitba královny Esthery	—
23. Ve stínu lípy	89	55. Modlitba za vlast	170
24. Z „Běly“	95	56. Píseň	171
25. Veliký trh ptáčí	97	57. Zmizelá radost	—
26. Z „Hanumana“	100	58. Ptáče	172
27. Mák	105	59. Rozsévač	—
28. Nevděční synové	106	60. Ze „Starosvětských písniček.“ Dá-li Bůh	—
29. Pan Květ	107	Sen	173
30. Z „Máje“	—	Loděka	—

	Stránka		Stránka
61. Jarní	173	106. Na křídlech větrů	212
62. Z „Růže stolisté“	—	107. Čechy	213
63. Z cyklu „V přírodě“	174	108. Z „Moudrosti otcovské“	216
64. Vojenská	175	109. Z „Růže stolisté“	218
65. Zdravice	176	110. Z „Pravdy“	219
66. Píseň česká	—	111. U filosofa měsíčného	221
67. Bůh jest láska	177	112. Kvítí	225
68. Tisíckrát	—	113. Čtenářovi	226
69. Zapadajícímu slunci	178	114. Z duše	—
70. Buď vůle Tvá!	180	II. Část prosaická.	
71. Duchu světa	181	A.	
72. Před vzkříšením Vykupitele	182	1. Smrt krále Ladislava	227
73. Krajina	183	2. Opat Božetěch	229
74. Chatrč u řeky	—	3. O povaze a soukromém životě Jana Nejedlého	231
75. V poledne	—	4. České chalupy	233
76. Před bouří	184	5. Ve sněhu	236
77. Večer ve žnich	—	6. Dobývání hradu	239
78. Sestina v srpnu	187	7. O nářečích	241
79. V lese po deští	187	8. Letmo zemí jezer	245
80. Z „Lesního kvítí“	—	9. Kriváň	248
81. Podzimní den	188	B.	
82. Příchod zimy	189	1. O duchovním životě v zemích če- ských před r. 1620	253
83. Zimní	190	2. Odměny za zásluhy ve válce tři- centileté	256
84. Po ohni	—	3. O bohyních sudby u Slovanů	259
85. Illuse	191	4. Obrázek z pravěké naší vlasti	262
86. Nikdy dosti	—	5. O vzniku písničky národní	265
87. V Středohoří	192	6. Spory o pravopis	271
88. Jdou léta	193	7. O příčinách umění řeckého	275
89. Přísaha efebů	—	8. O naturalismu v básnictví	277
90. Ze „Slávy dcery“	194	C.	
91. Z lilií a růží	196	1. Vše, co dobré a krásné, potřebí má cviku a pravého rozmyslu	282
92. Z pomněnek na cestách života Hudlice	198	2. Řeč u rakve Jana Nerudy	286
Karlšv. Týn	—	Přidavek.	
93. a) Poslání	—	1. Základní pojmy české poetiky a slohovědy.	
b) Pévcům	199	§ 1. O uměnách vůbec	290
94. Matko má!	—	§ 2. Báseň — dílem uměleckým	291
95. V podzimním kraji	200	§ 3. Poesie a prosa	292
96. Ubitý	—		
97. Kniha	201		
98. Keplerův hřích	202		
99. O čtyřicátém roku života lid- ského	208		
100. Blížící se bouří	210		
101. Slunce a měsíc	—		
102. Stromy	—		
103. Pravá vlast	211		
104. Z „Písni kosmických“	—		
105. Zvon	212		

	Stránka		Stránka
§ 4. Poesie národní a umělá	293	II. Stručný nástin slohovědy.	
§ 5. Způsobové básničtí	294	§ 1. O slohu vůbec	333
§ 6. O mluvě básnické	295	§ 2. O vlastnostech slohu	334
§ 7. O zástupkách	—	§ 3. Základní tvary prosy	335
§ 8. O videch	298	A. O slohu poučném	336
§ 9. Základní pojmy	303	B. O slohu vědeckém	337
§ 10. O způsobech básnick. zvláště	310	C. O slohu řečnickém	338
A. O básničtví epickém	—	Poznámky	340
B. O básničtví lyrickém	320	Zprávy životopisné	345
C. O básničtví dramatickém	326		
